

**ПОДІЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНО-ТЕХНІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису

ДРАБИК Оксана Миколаївна

УДК:332.025.12:35.087.43(477)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ СІЛЬСЬКОГО
НАСЕЛЕННЯ**

Спеціальність 08.00.03 - Економіка та управління національним
господарством

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук
Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне
джерело

_____ Драбик О.М.

Науковий керівник
Волощук Катерина Богданівна,
доктор економічних наук, професор

Кам'янець-Подільський – 2018

АНОТАЦІЯ

Драбик О. М. Державне регулювання пенсійного забезпечення в контексті соціального захисту сільського населення. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Подільський державний аграрно-технічний університет, Кам'янець-Подільський, 2018.

Дисертаційна робота присвячена узагальненню й розвитку теоретично-правових, науково-методичних положень, розробці практичних рекомендацій щодо вдосконалення державного регулювання пенсійного забезпечення в контексті соціального захисту сільського населення.

Теоретично обґрунтовано сутність пенсійної системи, пенсії, пенсійного забезпечення, з'ясовано їх структуру, функції, узагальнено наукові підходи й запропоновано власне трактування поняття «пенсійна система» – це сукупність правових, економічних, соціальних, фінансових та організаційних норм і інститутів, дія яких спрямована на створення відповідних умов, які виступають провідним чинником суспільного відтворення для матеріального забезпечення фізичних осіб у вигляді гідних пенсійних виплат.

Вважаємо, що проведення державної політики у цій сфері можливе на основі вдосконалення правового регулювання й адаптації пенсійного страхування до міжнародних стандартів, дотримання суб'єктами системи вимог законів, інших нормативно-правових актів, оптимального поєднання принципів, методів, інструментів, створення умов проведення, функціонування та ефективного розвитку системи, що дозволить досягти реалізації прав громадян гідного пенсійного забезпечення в Україні.

Надмірно високі ставки пенсійних внесків спричиняють додаткове навантаження на економіку. З моменту утворення незалежної держави

пенсійне законодавство постійно змінюється в частині підняття пенсійного віку, мінімального страхового стажу необхідного для призначення пенсій та шляхом збільшення незначних розмірів пенсійних виплат, які прив'язані до прожиткових мінімумів та мінімальних заробітних плат.

Різноманітність країн - членів ЄС не дозволяє науковцям запропонувати єдиний сценарій пенсійних реформ. Європейський досвід функціонування пенсійних систем свідчить про те, що вони ґрунтуються на засадах страхування й адресності. Управління здійснюється соціальними партнерами: роботодавцями, застрахованими особами і державою.

Основним елементом соціальної політики держави є система соціального захисту населення. В Україні в умовах реформування аграрного сектору та посилення євроінтеграційних процесів питання соціального захисту населення, що проживає на сільських територіях, значно актуалізувалося. Негативними факторами, що зумовлюють необхідність змін у системі соціального захисту, доцільно назвати такі: руйнування традиційних систем зайнятості на селі, зростання рівня безробіття сільського населення, поглиблення демографічної кризи, розгортання депопуляційних процесів, широкомасштабний та застійний характер бідності у сільській місцевості, які впливають через неналежне ведення соціальної та аграрної політик державою.

Завдяки стимулюванню активної та ініціативної діяльності всіх громадян забезпечується соціальний добробут. Добробут населення визначається обсягом ВВП, виробленого в країні протягом року. Але для більш коректної оцінки рівня добробуту з урахуванням можливості порівняння його з аналогічним показником у будь-якій країні застосовують узагальнювальний показник рівня добробуту, який розраховується як відношення обсягу ВВП на душу населення.

Найбільш поширеним у розвинених країнах показником ефективності страхових пенсійних схем є «коефіцієнт заміщення», що

визначається як відсоткове співвідношення розмірів середньої пенсії в системі обов'язкового пенсійного забезпечення з розміром заробітної плати і характеризує рівень життя пенсіонерів порівняно з середнім рівнем життя тих, хто працює.

Індикатори та показники відрізняються: щодо дії чинників небезпек; до стану навколишнього середовища; до дії напрямків та процесів реагування на виклики загроз. Індикатори стабільного розвитку за своєю суттю та змістом здебільшого є основою у формуванні сценаріїв соціально-політичного та економічного розвитку суспільства і держави.

Досліджуючи стан пенсійного забезпечення в Україні, ми бачимо динаміку постійного зменшення кількості пенсіонерів. За результатами проведених реформ у країні станом на 01.01.2018 року середній розмір пенсійної виплати в Україні складає 2479,2 грн. та збільшившись в динаміці за 2000– 2017 р.р. з 68,9 грн. до 2479,2 грн. або в 36 разів. Аналізуючи чисельність пенсіонерів за розмірами отримуваних пенсійних виплат, одразу бачимо значно зменшені розміри пенсій жителів сільської місцевості.

Кажучи про соціальний захист сільського населення, зазначимо, що для успішного здійснення реформування пенсійної системи потрібен час і розв'язання вирішення таких важливих питань, як зростання виробництва, нарощування фінансових можливостей пенсійної системи, розширення зайнятості працездатного населення, зменшення безробіття, підвищення заробітної плати, розширення бази сплати пенсійних внесків.

Порушення принципів економічної залежності видатків споживання від отриманих доходів та внутрішнього валового продукту (ВВП) за формування бюджету Пенсійного фонду зумовило значні обсяги його дефіциту та спричинило суттєву зміну структури доходів і видатків бюджету Пенсійного фонду. Зростання обсягів залучених Пенсійним фондом бюджетних позичок, запровадження норми щодо їх списання є свідченням поглиблення проблем, пов'язаних з розбалансуванням бюджету

фонду. Позитивними показниками для наповнення бюджету Пенсійного фонду є збільшення фонду оплати праці (ФОП) в установах, підприємствах, організаціях і збільшення чисельності працездатних громадян та фізичних осіб-підприємців. Негативним показником у роботі органів Пенсійного фонду та наповненні бюджету є заборгованість платників внесків.

Факт низьких розмірів пенсій підтверджують дані щодо розподілу пенсіонерів, які одержують пенсії в органах Пенсійного фонду станом на 01.01.2018 року за розмірами місячних пенсій та розміром пенсій щодо прожиткового мінімуму. Коефіцієнт заробітної плати у осіб, що отримували чи отримують сьогодні мінімальну заробітну плату для розрахунку пенсійної виплати, складає менше 0,4-0,5. Слід зазначити, у разі призначення пенсійної виплати особі, у якої коефіцієнт заробітної плати складатиме 0,4-0,5, навіть 50 років стажу, розмір пенсійної виплати буде на рівні мінімальної, тобто 1452 грн. Вивчивши динаміку змін мінімальної і середньої заробітної плати та співставивши їх, бачимо, що середня заробітна плата у 2 - 2,5 рази більша від мінімальної – показник майже досягає граничного критичного рівня (1:3) й знаходиться на порозі ймовірної декваліфікації і пауперизації робочої сили, що призводить до масового зубожіння населення, зокрема й пенсіонерів, тобто не забезпечується повною мірою соціальний захист населення.

З метою посилення соціального захисту громадян визначено принципи реалізації процесу реформування; розроблено алгоритм побудови трирівневої моделі пенсійної системи України; обґрунтовано механізми державного регулювання пенсійного забезпечення на підставі балансу інтересів держави, застрахованих осіб, страхувальників і одержувачів пенсій.

Проведене прогнозування за допомогою методу регресійного аналізу вказує на те, що збільшення пенсій менше за рівень інфляції у країні є свідченням не сприятливих, а негативних тенденцій. Виявлені

закономірності про те, що у майбутньому розмір пенсій у сільського населення буде меншим, ніж у містах і розрив між ними збільшуватиметься, кількість зайнятих у досліджуваних галузях економіки зменшуватиметься.

Основними шляхами удосконалення механізмів державного регулювання пенсійної системи варто вважати : визначення цілей; розробку стратегічних планів і прогнозування, розроблення різних варіантів пенсійної політики; прийняття політичного рішення; проведення кампанії на підтримку ефективної пенсійної політики; реалізацію такої політики у визначені терміни; моніторинг та контроль виконання прийнятих управлінських ухвал; оптимізацію кількості державних цільових пенсійних програм; обґрунтованість бюджетних запитів, ефективне використання бюджетних коштів та коштів пенсійного фонду, деконцентрацію та децентралізацію повноважень органів пенсійної системи, прозорість управлінських ухвал; оцінку впливу пенсійної політики.

Проведені умовні розрахунки розмірів пенсійних виплат, визначені можливі оптимістичні та песимістичні рівні середнього розміру призначеної місячної пенсії пенсіонерам у майбутньому через підвищення ВВП у розрахунку на 1 особу і середньомісячної заробітної плати та поступове уповільнення тенденції до зменшення кількості пенсіонерів серед сільського населення, дало змогу внести практичні пропозиції для зміцнення соціальної безпеки, запропонувати варіанти бездефіцитності бюджету Пенсійного фонду України. Доведено, що активізація соціальної політики має бути спрямована на боротьбу з бідністю, збереження людського капіталу, його пристосування до потреб ринкової економіки, сприяння економічному зростанню, забезпечення соціальної справедливості та стабільності.

Ключові слова: державне регулювання, соціальний захист, сільське населення, пенсійна системи, страхування, забезпечення, пенсії, пенсіонери, фонд, бюджет, безпека.

Summary

Drabyk O.M. State regulation of pensions in the context of social protection of the rural population. – The manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Economics on Specialty 08.00.03- Economics and National Economy Management. State Agrarian and Engineering University in Podilya, Kamianets-Podilskyi, 2018.

The dissertation is devoted to the generalization and development of theoretical, legal, scientific, methodological positions and practical recommendations for the improvement of state regulation of pension provision in the context of social protection of the rural population.

The essence of the pension system, pension, pension provision has been theoretically substantiated, their structure and functions are clarified, scientific approaches are generalized and a new interpretation of the concept "pension system" is proposed as a set of legal, economic, social, financial and organizational norms and institutions, whose actions are aimed at creating the appropriate conditions that are the leading factor in social reproduction for the material provision of individuals in the form of decent pensions.

The main methods of state regulation, legal foundations of the pension system of Ukraine and factors of influence in the field of pension provision are singled out. It provides the establishment of general rules and order of conducting of all system subjects, their responsibility for compliance with these rules and includes the influence of the state on the activities of economic structures. It has been discovered that the state policy in this area is possible on the basis of improving the legal regulation and adaptation of pension insurance to international standards, compliance with the requirements of the system of

laws, other normative legal acts, optimal combination of principles, methods, tools, creation of conditions for conducting, functioning and effective development of the system, which will result in the realization of the citizens' rights to decent pension provision in Ukraine.

It should be noted that modern Ukrainian pension system practically does not correspond with the indicated principles. It is financially unstable, socially unfair and does not provide the size of pensions according to the labor contribution of the majority of citizens, mainly of the poorest sections of the population, and at the same time creates conditions for a preferential (mostly unfair)) pension provision for a large number of pensioners. Excessively high rates of pension contributions pose an additional burden on the economy. Since the formation of an independent state, pension legislation is constantly changing in terms of rising the retirement age, the minimum insurance period required for appointment of pensions and by increasing the small amount of retirement benefits that are tied to subsistence minimum and minimum wages.

The diversity of EU member states does not allow scholars to propose a single scenario for pension reforms. The European experience of functioning pension systems suggests that they are based on the principles of insurance and targeting. Management is carried out by social partners: employers, insured persons and the state.

The main element of the state social policy is the system of social protection of the population. In Ukraine, in the context of reforming the agrarian sector and strengthening the European integration processes, the issue of social protection of the population living in rural areas has become much more actualized. The negative factors that determine the need for changes in the system of social protection include: the destruction of traditional rural employment systems, the growth of unemployment among the rural population, the deepening of the demographic crisis, deployment of depopulation processes, the widespread and stagnant nature of poverty in rural areas, which result from inappropriate conduct of social and agrarian policy by the state.

Thanks to the stimulation of active and initiative activity of all citizens social well-being is provided. The welfare of the population is determined by the volume of GDP produced in the country during the year. But for a more accurate assessment of the level of well-being, taking into account the possibility of comparing it with a similar indicator in any country, a generalized indicator of the level of well-being, calculated as the ratio of GDP per capita, is used.

The most common indicator of the effectiveness of insurance pension schemes in developed countries is the "replacement rate", which is defined as the percentage of the average pension in the system of compulsory retirement provision with the size of wages and characterizes the standard of living of pensioners in comparison with the average standard of living of those who work.

Indicators and indexes differ: on the impact of dangers; on the state of the environment; on action directions and response processes to threat challenges. Indicators of sustainable development, by their very nature and content, are, for the most part, the basis for shaping scenarios of socio-political and economic development of society and the state.

By examining the state of pensions in Ukraine, we see the dynamics of a steady decrease in the number of pensioners. As a result of the reforms carried out in the country as of 01.01.2018, the average size of the pension payment in Ukraine is 2479.2 UAH. and increased in dynamics during 2000 - 2017 years from 68.9 UAH. up to 2479,2 UAH or 36 times. Analyzing the number of pensioners in terms of the size of the received pension benefits, we immediately see a significant reduction in the size of the pensions of the countryside inhabitants.

Speaking about the social protection of the rural population, we note that for the successful reformation of the pension system time is needed as well as the solution of such important issues as production growth, increasing the financial capacity of the pension system, increasing employment of the working population, reducing unemployment, increasing wages, increasing pension contributions.

Violation of the principles of the economic dependence of consumption expenditures on revenues and gross domestic product (GDP) on the formation of the budget of the Pension Fund caused significant amounts of its deficit and caused a significant change in the structure of revenues and expenditures of the Pension Fund budget. The increase in the volume of budget loans attracted by the Pension Fund and the introduction of rules for their write-offs testify to the deepening of the problems connected with the unbalancing of the budget of the fund. Positive indicators for filling the budget of the Pension Fund are the increase of the wage fund (FOP) in institutions, enterprises, organizations and increasing the number of able-bodied citizens and individual entrepreneurs. The negative indicator in the work of the Pension Fund and the filling of the budget is the arrears of contributors.

The fact of low pensions is confirmed by data on the distribution of pensioners who receive pensions in the Pension Fund as of 01.01.2018 by the size of monthly pensions and the size of pensions on the subsistence minimum. The wage factor for persons who received or are receiving today the minimum wage for calculating pension payments is less than 0.4-0.5. It should be noted that in the case of the appointment of a pension payment to a person whose wage rate will be 0.4-0.5, even after 50 years of service, the amount of the pension payment will be at the minimum level, that is, 1452 UAH.

Having studied the dynamics of changes in the minimum and average wages and comparing them, we see that the average wage is 2 - 2.5 times higher than the minimum - the indicator almost reaches the critical level (1: 3) and is on the verge of the probable loss of qualification and pauperization of the labor force, which leads to massive impoverishment of the population, including pensioners, that is, the social protection of the population is not fully ensured.

In order to strengthen social protection of citizens, the principles of implementing the reform process are defined; the algorithm of construction of the three-level model of the pension system of Ukraine is developed; the mechanisms of state regulation of pension provision are grounded on the basis

of balance of interests of the state, insured persons, policyholders and recipients of pensions.

The forecasting with the help of the regression analysis method was done. It indicates that the increasing of pensions below the inflation rate in the country is the evidence of not favorable but negative trends. It is indicated that in the future the size of pensions will be smaller in rural areas than in cities, and the gap between them will increase, the number of employed in the studied sectors of the economy will decrease.

The main ways of improving the mechanisms of state regulation of the pension system should be considered: the definition of goals; development of strategic plans and forecasting, development of various variants of pension policy; making a political decision; carrying out a campaign to support effective pension policies; the implementation of such a policy in a timely manner; monitoring and control over the implementation of the adopted management decisions; optimization of the number of state target pension programs; the justification of budget requests, the effective use of budget funds and funds of the pension fund, the distribution and decentralization of the powers of the pension system organs, transparency of administrative decisions; assessment of the impact of pension policy.

Conditional calculations of pension payments were made, possible optimistic and pessimistic levels of the average monthly retirement pension for the future were determined by increasing the GDP per person and average monthly salary and gradually slowing down the trend towards reducing the number of pensioners among the rural population. The ways of strengthening of social security and the variants of the deficit-free budget of the Pension Fund of Ukraine were proposed. It has been proved that the activation of social policy should be aimed at combating poverty, preserving human capital, adapting it to the needs of a market economy, promoting economic growth, ensuring social justice and stability.

Key words: state regulation, social protection, rural population, pension systems, insurance, provision, pensions, pensioners, fund, budget, security.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз даних:

1. Драбик О.М. Пенсійне забезпечення в контексті соціального захисту населення. *Вісник Хмельницького національного університету*. Хмельницький, 2015. № 4. Т. 1. С. 99-104. (*Index Copernicus, Google Scholar, РИНЦ*) (0,60 друк. арк.).

2. Драбик О.М. Державне регулювання пенсійного забезпечення в контексті соціального розвитку. Науково-виробничий журнал «*Інноваційна економіка*». 2018. Вип. 3-4 (74). С. 95-102. (*Index Copernicus, РИНЦ*) (0,75 друк. арк.).

Статті у інших міжнародних наукових виданнях :

3. Драбик О.Н. Этапы реформирования пенсионной системы. Международная научная конференция, «Перспективы и проблемы исследований и научных образования в процессе Евро Интеграции» Кагульский государственный Университет им. Б. П. Хашдеу. Кагул. Республики Молдова. 2015. С. 12-14 (0,20 друк. арк.).

Публікації у наукових фахових виданнях:

4. Драбик О.М. Забезпечення та результати реформування пенсійної системи: *Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету*. 2013. № 21. С. 338-343 (0,25 друк.арк.).

5. Драбик О.М. Особливості пенсійного забезпечення сільського населення: *Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету*. 2014. Вип. 22. С. 343-347(0,35 друк. арк.).

6. Драбик О.М. Розвиток пенсійного забезпечення і соціального захисту населення України на основі використання світового досвіду. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Вип. 14. 2015. С.109-112 (0,5 друк.арк.). (*Index Copernicus, Google Scholar*) (0,57 друк. арк.).

7. Драбик О.М. Формування бездефіцитного бюджету Пенсійного фонду для забезпечення належного соціального захисту населення. *Науковий журнал «Причорноморські економічні студії»*. Одеса, 2016. Вип. 12. Ч. 1. С. 58-62 (0,5 друк.арк.). (*Index Copernicus*) (0,55 друк. арк.).

Опубліковані праці апробаційного характеру:

8. Драбик О.М. Особливості реформування пенсійного забезпечення. Наукові орієнтири розвитку України в умовах євроінтеграції. Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції. Хмельницький-Тернопіль Крок, 2013. С. 55-58 (0,22 друк. арк.).

9. Драбик О.М. Основи пенсійної системи і соціальної безпеки. Економічна безпека держави та суб'єктів підприємницької діяльності в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення. Збірник Матеріалів II Всеукраїн. наук.-практ. інтернет-конф. (15–16 травн. 2015 р., м. Львів). упоряд. А. М. Штангрет; редкол. : К. Б. Волощук, З. Б. Живко, В. І. Ляшенко та ін. Львів: Укр. акад. друкарства, 2015. С. 44-48 (0,21 друк. арк.).

10. Драбик О.М. Формування багаторівневої пенсійної системи ефективного соціального захисту населення. Всеукраїнська наукова Інтернет-конференція «Інформаційне суспільство: технологічні, економічні та технічні аспекти становлення (випуск 14)». Збірник тез доповідей: випуск 14 (м. Тернопіль, 26-27 жовтня 2015 р.). Тернопіль : Тайп, 2015. С. 29-33 (0,25 друк. арк.).

11. Драбик О.М. Механізми соціального захисту та пенсійного забезпечення сільського населення. Аграрна наука, освіта, виробництво: європейський досвід для України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 17-18 листоп. 2015 р. Житомир: ЖНАЕУ, 2015. С. 518-521 (0,19 друк. арк.).

12. Драбик О.М. Методологічні основи здійснення та удосконалення пенсійного забезпечення. Аграрна наука та освіта Поділля: збірник наукових праць міжнар. наук.-практ. конф. Ч.2. (14-16 березня 2017 р., м. Кам'янець-Подільський). Тернопіль : Крок, 2017. С.154-156 (0,21 друк. арк.).

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ	14
1.1. Теоретично-правові основи державного регулювання пенсійного забезпечення в контексті соціального захисту сільського населення	14
1.2. Узагальнення світового досвіду пенсійного забезпечення і соціального захисту сільського населення	40
1.3. Методологічні основи державного регулювання здійснення пенсійного забезпечення.....	67
Висновки до 1 розділу.....	81
РОЗДІЛ 2 СУЧАСНИЙ СТАН ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ І СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ	84
2.1. Динаміка рівня пенсійного забезпечення загалом, зокрема сільського населення	84
2.2. Основні показники роботи органів Пенсійного фонду і соціального захисту сільського населення	101
2.3. Аналіз ефективності функціонування механізмів державного управління розвитком пенсійної системи України	118
Висновки до 2 розділу.....	137
РОЗДІЛ 3 УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЛЯ УПРОВАДЖЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ДОБРОБУТУ	140
3.1. Обґрунтування стратегічних напрямків трансформації системи пенсійного забезпечення.....	140
3.2 Удосконалення механізмів державного регулювання пенсійного забезпечення в контексті євроінтеграційних перетворень	163
3.3. Можливості та завдання упровадження концепції соціального добробуту в Україні	178
Висновки до 3 розділу.....	193
ВИСНОВКИ.....	195
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:	198
ДОДАТКИ.....	221

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Пенсійне забезпечення є однією з найактуальніших соціально-економічних проблем сучасності та як складник соціального захисту воно пов'язане з політичними й економічними процесами, тому в історичному аспекті його потрібно розглядати в розрізі тенденцій, які спостерігаються в суспільстві. В умовах глобального старіння населення пенсійні системи, засновані на принципі солідарності поколінь, не спроможні забезпечити гідний рівень життя непрацездатним і особам похилого віку. Складні, глобальні та довготривалі особливості цієї проблеми потребують пошуку нових методів дослідження можливості моделювання еволюційної динаміки пенсійних систем.

Вплив на пенсійну систему таких чинників, як несприятлива демографічна ситуація, недостатній рівень економічного розвитку в країні, наявність безробіття, порушень у сфері оплати праці не дозволяє забезпечити належний соціальний захист населення країни. Із передбачених у законодавстві трьох рівнів пенсійної системи, сьогодні фактично працює лише солідарна, яка передбачає виплату пенсій теперішнім пенсіонерам за рахунок працюючих осіб. Звичайно, реформи в країні здійснюються, проте належного пенсійного забезпечення громадяни України не мають, оскільки третина українців отримує пенсійні виплати на рівні прожиткового мінімуму.

Розкриттю проблемних питань пенсійного забезпечення присвячено багато наукових робіт економістів. Зокрема закордонні вчені А. Азриліян, Є. Астрахан, Л. фон Берталанфі, К. де Грін, В. Ешбі, Дж. Краулі, Джон Вейт-Уілсон, К. Жюгляр, М. Кондратьєв, О. Соловйов, Ю. Конопліна, Й. Шумпетер та ін. вклали свій внесок для удосконалення пенсійного забезпечення.

Теоретичні положення пенсійного забезпечення, перспективи його розвитку розроблені й окреслені в наукових працях таких учених і практиків, як О. Андрійко, Д. Базилевич, Д. Богиня, С. Васильчак, О. Василик, О. Грішнова, Л. Дідківська, І. Жмурко, Б. Зайчук, В. Золотарьов, О. Здоровцов, Л. Коваль, О.

Коваль, В. Колбун, О. Линдюк, Е. Лібанова, О. Мачульська, М. Малік, Б. Надточій, О. Ніколюк, В. Опарін, О. Палій, О. Петрушка, М. Плаксій, С. Прилипко, М. Ріппа, В. Роїк, В. Рудик, П. Саблук, І. Сирота, В. Скуратівський, Д. Стеченко, Л. Ткаченко, В. Толуб'як, В. Юрчишин.

Водночас, незважаючи на вагомі, значущі внески вказаних учених та практиків, питання формування пенсійної системи надалі потребують глибокого науково-теоретичного вивчення. Недостатньо досліджені теоретико-правові основи, реформи, програми, принципи й методологічні основи здійснення пенсійного забезпечення, реалізації соціальної політики, узагальнення світового досвіду пенсійного забезпечення і соціального захисту, стандартів захисту сільського населення, що зумовило вибір теми, мету й завдання дослідження

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри економіки, підприємництва, торгівлі та біржової діяльності економічного факультету і є частиною науково-дослідної теми Подільського державного аграрно-технічного університету «Розробка заходів з підвищення економічної ефективності сільськогосподарського виробництва на основі втілення досягнень науково-технічного прогресу, раціонального використання виробничого та трудового потенціалу, фінансових, інвестиційних та інформаційних ресурсів, запровадження ефективного менеджменту, застосування передових досягнень в обліку та аудиті» (номер державної реєстрації 0110U005064) і «Формування стратегії та пріоритетів інноваційного розвитку аграрного сектору економіки в умовах глобалізації» (номер державного реєстру 0114U007032), в межах якої дисертантом досліджено пенсійну систему України та інших країн, визначено необхідність упровадження нових сучасних підходів, стратегічні напрямки державного регулювання пенсійного забезпечення в контексті соціального захисту сільського населення, можливості та завдання упровадження концепції соціального добробуту.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є поглиблення теоретично-правових, науково-методичних положень та розробка практичних

рекомендацій із удосконалення державного регулювання пенсійного забезпечення в контексті соціального захисту сільського населення.

Відповідно до поставленої мети у роботі поставлено і розв'язано такі завдання:

- розкрити теоретично - правові засади державного регулювання пенсійного забезпечення в контексті соціального захисту сільського населення;
- узагальнити світовий досвід пенсійного забезпечення й соціального захисту сільського населення;
- удосконалити методичні основи ефективності державного регулювання пенсійного забезпечення;
- проаналізувати динаміку рівня пенсійного забезпечення загалом, зокрема сільського населення;
- визначити основні показники роботи органів Пенсійного фонду й соціального захисту сільського населення;
- провести аналіз ефективності функціонування механізмів державного управління розвитком пенсійної системи України;
- обґрунтувати стратегічні напрями трансформації пенсійного забезпечення;
- розробити механізм державного регулювання пенсійного забезпечення в контексті євроінтеграційних перетворень;
- виявити можливості упровадження концепції соціального добробуту в Україні.

Об'єктом дослідження є процеси формування й функціонування пенсійного забезпечення як складника вітчизняної системи соціального захисту сільського населення.

Предметом дослідження є науково-методичні підходи, інструменти вдосконалення пенсійного забезпечення як складника державної системи соціального захисту сільського населення.

Методи дослідження. Теоретичною й науково-методичною базою дослідження є фундаментальні положення теорії становлення та розвитку пенсійного забезпечення і соціального захисту населення, законодавчі та

нормативні матеріали державних органів і наукові праці українських і зарубіжних учених. У дисертаційному дослідженні використано як загальнонаукові, так і спеціальні методи економічних досліджень, що сприяли досягненню якнайповніших і достовірних результатів: системно-структурний аналіз (дослідження й виявлення закономірностей, тенденцій та особливостей державного регулювання пенсійного забезпечення в контексті соціального захисту населення-підрозділи 1.2; 1.3); монографічний, порівняльний, графічний (оцінка стану пенсійного забезпечення, соціального захисту населення, показників роботи Пенсійного фонду-підрозділи 2.1; 2.2; 2,3) статистично-математичний (у процесі виявлення впливу чинників на стан пенсійного забезпечення - підрозділи 2.1; 2.2; 2,3); кореляційно-регресійний аналіз (під час прогнозування й виявлення чинників впливу на пенсійну систему - підрозділи 2.3; 3.1; 3.2; 3.3); SWOT-аналіз (для встановлення можливостей і загроз пенсійної системи України - підрозділ 3.1); матричний-підрозділ 3.1; моделювання (упродовж прогнозування основних чинників впливу на пенсійну систему - підрозділи 3.2; 3.3); групування, конгломеративний метод для побудови дендрограми (подібність регіонів за основними чинниками - підрозділ 3.3).

Інформаційною базою дослідження є законодавчі й нормативні акти Верховної Ради України; Кабінету Міністрів України; матеріали Пенсійного фонду України; Кам'янець-Подільського об'єднаного управління Пенсійного фонду України Хмельницької області; Державної служби статистики України; Державної служби зайнятості України; органів соціального захисту населення; наукові праці провідних вітчизняних і зарубіжних учених; аналітичні розрахунки автора, виконані у процесі дослідження; ресурси мережі інтернетної.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розробці теоретичних і науково-методичних засад, визначенні особливостей функціонування сучасної пенсійної системи, узагальненні світового досвіду, виявленні закономірностей, нових підходів до удосконалення державного регулювання пенсійного

забезпечення та соціального захисту населення, зокрема мешканців сільської місцевості в контексті євроінтеграційних перетворень:

удосконалено:

1. Розроблено алгоритм моделі пенсійної системи України як об'єкта державного управління, що охоплює всі зацікавлені сторони, через поглиблення персоніфікації пенсійних взаємовідносин між громадянином, бізнесом і державою. Модель побудована на основі гіпотези «семіотичної безперервності», відповідно до якої система є образом її середовища, тобто, якщо змінюється середовище, то змінюється й сама система, і, навпаки, якщо відбуваються зміни в системі, то змінюються й умови. На відміну від існуючої пенсійної системи удосконалена модель сприятиме поступовому скороченню гарантованих державою пенсій, ефективному функціонуванню пенсійного страхування шляхом нівелювання впливу демографічних чинників на стабільність фінансового стану солідарних систем та примноженню пенсійних активів на фінансовому ринку, забезпечуватиме гарантію відповідного рівня заміщення заробітної плати під час настання страхової події.

2. Проведене багатофакторне групування адміністративних областей України та побудована дендрограма подібності регіонів за основними чинниками методом кластерного аналізу підтверджує тенденцію до зростання розміру пенсій. Інтерпретація результатів кластеризації дає підстави стверджувати про збільшення розміру пенсії, відповідно покращення пенсійного забезпечення, яке супроводжується підвищенням ВВП у розрахунку на 1 особу і середньомісячної заробітної плати, тоді як частки пенсіонерів у сільській місцевості й економічного активного населення зменшуються. Це не забезпечує розмір пенсій відповідно до трудового внеску більшості громадян.

3. Прогнозування за допомогою методу регресійного аналізу, зокрема екстраполяції тренду вказує на те, що однією з причин є інфляційний чинник, тобто збільшення пенсій (менше за рівень інфляції), яке в країні, є свідченням негативних, а не сприятливих тенденцій. Побудовані точкові прогнози доповнено інтервальними статистичними оцінками, що відображають

оптимістичні й песимістичні рівні середнього розміру призначеної місячної пенсії пенсіонерам. Результати вказують на необхідність урахування органами державної влади, роботодавцями під час ухвалення рішень виявленої закономірності про те, що в майбутньому розмір пенсії сільського населення буде меншим, ніж у містах, і розрив між ними збільшуватиметься, кількість зайнятих у досліджуваних галузях економіки зменшуватиметься, проте тенденція до зменшення кількості пенсіонерів серед сільського населення поступово уповільнюється.

4. Одночасно з оптимізацією структури органів Пенсійного фонду України встановлено, що створюється єдина консолідована база даних про одержувачів пенсійних виплат і здійснюється впровадження електронних пенсійних справ; обслуговуються громадяни із питань пенсійного забезпечення незалежно від місця їх проживання й реєстрації; модернізується Реєстр застрахованих осіб Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування (РЗО); розпочато дистанційне обслуговування громадян через веб-портал послуг та видачу електронних пенсійних посвідчень, що одночасно є банківськими платіжними картками; запроваджується комплекс заходів, спрямованих на розширення використання інформаційних технологій, захист інформації, впровадження елементів електронного урядування. Обґрунтовано механізми державного регулювання пенсійної системи й ефективного поєднання із формуванням і активізацією самозахисних можливостей населення, коли працівник може фінансувати свою пенсію через індивідуальні приватні рахунки в державній чи недержавній накопичувальній системі пенсійного страхування.

5. Наукові підходи щодо прогнозування розвитку пенсійної системи на основі використання коефіцієнту заміщення пенсією втраченого доходу як загальноприйнятим і цілком коректним показником ефективності функціонування пенсійної системи зважаючи на те, що цей індикатор дозволяє не тільки оцінити адекватність пенсійного забезпечення, але й відбиває еквівалентність пенсійних прав і державних зобов'язань. Ми дійшли висновку

про падіння добробуту пенсіонерів у останні роки й доволі низький рівень пенсій. Зниження коефіцієнта заміщення свідчить про створення демографічних диспропорцій у структурі населення, які вивляються в зростанні чисельності населення непрацездатного віку й зниженні чисельності населення працездатного віку.

Набуло подальшого розвитку:

6. Доповнення методики призначення й перерахунку пенсій шляхом осучаснення заробітків громадян за середньою заробітною платою, з урахуванням стажу та стажу для осіб, які набули свій страховий стаж, працюючи в сільському господарстві. У результаті урахування запропонованих нами змін особам, які мають стаж роботи в сільському господарстві, можуть бути збільшені розміри пенсій, це потребує поступово впровадження для того, щоб особи без або ж з мінімальним стажем залишалися на рівні мінімальних розмірів пенсій, а особи з великим стажем отримували збільшені розміри пенсійних виплат, що посилить соціальну справедливість, прийнятність, розуміння й підтримку реформи.

7. Пропозиції щодо обґрунтування ефективності пенсійної системи для застрахованої особи виступає поняття гідний рівень пенсійного забезпечення, який розглядається індикатором тільки стосовно розміру пенсії до прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність. Сучасний споживчий кошик для пенсіонера та відповідно, прожитковий мінімум для осіб, які втратили працездатність, повинні бути адаптовані до ринкових умов. У розвинених країнах прожитковий мінімум пенсіонера зазвичай використовується як цільовий орієнтир, що відбиває адекватність розміру пенсійних виплат для нестрахових пенсійних схем, де виплати є універсальними.

8. Методичні засади визначення ефективності пенсійної системи на базі компромісу інтересів усіх учасників пенсійного процесу. Оцінюючи її ефективність, треба розглядати індикатори, що дозволяють отримати всебічне уявлення про стан і розвиток системи пенсійного забезпечення. Основним індикатором ефективності пенсійної системи для ПФУ буде величина профіциту

або дефіциту бюджету Фонду, тобто збалансованість доходів і витрат ПФУ, до того ж як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі.

9. Наукові підходи стосовно досягнення мети соціального розвитку, визначена Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, що зумовлено необхідністю впровадження нових сучасних підходів до вітчизняного державного регулювання в соціальній сфері, а також уникнення потенційних соціальних ризиків. Виявлено необхідність переходу від традиційної соціальної політики до політики соціальної якості, котра реалізується Євросоюзом для досягнення суспільного стану, за якого громадяни мають можливість брати участь у соціальному й економічному житті суспільства в умовах підвищення власного добробуту та особистого потенціалу.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що теоретичні, науково-методичні та прикладні положення доведено до рівня практичних пропозицій із удосконалення державного регулювання пенсійного забезпечення та соціального захисту населення, зокрема мешканців сільської місцевості в контексті євроінтеграційних перетворень.

Пропозиції автора щодо забезпечення європейських стандартів функціонування й надання послуг, підвищення прозорості діяльності, підготовки заходів із реалізації Стратегії модернізації розвитку Пенсійного фонду України на період до 2020 року та варіанти формування бездефіцитного бюджету Пенсійного фонду з урахуванням новітніх інформаційних і управлінських технологій використовуються керівниками й фахівцями для ухвалення ефективних організаційних і структурних рішень, спрямовані на зміцнення фінансової стабільності пенсійної системи (довідка ПФУ № 31558/2 від 25.05.2018 р.).

Результати наукового дослідження демографічного стану населення міста й району та впливу заробітної плати, сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування на розмір пенсій для населення використовуються спеціалістами управління під час призначення, перерахунків, виплати пенсій та допомог і сприяють підвищенню ефективності

праці в головному управлінні Пенсійного фонду України в Хмельницькій області (довідка № 15554/08 від 29.12.2017 р.).

Пропозиції О.М.Драбик із оптимізації структури органів, обґрунтування ефективності пенсійної системи України й застрахованої особи через використання коефіцієнту заміщення пенсією втраченого доходу і відповідно гідний рівень пенсійного забезпечення шляхом осучаснення заробітків громадян за середньою заробітною платою, з урахування стажу та стажу для осіб, які набули стаж, працюючи в сільському господарстві, мають наукову й практичну значущість, використовуються спеціалістами управління у процесі призначення, перерахунків, виплаті пенсій та допомог, сприяють підвищенню ефективності праці в Кам'янець-Подільському об'єднаному управлінні Пенсійного фонду України Хмельницької області (довідка № 21321/01 від 04.12.2017 р.).

За пропозицією автора, прогнозування чисельності пенсіонерів на основі врахування змін нижньої та верхньої межі вікового цензу, що впливає на збільшення зайнятості, взято до уваги Кам'янець-Подільським міським центром зайнятості впродовж реалізації програм зайнятості населення й сприяють соціальному захисту незайнятих громадян міста (довідка № 14-01/304а від 14.03.2018 р.).

За пропозицією автора досягнення цілей соціального розвитку визначених Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом та впровадження нових сучасних підходів до вітчизняного державного регулювання в соціальній сфері, а також уникнення потенційних соціальних ризиків ураховуються під час розробки Комплексної програми соціального захисту населення міста та взяті до уваги департаментом соціального захисту населення Кам'янець-Подільської міської ради (довідка №5/20/01-04 від 23.02.2018 р.).

Побудована дендрограма подібності регіонів за основними чинниками методом кластерного аналізу підтверджує тенденцію збільшення розміру пенсії, відповідно покращення пенсійного забезпечення, яке супроводжується підвищенням ВВП у розрахунку на 1 особу й середньомісячної заробітної плати, тоді як частка пенсіонерів у сільській місцевості та економічного активного

населення зменшуються мають наукову і практичну значущість. За пропозицією автора розробка програми соціально-економічного розвитку сільського населення району взято до уваги управлінням соціального захисту населення Кам'янець-Подільської районної державної адміністрації (довідка № 432/д від 08.05.2018р.).

Окремі теоретичні й практичні положення дисертації використано в освітньому процесі Подільського державного аграрно-технічного університету під час викладання дисципліни «Економіка праці та соціально-трудова відносини» та в науково-дослідній роботі викладачів, аспірантів, студентів університету в системі підготовки бакалаврів і магістрів економічного факультету (довідка № 71-01-444/4 від 18.04.2018 р.)

Особистий внесок здобувача. Наукові результати, викладені у дисертації, отримані автором особисто. Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею, яка відображає особисте бачення автора щодо існуючих проблем у державному регулюванні пенсійного забезпечення й пенсійної системи України загалом.

Апробація результатів дисертації. Основні результати наукового дослідження доповідалися й отримали позитивну оцінку на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: «Особливості реформування пенсійного забезпечення» (м.Хмельницький, 2013р.); «Забезпечення та результати реформування пенсійної системи» (м. Кам'янець-Подільський, 2013 р.); «Особливості пенсійного забезпечення сільського населення» (м. Кам'янець-Подільський, 2014 р.); «Основи пенсійної системи і соціальної безпеки» (м. Львів, 2015 р.); «Формування багаторівневої пенсійної системи ефективного соціального захисту населення» (м. Тернопіль, 2015 р.); «Механізми соціального захисту та пенсійного забезпечення сільського населення» (м. Житомир, 2015 р.); «Етапи реформування пенсійної системи» (Молдова, 2015 р.); «Пенсійне забезпечення в контексті соціального захисту населення» (м. Хмельницький, 2015 р.); «Розвиток пенсійного і соціального захисту населення України на основі використання світового досвіду» (м.

Херсон, 2015 р.); «Формування бездефіцитного бюджету Пенсійного фонду для забезпечення належного соціального захисту населення» (м. Одеса, 2016 р.); «Методологічні основи здійснення та удосконалення пенсійного забезпечення» (м. Кам'янець-Подільський, 2017 р.).

Публікації. За темою дисертаційної роботи опубліковано 12 наукових праць, загальним обсягом 4,23 друк.арк., з них у наукових фахових виданнях України, які включені до міжнародних науко метричних баз даних – 2 статті (1,35 друк.арк.), у інших міжнародних наукових виданнях – 1 стаття (0,20 друк.арк.), у наукових фахових виданнях – 4 статті (1,6 друк.арк.), 5 публікацій у збірниках науково-практичних конференцій (1,08 друк.арк.).

Структура і обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертації складає 220 сторінок. Список використаних джерел із 230 найменувань займає 23 сторінки. Робота включає 51 таблицю, 25 рисунків, 16 додатків на 19 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ

1.1. Теоретично-правові основи державного регулювання пенсійного забезпечення в контексті соціального захисту сільського населення

Пенсійне забезпечення є однією з найактуальніших соціально-економічних проблем сучасності. Пенсійне забезпечення як складова частини соціального захисту завжди пов'язане з політичними та економічними процесами, тому в історичному аспекті його слід розглядати в розрізі тенденцій, що спостерігаються в суспільстві. В умовах глобального старіння населення пенсійні системи (ПС), засновані на принципі солідарності поколінь, не спроможні забезпечити гідний рівень життя непрацездатним та особам похилого віку. Складний глобальний та довготривалий характер цієї проблеми потребує пошуку нових методів дослідження, можливості застосування циклічно-хвилевого підходу до моделювання еволюційної динаміки пенсійних систем [1].

При проведенні економіко-історичного аналізу еволюції пенсійних систем [1,с.28; 2] виявлено нерівномірний розвиток пенсійних систем, їх циклічність, двотактний ритм: еволюційна фаза змінюється революційною (кризою). Еволюційні фази (фази стабільності) — періоди тривалого стабільного розвитку пенсійної системи, яким характерні відсутність істотних змін в її функціонуванні, а структура й параметри пенсійної системи залишаються майже незмінними. Революційні фази (фази кризи) або точки біфуркації — періоди суттєвих змін у функціонуванні пенсійних систем, галуження варіантів їх розвитку, що загалом займають значно менше часу порівняно з еволюційними фазами. Кожна революційна фаза закінчується пенсійною реформою, що забезпечує перехід пенсійної системи на новий сталий рівень розвитку (аттрактор), внаслідок чого відбувається зміна її параметрів, структури, механізму функціонування.

Прибутковість накопичувальних державних і приватних пенсійних систем, наповнення пенсійних фондів солідарних систем, їх стійкість, залежать від циклічності розвитку світової, національної економік, що стало підґрунтям до висунення гіпотези, що точки біфуркації пенсійних систем пов'язані з довгостроковими циклами ділової активності, довгими економічними хвилями або кондратьєвськими циклами (К-циклами), названими Й. Шумпетером на честь видатного російського економіста М. Д. Кондратьєва, на які накладається демографічний тренд, а флуктуації - з середньостроковими циклами Жюгляра (J-циклами). Зазначимо, що важливе значення Й. Шумпетер приділяв взаємодії середньостроковим J-циклами тривалістю 7...10 років з великим циклом Кондратьєва. Він показав, що кожен цикл Кондратьєва складається з шести циклів Жюгляра, які повинні бути синхронізовані з циклом Кондратьєва. Можна зробити висновок, що фази процвітання за Жюглярю збігаються з першими роками підйому (процвітання) кондратьєвського циклу, зумовлюють динамічність економічного розвитку у фазі підйому. Найбільш глибокі кризи та тривалі рецесії, як це і трапилося 2008 року відбуваються, коли фази спаду і депресії кондратьєвського циклу збігаються з фазами депресії за Жюглярю [1,с.28; 3].

Відома й достатньо проста структура К-циклів. Кожен цикл складається з хвиль (висхідної і низхідної), двох стадій і розподіляється на чотири фази: пожвавлення (відновлення), підйом (процвітання), спад (рецесія) і депресія. Саме М. Д. Кондратьєвим виявлено три перші довгі хвилі та їх фази, послідовно дослідники К-циклів ідентифікували наступні хвилі та їх фази [1,с.28; 4]. За синхронізацією динаміки еволюції національних пенсійних систем з К-циклами можна зробити висновки:

1. Простежується стала тенденція впровадження національних пенсійних систем у фази депресії (II і III довгі хвилі) або подальшого пожвавлення, за деяким винятком, наприклад, Швеції (1913 р.).

2. Структурне реформування пенсійних систем масово розпочинається у країнах Латинської Америки шляхом переходу від розподільної системи "pay-as-

you-go” до накопичувальної або змішаної системи, тобто у фазу депресії IV довгої хвилі і продовжується у фазу пожвавлення. В цей час у індустріально розвинених країнах спостерігається перехід до змішаних ПС, проте, не такий радикальний, окрім Великобританії.

3. Сучасні глобальні фінансові кризи (низхідна фаза V довгої хвилі), несприятлива демографія змусили більшість урядів скорочувати пенсійні права у розподільній системі та розпочати розвиток накопичувальних систем як обов'язкових, так і добровільних, використовуючи різні способи мотивації.

Відома теза про те, що депресія запускає процес впровадження як економічних, так в соціальних та політичних інновацій: впровадження та структурні реформи пенсійних систем відбуваються або на завершальному етапі фази депресії, або у фазу пожвавлення через часовий лаг між підготовкою і реалізацією пенсійних проектів підтверджується еволюцією пенсійних систем. Середньострокові інвестиційні цикли Жюгляра, пікові точки яких спричиняють параметричні реформи пенсійних систем: розширення або скорочення пенсійних прав (пенсійного віку, пенсійного стажу, розміру пенсійного внеску) впливають на стале функціонування пенсійних систем.

Таким чином, феномен Кондратьєва стосується соціальних, політичних, економічних і психологічних сфер суспільства. Американський вчений К. де Грін, який визначив [5] макropsихологічні риси чотирьох фаз циклів Кондратьєва, вважає, що цей феномен зумовлений внаслідок колективної поведінки націй, які стають все більш тісно зв'язаними інформаційними та транспортними комунікаціями, спільними технологіями та моделями освіти [6, с. 174; 1, с.30-31].

Формування сучасної системи державного регулювання пенсійного забезпечення є ключовою проблемою реформи, яка до останнього часу не знайшла остаточного розв'язання. З огляду на це виникає об'єктивна необхідність удосконалення теоретичних і методичних засад державного регулювання пенсійного забезпечення, що сприятиме розв'язанню низки важливих соціально-економічних питань.

Проблеми регулювання економічних процесів і явищ постійно привертали увагу вітчизняних і зарубіжних науковців. Однак погляди представників різних наукових шкіл на питання державного регулювання пенсійного забезпечення в окремі періоди розвитку суспільних відносин дещо різняться.

Зокрема, Стеченко Д. М. вважає, що пенсійна система є складним комплексом трьох інститутів (економічного, соціального, правового), за допомогою яких здійснюється формування пенсійних фондів і створюються умови для пенсійного забезпечення непрацездатного населення [7, с. 19].

Державне регулювання, за визначенням В. Ф. Золотарьова — це здійснення державою у сфері соціальних, економічних, політичних, духових та інших суспільних процесах, для їх упорядкування, комплексних заходів (організаційних, правових, економічних тощо), встановлення загальних правил, норм поведінки суспільства з метою запобігання негативних явищ [8, с. 138].

Л. І. Дідківська вважає, що державне регулювання — це сукупність заходів державного впливу на об'єкти, процеси для певного спрямування господарської діяльності суб'єктів національної економіки, узгодження їхніх інтересів, дій для реалізації цілей, тобто управління соціально-економічним розвитком країни [9].

Це регулювання базується на законодавчо визнаній стратегії суспільного розвитку, державних соціально-економічних програмах, механізмі правового примусу, економічних інтересах суб'єктів господарювання [10].

За В. С. Толуб'яком: “ Державне регулювання системи пенсійного забезпечення полягає у сукупності форм, методів та інструментів, за допомогою яких держава впливає на діяльність суб'єктів господарювання і ринкову кон'юнктуру для формування та розподілу необхідних фінансових ресурсів для виплати пенсій ” [11, с. 27].

Механізм державного управління завжди є певною комбінацією, інваріантом поєднання елементів двох взаємопов'язаних підсистем, одна з яких — це люди, які працюють в органах державного управління, що володіють державним статусом, інша — сукупність інституційних, нормативно-правових,

організаційних, технологічних, технічних та інших елементів, необхідних для функціонування механізму державного управління [12, с.117].

Виходячи з правових законодавчих актів, державне регулювання у сфері пенсійного забезпечення передбачає встановлення загальних правил і порядку поведінки усіх суб'єктів системи пенсійного забезпечення, їх відповідальність за дотриманням цих правил, включає методи впливу держави на діяльність економічних структур.

Метод прямого впливу вирізняється наявністю такого забезпечувального заходу, як контроль. Контроль, вважає О. Андрійко [13, с.10], держава здійснює для перевірки дотримання і виконання поставлених завдань, прийнятих рішень та їх правомірності [14,с.143]. До прямих методів державного регулювання у пенсійній сфері можна зарахувати встановлення певних кваліфікаційних вимог (зокрема для осіб, які можуть займатися актуарними розрахунками або претендують на право здійснення функцій з адміністрування НПФ), здійснення реєстрації (зокрема статуту НПФ та пенсійних схем), здійснення контролю та нагляду тощо.

Досить поширеним є застосування й непрямого (економічного) методу, що не передбачає «адміністративності», але використовується державним органом і набуває обов'язкового характеру. Основна його ознака – опосередкований вплив через майнові інтереси та потреби, стимулювання у різних економічних формах (податки, субсидії, бюджетне регулювання, преміювання, тарифікація заробітної плати, цінове регулювання тощо) [15, с. 111].

За критерієм характеру відносин, щодо яких здійснюється регулювання, запропонований поділ форм та методів державного регулювання у сфері пенсійного забезпечення на такі, що застосовуються у сфері загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, та такі, які застосовуються у сфері добровільного НПЗ, зокрема діяльності НПФ [14,с.145].

З урахуванням зазначеного, ми виокремили основні методи державного регулювання пенсійної системи України (Рис.1.1).

Рис 1.1. Основні методи державного регулювання пенсійної системи України
 *Джерело: Розроблено автором на основі [7-16].

За способами впливу держави в сфері пенсійного забезпечення можна виділити економічні, адміністративні та правові методи регулювання. Економічні методи державного регулювання в сфері пенсійного забезпечення — це діяльність держави, яка дає можливість створити економічні умови для суб'єктів ринку діяти, вирішувати загальнодержавні та приватні завдання в необхідному для суспільства напрямі.

Адміністративні методи державного регулювання в сфері пенсійного забезпечення — це інструменти прямого впливу держави на діяльність суб'єктів системи пенсійного забезпечення. Вони базуються на використанні сили державної влади.

Як видно із рис.1.1, у межах державного регулювання пенсійної сфери задіяні методи, які за сферою застосування доцільно поділяти на загальні (планування, контролю, стимулювання, організації) і спеціальні (ліцензування), а за способом впливу суб'єкта на об'єкт — на методи прямого (реєстрація, контроль, нагляд) та непрямого (податки, субсидії, бюджетне регулювання) впливу.

Державне регулювання — це принципи, які в сукупності зобов'язані виконати підприємства і громадяни по відношенню до держави. Вони включають закони, підзаконні, нормативно-правові акти, розпорядження і допоміжні правила, що встановлюються державою, організаціями, підприємствами, яким держава делегувала регуляторні повноваження. Це набір заходів, які здійснюються державними структурами з метою забезпечення контролю за поведінкою індивідів або груп, що потрапляють під їх [16].

Інструментами правових методів державного регулювання в сфері пенсійного забезпечення є : Конституція України; закони України; укази і розпорядження Президента України; постанови та інші акти Верховної Ради України; постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України; нормативно-правові акти центральних органів виконавчої влади та нормативні документи пенсійних фондів [10, с.77-78].

Розрізняють тарифне й нетарифне державне регулювання через аспекти економічні, що мають вплив на ринкові рішення соціальні, адміністративні. Державна регуляторна політика — напрям державної політики, спрямований на вдосконалення правового регулювання господарських відносин, а також адміністративних відносин між регуляторними органами або іншими органами державної влади та суб'єктами господарювання, недопущення прийняття економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів, зменшення втручання держави у діяльність суб'єктів господарювання та усунення перешкод для розвитку господарської діяльності, що здійснюється в межах, у порядку та у спосіб, встановлені Конституцією та законами України.

До регуляторних органів також належать територіальні та центральні органи виконавчої влади, державні спеціалізовані установи та організації, некомерційні самоврядні організації, які здійснюють керівництво та управління окремими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування, якщо ці органи, установи та організації відповідно до своїх повноважень приймають регуляторні акти.

Регуляторний акт — це прийнятий уповноваженим регуляторним органом нормативно-правовий акт, який або окремі положення якого спрямовані на правове регулювання господарських відносин, а також адміністративних відносин між регуляторними органами або іншими органами державної влади та суб'єктами господарювання. Регуляторна діяльність — діяльність, спрямована на підготовку, прийняття, відстеження результативності та перегляд регуляторних актів, яка здійснюється регуляторними органами, фізичними та юридичними особами, їх об'єднаннями, територіальними громадами в межах, у порядку та у спосіб, що встановлені Конституцією України, Законом та іншими нормативно-правовими актами [17].

Правові основи пенсійної системи України віддзеркалено на рис.1.2.

Державне регулювання та нагляд, що здійснюється у сфері загальнообов'язкового державного пенсійного страхування реалізуються шляхом проведення єдиної та ефективної державної політики у цій сфері;

Рис.1.2 Правові основи пенсійної системи України

*Джерело: розроблено автором на основі чинного законодавства [18-29].

забезпечення реалізації прав громадян на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування; створення умов для ефективного функціонування та розвитку системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування; забезпечення дотримання суб'єктами системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування вимог законів, інших нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері загальнообов'язкового державного пенсійного

страхування; адаптація системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування до міжнародних стандартів.

Вважаємо, що проведення державної політики у цій сфері на основі вдосконалення правового регулювання і адаптації пенсійного страхування до міжнародних стандартів, дотримання суб'єктами системи вимог законів, інших нормативно-правових актів, оптимального поєднання принципів, методів, інструментів, створення умов проведення, функціонування та ефективного розвитку системи дозволить досягти реалізації прав громадян гідного пенсійного забезпечення в Україні.

Останнім часом постійно із соціально-економічними та політичними проблемами, що домінують у вітчизняному інформаційному просторі, обговорюються питання реформи пенсійної системи, яка є важливою складовою соціально-економічної стратегії держави. Для створення ефективної системи соціального захисту непрацездатної частини населення необхідне удосконалення саме пенсійної системи.

Застосовані до пенсійної системи закономірності та принципи загальної теорії систем як складної відкритої організаційної системи використовуються для вивчення її як об'єкта державного управління, з'ясування структури, функцій, визначення змісту поняття «пенсійна система» та побудови її моделі на сучасному етапі розвитку українського суспільства.

У Соціологічних енциклопедіях пенсійна система трактується як сукупність створюваних державою правових, економічних та адміністративних норм та інститутів, які передбачають надання непрацездатним громадянам через вік або стан здоров'я матеріального забезпечення у вигляді пенсії [30, с.15; 33, с. 271], [31, с.15; 34, с. 406-410].

С. М. Прилипко [32, с. 46], В. Д. Роїк [33, с. 235], О. В. Петрушка [34, с. 29] цілком справедливо розглядають пенсійну систему як сукупність певних відносин.

Відомі економісти А. К. Соловйов [35, с. 32] та М. Б. Ріппа [36, с. 7] розглядають пенсійну систему держави як економічний механізм

(багатокомпонентну, економічну систему та специфічний комплекс економічних відносин та фінансових механізмів відповідно).

Окремої уваги заслуговує позиція О. П. Коваля, який визначає пенсійну систему як сукупність правових, фінансово-економічних і організаційних відносин та інститутів, що реалізують пенсійні схеми для надання громадянам матеріального забезпечення у вигляді пенсійних виплат [37, с. 10].

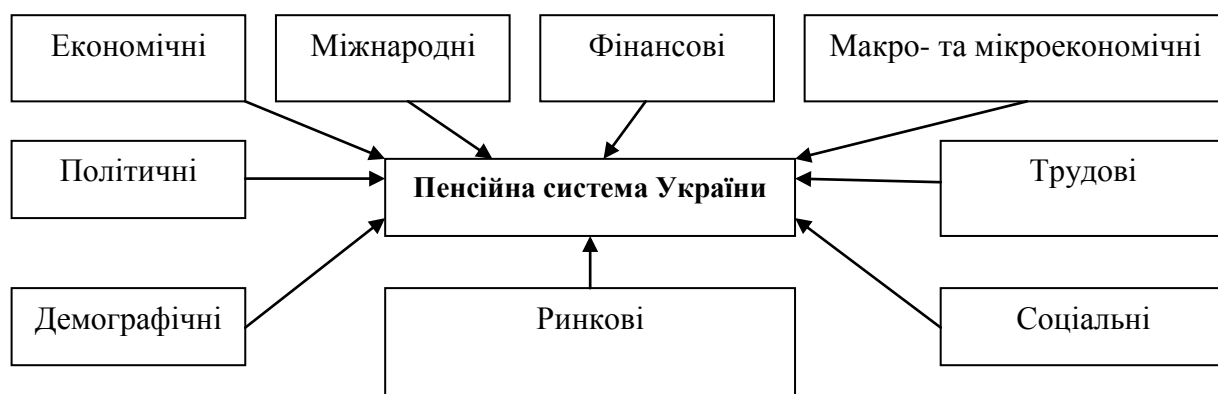
Науковці І. В. Жмурко [38, с. 305] та О. А. Линдюк [39, с. 297] дійшли висновку, що пенсійна система – це інститут, який об'єднує економічні, соціальні та правові інститути.

Враховуючи цілісний підхід до пенсійної системи, здатної впливати на її структурні елементи та взаємодіяти з суспільством та іншими системами, найбільш повне визначення повинно включати і елементи, і зв'язки, і властивості, і ціль цієї системи. Переважна більшість науковців вважає пенсійну систему сукупністю певних стосунків, механізмів, інститутів, які виникають між відповідними суб'єктами й чітко регламентуються встановленими нормами.

Узагальнюючи сказане, ми дійшли висновку, що «пенсійна система» – це сукупність правових, економічних, соціальних, фінансових та організаційних норм і інститутів, дія яких спрямована на створення відповідних умов, які виступають провідним чинником суспільного відтворення для матеріального забезпечення фізичних осіб у вигляді гідних пенсійних виплат.

Пенсійна система є відкритою системою, яка постійно перебуває у взаємодії із зовнішнім середовищем. На неї постійно впливають різні чинники, зокрема економічні (рівень економічного розвитку), фінансові (інфляція в країні; дефіцит бюджету), політичні (політична ситуація в країні; законодавство), демографічні (зниження народжуваності, старіння населення, тривалість життя та вікова структура населення), макро - та мікроекономічні, соціальні, трудові (ринок праці, рівень зарплати і зайнятості), пенсійні (обрана модель пенсійної системи, страховий тариф, пенсійний вік). Пенсійна система здебільшого залежить від стану, спрямованості і динаміки змін економіки загалом і ринку праці зокрема.

Отже, пенсійна система функціонує як система, яка постійно розвивається, вдосконалюється, піддається впливу різних факторів (рис. 1.3) [40, с. 16].

Рис. 1.3. Фактори впливу на пенсійну систему України

*Джерело: удосконалено автором на основі [40].

Пенсійна система України повинна бути побудована на підставі балансу інтересів застрахованих осіб, страхувальників, з одного боку, та одержувачів пенсій, з другого, а також забезпечувати гарантію відповідного рівня заміщення заробітної плати при настанні страхової події. Пенсійна система України — сукупність створених в Україні правових, економічних і організаційних інститутів і норм, метою яких є надання громадянам матеріального забезпечення у вигляді пенсії [41].

Пенсії мають подвійну природу: по-перше, пенсія — це грошова винагорода, яка забезпечує достойний рівень життя громадян пенсійного віку і є еквівалентною до попередніх заробітків, тобто до рівня доходів, які отримував громадянин протягом трудової діяльності; по-друге, пенсія — це грошова допомога в розмірі прожиткового мінімуму за рахунок державного бюджету для непрацездатних громадян [42, с. 250].

Прожитковий мінімум — вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я, набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості [43].

Термін «пенсія» походить від латинського «pensio» - тобто платіж [44]. Згідно тлумачного словника російської мови С. І. Ожегова термін «пенсія» включає в себе грошове забезпечення за вислугу років, з інвалідності, непрацездатності тощо [45]. В енциклопедичному словнику «Трудове право» термін «пенсія» визначено, як грошова виплата (з розрахунку на місяць), що призначається з огляду на визнану суспільством об'єктивно наявну необхідність надавати літнім і непрацездатним громадянам утримання чи допомогу, відповідно до встановлених державою правил, за рахунок коштів, асигнованих державою на ці цілі [46].

У літературі з соціального забезпечення думки різних авторів щодо визначення поняття пенсії неоднакові. Так, Є. І. Астрахан, який в 1946 році вперше запропонував розгорнуте визначення поняття «пенсія з соціального страхування» вважає, що пенсія — це періодичні виплати, для матеріального забезпечення робітника, службовця чи його сім'ї у зв'язку з завершенням певного великого циклу його трудової діяльності або у зв'язку з остаточним чи тривалим вибуттям його з числа повноцінних працівників, які проводяться за рахунок коштів соціального страхування [47]. На думку В. Н. Толкунової, пенсія — це матеріальне забезпечення громадян у старості, з інвалідності та в разі втрати годувальника, а також за вислугу років у вигляді систематичних грошових виплат [48].

Р.Іванова вважає, що відмінності з окремих ознак пенсії мають суто термінологічний характер і тому на них зупинятися не слід [49]. І. Сирота, детально зупиняється на ознаках, які пропонувались до включення у дефініцію пенсії, не дає власного визначення проте його міркування щодо недоречності введення окремих з них до визначення поняття “пенсія” заслуговують на увагу [50].

У сучасних умовах пенсію можна розглядати як грошову виплату (з розрахунку на місяць), яка призначається відповідно до встановлених державою правил громадянам, що досягли визначеного законом пенсійного віку, чи які набули спеціального стажу (вислуги років) вказаної тривалості або яким

встановлена інвалідність, чи які втратили годувальника за рахунок коштів, асигнованих на ці цілі державою з державного бюджету, з Пенсійного фонду, з Накопичувального пенсійного фонду та з недержавних пенсійних фондів [51].

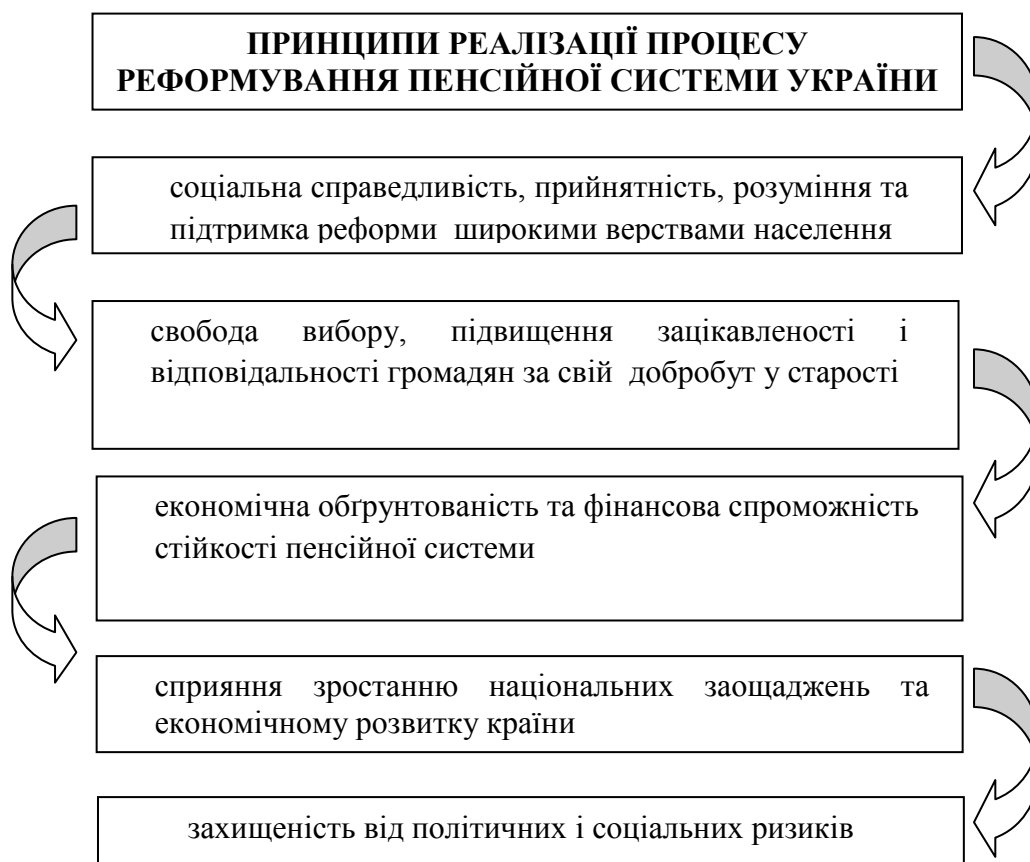
Пенсійне забезпечення - це вислів, що складається із двох слів «пенсія» та «забезпечення». Пенсійне забезпечення є однією з основних гарантій матеріального забезпечення непрацездатних громадян. Для непрацездатних пенсіонерів пенсія фактично є основним джерелом існування.

Основними проблемами чинної системи пенсійного забезпечення є проблеми соціального характеру, а саме те, що чинна солідарна система пенсійного забезпечення є соціально несправедливою – насамперед і найбільшою мірою щодо найбідніших верств населення. Чинна солідарна система пенсійного забезпечення є також економічно необґрунтованою і фінансово неспроможною, що, своєю чергою, віддзеркалює проблеми економічного характеру. Надмірно високі ставки пенсійних внесків спричиняють додаткове навантаження на економіку.

Для посилення соціального захисту громадян (рис.1.4.) визначено принципи реалізації процесу реформування пенсійної системи України, до яких можна зарахувати: соціальну справедливість, прийнятність, розуміння та підтримку реформи широкими верствами населення; свободу вибору, підвищення зацікавленості і відповідальності громадян за свій добробут у старості; економічну обґрунтованість та фінансову спроможність стійкості пенсійної системи; сприяння зростанню національних заощаджень та економічному розвитку країни; захищеність від політичних ризиків. Реформування пенсійної системи України відповідно до визначених принципів забезпечить створення результативної системи управління пенсійними грошовими потоками, фінансової стійкості та стабілізації пенсійної системи [52].

Чинна українська пенсійна система побудована за принципом "негайної виплати", коли страхові внески осіб, які сьогодні працюють перераховуються до Пенсійного фонду і негайно виплачуються на користь одержувачів пенсійних виплат, отже, відбувається солідарний (горизонтальний) перерозподіл доходів.

Рис.1.4. Принципи реалізації процесу реформування пенсійної системи України

*Джерело: удосконалено автором на основі [52].

Всі громадяни мають право на пенсійне забезпечення, проте громадяни, які сплачують більші внески або працюють довше за інших, мають право й повинні отримувати більш високу пенсію, тобто пенсійне забезпечення має діяти за страховими і принципами соціальної справедливості. Необхідно зазначити, що українська пенсійна система є фінансово нестабільною, не забезпечує розмір пенсій відповідно до трудового внеску більшості громадян і водночас створює умови для пільгового (здебільшого несправедливого) пенсійного забезпечення значної кількості пенсіонерів, на сьогодні практично не відповідає вказаним принципам.

Як засвідчив зарубіжний досвід, у солідарній пенсійній системі найбільш ефективним фінансовим механізмом виявився механізм пенсійного страхування – персоніфікований розподіл через суспільні страхові фонди надходжень від працездатної частини населення на користь пенсіонерів. Такий порядок фінансування пенсійних виплат і було закладено у Законі СРСР «Про пенсійне забезпечення громадян в СРСР» [53]. Прийняття цього Закону практично завершило процес створення єдиної всеохоплювальної системи пенсійного забезпечення, яка діяла за єдиними умовами та нормами. Фактично це було поєднання принципів соціального страхування і соціальної допомоги, але вона закладала страхові основи, передбачивши відокремлення пенсійної системи від держбюджету. Джерелом коштів для фінансування пенсій став не державний бюджет, як це було раніше, а Пенсійний фонд як самостійна фінансова система, що формується за рахунок страхових внесків підприємств та громадян [54, с.10].

Уперше було передбачено умову сплати страхових внесків до Пенсійного фонду для набуття права на отримання трудової пенсії. З 1994 року змінено історію Пенсійного фонду, яка включила у себе процес перетворення його на центральний орган виконавчої влади, який наділений відповідними повноваженнями. Відтак, було створено вертикальну структуру управління Пенсійним фондом, яка повністю відповідала адміністративно-територіальному устрою держави, а також структурам інших державних органів, які мали подібні фінансові та контрольні функції (органи податкової та контрольно-ревізійної служби).

Проте несприятливим для доходної частини Пенсійного фонду, що негативно вплинуло на його фінансовий стан, стало фінансування пенсій окремим категоріям громадян відповідно до прийнятих у 1993-2001 роках понад 20 законів, які регулювали питання пенсійного забезпечення. Крім того, в різний час за рахунок коштів Фонду фінансувалися соціальні виплати, пенсії, призначені на пільгових умовах у зв'язку зі шкідливими умовами праці. Все це формувало в суспільстві усвідомлення необхідності проведення пенсійної

реформи. Проте здійснення реформи потребувало подолання гострих кризових явищ у пенсійній системі [55, с.41].

Стабілізація фінансового стану Пенсійного фонду стала однією з передумов здійснення пенсійної реформи. Основні напрями та шляхи впровадження пенсійної реформи були окреслені в державних документах: Стратегія розвитку пенсійної системи [21], Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»[22], Указ Президента України «Про Основні напрями реформування пенсійного забезпечення в Україні» [56], Послання Президента України до Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України «Про Основні напрями реформування системи пенсійного забезпечення населення України» [57].

Передусім у період до 2003 року були проведені підготовчі заходи до впровадження пенсійної реформи, зокрема створено систему персоніфікованого обліку занесення відомостей про застрахованих осіб до системи загальнообов'язкового державного страхування (СПОВ) [58]. У 2000 році у всіх регіонах України було завершений процес впровадження СПОВ, а починаючи з 1 липня 2002 року пенсії обчислюються із заробітку особи за період роботи після 1 липня 2000 року за даними системи персоніфікованого обліку. Важливу роль у розвитку Пенсійного фонду та його утвердженні як центрального органу виконавчої влади відіграла передача органам Фонду функцій з призначення та виплати пенсій, які раніше здійснювались органами соціального захисту населення [59, с.25].

Не викликало сумніву, що нова пенсійна система, як і процес її формування, поряд з фінансово-економічним підґрунтям повинна мати під собою належну правову основу, нею в Україні стали базові Закони, законодавчі акти [21-25]. Таким чином, процес створення нормативно-правової та організаційно-технічної бази пенсійної реформи відбувся на початку 2000-х років. Сформувалися організаційний та кадровий потенціали Пенсійного фонду України, він став потужною фінансовою та соціальною інституцією в державі.

Кожен має право на забезпечену старість. Це гарантує стаття 46 Конституції України [18]. Реалізувати цю гарантію покликана система загальнообов'язкового державного соціального страхування за рахунок страхових внесків самих громадян, їх роботодавців – підприємств, установ та організацій, а також бюджетних та інших джерел. Відповідна пенсійна система, яка існувала в Україні, працювала за вимогами Закону України «Про пенсійне забезпечення» [53], але мала декілька суттєвих недоліків, серед них соціальна несправедливість, низькі пенсії, винятково солідарне фінансування пенсійних виплат, єдині для всіх ставки пенсійних платежів. У результаті ми отримали сумну картину: громадянин, виходячи на пенсію, одержував обмежену суму незалежно від кількості відпрацьованих ним років та сплачених (зокрема й за нього роботодавцем) зборів до Пенсійного фонду.

Закони України [22; 23] прийняли, щоб підвищити рівень життя пенсіонерів; встановити пряму залежність розмірів пенсій від величини заробітку і трудового стажу; викликати у населення зацікавленість у сплаті пенсійних внесків із реальних доходів; заохотити громадян до заощадження коштів, якими вони зможуть скористатися в старості; реформувати систему управління пенсійними коштами і відтак досягти фінансової стабільності пенсійної системи загалом [60, с.163].

Деякі країни повністю заміщують солідарну систему накопичувальною, інші вводять додаткову обов'язкову накопичувальну пенсійну систему, ще інші запроваджують добровільну накопичувальну пенсійну систему, а потім з часом доповнюють її обов'язковою участю (обов'язкові і добровільні пенсійні системи розрізняються за принципом відбору учасників системи) [61, с.5-6].

Досліджуючи державне регулювання соціальної сфери, визначимо, що завдяки реформам (вперше з дати набрання чинності Закону [22]) з січня 2008 року проведено перерахунки пенсій з урахуванням нового, "осучасненого" показника середньої заробітної плати. У 2010 році відповідно до Програми економічних реформ "Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава" [62] передбачено черговий етап реформування пенсійної

системи у період з 2010 по 2014 роки, мета реформи пенсійної системи - посилення соціального захисту осіб, що втратили працездатність, забезпечення гідного рівня їх життя в результаті стійкого розвитку пенсійної системи.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України схвалено Концепцію подальшого проведення пенсійної реформи [63], метою Концепції стало подальше ефективне і системне реформування пенсійної системи України, спрямоване на забезпечення рівня життя людей похилого віку та інших категорій громадян, які втратили працездатність, адекватного їх життєвим потребам, створення дієвих механізмів захисту прав та інтересів таких громадян, забезпечення стабільного функціонування та прозорості пенсійної системи.

Удосконалення пенсійної системи та подальше проведення пенсійної реформи здійснюватиметься за такими напрямками: забезпечення стабільного функціонування пенсійної системи; забезпечення соціальної справедливості у солідарній пенсійній системі; формування ефективної, надійної системи недержавного пенсійного забезпечення; удосконалення та спрощення механізму функціонування та забезпечення зрозумілості пенсійної системи для громадян і роботодавців; забезпечення громадського контролю за функціонуванням Пенсійного фонду України; уніфікація пенсійного законодавства [18].

Нині частка пенсійних витрат (як бюджетних, так і безпосередньо ПФУ) у ВВП сягає 18%, що є найвищим показником у Європі. Є й проблема дострокового набуття пенсійних прав. Надто високою є й вартість пенсійної системи. Пенсійний фонд України не може обійтися без дотацій з бюджету. Фактично соціальне страхування зведене до пенсійного [64].

Пенсійна система представляє собою велику складну систему, що складається з підсистем, виникнення та функціонування яких пропонується розглядати з урахуванням принципів, закономірностей, гіпотез загальної теорії систем, запропонованих в роботах П. К. Анохіна, Л. фон Берталанфі, А. А. Богданова, Е. А. Седова, М. І. Сетрова, У.Р. Ешбі [40; 65-69].

Визначаючи соціальну сутність пенсійної системи, звернемося до положень статті 46 Конституції України [18]. У соціальному контексті пенсійна система є

підсистемою більш глобальної системи соціального забезпечення, до якої також входять система соціальних допомог та система соціальних послуг. Кожна з цих систем утворює самостійну систему з власним внутрішнім складом. Ці системи взаємодіють, забезпечуючи функціонування системи соціального забезпечення загалом. Жоден інший вид соціального забезпечення не відрізняється такими масштабами, як пенсії. Однією із особливостей пенсійної системи є її постійний розвиток, а відповідно й ускладнення.

Термін «пенсійна система» широко вживається, проте законодавчих визначень немає. У спеціальному базовому Законі України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [22] та інших профільних законах немає визначення терміну «пенсійна система», лише зазначається склад із трьох рівнів [40].

Ми вважаємо, що термін «пенсійна система» – це державна система роботи органів законодавчої і виконавчої влади, страхувальників та застрахованих осіб, що працює для єдиної мети – надання пенсійного забезпечення, передбаченого законодавством, громадянам країни, у вигляді щомісячних виплат. Наразі треба розуміти, що пенсійне страхування – це вид (загальнообов'язковий державний) страхування. Якщо особа не є застрахованою особою, відповідно вона не може бути частиною пенсійної системи та не набуває права на пенсійне забезпечення. Тобто основними складовими, чи елементами функціонування пенсійної системи є пенсії, пенсійне забезпечення, пенсійне страхування.

Щодо сутності пенсійного забезпечення необхідно визнати, що більшість авторів розділяють думку про те, що організаційно-пенсійне забезпечення є частиною соціального забезпечення, а те, своєю чергою, є складовою системи соціального захисту населення, власне воно є матеріальним забезпеченням людей, котрі в силу об'єктивних причин не можуть мати доходу для життя. Воно здійснюється державою за умови, що пенсія зароблена, а також у випадках, коли людина не змогла заробити пенсію. Сам працівник може фінансувати свою пенсію через систему пенсійного страхування у державній чи недержавній накопичувальній системі [70].

Таблиця 1.1

Характерні ознаки пенсійного забезпечення, як складової пенсійної системи України

Показник	Загальнообов'язкове державне пенсійне страхування		Державне пенсійне забезпечення до 01.01.2004	Система недержавного пенсійного забезпечення
	Солідарна система	Накопичувальна система		
Метод організації фінансових відносин	Страховий, бюджетний	Страховий	Бюджетний., страховий	Страховий
Вид виплати	Пенсія за віком. Пенсія по інвалідності. Пенсія у зв'язку з втратою годувальника.	Пенсійні виплати	Пільгова пенсія за віком. Пенсія по інвалідності Пенсія у зв'язку з втратою годувальника. Пенсія за вислугу років. Соціальні пенсії. Надбавки до пенсій.	Пенсійні виплати
Адміністратор коштів	ПФУ	ПФУ	ПФУ	НПФ Страхові організації Банківські установи
Форма організації фінансових відносин	Єдиний внесок, страхові внески, добровільні внески.	Страхові внески, добровільні внески	Бюджетні форми. Страхові форми	Пенсійні внески
Джерела формування коштів	Кошти страхувальників та застрахованих осіб працівників та роботодавців	Кошти працівників	Кошти з солідарної системи. Кошти державного бюджету	Кошти працівників та роботодавців
Пропозиції по реформуванню пенсійної системи з метою удосконалення пенсійного забезпечення	Державне регулювання пенсійного забезпечення	Накопичувальний державний фонд та органи його управління, (приватні індивідуальні пенсійні рахунки)	Державне регулювання	Недержавні пенсійні фонди та органи їх управління (пенсійні контракти)

*Джерело: удосконалено автором на основі [22; 29; 70].

Ми вважаємо, що характерні ознаки пенсійного забезпечення, як складової пенсійної системи мають бути такими, як запропоновано нами в таблиця 1.1.

Таким чином, пенсійне забезпечення це складова соціального захисту населення, показник матеріальної забезпеченості працездатного і непрацездатного населення, який може змінюватися найкраще, шляхом поєднання інтересів держави, роботодавців та громадян. Вдосконалення пенсійного забезпечення розглядається як особливий складовий елемент соціальної функції держави, водночас, як сукупність методів задоволення матеріальних потреб тих верств населення, які відповідно до чинного законодавства мають право на отримання пенсії.

На нашу думку, термін «пенсійне забезпечення» вживається з моменту дії Закону України «Про пенсійне забезпечення» [53], а пенсійна система набула більшого вжитку з прийняттям Законів «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [22], «Про недержавне пенсійне забезпечення» [23].

Згідно зі ст.1 Закону України «Про пенсійне забезпечення» [53] «громадяни України мають право на державне пенсійне забезпечення за віком, по інвалідності, у зв'язку з втратою годувальника та в інших випадках, передбачених цим Законом». Цей Закон відповідно до Конституції України [18] гарантує всім непрацездатним громадянам України право на матеріальне забезпечення за рахунок суспільних фондів споживання шляхом надання трудових і соціальних пенсій.

Ми вважаємо, що «пенсійне забезпечення» – це щомісячне державне матеріальне забезпечення громадян, у вигляді пенсійних виплат, за рахунок суспільних фондів споживання та з 01.01.2004 року які підлягали загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню.

Досліджуючи теоретико-правові основи державного регулювання пенсійного забезпечення з моменту утворення незалежної України, ми спостерігаємо постійні зміни. Так, з 01.01.2011 року спрощено систему адміністрування внесків до Пенсійного фонду та фондів соціального страхування. Обліком платників єдиного внеску, забезпеченням збору та

веденням обліку страхових коштів, контролем за повнотою та своєчасністю їх сплати, веденням Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування займається Пенсійний фонд України, на його рахунки сплачуються внески, а потім розподіляються серед фондів соціального страхування.

З 1 жовтня 2011 року набув чинності Закон України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» [71], яким внесено низку змін до понад 20 законодавчих актів, впроваджено нові умови набуття права на пенсію у солідарній системі та передбачо дотримання страхових принципів при обчисленні розміру пенсії залежно від тривалості страхового стажу та розміру заробітної плати; поетапне підвищення пенсійного віку для жінок до 60 років; збільшення тривалості страхового стажу, необхідного для призначення пенсій за віком, до 15 років; встановлення мінімального розміру пенсії на рівні прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, при наявності страхового стажу у жінок - 30 років, у чоловіків - 35 років; встановлення доплати за понаднормативний стаж по 1% від основного розміру пенсії за кожний повний рік страхового стажу понад 35 років чоловікам і 30 років жінкам [72; 73].

З 11 серпня 2013 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з проведенням адміністративної реформи» [74], за яким органи Пенсійного фонду України передали функції з адміністрування єдиного соціального внеску до органів Міністерства доходів і зборів.

2 березня 2015 року прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» [75], який змінив законодавчі норми, що регулюють питання пенсійного забезпечення, за трьома основними блоками. Перший блок стосується виплати пенсій пенсіонерам, які працюють на "спеціальних" посадах, другий – порядку виплати пенсій іншим категоріям пенсіонерів, які працюють, третій – зміни умов призначення пенсій на пільгових умовах та за вислугу років. З 1 червня 2015 року скасовано норми

щодо пенсійного забезпечення осіб, яким пенсії/щомісячне довічне грошове утримання призначаються відповідно до спеціальних законів [75].

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій» [76] впроваджено пенсійну реформу з 1 жовтня 2017 року – частково, а з 1 січня 2018 року – у повному обсязі. Запроваджено різні правила призначення пенсії за віком на перехідний період 2017–2019 рр., гнучкого «коридору» пенсійного віку (60–63–65 років) [72; 76].

Я. Жаліло вважає за необхідність розглядати стратегічні аспекти пенсійної реформи, зважаючи на довгострокові перспективи соціально-економічної сфери та оцінюючи взаємний вплив макроекономічних показників та наслідків пенсійної реформи [77].

О. П. Коваль зазначає, що необхідно чітко визначити головну мету пенсійної реформи, враховуючи той факт, що вона має забезпечити розв’язання чотирьох головних завдань: вирівнювання споживання упродовж життя, страхування від ризику невизначеності тривалості життя, скорочення бідності серед осіб літнього віку та перерозподіл доходів від багатих до бідних. Для нейтралізації впливу на пенсійну систему фінансових криз та інших загроз, визначено пріоритетні напрямки а саме: зниження інфляції, перешкоджання навмисному та ненавмисному неналежному управлінню та підвищення стійкості фінансового ринку. В контексті збереження пенсійних накопичень головним завданням варто визнати зниження інфляції задля забезпечення дохідності інвестування в довгостроковій перспективі та посилення доцільності накопичень [77].

Г. З. Голєусова вказує на те, що найважливіший аспект пенсійної реформи – це її кінцевий вплив на життя кожної конкретної людини, і сьогодні можна з жалем констатувати, що держава йде шляхом обмеження та перегляду розмірів виплат, а не структурних змін в економіці [77].

Д. А. Леонов зауважує, що старт пенсійній реформі був наданий у 2003 році, і однією з умов її початку є бездефіцитний бюджет, що є умовою, яку неможливо виконати у короткотерміновому періоді. Водночас затягувати з новаціями

неможливо, оскільки буде втрачене ще одне покоління потенційних свідомих платників до накопичувальної системи. М. І. Шамбір вважає, що головне для пенсійної реформи – це добробут людей, а не укріплення фінансової системи чи підтримка відповідних компаній [77].

Л. Денісова наголошує, що головної мети, яку ставила влада, підвищуючи пенсійний вік, не досягнуто. Немає ні збалансованості ПФ, ні суттєвого підвищення пенсій. Натомість розмір дефіциту бюджету Пенсійного фонду зріс. Вона звернула увагу на те, що реформа в першу чергу торкнулася тих громадян, яким сьогодні виповнилося 55-60 років, оскільки вони не мають необхідного страхового стажу для отримання пенсії. Вона зазначила, що «влада, забравши пенсії у людей, зменшила їх дохід та погіршила рівень життя [78].

О.Устенко вважає критику пенсійної реформи поспішною і безпідставною, оскільки, на його думку, чекати якогось прориву та швидких наслідків за такий короткий період просто нереально. О. Устенко переконує, що у розумінні багатьох обивателів пенсійна реформа звелася до банального підвищення пенсійного віку. Проте це більш глобальна річ, і для України основна проблематика полягала в тому, що потрібно було перейти від солідарної до накопичувальної системи або ж зберегти елементи обох. Щодо солідарної системи, то, очевидно, вона буде пробуксовувати, як це трапилося в багатьох країнах. Причинами цього є погана демографічна ситуація, а також величезна кількість пільг, у результаті чого пенсійна система не в змозі виконати зобов'язання, взяті на себе державою. За словами економіста, більшість країн, які намагалися реформувати свою пенсійну систему, відходили від системи пільг, ранніх виходів на пенсію. Щодо демографічної ситуації, то потрібно розуміти, що не може нормально функціонувати система, в якій на одного пенсіонера припадає практично один працездатний [78].

Якщо порівняти, як працюють пенсійні фонди Західної Європи, США, Латинської Америки, то там розвинені ще й такі інструменти : крім депозитів, у банку можна купити акції, облігації. Цікаво проаналізувати стратегію, яку мають ті ж, скажімо, американські або західноєвропейські пенсійні фонди, коли вони

працюють за так званим показником S&P500 - середня віддача по ринку. Для того, щоб запустити нормально пенсійний ринок в Україні, особливо це стосується 2-го і 3-го рівнів, необхідна серйозна робота, пов'язана з розвитком вітчизняного фондового ринку. Попри глобальні завдання реформування пенсійної системи, існує низка інших негайних викликів. Для більшості країн світу вимогою в пенсійній системі є те, що мінімальний рівень пенсії має щонайменше покривати основні потреби людини. Тому реформи необхідно впроваджувати, попри всілякі складнощі, переконаний О. Устенко [78].

В Україні негайно потрібно проводити пенсійну реформу, вважає Е. Лібанова. «Ми мусимо проводити пенсійну реформу негайно, у нас немає більш нагального завдання, ніж наведення ладу в пенсійній системі". На її думку, в останні роки в реформуванні пенсійної системи не було зроблено жодних кроків, а це значно погіршило ситуацію з виплатами пенсіонерам. «Ми мусимо говорити про те, що пенсія має бути заробленою. Пенсії мають призначатися за однаковими правилами, зрозумілими для всіх [79].

В. Сушкевич заявив, що запропонована пенсійна реформа свідчить про несистемні кроки уряду в цьому напрямку, пріоритетом пенсійного реформування має бути розв'язання проблеми трудової міграції українців. Крім того, вирішення питання виплати заборгованості по заробітній платі дозволить також збільшити надходження до Пенсійного фонду [79].

На думку заступника голови ФПУ Сергія Українця, є три ресурси для стабілізації пенсійної системи. Перший – виведення з тіні 120 млрд. грн. заробітної платні, що забезпечить додаткові надходження до бюджету Пенсійного фонду на рівні 40 млрд. грн. Другий – забезпечення зайнятості 5-7 млн. осіб, які не мають нормально оплачуваної роботи. «Кожний мільйон зайнятих додасть ПФ ще 10 млрд. грн.», – відзначив Українець. І третій ресурс полягає в тому, щоб спонукати бізнес повністю розраховуватися з найнятими робітниками. Він також підкреслив, що причиною підвищення пенсійного віку в інших країнах є нестача працівників [79; 80].

О. В. Гаряча зауважує про необхідність збереження диференціації розмірів пенсій залежно від тривалості стажу роботи, розв'язання проблем з мінімальним та максимальним розмірами пенсії, ефективного й раціонального використання пенсійних коштів, проблеми пільгового пенсійного забезпечення та запровадження професійної пенсійної системи, накопичувальної пенсійної системи, роботи недержавних пенсійних фондів. Серед основних проблем пенсійної системи України є й той факт, що коефіцієнт заміщення сьогодні становить 50%, тобто при виході на пенсію людина втрачає половину свого заробітку [81].

Досліджуючи та вивчаючи теоретично-правові основи пенсійного законодавства, ми дійшли висновку, що особливістю державного регулювання пенсійного забезпечення в контексті соціального захисту сільського населення є те, що кожна норма, кожен крок виписаний законодавчо. З моменту утворення незалежної держави пенсійне законодавство постійно змінюється в частині підняття пенсійного віку, мінімального страхового стажу, необхідного для призначення пенсій шляхом збільшення незначних розмірів пенсійних виплат, прив'язаних до прожиткових мінімумів та мінімальних заробітних плат.

Ми вважаємо, що цю особливість необхідно корегувати шляхом впровадження змін, які б давали можливість перейти від солідарної до накопичувальної системи, розвитку вітчизняного фондового ринку, зниження інфляції задля забезпечення дохідності інвестування в довгостроковій перспективі та посилення доцільності накопичень і отримання пенсій пропорційно сплаченим внескам до Пенсійного фонду.

1.2. Узагальнення світового досвіду пенсійного забезпечення і соціального захисту сільського населення

Основною складовою системи соціального захисту населення є пенсійне забезпечення. Якість життя населення значною мірою залежить від пенсійного

забезпечення людей похилого віку та впевненості у завтрашньому дні осіб, які працюють. Для цього, як діють пенсійні системи у різних країнах світу.

Вважається, що однією з найдосконаліших у світі є система пенсійного забезпечення США. В США функціонують як державні, так і приватні пенсійні системи. Ця система не ідеальна, але розмір пенсій – вищий, ніж в середньому в європейських країнах. Враховуючи діяльність змішаних систем американці мають можливість отримувати одночасно три пенсійні виплати. У солідарній системі пенсіонери отримують не свої гроші, а гроші (податки і збори) платників, які працюють. Право на пенсію у громадян США виникає з 65,5 років незалежно від статі, а в разі інвалідності – дещо раніше, але кожен недопрацьований рік “з’їдає” близько 7% пенсії. А якщо страховий стаж менше 10 років – пенсія не призначається взагалі, хоча залишається можливість звернутися до держави за допомогою по бідності [82].

Пенсійна система у Великобританії трирівнева й складається з державних пенсій, державних пенсій за вислугою років та недержавних пенсій. Усі без винятку британці по досягненні ними пенсійного віку (60 років для жінок та 65 років для чоловіків), який запропоновано збільшити ще на 5 років – до 70, одержують базові пенсії. Розмір такої пенсії не залежить ні від стажу роботи пенсіонера, ні від його трудових успіхів та зарплати, яка буде отримуватись упродовж трудового періоду, він фіксований.

Другий рівень так званих державних пенсій за вислугою років, у грошовому сенсі набагато перевершує базовий. Схема та коефіцієнт виплати пенсії, на відміну від базової державної, розраховується та залежить і від стажу, і від розміру заробітної плати, тому чим більший стаж службовця, тим вищий розмір його пенсійного забезпечення.

Слід зазначити, серед населення третій рівень, що представляє собою недержавну пенсійну схему користується найбільшою популярністю. Цей рівень дозволяє службовцям одержувати досить велику пенсію, розмір якої регулює сам службовець, але вже цілком і повністю зі своєї кишені. Особисте пенсійне забезпечення, хоч і передбачає високі внески від осіб, що працюють, але

поступово витісняє державне: на сьогоднішній момент близько 70 % від усього обсягу пенсій, які виплачуються у Великобританії, припадають саме на недержавні виплати. Також на третій рівень пенсійного забезпечення припадає найбільша частка у коефіцієнті заміщення, що показує, скільки грошей у вигляді пенсії порівняно з середньою зарплатою в країні, отримує людина.

Зниження частки державних пенсій у загальному обсязі пенсійних грошей зрозуміле. Попри те, що уряд країни регулярно індексує пенсії, цінова інфляція робить свою справу, і нині державна пенсія не тільки губить свої позиції в загальному обсязі усіх інститутів грошей, що виплачуються пенсіонерам, але й поступово втрачає позиції навіть у порівнянні із середнім рівнем зарплат у країні. Саме тому недержавне пенсійне забезпечення набирає все більше обертів у Великобританії, навіть попри те, що для тих пенсіонерів, які беруть участь у схемі недержавного пенсійного забезпечення, існують обмеження з виплати державної пенсії. Державна пенсія за вислугою років їм вже не надається [83].

Пенсійна система Нідерландів складається з трьох рівнів: соціальна пенсія (базова державна: пенсія за віком, пенсія по інвалідності, пенсія по втраті годувальника); професійне пенсійне забезпечення; індивідуальне пенсійне накопичення. Пенсія за віком призначається при досягненні чоловіками та жінками 65 років та за наявності громадянства або за умови працевлаштування на території Нідерландів у віці з 15 до 65 років, якщо застрахована особа отримувала заробітну плату та сплачувала внески щорічно у віці з 15 до 65 років. Дві особи, які мають спільне господарство, мають право на пенсію подружжя, якщо обидва досягли 65 років [84].

Модель пенсійної системи Німеччини характерна також для Австрії, Італії, Франції та багатьох інших країн Західної Європи. Пенсійна система Німеччини характеризується як «система трьох рівнів». Перший рівень – обов'язкове пенсійне страхування для окремих систем, що функціонують на основі законодавчих норм. У Німеччині є 4 “обов'язкові системи” такого типу: пенсійне страхування робітників та службовців, а також деяких категорій самозайнятого населення; допомога щодо забезпечення старості для фермерів і для членів їхніх

родин; пенсійне забезпечення чиновників, які є обов'язковою системою для держапарату і за професійними групами (лікарі, аптекарі, ветеринари, архітектори, адвокати, нотаріуси тощо). Державна пенсія в Німеччині залежить від рівня зарплати і виробничого стажу, має розподільний характер. До державного пенсійного фонду однаковий відсоток, що становить 19,4% фонду оплати праці відраховують і працівник і роботодавець.

Другий рівень – «пенсії від підприємств». Багато підприємств виплачують пенсії своїм колишнім співробітникам додатково до пенсій, зароблених у системі встановленого законом пенсійного страхування. Ця форма захисту в старості є добровільною. Питання надання пенсії своїм співробітникам вирішує підприємство самостійно.

Третій рівень – турбота приватним способом про свою старість. Для цього прийняті всі форми створення приватного капіталу (купівля нерухомості, створення фонду цінних паперів, укладання договорів про довготермінові ощадні внески, про страхування життя для накопичення коштів, про пенсійне страхування). Типовою формою створення приватного капіталу є укладання договору про страхування життя для накопичення коштів чи укладання індивідуального договору про пенсійне страхування. Слід зазначити, що на підприємстві корпоративними та особистими програмами працівників займається самоврядний структурний підрозділ. Пенсійна система Німеччини дуже впливає на розвиток і формування пенсійних систем у багатьох країнах, її вважають однією з найефективніших у Європі [85].

Пенсійна система Франції складається з 5 підсистем: 1) базові режими для найманих робітників; 2) додаткові режими; 3) спеціальні режими для окремих категорій зайнятих; 4) базові режими для ненайманих робітників; 5) додаткові (факультативні) режими. Кожна з них має свою специфіку, що проявляється у віці виходу на пенсію, тривалості страхового стажу для отримання повної пенсії, методиці вирахування розміру пенсії та фінансуванні. Особливістю пенсійної системи Франції залишається висока норма заміщення, тобто великий розмір пенсії порівняно з попередньою зарплатнею, що в середньому становить 78% для

чоловіків та 72% для жінок. У випадку, коли зарплата була нижчою певного рівня, розмір пенсії встановлюється за пільговим коефіцієнтом. Ця риса пенсійної системи отримала назву "соціал-демократичного шедевру". Наявний метод розрахунку пенсій (за наявності встановленого страхового стажу та віку виходу на пенсію) дозволяє пенсіонерам зберегти попередній рівень життя [86].

В Іспанії існують контрибуційні пенсії (*pensiones contributivas*) — це грошові виплати за не чітко визначений проміжок часу (хоча й не завжди), призначення яких, зазвичай, обумовлене наявністю попереднього юридичного зв'язку з Соціальним забезпеченням (наприклад, у певних випадках необхідно підтверджувати наявність мінімального періоду сплати страхових внесків) і за умови виконання усіх інших вимог. Розмір таких пенсій визначається залежно від розміру внесків, сплачених працівником і працедавцем (у випадку найманих працівників) за той час, що розглядається для визначення регуляторної бази.

Неконтрибуційні пенсії (*pensiones no contributivas*) — це грошові виплати для тих громадян, які не мають достатніх для існування засобів, навіть за умови, що вони ніколи не сплачували внески або ж період сплати ними внесків не достатній для отримання ними контрибуційних виплат. Існують такі підвиди неконтрибуційних пенсій : у зв'язку з інвалідністю та у зв'язку з виходом на пенсію/у відставку. Право на її отримання мають особи, що відповідають наступним загальним вимогам : досягли 65 років; сплачували страхові внески протягом 15 років (щонайменш два з них — протягом 15-річного періоду, який безпосередньо передує моменту звернення про призначення пенсії) [87].

Пенсійна реформа в Болгарії розпочалася на початку 2000 року із запровадження трирівневої пенсійної системи та нових більш високих вимог для призначення пенсії — підвищення пенсійного віку та необхідного страхового стажу. *I рівень:* Система загальнообов'язкового пенсійного страхування — солідарна пенсійна система — побудована на принципі солідарності та перебуває у підпорядкуванні Інституту національного страхування. *II рівень:* Додаткове пенсійне страхування побудовано на принципі рівності (накопичувальна пенсійна система) і здійснюється ліцензованими компаніями приватного

пенсійного страхування. *III рівень*: Додаткове добровільне пенсійне страхування побудовано на принципі рівності (накопичення) і здійснюється ліцензованими компаніями приватного пенсійного страхування [88].

Нова пенсійна система Польщі повністю побудована за принципом визначених внесків і складається з трьох рівнів:

- 1 рівень – обов'язкова солідарна система;
- 2 рівень – обов'язкова накопичувальна система;
- 3 рівень – добровільне недержавне пенсійне забезпечення.

1 лютого 2014 року набрав чинності новий закон про пенсійну реформу, відповідно до якого обов'язковий другий рівень індивідуальних рахунків стає добровільним для всіх нових учасників трудової діяльності. Цей Закон дозволяє діючим учасникам відмовитися від другого рівня та перерахувати кошти на рахунки до державного першого рівня – програми з номінально фіксованими внесками. Також відповідно до цього Закону інвестиції у державних облігаціях, які були у розпорядженні відкритих пенсійних фондів другого рівня, передаються до першого рівня, який перебуває у віданні Державної установи соціального страхування Польщі (ZUS). За даними уряду, відповідні зміни гарантують працівникам стабільний дохід після виходу на пенсію і мають скоротити державний борг країни. Пенсійний вік у Польщі для чоловіків становить 65 років і 4 місяці (поступове збільшення до 67 років до 2020 року) та 60 років і 4 місяці – для жінок (поступове збільшення до 67 років до 2040 року) [89].

Міжнародна практика свідчить про те, як видно табл.1.2, що існує дуже мало країн, в яких пенсійний вік для чоловіків та жінок відрізняється, і ще менше країн, які взагалі не планують підвищувати пенсійний вік для чоловіків та жінок, а залишають його на тому рівні, який було встановлено ще двадцять – двадцять п'ять років тому.

У більшості країн світу питання пенсійної реформи сьогодні досить актуальне. Насамперед це пов'язано з демографічною ситуацією – старінням населення, а отже, й збільшенням тих, хто потребує соціального захисту.

Таблиця 1.2

Зведений аналіз чинних пенсійних систем у світі

Країни	Пенсійний вік		Діючі пенсійні системи
	Чоло-віки	Жін.-ки	
США	65	65	державне; приватне корпоративне; приватне індивідуальне
Великобританія	65 (68)	60 (68)	базова державна пенсія, додаткова державна пенсія й пенсійні заощадження населення
Нідерланди	65	65	соціальна пенсія (базова державна); професійне пенсійне забезпечення; індивідуальне пенсійне накопичення.
Німеччина	65 (67)	65 (67)	державна пенсія; накопичувальна професійна пенсійна система; приватна пенсійна система
Італія	62	57	державна пенсія; накопичувальна професійна пенсійна система; приватна пенсійна система
Франція	60	60	державна пенсія; накопичувальна професійна пенсійна система; приватна пенсійна система
Австрія	65	60	державна пенсія; накопичувальна професійна пенсійна система; приватна пенсійна система.
Угорщина	62	62	солідарна пенсійна система – обов'язкове пенсійне страхування; обов'язкове накопичувальне пенсійне страхування; добровільне недержавне пенсійне забезпечення.
Польща	65 (67)	60 (67)	обов'язкова солідарна системи; обов'язкова накопичувальна система; добровільне недержавне пенсійне забезпечення.
Болгарія	63	59,5 (60)	солідарна пенсійна система, накопичувальна пенсійна система, добровільне недержавне пенсійне забезпечення
Росія	60	55	базова пенсія для всіх громадян, що мають мінімальний стаж роботи 5 років, гарантує держава; страхова та накопичувальна пенсія
Естонія	63	63	державна пенсія; обов'язкова накопичувальна пенсія; додаткова накопичувальна пенсія
Республіка Білорусь	60	55	соціальна пенсія (пенсія, що виплачується за рахунок коштів державного бюджету особам, що не отримали права на пенсію в системі державного соціального (пенсійного) страхування); трудова (страхова) пенсія; додаткова недержавна пенсія
Україна	60	60	солідарна державна система; накопичувальна; недержавне пенсійне страхування

*Джерело: побудовано автором на основі [82-92].

Однак в Україні менше можливостей забезпечити гідну старість людям похилого віку, ніж в розвинених країнах, однак все ж таки можна запозичити позитивний досвід наших західних сусідів.

Пенсійні системи європейських країн мають певні відмінності, однак основні елементи в них подібні. Відзначимо, що визначений законодавством пенсійний вік в європейських країнах різний, однак всюди спостерігається тенденція до його збільшення. Переважно всі європейські країни мають трирівневу систему пенсійного забезпечення : перший рівень завжди обов'язковий, другий – добровільнообов'язковий залежно від особливостей законодавства кожної конкретної держави, третій рівень добровільний [90].

Різноманітність країн - членів ЄС не дозволяє науковцям запропонувати єдиний сценарій пенсійних реформ. Загалом дослідники рекомендують залежно від країни застосовувати комплекс заходів, зокрема перехід на інфляційне індексування пенсійних виплат після виходу на пенсію, збільшення пенсійного віку і зрівнювання пенсійного віку жінок і чоловіків, скорочення дострокового виходу на пенсію. Також пропонується краще застрахувати пенсійні системи від нестійкості фінансових ринків і прискорити реформування законодавчої бази і наглядової системи, що дасть змогу ПФ підвищити ставку прибутковості з розвитком ринків капіталу.

Загальною рисою реформування пенсійних систем у цих країнах є суттєві масштаби та глибина здійснення пенсійного реструктурування. Майже 50% цих країн скоротили свої національні пенсійні програми і замінили їх індивідуальними рахунками, які регулюються ринковими механізмами. Відбувся процес послаблення першої складової пенсійної системи за посилення її другої складової і активного розвитку добровільного страхування. Загальною була і зміна психології працівників, які усвідомлювали необхідність відраховувати внески з початку трудової діяльності [90; 91].

Відзначимо, що Україна теж запозичила у європейських країн трирівневу систему пенсійного забезпечення. Зокрема, ще у 2003 році було прийнято закон «Про недержавне пенсійне забезпечення», проте трирівнева система пенсійного

забезпечення і досі не сформована, а це свого часу, зумовлює значне навантаження на Пенсійний фонд України, якому не вистачає коштів для виплати пенсій, а дефіцит його бюджету постійно збільшується [92].

Отже, Європейський досвід функціонування пенсійних систем свідчить про те, що вони ґрунтуються на засадах страхування й адресності. Управління здійснюється соціальними партнерами: роботодавцями, застрахованими особами і державою.

На думку Е. Лібанової, сума дотацій Пенсійному фонду щорічно збільшується, віддаляючи можливість проведення пенсійної реформи. Насправді, щоб ПФ став нормально функціонувати, потрібно забезпечити незменшення його видатків. Зробити це практично неможливо, зважаючи на нинішнє співвідношення пенсіонерів і платників страхових внесків. Треба збільшувати доходи. І для цього у нас є тільки два способи : перший — забезпечити детінізацію економіки й зарплат; другий — збільшити кількість робочих місць, щоб змінити співвідношення тих, хто працює і тих, що не працює [93].

Упродовж останніх років існує тенденція щорічного збільшення доходів, але поряд із їх зростанням збільшуються і видатки, а саме відбувається зростання фінансових зобов'язань фонду до учасників солідарної пенсійної системи з пенсійних виплат у результаті підвищення розмірів пенсійних виплат та збільшення кількості пенсіонерів, що і є головною причиною розбалансування бюджету Пенсійного фонду. Для зменшення дефіциту бюджету Пенсійного фонду та для збалансування солідарної системи Уряд України прийняв Закон України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» [71]. Цим законом було впроваджено три головні реформаторські заходи – підвищення пенсійного віку для жінок та чоловіків, підвищення тривалості нормативного страхового стажу та перехід до трирічної зарплатної бази нарахування пенсій. Це дало змогу скоротити пенсійні видатки у 2012 році на 2,3 млрд грн, а дефіцит пенсійної системи – на 2,9 млрд грн.. За попередніми розрахунками фахівців, у рамках програми «Розвиток фінансового сектора» (FINREP II) у 2021 році масштаби економії на пенсійних видатках сягатимуть

47,9 млрд. грн, а дефіцит пенсійної системи буде меншим майже на 53,0 млрд грн [94].

Експерт проекту USAID “Розвиток ринків капіталу” Джон Краулі неодноразово торкався проблеми впровадження саме нових фінансових інструментів, які могли б розвинути ринки капіталу України, зробивши їх привабливішими для інвесторів у світлі незавершеної пенсійної реформи. Він зауважив, що хоча запровадження 2-го рівня і принесе значні надходження дуже необхідного інвестиційного капіталу, ринок цінних паперів України ще не готовий ефективно увібрати ці кошти. Пенсійним фондам буде важко віднайти якісні інвестиції в необхідному для них обсязі, оскільки ринки акцій та облігацій в Україні занадто малі та неліквідні для того, щоб ефективно та безпечно поглинути ці кошти на прийнятному рівні вартості [95; 96].

Добробут – це повнота забезпечення населення життєво необхідними засобами: матеріальними, соціальними, культурними, духовними та екологічними благами [97; 98]. З позиції такого тлумачення добробут населення визначається обсягом ВВП, виробленого в країні протягом року. Але для більш коректної оцінки рівня добробуту з урахуванням можливості порівняння його з аналогічним показником у будь-якій країні застосовують узагальнювальний показник рівня добробуту, який розраховується як відношення обсягу ВВП на душу населення. ВВП — головний індикатор економічного розвитку і найповніший показник сумарного обсягу виробництва товарів та послуг за певний період [99].

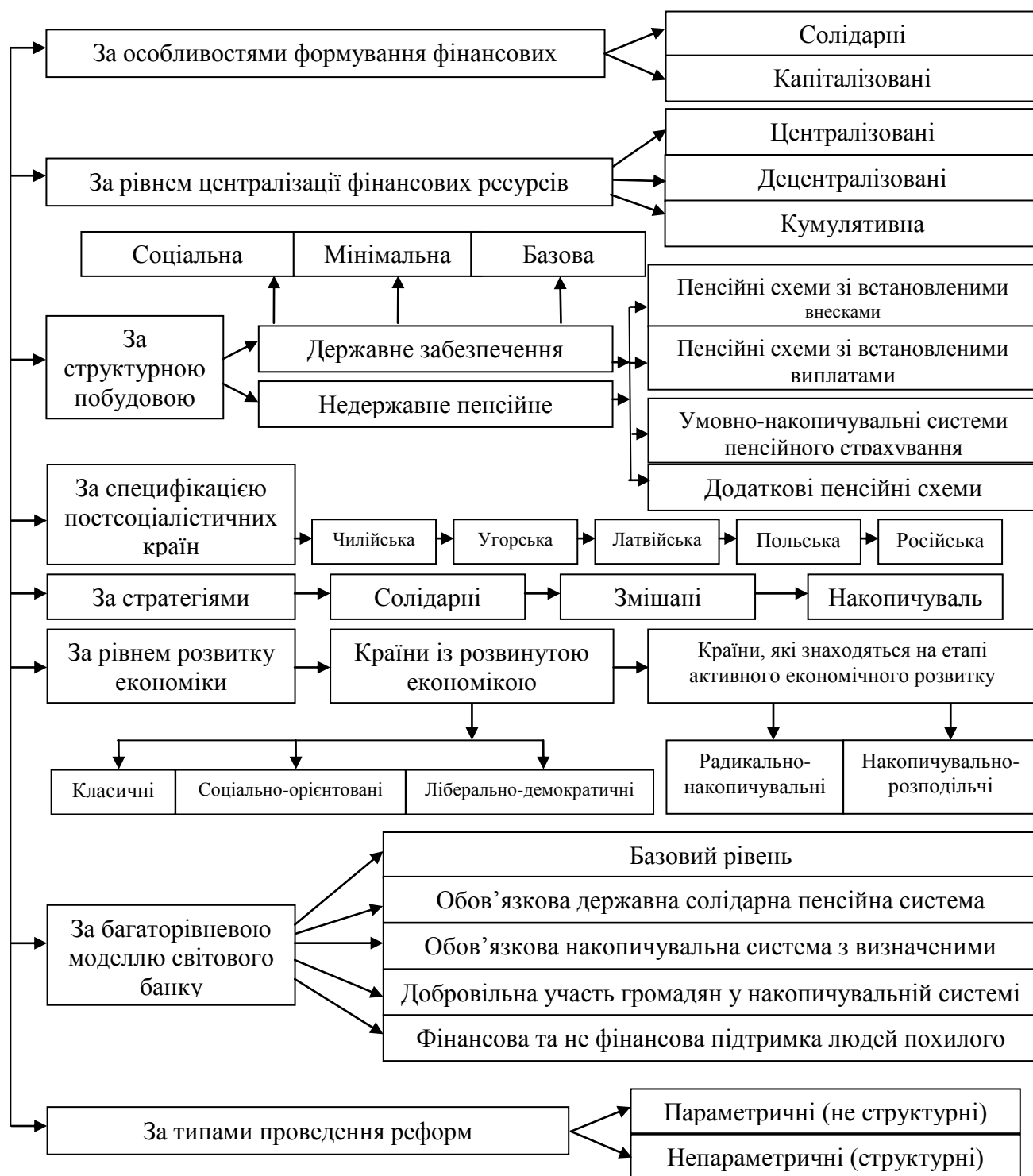
Багато вчених-економістів сьогодення вважають, що основним недоліком ВВП є те, що він спрямований на вимірювання лише вартості кінцевих товарів та послуг, вироблених резидентами і не спроможний врахувати ті речі, які дійсно є важливими для людини (здоров'я чи наявність роботи) або для суспільства (обсяг тіньової економіки). Заслужений професор А. А. Чухно такої ж думки : «ВВП є статистичним показником, який вимірює річний обсяг національного виробництва товарів і послуг, але не універсальним критерієм економічного добробуту країни, оскільки в ньому не враховуються такі чинники, як вільний

час, тіньова економіка, вироблені товари і послуги для використання в самих домашніх господарствах тощо» [98; 100].

Тому, для здійснення точнішого виміру рівня добробуту населення американські вчені із Йельського університету Вільям Нордгаус і Джеймс Тобін запропонували використовувати показник чистого економічного добробуту (NEW), який частково мінімізує недоліки розрахунку валового внутрішнього продукту [100]. Фахівці також підтверджують це офіційною статистикою : темпи зростання заробітної плати найманих працівників залежать від темпів зростання ВВП, тобто що швидші темпи зростання останнього, то відповідно вищі темпи зростання заробітної плати. Але подібні процеси можливі лише за умов ефективного розвитку національної економіки та зростання продуктивності праці, адже єдиним джерелом зростання є валова додана вартість. Основою наявних відмінностей у рівнях оплати праці та часток оплати праці у ВВП є відмінності в економічному розвитку країн та продуктивності праці, тобто нереально чекати такої заробітної плати, яку не може забезпечити “економічна машина” (формулювання Дж. М. Кейнса). Країни, які розвивають ті види економічної діяльності, що мають високу частку валової доданої вартості є успішними [101].

Завдяки економічним перетворенням, орієнтуванням на динамічні тенденції світової економіки відбувається й одночасно реформування соціальної політики. Світова економіка і спільнота дуже швидко переходять у нову якість – групуються за інтересами, по-новому оперативно розв'язують проблеми глобального рівня, адекватно реагують, мислять, створюють міждержавні надбудови, хоча ці процеси дуже динамічні, складні, суперечливі.

Трансформаційні процеси в Україні, зумовлені реформуванням форм власності, глибоким розшаруванням членів суспільства за рівнем доходів, обмеженими фінансовими можливостями держави, ставлять у розряд першочергових про соціальне партнерство між державою і громадянами, соціальними групами, суб'єктами виробничого процесу тощо.

Рис. 1.5. Класифікація моделей пенсійного забезпечення

*Джерело: удосконалено автором на основі [105].

За чинним законодавством про соціальне забезпечення лише наявність у особи певного страхового періоду є підставою виникнення у неї права на

відповідний вид соціальної страхової виплати (пенсії, допомоги) за державною програмою соціального забезпечення [102].

Доцільність застосування обов'язкової форми соціального страхування ще у 1796 р. обґрунтував англійський вчений Джон Ванкувер [103, с.36]. Усі зарубіжні держави на ранніх етапах свого розвитку сповідували ідеологію ліберально-ринкових відносин, і система соціального забезпечення розвивалася у рамках приватного страхування чи кас взаємодопомоги. Водночас практичні потреби країн з ліберальною ринковою економікою призвели до створення загальнонаціональних форм соціального захисту, які ґрунтувались на певному усупільненні засобів і їх перерозподілі на потреби осіб, які не мають необхідних джерел доходів [104, с.3].

У світовій практиці пенсійного забезпечення прийнято розглядати кілька основних моделей пенсійної системи. Всі вони побудовані на основі розподільчого чи накопичувального принципів, мають специфічні особливості, які враховуються при розробці національних моделей пенсійного страхування. Наявні пенсійні моделі можна класифікувати за ресурсами, централізацією, структурою, специфікою країн, стратегією, рівнем розвитку економіки, моделлю Світового банку, типом реформи (рис. 1.5.) [105].

У світовій практиці сформувалось три основні моделі організації соціального страхування: централізована, децентралізована та кумулятивна.

Централізована модель становить собою таку систему організації, в якій домінує загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Така модель використовується в Україні, Росії, Великобританії, Італії, Скандинавських державах.

Децентралізована модель характеризується перевагою колективного соціального страхування, яке здійснюється в рамках професійних систем у межах підприємств, профспілок, галузей поза рамками державної системи. Воно може бути як обов'язковим, так і добровільним. Ця модель поширена в Японії та США.

Таблиця 1.3

Моделі пенсійного забезпечення за стратегіями розвитку

Мо- дель	Країни	Стратегія	Оцінки	Рівні пенсійної системи
Радянська	Україна	Солідарна	Передбачає солідарні відносини між поколіннями працівників-тобто тими, хто працює нині і утримує пенсіонерів, з одного боку, і пенсіонерами-з ругого боку	I.Державна пенсія (солідарна), 99,97. II.НПЗ(0,03%)
Російсько- польська	Росія, Польща	Солідарно- накопичувальна	Змішані Передбачає комплекс використання в пенсійній моделі елементів солідарної та накопичувана копи стратегій, а також систем пенсійного страхування, досить розповсюджена	I. Державна пенсія (солідарна). II.Обов'язкове страхування. III.Накопичувальна (корпоративна, особиста).
Американська	США, деякі країни Латинської Америки, Португалія	Накопичувально-солідарна		I. Державна пенсія (солідарна). II.Трудова (корпоративна). III.Накопичувальна (особиста).
Німецька (виробнича)	Австрія, Бельгія, Франція, Греція, Швеція та ін..	Накопичувальна		I.Базова пенсія. II.Додаткова державна та корпоративна
Японська	Японія, Великобританія, Австралія, деякі країни Північної Європи	Умовно- накопичувальна		I.Обов'язкова накопичувальна пенсія. II.Обов'язкове страхування.
Чилійська	Аргентина, Перу, Колумбія, Чилі	Накопичувальна	Наявність державних, корпоративних і особистих накопичувальних пенсійних програм, за допомогою яких формується майбутня пенсія громадянина. Є приватною власністю пенсіонера, який має право розпоряджатися нею на власний розсуд (передача у спадок).	I.Обов'язкова накопичувальна пенсія. II. Обов'язкове страхування.
Казахська	Казахстан			I.Обов'язкова накопичувальна пенсія в державному пенсійному фонді. II.Добровільна накопичувальна пенсія.

*Джерело: побудована автором на основі [105].

Кумулятивна модель змішана: державне та колективне соціальне страхування мають приблизно однакове значення. Ця модель використовується у Франції, Швейцарії та Німеччині [106]. Саме тому ми удосконалили класифікацію моделей пенсійного забезпечення [105] й включили до неї кумулятивну.

В європейських країнах домінантним критерієм поділу моделей пенсійного забезпечення є рівень розвитку економіки (табл.1.3). Солідарна, накопичувальна та змішана стратегії розвитку пенсійного забезпечення представлені такими моделями, як радянська, російська, польська, американська, німецька, японська, чилійська та казахська.

В. В. Глущенко та І. А. Левченко у своїй монографії [107, с. 42—63] також доводять тісний взаємозв'язок національних моделей пенсійного забезпечення зі стадіями розвитку національних економік. Так, у країнах із розвинутою економікою (країнах-лідерах), зазвичай, використовуються класична, соціальноорієнтована та ліберально-демократична моделі (додаток А), натомість радикально-накопичувальна та накопичувально-розподільча системи характерні для країн, економіка яких знаходиться на етапі активного розвитку.

Багаторівнева модель світового банку з врахуванням цілей пенсійної системи забезпечує реальним, сталим та надійним доходом у старості осіб похилого віку. За його ініціативи було розроблено концепцію, яка враховує світові тенденції і демографічні процеси, створюючи багаторівневу модель пенсійного забезпечення. Вона включає п'ять елементів:

1) "базовий рівень" хоч і не передбачає сплату внесків, але мінімальний рівень соціального захисту забезпечує. Фінансування здійснюється за рахунок загальних податків, що є соціальною сіткою безпеки, мета якої запобігання бідності;

2) частка доходів, обов'язкової державної солідарної пенсійної систем залежить від розміру заробітної плати та суми сплачених внесків;

3) обов'язкова накопичувальна система з визначеними внесками;

4) добровільна участь громадян у накопичувальній системі;

5) охоплює "фінансову та нефінансову підтримку людей похилого віку всередині родини або інших поколінь". Тобто це нефінансовий і навіть неформальний рівень, який має охоплювати широкий спектр соціальної політики: підтримку осіб похилого віку та їхніх сімей, забезпечення доступу до медичних та житлово-комунальних послуг.

За типом проведення реформи розрізняють такі пенсійні системи :

1) параметричні (неструктурні), які полягають у зміні калькування відрахувань та виплат у рамках загальнодержавної пенсійної системи. Збільшення трудового стажу, введення актуарних надбавок за достроковий вихід на пенсію, індексація пенсій щодо зростання цін, а не заробітної плати є складовими параметричних реформ пенсійного страхування.

2) непараметричні (структурні) — включають заміщення частки загальнодержавної пенсійної системи приватним сектором. Такі країни, як Угорщина, Хорватія, Польща, Латвія та деякі країни Латинської Америки впровадили структурні реформи. Україну також можна зарахувати до країн структурних реформ у сфері пенсійного забезпечення, оскільки базова пенсія забезпечується на державному рівні, а недержавні пенсійні фонди пропонують додаткові пенсії [105].

Серед науковців існує думка про те, що міжнародні акти, прийняті після Другої світової війни, які містять основний каталог прав, були запроваджені внаслідок ідеологічного і дипломатичного впливу СРСР, політичні сили якого прагнули збагатити права людини «соціальними досягненнями», адже саме в той час відбувалося дедалі ширше включення до конституцій багатьох держав соціально-економічних прав і свобод, які гарантували насамперед інтереси найманих працівників [108].

З проголошенням незалежності України виникла потреба формування нової концепції соціального захисту, і вона була запозичена з відповідних міжнародних правових доробок, але механізм реалізації такого захисту показав, що закріплення соціальних прав на конституційному рівні залишилося формальним, а подальше прийняття неузгоджених між собою фінансово

незабезпечених законів, які подекуди навіть звужують зміст прав, закріплених у Конституції України, що суперечить її ст. 22, віддзеркалює укорінене сприйняття соціальних прав, сформоване радянською ідеологією, як віртуальних. Напевно, саме цією неспроможністю забезпечити реалізацію проголошених стандартів і пояснюється те, що Україна спромоглася ратифікувати Європейську соціальну хартію лише в 2005 році, хоча підписала її в 1973 році. Цей факт наводить на думку, що все ж таки в нашій країні право населення на соціальний захист не цілком забезпечене ідеологічними, політичними, соціальними, економічними та організаційними гарантіями.

Однак Українська держава досягла і значних здобутків з урахуванням складних історичних подій та особливостей національного менталітету. Важливішим досягненням вбачаємо закріплення конституційного інституту забезпечення гідного життя людини, існування якого підтверджує рівноцінність соціальних, економічних та культурних прав (права другого покоління) із громадянськими та політичними правами, закріпленими у міжнародно-правових актах (права першого покоління), а це в свою чергу передбачає правовий захист, зокрема й судовий. Отже, були здійснені перші кроки на шляху розв'язання проблеми належної реалізації, гарантування та захисту соціальних прав державним апаратом. Позиції щодо рівнозначності прав «першого» і «другого» покоління дотримується ООН, яка у Загальній декларації прав людини та у Віденській декларації визнала усі види та покоління прав людини неподільними, невід'ємними, універсальними, взаємозумовленими та взаємозалежними [109].

У широкому розумінні визначають поняття «соціальний захист» як діяльність держави, що спрямована на забезпечення формування й розвитку повноцінної особистості, виявлення й нейтралізація негативних факторів, що впливають на неї, створення умов для самовизначення і ствердження у житті. Соціальний захист у вузькому розумінні визначають як сукупність економічних і правових гарантій, що забезпечують соціальні права громадян, досягнення соціально прийняттого рівня життя [110].

В. Скуратівський, О. Палій, Е. Лібанова підкреслюють, що соціальний захист — це комплекс організаційно-правових та економічних заходів для кожного члена суспільства в конкретних економічних умовах, що спрямовані на захист добробуту [111].

Вчені І. Баластрик, В. Базилевич, І. Кичко наголошують: «Соціальний захист населення» — це законодавчо закріплена система державних гарантій та реалізації прав усіх політичних, соціально-демографічних груп громадян, окремих осіб щодо соціального забезпечення їх нормального існування та життєдіяльності. Ці гарантії здійснюються через соціально-економічні, правові та політичні чинники, які сприяють реалізації права громадян на працю, допомогу на час безробіття, у разі часткової чи повної втрати працездатності [112; 113,с.150; 114,с.148].

Визначальним у системах соціального захисту з уніфікованим базовим набором соціальних послуг, що надаються всім громадянам держави є принцип соціального забезпечення [115].

Чотири основні моделі соціального захисту: континентальна (бісмарківська), англосаксонська (модель Беверіджа), скандинавська і південно-європейська (Додаток Б) домінують у країнах — членах Європейського Союзу, що зафіксовано в документах Європейської комісії. Континентальна модель (інша назва — модель Бісмарка) передбачає жорсткий зв'язок між рівнем соціального захисту та тривалістю професійної діяльності. Соціальні видатки фінансуються, переважно, за рахунок страхових внесків роботодавців і застрахованих працівників. Отже, модель передбачає реалізацію правила еквівалентності, коли величина страхових виплат залежить від величини сплачених страхових внесків.

Англосаксонська модель (відома як модель Вільяма Беверіджа) представлена в Європі Великою Британією та Ірландією. Вона базується на таких принципах: всезагальності (універсальності) системи соціального захисту; одноманітності й уніфікації соціальних послуг і виплат; розподільної справедливості.

Скандинавська модель широко охоплює різні соціальні ризики й життєві ситуації, які вимагають підтримки суспільства. Право на отримання соціальних послуг і виплат, зазвичай, гарантується всім жителям країни, не обумовлюється зайнятістю, виплата страхових внесків, доволі високий рівень соціальної захищеності, що передбачається цією моделлю,

Південноєвропейська модель функціонує в Італії, Іспанії, Греції й Португалії, яка була створена або удосконалена лише протягом останніх десятиліть. Цю модель можна інтерпретувати як таку, що розвивається, перехідну. Західні дослідники відзначають її «рудиментарність». Зазвичай, рівень соціальної захищеності в цій моделі відносно низький, а завдання соціального захисту часто розглядається як справа родичів і сім'ї. Характерною рисою цієї моделі є також асиметрична структура соціальних видатків [115].

Особливості французької системи: система професійно-галузевих схем соціального страхування розгалужена; велика роль додаткових систем соціального захисту, особливо в галузі пенсійного й медичного страхування; система сімейних виплат розвинена внаслідок результатів тривалої еволюції. Розподільний принцип фінансування лежить в основі функціонування не лише державних схем соціального страхування, а й обов'язкових додаткових професійних систем страхування. У Франції організовано ієрархічно управління соціальним захистом у вигляді дієвих на національному й регіональному рівнях страхових кас, які відповідають за той чи той вид соціального захисту. Каси соціального страхування як регіональні так і місцеві є самоврядними організаціями, кожна з яких має власне правління, що складається з представників застрахованих і роботодавців.

Існування цільових страхових внесків, призначених для утримання конкретних страхових програм: пенсійного, медичного страхування, пенсій за інвалідністю тощо не передбачає Британська система. У Великій Британії структура фінансування системи соціального захисту визначається поділом цієї системи на дві частини: національне соціальне страхування за рахунок страхових внесків найманих працівників і підприємців та національну охорону здоров'я,

що фінансується на 90% з державного бюджету. Від нещасних випадків на виробництві, а також сімейних виплат, окрім охорони здоров'я передбачене податкове фінансування.

Шведська система соціального захисту універсальна, яка охоплює всі прошарки населення. Наступним важливим принципом, характерним для багатьох європейських «соціальних економік», є принцип соціальної солідарності, за яким всі громадяни рівним чином незалежно від соціального статусу беруть участь у фінансуванні системи соціального захисту, докладаючи співмірний своїм прибуткам внесок. При цьому, держава бере на себе функції перерозподілу соціальних благ від забезпечених до найуразливіших категорій населення.

Соціальна політика нашої країни формується з урахуванням світового досвіду та вищезазначених факторів, вимагає перебудови соціальної сфери задля підвищення добробуту людей, покращення їхнього життєвого рівня через використання нових економічних умов господарювання. Соціальна політика – це діяльність держави щодо створення та регулювання соціально-економічних умов життя суспільства для підвищення добробуту членів суспільства, усунення негативних наслідків функціонування ринкових процесів, забезпечення соціальної справедливості та соціально-політичної стабільності у країні [115].

На етапі економічного зростання Україні необхідно здійснити ряд заходів, спрямованих на ліквідацію прихованого безробіття, забезпечення повної продуктивної зайнятості. Органи державної влади і насамперед Уряду мають запроваджувати дієві стимули створення нових робочих місць, забезпечувати гарантії зайнятості у процесі приватизації та реструктуризації підприємств, підтримувати підприємництво й самозайнятість населення, розширювати практику громадських робіт [116].

В умовах соціально-ринкової трансформації держава має проводити активну соціальну політику на нових, адекватних ринковим вимогам засадах, виступити соціальним амортизатором перетворень. Модель соціальної політики Української держави має представляти собою симбіоз лібералізму та соціальної

орієнтації. Це дасть можливість створити умови для самореалізації і самозабезпечення економічних суб'єктів в умовах відсутності достатніх фінансових коштів у держави, передбачити формування раціональної системи соціального захисту населення.

На нашу думку, забезпечення соціального захисту населення і підтримка безпеки у державі та суспільстві можлива лише за умови наявності та здійснення постійно дієвого моніторингу розвитку соціально-економічної ситуації в державі.

Основним елементом соціальної політики держави є система соціального захисту населення. В Україні в умовах реформування аграрного сектору та посилення євроінтеграційних процесів питання соціального захисту населення, що проживає на сільських територіях, значно актуалізувалося. Негативними факторами, що зумовлюють необхідність змін у системі соціального захисту, доцільно назвати такі: руйнування традиційних систем зайнятості на селі, зростання рівня безробіття сільського населення, поглиблення демографічної кризи, розгортання делопуляційних процесів, широкомасштабний та застійний характер бідності у сільській місцевості, які впливають через неналежне ведення соціальної та аграрної політик державою.

В основу активної соціальної політики має бути покладена модель управління, центральними елементами якої є основні регулятори ринкової організації праці: заробітна плата як ціна послуг праці, конкуренція на ринку праці, трудова мобільність, рівень безробіття. Саме за цими параметрами повинно здійснюватися саморегулювання на ринку праці, координація, стимулювання з боку держави. Через скорочення обсягів виробництва відбувається зниження попиту на робочу силу та зростання рівня безробіття, насамперед у промисловості, будівництві та сільському господарстві, які традиційно визначають структуру ринку праці України.

Необхідно відмовитися від практики регулювання оплати праці суто підвищенням мінімальної заробітної плати, впроваджувати гнучку податкову політику, раціональні соціальні трансфери, стимулювати малий та середній

бізнес. Варто здійснити мінімізацію пільг та заміну їх грошовими виплатами. Система соціальної підтримки вразливих верств населення повинна бути орієнтована передусім на тих, хто перебуває за межею бідності (межа - 75 % середніх сукупних витрат у розрахунку на одного члена родини). Має відбутись затвердження офіційних критеріїв та межі бідності, розробка механізму державної підтримки бідних верств суспільства.

Україні варто взяти за основу реалізації соціальної політики так звану соціально орієнтовану ринкову економіку, головним атрибутом якої є реальна відсутність бідних, а не декларативне проголошення допомоги соціально вразливим верствам населення. Завдяки стимулюванню активної та ініціативної діяльності всіх громадян забезпечується соціальний добробут. Зусилля держави для подолання бідності має бути направлено на визнання того, що цієї мети не можна досягти, лише підтримуючи знедолених. Необхідний комплексний підхід, орієнтований як на бідні, так і на відносно забезпечені верстви суспільства на основі впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі.

На відміну від чинних у країнах ЦСЄ та Україні систем соціального захисту в ЄС існує єдина система соціального захисту. Досвід Центральної та Східної Європи повчальний і корисний для України, оскільки з 1 травня 2004 року національні системи соціального захисту цих країн перебувають у процесі реформування, вдосконалення й адаптації до вимог ЄС. Соціальний захист сільського населення, зайнятого у вітчизняному аграрному секторі та його проблеми, можливо розглядати, виходячи з двох основних аспектів. Перший з них пов'язаний із системою пенсійного страхування, другий – із системою страхування на випадок безробіття. Формування аграрних відносин у Європейському Союзі відбувається в межах і під впливом Спільної аграрної політики (САП). Соціальний захист у контексті САП виступає одним з основних факторів політики розвитку сільських територій ЄС. Особливої уваги він набуває з огляду на новий етап реформування САП, що розпочався з прийняттям

фундаментальної "реформи Фішлера" (2005–2013 рр.), яка передбачає надання пріоритетів соціальному розвитку села [117].

Рис.1.6. Інструменти системи соціального захисту сільського населення

*Джерело: побудовано автором на основі [117].

Щодо питання соціального захисту в сільському господарстві, зазначимо, що Спільна аграрна політика ЄС здійснюється через використання інструментів системи соціального захисту населення (рис. 1.6.), регулювання ринків сільськогосподарської продукції, квотування виробництва, фінансову підтримку фермерів та їхню консолідацію, розвиток передової практики господарювання й підтримку структурних змін в аграрному секторі. За специфікою особливостей в країнах ЦСЄ – членів ЄС виділено дві групи проблем галузі сільського господарства, які можуть впливати на формуванні механізму соціального захисту:

1. Повне скорочення у сільськогосподарському виробництві в усіх країнах ЦСЄ, трудових ресурсів у результаті даної ситуації, чисельність зайнятих у цій сфері менша за ту, яку складають особи, що не працюють з причин виходу на пенсію або смерті. Відтак, середній вік тих, хто працює в аграрному секторі, вищий, ніж в інших секторах економіки, а вікова структура має чітку тенденцію до переважання в ній старших вікових груп.

2. У секторі сімейних господарств відносний надлишок робочої сили, при цьому якщо у одних країнах ЄС у сільському господарстві існує надто багато дрібних ферм з низьким рівнем доходів, то в інших за незначним винятком, переважає сектор великих господарств, для якого характерними є умови праці, що потребують суттєвої раціоналізації.

Системи соціального захисту в сільському господарстві являється інструментом аграрної структурної політики доходів, розробляється для захисту населення від втрати доходу. Існує у окремих випадках специфічний зв'язок політики соціального захисту із сільськогосподарською структурною. Для сприяння швидшим демографічним змінам в аграрному секторі впроваджується дія схеми раннього виходу фермерів на пенсію. Завдяки цьому зв'язку через доступність програм пенсійного забезпечення за віком і допомогу через безробіття, уможлиблюється прискорення структурних змін у сільському господарстві.

Досвід країн ЦСЄ свідчить, що види пенсійних схем для тих, хто працює у сільському господарстві, класифікуються за такими ознаками:

- а) відмінність між самозайнятими (особами, що самотійно організовують свою працю) та найманими працівниками;
- б) співіснування суспільних і приватних схем пенсійного забезпечення;
- в) спільна зайнятість членів родини у сільському господарстві [117].

Спільним рисами пенсійних реформ країн Центрально-Східної Європи є такі:

- а) віку виходу на пенсію для підтримки фінансової стабільності соціальної пенсійної системи підвищується;
- б) до пенсійних схем, в яких розмір пенсії залежить від обсягів сплачених внесків зростає довіра;
- в) підвищення ролі приватного сектору в управлінні пенсійними фондами;
- г) працівники сільського господарства залучаються до чинних схем у загальній системі соціального пенсійного забезпечення.

До елементів системи соціального захисту населення відноситься й допомога з безробіття. Для оцінки страхового забезпечення на випадок безробіття здійснюється визначення належності працівника, виходячи з двох позицій : по-перше, з боку тих, хто працює у кооперативних, корпоративних або інших типах великих сільськогосподарських підприємств, по-друге, з боку тих, хто працює у приватному сімейному господарстві. Проте кожна країна має своє визначення щодо належності працівника до тієї чи тієї системи страхування на випадок безробіття (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Характеристика системи страхування на випадок безробіття аграрному секторі країн ЦСЄ – членах ЄС

Система страхування для:						
Країна	господарств сімейного типу			кооперативних, корпоративних та інших типів господарств		
	обов'язкова, добровільна або виключна	суспільна/приватна	загальна/специфічна	обов'язкова /добровільна/ виключна	суспільна/приватна	загальна/специфічна
Естонія	Обов'язкова	Суспільна	Загальна	Обов'язкова	Суспільна	Загальна
Латвія	Те ж	Те ж	Те ж	Те ж	Те ж	Те ж
Литва	Виключна	"	"	"	"	"
Польща	Те ж	"	"	"	"	"
Чехія	Обов'язкова	"	"	"	"	"
Словаччина	Те ж	"	"	"	"	"
Угорщина	Добровільна	"	"	"	"	"
Словенія	Добровільна	"	"	"	"	"
Румунія (вступ до ЄС-2007)	Те ж	"	"	"	"	"
Болгарія (вступ до ЄС-2007)	Виключна	Не визначена	Не визначена			

*Джерело: побудовано автором на основі [117].

В умовах сімейних господарств у країнах, які досліджувались, діють усі зазначені види системи страхування, натомість у великих господарствах – обов'язкова. В усіх країнах ЦСЄ для участі в системі страхування необхідною умовою є укладення трудового договору, зокрема й у господарствах сімейного типу.

Учасниками система соціального захисту на випадок безробіття можуть бути лише ті особи, які бажають укласти трудовий договір з роботодавцем. потенційно здатні працювати та реалізовувати свої навички і здібності на ринку праці. В країнах ЦСЄ існує низка заходів щодо захисту самозайнятих фермерів. Самозайняті особи не можуть бути захищеними від безробіття, незалежно від того є вони фермерами чи ні, Ці країни можна поділити на дві групи.

До першої групи входять країни Литва, Польща, Болгарія та, частково, Румунія, в яких для самозайнятих селян система страхування від безробіття на загальних умовах є недоступною. За законодавством Румунії якщо фермери, що мають приватне господарство, понад 2-х га орних земель або 4-х га сільгоспугідь у гірській місцевості, не належать до безробітних.

До другої групи входять країни Естонія, Латвія, Чехія, Словаччина, Словенія, Угорщина за законодавством яких самозайняті фермери зараховуються до загальної системи захисту від безробіття. Працівники сімейних фермерських господарств зобов'язані сплачувати внески до фонду соціального страхування на випадок безробіття, що надає їм право претендувати на передбачені законом виплати. Крім того, передбачена можливість сплати внесків у вигляді податку до цього фонду особами, що працюють, незалежно від того, чи очікують вони на особисті виплати від цієї схеми чи ні.

Зважаючи на те, що не є обов'язковою для тих, що працюють у сімейних фермерських господарствах країн цієї групи участь у системі страхування на випадок безробіття, тому вони можуть використовувати переваги добровільної системи. Такий привабливий підхід надає можливість працівникам, що зайняті у сільському господарстві сезонною або епізодичною роботою забезпечувати себе допомогою на випадок безробіття [117].

Сучасний етап розвитку Європейського Союзу характеризується тим, що пенсійна система переважної більшості нових країн-членів перебуває у стадії еволюції. Окремі заходи з її реформування ще розробляють або тільки планують на майбутнє.

Наприклад, у Франції спостерігається найбільша участь в системі соціального захисту сільського населення, яка об'єднує всі верстви сільських мешканців і складається з сільськогосподарського режиму для аграріїв (фермерів та працівників сільського господарства, кооперативних підприємств з переробки сільськогосподарської продукції) та не аграріїв (комерсантів та ремісників з сільської місцевості) і управляється єдиним органом – Аграрною соціальною взаємодопомогою (*Mutualité Sociale Agricole*). Ця створена для сільських мешканців і ними самими система комплексного взаємного страхування включає в себе два напрями: аграрне страхування та аграрне соціальне страхування. Аграрне страхування покриває виробничі (виробничий травматизм, збитки від природного лиха, пожеж тощо) і приватні ризики (цивільна відповідальність). Аграрне соціальне страхування (соціальні ризики – хвороби, пенсійне забезпечення, допомоги).

Французькій системи соціального страхування сільського населення притаманні солідарність і демократичність, врахування виду професійної активності, доповнюваність соціальними заходами і різними видами допомоги. Солідарність означає гарантію соціального страхування для всіх мешканців сільської місцевості [117-120].

Отже, ми прийшли до висновку, що зарубіжний досвід дозволяє використати чимало корисних порад. Однак механічне запозичення моделей та механізмів соціального захисту населення та пенсійного забезпечення, що мали позитивні результати в інших країнах, без урахування конкретних соціально-економічних, політичних, соціально-психологічних та інших особливостей та умов нашої країни неможливе. Державна політика має бути максимально виваженою, щоб неспродуманими, швидкими рішеннями не викликати розчарування суспільства в здійснюваних реформах. Все це дає поштовх надалі проводити дослідження, для винайдення оптимальних, результативних ухвал, які б суттєво покращили соціальний захист громадян нашої держави [121].

1.3. Методологічні основи державного регулювання здійснення пенсійного забезпечення

Пенсійна система України в сучасному вигляді започаткована в січні 2004 року і містить у собі відносини з формування, призначення і виплати пенсій в трирівневій пенсійній системі [41]. Система охоплює непрацездатних громадян похилого віку, осіб з інвалідністю та осіб, які втратили годувальника, виплати яким проводяться у формі пенсій, надбавок та підвищень [53]. Цей Закон [53] відповідно до Конституції України [18] гарантує всім непрацездатним громадянам України право на матеріальне забезпечення за рахунок суспільних фондів споживання шляхом надання трудових і соціальних пенсій.

За цим Законом призначаються: а) трудові пенсії : за віком; по інвалідності; в разі втрати годувальника; за вислугу років; б) соціальні пенсії. Умови, норми та порядок пенсійного забезпечення військовослужбовців, а також осіб начальницького та рядового складу органів внутрішніх та членів їх сімей встановлюються іншим Законом [122]. Їм надається право на одержання пенсій на підставах, передбачених Законом, незалежно від місця проходження військової служби. До того ж усі види грошового забезпечення військовослужбовців, а також осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ враховуються нарівні із заробітною платою робітників і службовців. Особам, які мають одночасно право на різні державні пенсії, призначається одна пенсія за їх вибором, за винятком пенсій інвалідам внаслідок поранення, контузії або каліцтва, що їх вони дістали при захисті Батьківщини чи при виконанні інших обов'язків військової служби, або внаслідок захворювання, пов'язаного з перебуванням на фронті чи з виконанням інтернаціонального обов'язку.

З 2004 року впроваджено солідарну систему загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та систему недержавного пенсійного забезпечення. Ця модель відповідає поширеній у світі багаторівневій моделі пенсійної системи. Водночас необхідно здійснити низку додаткових заходів, спрямованих на створення можливості застрахованим особам після виходу на

пенсію мати гарантовані доходи, які забезпечать достатній рівень життя, врахування результатів трудової діяльності і суми накопичених пенсійних коштів. На відміну від інших країн, де проводилась пенсійна реформа, в Україні було перераховано раніше призначені пенсії за нормами нового пенсійного законодавства. Одночасно гарантувалося збереження розміру раніше призначених пенсій і застосування всіх пільг при обчисленні стажу роботи, передбачених раніше чинним законодавством.

Основним Законом, що регулює питання загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, є Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [22], який за своїм змістом і сферою застосування є фактично нормативною основою пенсійного страхування в Україні. Цим Законом також визначено систему та порядок здійснення управління як солідарної, так і накопичувальної систем пенсійного страхування, встановлено механізми захисту пенсійних активів від знецінення, а також визначено порядок застосування інших законодавчих актів, що регулюють питання пенсійного забезпечення.

Суть законодавства про пенсійне забезпечення викладена в статті 4 Закону України [22]. Там чітко вказано, що законодавство про пенсійне забезпечення базується на Конституції України [18], складається з Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування [20], цього Закону, Закону «Про недержавне пенсійне забезпечення» [23], законів, якими встановлюються умови пенсійного забезпечення, відмінні від загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та недержавного пенсійного забезпечення, міжнародних договорів з пенсійного забезпечення, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також інших законів та нормативно-правових актів, прийнятих відповідно до законів, що регулюють відносини у сфері пенсійного забезпечення в Україні.

Відповідно до Закону [22] за рахунок коштів Пенсійного фонду в солідарній системі призначаються такі пенсійні виплати: пенсія за віком; пенсія по інвалідності внаслідок загального захворювання (зокрема каліцтва, не

пов'язаного з роботою, інвалідності з дитинства); пенсія у зв'язку з втратою годувальника. У солідарній системі надаються соціальні послуги за рахунок коштів Пенсійного фонду. До соціальних послуг належить допомога на поховання пенсіонера. Особі, яка має одночасно право на різні види пенсії (за віком, по інвалідності, у зв'язку з втратою годувальника), призначається один із цих видів пенсії за її вибором.

З 1 січня 2004 року громадяни своє право на пенсію за віком реалізовували за умови наявності 5 років страхового стажу у чоловіків і жінок та досягнення пенсійного віку для чоловіків 60 років, а для жінок 55 років. Відповідно до ст.26 Закону [22], якщо у особи страховий стаж буде меншої тривалості, то права на пенсію за цим законом не буде. Запроваджено нову формулу обчислення пенсії, яка передбачає розширення періоду врахування заробітку при призначенні їх розмірів та зарахування до страхового стажу лише тих періодів, за які сплачено страхові внески до Пенсійного фонду.

З 12 січня 2005 року згідно із внесеними змінами до статті 28 Закону України [22] виплата мінімальної пенсії за віком (за наявності у чоловіків 25 років, а у жінок – 20 років страхового стажу) здійснюється у розмірі прожиткового мінімуму, визначеного законом для осіб, які втратили працездатність (332 грн.). За кожний повний рік страхового стажу понад 25 років чоловікам і 20 років жінкам, пенсія за віком збільшена на 1 відсоток розміру пенсії, обчисленого відповідно до базового пенсійного Закону, але не більше ніж на 1 відсоток від прожиткового мінімуму, встановленого для осіб, які втратили працездатність. З вказаної дати до певної міри відновлено диференціацію пенсії залежно від страхового стажу і від статусу особи, оскільки з цієї дати надбавки та підвищення до пенсії встановлюються понад прожитковий мінімум.

До 31.12.2017 року було передбачено, що особи мають право на призначення пенсії за віком після досягнення віку 60 років та наявності страхового стажу не менше 15 років. Сьогодні на законодавчому рівні передбачено, що особи мають право на призначення пенсії за віком після досягнення віку 60 років та наявності страхового стажу не менше 25 років у 2018

році з поступовим підвищенням щорічно на 1 рік при встановленні у 2028 році 35 років. До досягнення названого віку, право на пенсію за віком мають жінки 1961 року народження і старші після досягнення ними віку, зазначеного в табл.1.5.

Таблиця 1.5

Право на пенсію за віком жінок

Право на пенсію	Дата народження
55 років	30 вересня 1956 року включно
55 років 6 місяців	1 жовтня 1956 р. до 31 березня 1957 р.
56 років	1 квітня 1957 р. до 30 вересня 1957 р.
56 років 6 місяців	1 жовтня 1957 р. до 31 березня 1958 р.
57 років	1 квітня 1958 р. до 30 вересня 1958 р.
57 років 6 місяців	1 жовтня 1958 р. до 31 березня 1959 р.
58 років	1 квітня 1959 р. до 30 вересня 1959 р.
58 років 6 місяців	1 жовтня 1959 р. до 31 березня 1960 р.
59 років	1 квітня 1960 р. до 30 вересня 1960 р.
59 років 6 місяців	1 жовтня 1960 р. до 31 березня 1961 р.
60 років	1 квітня 1961 р. до 31 грудня 1961 р.

*Джерело: побудовано автором на основі [22].

Розмір пенсії за віком визначається за формулою:

$$П = Зп \times Кс, \quad (1.1), \text{ де:}$$

П - розмір пенсії, у гривнях;

Зп - заробітна плата (дохід) застрахованої особи, визначена відповідно до статті 40 цього Закону, з якої обчислюється пенсія, у гривнях;

Кс - коефіцієнт страхового стажу застрахованої особи, визначений відповідно до статті 25 цього Закону.

Максимальний розмір пенсії (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткової пенсії, цільової грошової допомоги, пенсії за особливі заслуги перед Україною, індексації та інших доплат до пенсії, встановлених законодавством, крім доплати до надбавок окремим категоріям осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною) не може перевищувати з липня 2018 року 14350 грн. Мінімальний розмір пенсії за віком за наявності у чоловіків 35 років, а у жінок 30 років страхового стажу (до 01.10.2011 року відповідно 20/25 років) встановлюється в розмірі прожиткового мінімуму для осіб, які втратили

працевдатність, визначеного законом. За кожний повний рік страхового стажу понад 35 років чоловікам і 30 років жінкам (до 01.10.2011 року відповідно 20/25 років) пенсія за віком збільшується на 1 відсоток розміру пенсії, обчисленої відповідно до статті 27 цього Закону, але не більш як на 1 відсоток мінімального розміру пенсії за віком. За наявності страхового стажу меншої тривалості, пенсія за віком встановлюється в розмірі, пропорційному наявному страховому стажу, виходячи з мінімального розміру пенсії за віком.

Особі, яка набула право на пенсію за віком відповідно до цього Закону, але після досягнення пенсійного віку виявила бажання працювати і одержувати пенсію з більш пізнього віку, пенсія за віком призначається з урахуванням страхового стажу на день звернення за призначенням пенсії з підвищенням розміру пенсії за віком, обчисленого відповідно до статті 27 цього Закону [22], на такий відсоток: на 0,5% – за кожний повний місяць страхового стажу після досягнення пенсійного віку у разі відстрочення виходу на пенсію на строк до 60 місяців; на 0,75% - за кожний повний місяць страхового стажу після досягнення пенсійного віку у разі відстрочення виходу на пенсію на строк понад 60 місяців. Одночасно підвищення розміру пенсії за неповний місяць страхового стажу не здійснюється.

Жінкам, які народилися у період до 31 грудня 1961 року, після виходу на пенсію встановлюється підвищення розміру пенсії, обчисленого відповідно до статті 27 цього Закону [22], в розмірі 2,5 відсотка за кожні шість місяців більш пізнього виходу на пенсію, починаючи з 55 років до досягнення ними 60-річного віку. Особи, визнані інвалідами, мають право на пенсію по інвалідності, залежно від групи інвалідності, за наявності такого страхового стажу (табл.1.6) на час настання інвалідності або на день звернення за пенсією.

За даними табл.1.6, ми бачимо, що на законодавчому рівні для осіб з інвалідністю 1 групи встановлено меншу тривалість стажу, ніж особам з інвалідністю 2 та 3 групи. Зазначимо, що особи, яким встановлено інвалідність після досягнення пенсійного віку, необхідний страховий стаж для призначення пенсій по інвалідності має складати 15 років [22].

Таблиця 1.6

Необхідний страховий стаж для призначення пенсії по інвалідності

Вік	Необхідний стаж
<i>для інвалідів I групи:</i>	
до досягнення особою 25 років включно	1 рік
від 26 років до досягнення особою 28 років включно	2 роки
від 29 років до досягнення особою 31 року включно	3 роки
від 32 років до досягнення особою 34 років включно	4 роки
від 35 років до досягнення особою 37 років включно	5 років
від 38 років до досягнення особою 40 років включно	6 років
від 41 року до досягнення особою 43 років включно	7 років
від 44 років до досягнення особою 48 років включно	8 років
від 49 років до досягнення особою 53 років включно	9 років
від 54 років до досягнення особою 59 років включно	10 років
<i>для інвалідів II та III груп:</i>	
до досягнення особою 23 років включно	1 рік
від 24 років до досягнення особою 26 років включно	2 роки
від 27 років до досягнення особою 28 років включно	3 роки
від 29 років до досягнення особою 31 року включно	4 роки
від 32 років до досягнення особою 33 років включно	5 років
від 34 років до досягнення особою 35 років включно	6 років
від 36 років до досягнення особою 37 років включно	7 років
від 38 років до досягнення особою 39 років включно	8 років
від 40 років до досягнення особою 42 років включно	9 років
від 43 років до досягнення особою 45 років включно	10 років
від 46 років до досягнення особою 48 років включно	11 років
від 49 років до досягнення особою 51 року включно	12 років
від 52 років до досягнення особою 55 років включно	13 років
від 56 років до досягнення особою 59 років включно	14 років

*Джерело: побудовано автором на основі [22].

Пенсія у зв'язку з втратою годувальника призначається непрацездатним членам сім'ї померлого годувальника, які були на його утриманні, за наявності в годувальника на день смерті страхового стажу, який був би необхідний йому для призначення пенсії по III групі інвалідності, а в разі смерті пенсіонера або осіб, зазначених у частині другій статті 32 цього Закону [22], – незалежно від тривалості страхового стажу. До того ж дітям пенсія у зв'язку з втратою годувальника призначається незалежно від того, чи були вони на утриманні годувальника. Батьки і чоловік (дружина) померлого, які не були на його утриманні, мають право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника, якщо втратили джерело засобів до існування.

Для обчислення пенсії враховується заробітна плата (дохід) за весь період страхового стажу починаючи з 1 липня 2000 року. В разі, якщо страховий стаж з 1 липня 2000 року становить менше 60 місяців, за бажанням особи та за умови підтвердження первинними документами, для обчислення пенсії також враховується заробітна плата (дохід) за будь-які 60 календарних місяців страхового стажу поспіль до 1 липня 2000 року незалежно від перерв. У разі якщо страховий стаж становить менший період, ніж передбачено вище, враховується заробітна плата (дохід) за фактичний страховий стаж.

За вибором особи, яка звернулася за призначенням пенсії, з періоду, за який враховується заробітна плата (дохід) для обчислення пенсії, виключаються періоди до 60 календарних місяців страхового стажу, з урахуванням будь-яких періодів незалежно від перерв, що входять до страхового стажу згідно з абзацом третім частини першої статті 24 цього Закону [22], та будь-якого періоду страхового стажу поспіль за умови, що зазначені періоди в сумі складають не більш як 10 відсотків тривалості страхового стажу, врахованого в одинарному розмірі. Додатково за бажанням особи можуть бути відраховані періоди строкової військової служби, навчання, догляду за інвалідом I групи або дитиною-інвалідом віком до 16 років, за пенсіонером, який за висновком медичного закладу потребує постійного стороннього догляду, догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, за період з 1 липня 2000 року до 1 січня 2005 року, а також періоди, коли особа підлягала загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню відповідно до пунктів 8, 13 і 14 статті 11 цього Закону [22]. У всіх випадках, крім випадку, передбаченого абзацом другим цієї частини, період, за який враховується заробітна плата, не може бути меншим, ніж 60 календарних місяців.

Заробітна плата (дохід) для обчислення пенсії визначається за формулою:

$$Зп = Зс \times (Ск : К) \quad (1.2), \text{ де:}$$

Зп - заробітна плата (дохід) застрахованої особи для обчислення пенсії у гривнях;

Зс - середня заробітна плата (дохід) в Україні, з якої сплачено страхові внески, за три календарні роки, що передують року звернення за призначенням пенсії. Порядок визначення показників зазначеної заробітної плати затверджується Пенсійним фондом України за погодженням з центральними органами виконавчої влади, що забезпечують формування державної фінансової політики, державної політики у сферах економічного розвитку, статистики;

Ск - сума коефіцієнтів заробітної плати (доходу) за кожний місяць ($K_1 + K_2 + K_3 + \dots + K_n$); (1.3), де:

K - страховий стаж за місяці, які враховано для визначення коефіцієнта заробітної плати (доходу) застрахованої особи.

Коефіцієнт заробітної плати (доходу) застрахованої особи за кожний місяць страхового стажу, який враховується при обчисленні пенсії, визначається за формулою:

$$K_3 = Z_v : Z_s, \quad (1.4), \text{ де:}$$

K₃ - коефіцієнт заробітної плати (доходу) застрахованої особи;

Z_v - сума заробітної плати (доходу) застрахованої особи, з якої сплачено страхові внески та яка відповідно до цього Закону враховується для обчислення пенсії за місяць, за який розраховується коефіцієнт заробітної плати (доходу);

Z_s - середня заробітна плата (дохід) в Україні, з якої сплачено страхові внески та яка відповідно до цього Закону враховується для обчислення пенсії, за місяць, за який розраховується коефіцієнт заробітної плати (доходу), а в разі одноразової сплати єдиного внеску відповідно до частини п'ятої статті 10 Закону України "Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування" [65] за місяць, в якому укладено договір про добровільну участь.

Сума заробітної плати (доходу) застрахованої особи, яка відповідно до цього Закону враховується для обчислення пенсії за місяць, за який розраховується коефіцієнт заробітної плати (доходу), визначається за формулою:

$$Z_v = Z + Z_d, \quad (1.5), \text{ де:}$$

Зв - сума заробітної плати (доходу) застрахованої особи, яка відповідно до цього Закону [22] враховується для обчислення пенсії за місяць, за який розраховується коефіцієнт заробітної плати (доходу);

З - сума заробітної плати (доходу) застрахованої особи, з якої фактично сплачено страхові внески згідно з цим Законом за місяць, за який розраховується коефіцієнт заробітної плати (доходу);

Зд - сума заробітної плати (доходу) застрахованої особи, розрахована виходячи із передбаченої частиною третьою статті 24 цього Закону доплати, за місяць, за який визначається коефіцієнт заробітної плати (доходу), і яка визначається за формулою:

$$З_д = \frac{Д}{Т} * 100\% \quad (1.6), \text{ де}$$

Д - сума доплати, здійснена відповідно до частини третьої статті 24 цього Закону, або додаткових сум страхових внесків, сплачених виходячи з мінімальної заробітної плати;

Т - розмір страхового внеску до солідарної системи у відповідному місяці.

Страховий стаж — період (строк), упродовж якого особа підлягає загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню та за який щомісяця сплачені страхові внески в сумі не меншій, ніж мінімальний страховий внесок. До страхового стажу за період до 01.01.2004 р. зараховуються всі періоди роботи, що зазначені у трудовій книжці. Також до страхового стажу зараховується, зокрема, час декретної відпустки, військова служба, навчання у вищих і середніх спеціальних закладах тощо, тобто види трудової діяльності, зазначені в статті 56 Закону України "Про пенсійне забезпечення" [53]. Після 01.01.2004 р. застрахованими особами, крім тих, хто працює, є, зокрема, особи, які отримують допомогу для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, особи, які проходять строкову військову службу, тощо. До страхового стажу зараховується також період, коли особа отримувала допомогу з безробіття (крім одноразової її виплати для організації безробітним підприємницької діяльності) та матеріальну допомогу у період професійної підготовки, перепідготовки або підвищення кваліфікації.

Страховий стаж обчислюється в місяцях. Неповний місяць роботи, якщо застрахована особа підлягала загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню або брала добровільну участь у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, зараховується до страхового стажу як повний місяць за умови, що сума сплачених за цей місяць страхових внесків не менша, ніж мінімальний страховий внесок. Якщо сума сплачених за відповідний місяць страхових внесків є меншою, ніж мінімальний страховий внесок, цей період зараховується до страхового стажу як повний місяць за умови здійснення в порядку, визначеному правлінням Пенсійного фонду, відповідної доплати до суми страхових внесків, щоб загальна сума сплачених коштів за відповідний місяць була не меншою, ніж мінімальний страховий внесок. У разі, якщо зазначену доплату не було здійснено, до страхового стажу зараховується період, визначений за кожний місяць сплати страхових внесків за формулою:

$$ТП = Св : В \quad (1.7), \text{ де:}$$

ТП - тривалість періоду, що зараховується до страхового стажу та визначається в місяцях;

Св - сума фактично сплачених страхових внесків за відповідний місяць;

В - мінімальний страховий внесок за відповідний місяць.

Коефіцієнт страхового стажу, що застосовується для обчислення розміру пенсії, визначається із заокругленням до п'яти знаків після коми за формулою:

$$Кс = \frac{См * Вс}{100\% * 12} \quad (1.8), \text{ де:}$$

Кс - коефіцієнт страхового стажу;

См - сума місяців страхового стажу;

Вс - визначена відповідно до цього Закону величина оцінки одного року страхового стажу (у відсотках).

Розглянемо, як законодавчо прийняті методологічні основи здійснення пенсійного забезпечення застосовується на практиці. Як відомо, розмір пенсії в солідарній системі залежить від страхового стажу особи та заробітку чи доходу, який особа одержувала впродовж своєї трудової діяльності та з якого було сплачено внески до Пенсійного фонду України.

Пенсія за віком визначається як добуток коефіцієнта страхового стажу застрахованої особи на осучаснений заробіток для обчислення пенсії. Якщо страховий стаж менший, ніж передбачено вище, враховується заробітна плата (дохід) за фактичний страховий стаж.

Законом [22] передбачена можливість проведення оптимізації заробітку, тобто вилучення (за вибором пенсіонера*) з періодів роботи до 60 календарних місяців страхового стажу з урахуванням будь-яких періодів одержання допомоги з безробіття незалежно від перерв та будь-якого періоду страхового стажу поспіль за умови, що такі періоди в сумі становлять не більш як 10% тривалості страхового стажу, врахованого в одинарному розмірі. Вилучаються лише коефіцієнти заробітку, а стаж за ці місяці особа не втрачає. До страхового стажу вилучені періоди буде враховано. Тож оптимізація заробітку завжди сприяє підвищенню коефіцієнта заробітку і в результаті розміру пенсії.

Особам, які мають малий страховий стаж та/ або розмір заробітку, з якого сплачувались страхові внески, а отже, низькі розміри пенсій, передбачається надання державної соціальної допомоги до розміру прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність. Це дозволить забезпечити громадян мінімальними соціальними стандартами, які передбачені в Україні, виходячи з реальних фінансових можливостей Державного бюджету та Пенсійного фонду. У солідарній системі розмір пенсії залежить від розміру заробітної плати, з якої сплачувались страхові внески, та страхового стажу, упродовж якого вони сплачувались, що досягається шляхом звільнення Пенсійного фонду від здійснення невласливих йому виплат (розмежування джерел фінансування виплати пенсій, призначених за різними пенсійними програмами) та впровадження системи персоніфікованого обліку відомостей про заробіток та сплату страхових внесків, на основі даних якої призначаються і виплачуються пенсії.

Україна, як і багато країн світу сьогодні має проблеми і потребує реформи пенсійної системи виходить з єдиної проблеми забезпечення фінансового

дефіциту, дисбалансу національних пенсійних програм, що обумовлено двома головними факторами:

негативні демографічні тенденції, як фактори, відображують ступінь заміщення прибутків, діючої пенсійної системи за солідарним принципом, а також їх реформування у країнах з розвиненою економікою;

– неблагополучна макроекономіка, несформований фінансовий ринок, незадоволений попит на довгострокове інвестування, пореба реформ національної економіки та пенсійної системи [110].

Е. Лібанова зазначає вплив на фінансовий стан солідарної пенсійної системи також співвідношення пенсіонерів та платників страхових внесків, яке залежить від деяких факторів:

– демографічного навантаження на населення працездатного віку, тобто співвідношення чисельності населення пенсійного і працездатного віку;

– зайнятості населення працездатного віку, тобто питомої ваги економічно активних осіб у складі населення працездатного віку і питомої ваги зайнятих у складі економічно активних осіб;

– питомої ваги платників страхових внесків у загальній чисельності зайнятих [123].

Іншим фактором, що впливає на функціонування та розвиток пенсійної системи, є зменшення чисельності економічно активного населення.

Існує кілька підходів до класифікації показників для вимірювання демографічної старості. За шкалою, розробленою польським демографом Е.Россетом, якщо частка осіб від 60 років і старше в населенні країни становить до 8%, населення вважається молодим; у межах 8-10% – стоїть на порозі старості, 10-12% – спостерігається власне старіння; 12% і більше – демографічна старість [124].

Цілі та критерії пенсійного забезпечення вже давно стали об'єктом міжнародного регулювання. Основними документами, що регулюють питання пенсійного забезпечення, є конвенції та рекомендації МОП ООН, Європейський кодекс соціального забезпечення.

У розвинених країнах прожитковий мінімум пенсіонера, зазвичай, використовується як цільовий орієнтир, що відбиває адекватність розміру пенсійних виплат для нестрахових пенсійних схем, де виплати мають універсальний характер.

Найбільш поширеним у розвинених країнах показником ефективності страхових пенсійних схем є “коефіцієнт заміщення”, що визначається як відсоткове співвідношення розмірів середньої пенсії в системі обов’язкового пенсійного забезпечення з розміром заробітної плати і характеризує рівень життя пенсіонерів порівняно з середнім рівнем життя тих, хто працює.

Відомий економіст А. Соловйов вважає, що “коефіцієнт заміщення у практиці діяльності державних пенсійних систем слугує найважливішим показником ефективності страхової пенсійної системи, бо дозволяє оцінювати рівень заміщення пенсією втраченого заробітку працівника”. А також додає: “Коефіцієнт заміщення все частіше пропонують розглядати як цільовий орієнтир у процесі реформування пенсійної системи” Цей показник може розглядатися як найбільш комплексна характеристика ефективності пенсійної системи з позиції головного її учасника – застрахованої особи. Цей індикатор здебільшого розглядається експертами як критерій економічної або соціальної ефективності та не враховує навантаження пенсійного забезпечення на господарських суб’єктів і економіку загалом [125].

Індикатори та показники відрізняються: щодо дії чинників небезпек; до стану навколишнього середовища; до дії напрямків та процесів реагування на виклики загроз. Індикатори стабільного розвитку за своєю суттю та змістом здебільшого є основою у формуванні сценаріїв соціально-політичного та економічного розвитку суспільства і держави.

Соціальна безпека аналізується як окрема складова національної безпеки, до складу інтегрального індексу якої можуть входити 16 індикаторів відповідно до прийнятої та запровадженої методики ООН Концепція сталого розвитку передбачає наявність та дію відповідних індикаторів та показників, зокрема:

1. Соціальні характеристики : боротьба з бідністю – головний показник – відсоток безробіття та індекс бідності; демографічна стабільність – щільність населення, міграційні та еміграційні показники; захист і підтримка здоров'я населення – базова санітарія та мінімальні медичні послуги; підтримка стабільного розвитку населення – темпи приросту міського та сільського населення.

2. Економічні характеристики: міжнародна праця в межах наявних ринків праці, товарів та послуг і виробництва; фінансові ресурси країни; технологічні можливості та потенціал держави.

3. Екологічні характеристики: стан навколишнього середовища – інтегральний підхід до планування та управління ресурсами; збереження біологічного різноманіття фауни та флори [126; 127].

Пенсійні видатки як відсоток ВВП можна спрогнозувати, використовуючи тотожність, у якій державні пенсійні видатки розкладаються на чотири ключових елементи [128]. Ці компоненти включають: (i) коефіцієнт заміщення (RR), який розраховується як співвідношення середньої пенсії до середнього випуску на одного працівника; (ii) коефіцієнт покриття (CR), який вимірюється як частка пенсіонерів в загальній чисельності населення старше пенсійного віку (старше 65 років); (iii) співвідношення кількості осіб літнього віку до кількості населення працездатного віку (ODR), який вимірюється як відношення населення у віці старше 65 років до чисельності населення працездатного віку (15-64 років); і (iv) зворотна величина трудової участі (LP), що визначається тут як частка робітників у загальній чисельності населення працездатного віку.

Активна соціальна політика спрямовується на боротьбу з бідністю, збереження людського капіталу, його пристосування до потреб ринкової економіки, сприяння економічному зростанню, забезпечення соціальної справедливості та політичної стабільності. Соціальна політика - не примусова надбудова над комплексом економічних реформ, а їх активна складова, якою визначається успіх перетворень у суспільстві. Індикатором успіху реформування економіки служить рівень життя населення. До того ж важливо знати рівень

життя не лише середньостатистичного мешканця, а кожної групи населення в кожному регіоні країни. Перебудова соціальної сфери країни супроводжується загостренням проблем і потрясіннями, нестабільністю в суспільстві [129].

Отже, досліджуючи систему пенсійного забезпечення в Україні, методику розрахунку пенсій, бачимо, що всі тонкощі визначені, враховані законодавчо. Проте кінцевий результат – розмір пенсійних виплат громадян України – досить низький. Все це дає підстави для продовження подальшого дослідження і віднайдення механізмів розвитку пенсійної системи задля забезпечення належного соціального захисту громадян у частині пенсійного забезпечення.

Висновки до 1 розділу

1. Встановлено, що управління пенсійною системою, регульований державою процес, який здійснюється на основі законів, підзаконних актів та нормативно-правових документів, передбачає встановлення загальних правил і порядку поведінки усіх суб'єктів системи, їх відповідальність за дотриманням цих правил. Пенсійне законодавство постійно змінюється в частині підняття пенсійного віку, мінімального страхового стажу необхідного для призначення пенсій та шляхом збільшення незначних розмірів пенсійних виплат, які прив'язані до прожиткових мінімумів та мінімальних заробітних плат.

2. Пенсійна система України як складова соціального захисту держави в частині пенсійного забезпечення громадян країни, перебуває у постійній взаємодії із зовнішнім середовищем, на неї впливають політичні, економічні, демографічні та ін. чинники., вона не відповідає вказаним принципам, оскільки має низький коефіцієнт заміщення пенсії заробітною платою, пенсійні виплати третини одержувачів пенсій виплачуються у розмірі або понад прожиткового мінімуму для непрацездатних громадян.

3. Досліджено світовий досвід пенсійного забезпечення і соціального захисту сільського населення та встановлено, що пенсійні системи європейських країн мають трирівневу систему пенсійного забезпечення, певні

відмінності, однак основні елементи в них подібні, що ґрунтуються на засадах страхування та адресності. У світовій практиці сформувалось три основні моделі організації соціального страхування: централізована, децентралізована та кумулятивна. Існуючий метод розрахунку пенсій (за наявності встановленого страхового стажу та віку виходу на пенсію) дозволяє пенсіонерам зберегти попередній рівень життя.

4. В Україні необхідно збільшувати доходи шляхом детінізації економіки й зарплат та збільшення кількості робочих місць, щоб змінити співвідношення працюючих і непрацюючих. Розпочати процес щодо впровадження нових фінансових інструментів, які могли б розвинути ринки капіталу України, зробивши їх привабливішими для інвесторів темпи зростання заробітної плати найманих працівників залежить від темпів зростання ВВП, тобто чим швидші темпи зростання останнього, тим відповідно вищі темпи зростання заробітної плати. Але подібні процеси можливі лише за умов ефективного розвитку національної економіки та зростання продуктивності праці, адже єдиним джерелом зростання є валова додана вартість.

5. Досліджуючи методику розрахунку пенсій, бачимо, що всі тонкощі визначені, враховані законодавчо. Проте кінцевий результат - розмір пенсійних виплат громадян України досить низький. Для підтримання рівності та справедливості у нарахуваннях пенсій громадянам України, запропоновано удосконалити методику розрахунку пенсій; запровадити коефіцієнт підвищення пенсійної виплати особам, які свій страховий стаж набули, працюючи в сільській місцевості та сільському господарстві; впровадити застосування регіонального коефіцієнту для осіб, яким нараховано заробітну плату, менше середньої по Україні.

6. Вдосконалення пенсійного забезпечення як особливого складового елементу соціальної функції держави; здійснюватиметься за такими напрямками: забезпечення стабільного функціонування пенсійної системи; забезпечення соціальної справедливості у солідарній пенсійній системі; формування ефективної, надійної системи недержавного пенсійного забезпечення;

удосконалення та спрощення механізму функціонування та забезпечення зрозумілості пенсійної системи для громадян і роботодавців; забезпечення громадського контролю за функціонуванням Пенсійного фонду України; уніфікація пенсійного законодавства, шляхом впровадження змін, які б давали можливість перейти від солідарної до накопичувальної системи, розвитку вітчизняного фондового ринку і отримання пенсій пропорційно сплаченим внескам.

Основні результати досліджень опубліковані в наукових працях авторів [72; 73; 80; 91; 121; 126].

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ І СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ

2.1. Динаміка рівня пенсійного забезпечення загалом, зокрема сільського населення

Дослідження історичного розвитку пенсійного забезпечення та вивчення основних етапів його становлення дало змогу зрозуміти проблеми чинної пенсійної системи в Україні, матеріального забезпечення осіб, які цього потребують. Такими особами є люди похилого віку, особи з інвалідністю тощо фінансове забезпечення старості яких залежить від можливостей пенсійної системи та їх трудового вкладу через напрацьований ними свого часу стаж та заробіток.

Досліджуючи стан пенсійного забезпечення в Україні, ми бачимо динаміку постійного зменшення кількості пенсіонерів. Порівнюючи кількість пенсіонерів у 2000 році й у 2017 році (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя й частини зони проведення антитерористичної операції), спостерігаємо зменшення на 2,8 млн. цієї категорії громадян.

Щоб зрозуміти сучасний стан пенсійного забезпечення в Україні, згадаємо про основні законодавчі зміни, що відбулись останнім часом. Зокрема, з 1 жовтня 2017 року всім одержувачам нарахували пенсійні виплати за єдиною формулою з використанням єдиного показника середньої заробітної плати в Україні, який застосовували для призначення пенсій у 2017 році, що склав 3764,40 грн. (залишивши величину 1 року страхового стажу –1 замість 1,35). Це дало можливість підвищити пенсії людям, які мали тривалий стаж, високі зарплати, але пенсії їм призначали давно, це так звані старі пенсії.

З 1 жовтня 2017 року мінімальний розмір пенсій по інвалідності, в разі втрати годувальника та за віком за наявності повного страхового стажу – 30

років у жінок (до 01.10.2011р. – 20 років), 35 років (до 01.10.2011р. – 25 років) у чоловіків – на рівні 1452 грн. З 1 липня 2018 року у осіб, які мають меншу тривалість страхового стажу, ніж 30 років у жінок (до 01.10.2011р. – 20 років), 35 років (до 01.10.2011р. – 25 років) у чоловіків, розмір пенсійної виплати встановлено на рівні 1435 грн.

Таблиця 2.1

Динаміка середніх розмірів призначених пенсій та кількості пенсіонерів в Україні

Роки	Середній розмір призначеної місячної пенсії пенсіонерам, грн.(на початок року)				
	всього	зокрема			Кількість пенсіонерів, тис.чол.
		за віком	за інвалідністю	в разі втрати годувальника	
2000	68,9	69,3	82,3	52,0	14529,8
2001	83,7	85,2	94,5	61,0	14446,6
2002	122,5	127,1	129,7	85,5	14423,1
2003	136,6	141,8	142,4	95,9	14375,9
2004	182,2	194,3	170,9	120,2	14347,6
2005	316,2	323,8	305,2	262,9	14065,1
2006	406,8	417,7	393,2	302,8	14050,0
2007	478,4	497,0	435,8	339,3	13936,8
2008	776,0	798,9	624,4	517,5	13819,0
2009	934,3	942,7	780,7	696,6	13749,8
2010	1032,6	1039,6	884,6	807,9	13721,1
2011	1151,9	1156,0	1033,8	940,0	13738,0
2012	1253,3	1252,4	1164,3	1053,0	13820,5
2013	1470,7	1464,3	1359,2	1252,8	13639,7
2014	1526,1	1521,6	1406,5	1303,8	13533,3
2015	1700,2	1691,4	1502,7	1501,6	12312,5
2016	1699,5	1690,3	1545,2	1640,3	12296,5
2017	1828,3	1808,9	1705,9	1803,0	11956,2
2018	2479,2	2556,7	2000,9	2368,0	11725,4
Відношення 2018р. до 2000р., рази	36,0	36,9	24,3	45,5	80,7

*Джерело: розраховано автором на основі [130] .

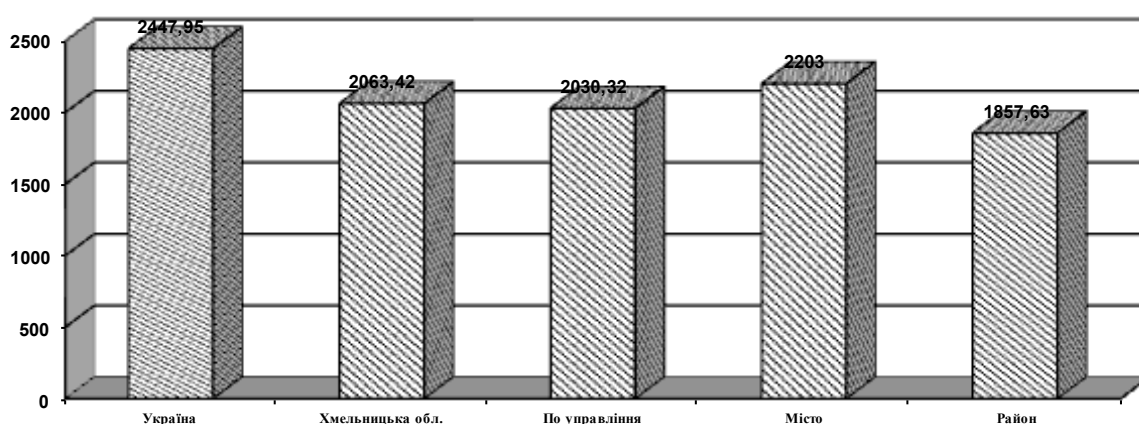
Крім того, зазначимо, що кожному одержувачу пенсійної виплати розрахунок проводиться індивідуально, з врахуванням саме його індивідуальних

показників. Якщо формулу визначення розміру пенсії розуміти буквально: пенсія = стаж x зарплата, те саме стаж і заробітна плата у вигляді індивідуального коефіцієнту страхового стажу та заробітної плати, які впливають на її розмір. Із урахуванням сказаного, в табл.2.1 віддзеркалено динаміку середніх розмірів призначених пенсій та кількості пенсіонерів в Україні.

Щодо середнього розміру пенсійної виплати бачимо незначне підвищення за період 2000 – 2003 років. Перераховані за нормами нового закону у 2004 році розміри пенсій зросли понад 40 %. У зв'язку зі змінами в законодавстві щодо виплат пенсій у розмірі не менше прожиткового мінімуму для непрацездатних у 2005 році розміри пенсійних виплат зросли на 70 % порівняно з попереднім роком. З 2006 року і до сьогодні спостерігаємо щорічне їх збільшення на 10-15%. За результатами проведених реформ у країні станом на 01.01.2018 року середній розмір пенсійної виплати в Україні складає 2479,2 грн. та збільшившись в динаміці за 2000 – 2017 р.р. з 68,9 грн. до 2479,2 грн. або в 36 разів.

За даними таблиці (додаток В) щодо середніх розмірів призначеної місячної пенсії усіх категорій пенсіонерів за регіонами станом на 01.01.2018 року, ми спостерігаємо коливання середніх розмірів пенсій за видами пенсій. Понад середній розмір пенсій в Україні отримують одержувачі за віком і за вислугою років. Менші розміри пенсій у одержувачів пенсій по інвалідності, – зокрема в одержувачів соціальних пенсій (у мінімальних розмірах без наявності у них стажу та заробітної плати). До того ж неможливо не звернути увагу на розміри довічного грошового утримання суддів у відставці, яке в 10 разів перевищує середній розмір пенсій в Україні. Якщо проаналізувати розміри пенсій у розрізі регіонів (областей) України, то з 24 областей та міста Київ у 6 областях (Донецька, Дніпропетровська, Запорізька, Київська, Луганська, Харківська) та Києві середні розміри пенсій вищі, ніж в Україні, в інших 18 областях нижчі середньої в Україні. За видами пенсій у регіонах ситуація така ж сама.

За результатами проведених реформ (рис.2.1), середній розмір пенсійної виплати в Кам'янець-Подільському об'єднаному управлінні Пенсійного фонду України Хмельницької області станом на 01.01.2018 року склав 2030,32 грн., що на 448,88 грн. менше середнього розміру в Україні та на 33,10 грн. менше, ніж в Хмельницькій області. До того ж середній розмір пенсійної виплати у місті склав 2203,00 грн., що на 244,95 грн. менше ніж по країні та по району – 1857,63 грн., що на 590,32 грн. менше, ніж по країні.

Рис. 2.1. Середні розміри пенсійних виплат станом на 01.01.2018 року
Джерело: *побудовано автором на основі [129-132].

Для того, щоб детальніше вивчити стан матеріального забезпечення громадян нашої країни (оскільки середній розмір пенсійної виплати у країні майже співпадає з розмірами в управлінні), розглянемо для прикладу Кам'янець-Подільське об'єднане управління в розрізі, місто та район (табл. 2.2) шляхом порівняння чисельності жителів міста та сільського населення за розмірами пенсійних виплат.

Станом на 1 січня 2018 року на обліку в управлінні перебувало 48683 пенсіонери, зокрема 26147 пенсіонерів у місті та 22536 – в сільській місцевості (районі). Станом на 1 січня 2017 року чисельність пенсіонерів зменшилася на 0,9 % або на 25 осіб. Кількість пенсіонерів, які працюють становить 9557 осіб або 19,6 % від їх загальної кількості.

Таблиця 2.2

**Дані про розподіл одержувачів пенсій за розмірами пенсійних виплат
станом на 01.01.2018 року у місті Кам'янець-Подільський та Кам'янець-
Подільському районі**

Показники	Чисельність пенсіонерів усіх категорій		Відхилення місто(+,-) район	Середній розмір пенсійної виплати (грн.)		Відхилення Місто (+,-) район
	Місто	Район (сільське населення)		Місто	Район (сільське населення)	
Всього пенсіонерів, зокрема	26147	22536	3611	2203,00	1857.63	345.37
До 800 грн.	42	55	-14	714.76	675.27	39.49
801-1000	146	130	16	871.85	872.85	-1.0
1001-1300	9	12	-3	1164.44	1160.00	4.44
1301-1400	1539	1852	-313	1373.53	1373.54	-0.01
1401-1500	5827	5679	148	1456.12	1457.51	-1.39
1501-2000	8368	9973	-1605	1791.93	1690.18	101.75
2001-3000	6009	3410	2599	2432.04	2370.70	61.34
3001-4000	2531	915	1616	3434.41	3420.01	14.4
4001-5000	894	283	611	4424.05	4364.03	60.02
5001-10000	721	208	513	6394.88	6522.07	-127.19
Понад 10 000	61	19	42	11824.26	11415.26	409

*Джерело: розраховано автором на основі [131; 132].

Згрупувавши дані міста та району за розмірами пенсійних виплат, ми бачимо незначну різницю в межах 1-102 грн., за винятком осіб, у яких розмір пенсії понад 5000 грн. Різниця середнього розміру пенсійних виплат у місті та сільській місцевості (районі) складає 345,37 грн.

Аналізуючи чисельність пенсіонерів за розмірами отримуваних пенсійних виплат, одразу бачимо значно зменшені розміри пенсій жителів сільської місцевості. Так, майже однакову пенсію отримують особи, які проживають у місті та районі, якщо вона не перевищує 1500 грн. Лише на 1605 осіб у районі менше, ніж в місті осіб, які отримують пенсії у розмірі 1501 – 2000 грн., що підтверджує менші розміри пенсій. Кількість осіб у місті, які отримують пенсійні виплати від 2000 грн. і до понад 10 000 грн., у 2-3 рази більша.

Таблиця 2.3

**Структура розмірів пенсійних виплат станом на 01.01.2018 року в
розрізі місто Кам'янець-Подільський, сільське населення Кам'янець-
Подільського району та управління загалом**

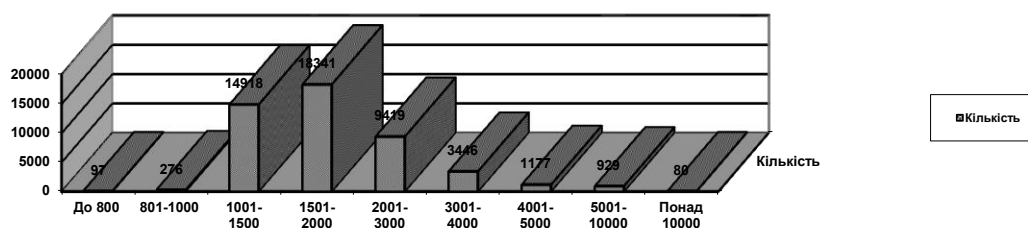
Показники	Розмір пенсійних виплат, грн.								
Одержувачі пенсій, осіб	До 800 грн	801-1000	1001-1500	1501-2000	2001-3000	3001-4000	4001-5000	5001-10000	Понад 10 000
Місто	42	146	7375	8368	6009	2531	894	721	61
Район	55	130	7543	9973	3410	915	283	208	19
Разом в управлінні	97	276	14918	18341	9419	3446	1177	929	80
Відношення кількості осіб за розмірами пенсійних виплат до загальної кількості одержувачів, %	0,2	0,6	30,6	37,7	19,3	7,1	2,4	1,9	0,2

*Джерело: розраховано автором на основі [131; 132].

Отже, із 48683 пенсіонерів міста та сільського населення (району) 387 осіб, або 0,8 % отримуть пенсії у розмірі до 800 грн. та у розмірі від 801 до 1000 грн. Переважно, це особи, які отримують частку пенсій в разі втрати годувальника, особи, які перебувають на повному державному утриманні (їм в такому випадку виплачується 25-50 % призначеної пенсії) та особи – одержувачі соціальних пенсій (призначені до 2004 року без стажу та заробітної плати).

Від 1101 грн. до 1500 грн. отримує третина, тобто 14918 осіб або 30,6 %, від 1501 грн. до 2000 грн. 18341 особа або 37,3 %, від 2001 грн. до 3000 грн. – 9419 осіб або 19,3 %, від 3001 грн. до 4000 грн. – 3446 осіб або 7,1%, від 4001 грн. до 10 000 грн. – 2106 осіб або 4,3 %, понад 10 000 грн. – 80 осіб або 0,2%.

Як ми вже зазначали в роботі, пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом.

Рис.2.2. Розподіл одержувачів пенсій у Кам'янець-Подільському об'єднаному управлінні ПФУ Хмельницької області за розмірами пенсійних виплат станом на 01.01.2018 року

Джерело: *побудовано автором на основі [131; 132] та табл.2.4.

Оцінюючи забезпеченість рівня життя громадян міста Кам'янця-Подільського та Кам'янець-Подільського району, зазначимо, що на законодавчому рівні в Україні спостерігалась тенденція постійного підвищення соціальних стандартів громадян. Так, у 2011 році 4 рази, в 2012 році 5 разів підвищувалися державні стандарти. В 2013 році лише 2 рази, в 2014 році та 10 місяців 2015 року вони не змінювались і лише з 1 вересня 2015 року відбулось підвищення. Надалі державні стандарти збільшувались в 2016 році 2 рази та у 2017 році 3 рази.

Зважаючи на те, що упродовж 2013-2015 років державні стандарти не підвищувались, можна зробити висновок, що економічна ситуація в країні перебуває в складному становищі. До того ж забезпеченість рівня життя громадян міста та району за показниками аналізу, підтверджує, що норма закону не порушується, оскільки середні розміри пенсійних виплат вищі від мінімального прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність.

Пенсійні виплати в Україні можуть бути збільшені за умови масово перерахування в разі внесення змін до законодавства та шляхом проведення індивідуальних перерахунків (донарахування стажу чи заробітку, який був

Таблиця 2.4

Дані про забезпеченість рівня життя громадян міста Кам'янця-Подільського та сільського населення Кам'янець-Подільського району

Періоди зміни прожиткового мінімуму	Розмір прожиткового мінімуму для непрацездатних осіб, грн.	Місто		Район (сільське населення)	
		середній розмір пенсійної виплати, грн..	відношення пенсійної виплати до прожиткового мінімуму, %	середній розмір пенсійної виплати, грн.	Співвідношення пенсійної виплати до прожиткового мінімуму, %
01.01.2011	750	1058,16	141,1	907,00	120,9
01.04.2011	764	1079,51	141,3	923,78	120,9
01.10.2011	784	1128,22	143,9	953,35	121,6
01.12.2011	800	1135,77	142,0	968,08	121,0
01.01.2012	822	1152,91	140,3	988,57	120,3
01.04.2012	838	1183,58	141,2	1013,55	120,9
01.07.2012	844	1315,74	155,9	1129,34	133,8
01.10.2012	856	1323,92	154,7	1140,70	133,3
01.12.2012	884	1340,85	151,7	1166,17	131,9
01.01.2013	894	1347,44	150,7	1175,41	131,5
01.12.2013	949	1388,43	146,3	1226,68	129,3
01.09.2015	1074	1456,40	135,6	1257,02	117,0
01.05.2016	1130	1588,20	140,5	1410,47	124,8
01.12.2016	1208	1665,52	137,9	1504,75	124,6
01.01.2017	1247	1666,45	133,6	1505,59	120,7
01.05.2017	1312	1717,49	130,9	1561,97	119,1
01.10.2017	1452	1727,51	119,0	1564,89	107,8
Відношення 2017/2011, %	193,6	163,3	-22,1	172,5	-13,1

*Джерело: розраховано автором на основі [131 - 139].

неврахований до первинного призначення пенсії або в разі подальшого напруцювання стажу чи заробітку після виходу на пенсію). Розглянемо, як змінюються розміри пенсійних виплат працездатних осіб міста та району.

Простеживши розміри пенсійних виплат (табл.2.5.) за показниками «працює/не працює», бачимо, що загалом вони майже однакові. Якщо подивитись за видами пенсій, то працездатні одержувачі пенсій за віком мають дещо збільшені розміри пенсійних виплат. Це завдяки тому, що вони перераховують пенсійні виплати через кожні відпрацьовані 2 роки.

Таблиця 2.5

Дані про середній розмір пенсійних виплат з урахуванням осіб, які працюють (одержувачі пенсій) міста Кам'янця-Подільського, сільського населення Кам'янець-Подільського району та управління загалом станом на 01.01.2018 року

Показники, осіб	Середній розмір пенсійних виплат з врахуванням осіб, які працюють, грн					
	В управління	Місто		Сільське населення		Відхилення середнього розміру пенсійних виплат сільського населення порівняно з міським (всього), (+/-)
		всього	ті, які працюють	всього	ті, які працюють	
Всього одержувачів пенсійних виплат, із них:	2030,32	2203,00	2160,01	1857,63	1816,02	-345,37
за віком	2133,88	2341,02	2419,59	1926,74	2040,97	-414,28
по інвалідності	1771,29	1882,10	1849,79	1660,47	1614,21	-221,63
у разі втрати годувальника	1748,26	1794,50	1530,75	1702,01	1567,73	92,49
за вислугу років	1887,84	2020,31	2019,89	1755,37	1828,53	-264,94
соціальні	1450,72	1451,99	1452,06	1449,44	1452,05	-2,55

*Джерело: розраховано автором на основі [131; 132].

Якщо проаналізувати розміри пенсійних виплат у одержувачів пенсій з інвалідності, ми бачимо, що у непрацездатних осіб розмір пенсійної виплати вищий, ніж у працездатних. Це пояснюється тим, що на законодавчому рівні передбачено, якщо пенсіонер з інвалідності має необхідний страховий стаж роботи (жінки 20 – 30 років, чоловіки 25 – 35 років) і не працює, його розмір пенсійної виплати може бути розраховано (по інвалідності в розмірі за віком), як для пенсіонера за віком. З квітня 2015 року в особливому порядку виплачувалась пенсія пенсіонерам, які працюють. На час запровадження цього порядку такими були 9716 пенсіонерів, а до кінця року їх чисельність зменшилася до 9004.

Таблиця 2.6

Дані про призначення пенсій за спеціальними законами у Кам'янець-Подільському об'єднаному управлінні ПФУ Хмельницької області

Показники	Роки							Відхилення 2017р. від 2011р., + -
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	
Призначено пенсій всього, із них відповідно до Закону України:	2339	2024	2045	2285	1971	1843	2074	-265
«Про державну службу»	32	5	13	14	3	-	2	-30
«Про прокуратуру»	8	-	-	2	1	-	-	-8
«Про органи місцевого самоврядування»	34	1	5	14	4	-	-	-34
«Про соціальний захист журналістів»	-	2	1	2	-	-	-	-
«Про наукову та науково-технічну діяльність»	-	-	5	9	1	4	-	-
«Про статус народного депутата»	-	-	1	-	-	-	-	-
«Про статус суддів»						2	-	-
«Митний Кодекс України»	1	-	-	-	-	-	-	-1
«Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок ЧАЕС»	16	27	17	16	16	15	-	-16
Всього	91	35	42	57	25	21	15	-76
Відношення призначених за спецзаконами до загальної кількості призначених пенсій, %	3,89	1,73	2,05	2,5	1,27	1,14	0,7	-3,19

*Джерело: розраховано автором на основі [152].

Як ми вже зазначали вище, з 1 червня 2015 року скасовано норми пенсійного забезпечення осіб, яким пенсії/щомісячне довічне грошове утримання призначались відповідно до спеціальних законів України: «Про державну службу» [140], «Про прокуратуру» [141], «Про судоустрій і статус суддів» [142], «Про статус народного депутата України» [143], «Про Кабінет Міністрів України» [144], «Про судову експертизу» [145], «Про Національний банк України» [146], «Про службу в органах місцевого самоврядування» [147],

«Про дипломатичну службу» [148], Податкового кодексів України [149], Митний кодекс України [150], Положення про помічника-консультанта народного депутата України [151], що вплинуло на кількість призначених пенсій цій категорії громадян.

За даними табл.2.6, спостерігаємо значне зменшення осіб, яким призначено пенсії за спеціальними законами. Так, порівнюючи кількість осіб, яким призначено пенсії за різними законами, бачимо, що у 2017 році їх на 265 менше, ніж у 2011 році. До того ж, кількість призначених пенсій за спеціальними законами у 2017 році зменшилась на 76 осіб або складає лише 16 % порівняно з 2011 роком. Загальна кількість призначених пенсій в 2017 році порівняно з 2011 роком зменшилась.

Таблиця 2.7

Дані про призначення пенсій у Кам'янець-Подільському об'єднаному управлінні ПФУ Хмельницької області

Показники призначення пенсій	Роки							Відхилення 2017р. від 2011р., +/-
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	
Призначено пенсій всього, із них :	2339	2024	2045	2285	1971	1843	2074	-265
За віком (осіб)	1553	1219	1175	1347	1036	919	996	-557
% до загальної кількості	66,4	60,2	57,4	58,9	52,5	49,9	48	-18,4
З інвалідності	602	652	752	801	762	806	947	345
% до загальної кількості	25,7	32,2	36,8	35,1	38,7	43,7	45,7	-20
З втрати годувальника	116	123	89	89	102	94	98	-18
% до загальної кількості	5	6,1	4,4	3,9	5,2	5,1	4,7	-0,03
За вислугу років	68	30	29	48	71	24	33	-35
% до загальної кількості	2,9	1,5	1,4	2,1	3,6	1,3	1,6	-1,3

Джерело: *побудовано автором на основі [152].

Якщо розглянути динаміку та структуру призначених пенсій за видами, бачимо, що пенсій за віком, за вислугу років та в разі втрати годувальника з

кожнем роком призначається все менше й менше. Одночасно призначення кількості пенсій особам з інвалідністю значно збільшується (табл.2.7).

Таблиця 2.8

Дані про перерахунки пенсій у Кам'янець-Подільському об'єднаному управлінні ПФУ Хмельницької області

Показники	Роки							Співвідношення 2017р. до 2011р. ,%
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	
Перераховано пенсій всього, із них :	211349	309308	103532	15515	65206	98451	103049	48,8
У масовому режимі, осіб	191481	291422	90269	-	50926	84015	89332	46,7
% до загальної кількості	90,6	94,2	87,2	-	78,1	85,3	86,7	-3,9
Індивідуально, осіб.	19868	17786	13263	15515	14280	14436	13717	69,0
% до загальної кількості	9,4	5,8	12,8	100	21,9	14,7	13,3	3,9

*Джерело: розраховано автором на основі [152].

Сьогодні в Україні, зокрема і в управлінні, спостерігається тенденція до зменшення кількості пенсіонерів, зокрема кількості призначених та перерахованих пенсійних виплат (табл.2.8.).

Проаналізувавши стан проведення перерахунків пенсій (табл.2.9) у масовому режимі, коли органи Пенсійного фонду в зв'язку зі змінами в законодавстві самостійно їх проводять, спостерігаємо тенденцію до постійного зменшення цієї категорії осіб. Загальна кількість перерахованих пенсій у 2017 році складає лише 48,8 % від кількості перерахованих пенсій у 2011 році. До того ж – відсоток перерахованих у масовому режимі складає 46,7, а індивідуально (при зверненні особи) – 69 %. Це, на нашу думку, вказує, що розміри пенсій у громадян все менше і менше змінюються.

Таблиця 2.9

**Структура проведених перерахунків пенсій у індивідуальному режимі в
Кам'янець-Подільському об'єднаному управлінні ПФУ Хмельницької
області**

Вид перерахунку пенсій	Роки							Співвідношення 2017р. до 2011р. ,%
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	
Перераховано пенсій всього, із них :	19868	17786	13263	15515	14280	14436	13717	69,0
Дорахування стажу і заробітку	1802	1797	1877	1816	1857	1699	2212	122,8
% до загальної кількості	9,1	10,1	14,2	11,7	13,0	11,8	16,1	-7
Дорахування стажу	109	106	65	47	44	55	129	118,3
% до загальної кількості	0,5	0,6	0,5	0,3	0,3	0,4	0,9	-0,4
Зміна 5-ти річного періоду заробітної плати	112	108	67	53	30	77	62	55,4
% до загальної кількості	0,6	0,6	0,5	0,3	0,2	0,5	0,5	-0,1
Інші перерахунки (перехід з виду на вид, продовження інвалідності, продовження виплат через втрату году вальника тощо)	17845	15775	11254	13599	12349	12605	11314	63,4
% до загальної кількості перерахованих	89,8	88,7	84,9	87,7	86,5	87,3	82,5	-7,3
Кількість одержувачів пенсійних виплат	49181	49186	49144	49526	49104	48708	48683	99,0
Відношення перерахованих пенсій до кількості одержувачів пенсійних виплат, %	40,4	36,2	27,0	31,3	29,1	29,6	28,2	-12,2

*Джерело: розраховано автором на основі [152].

Якщо простежити за видами проведених перерахунків пенсій в індивідуальному режимі, спостерігаємо незначну динаміку збільшення кількості осіб, які звернулись за перерахунком своїх пенсійних виплат у 2017 році.

Узагальнюючи результати щодо стану призначення та перерахунку пенсійних виплат впливає, що основними причинами зменшення кількості призначених та перерахованих пенсій є внесені зміни до пенсійного законодавства щодо підвищення пенсійного віку та мінімального страхового стажу, необхідного для призначення пенсій, порядку перерахунку та виплати пенсій, зокрема працездатній категорії пенсіонерів, не підвищення мінімальних пенсій, зменшення кількості пенсіонерів, які працюють.

Зазначимо, що одним із негативних показників, на нашу думку, є значне збільшення кількості новопризначених пенсій особам з інвалідністю – майже на третину. Переважно це молоді особи, які не працюють та мають напрацьований невеликий страховий стаж або ж працюють (фізичні особи-підприємці) і після призначення пенсій, використовують передбачену законодавством пільгу – не сплачують єдиний соціальний внесок. Наприклад, особа набула 15 років стажу, за який (за ставкою 2015 року в межах 500 грн. на місяць) до Пенсійного фонду сплатила до 100 тисяч гривень. При набутті інвалідності у віці 35-40 років отримуватиме пенсійну виплату з коштів Пенсійного фонду лише до досягнення пенсійного віку (60 років) 20-25 років, загалом використає з фонду 250-300 тисяч гривень. Висновок: жодна солідарна система світу, не кажучи про Україну з її важким економічним становищем, не зможе існувати та забезпечувати громадянам передбачений законом належний соціальний захист.

Питання пільгового пенсійного забезпечення працівників сільського господарства врегульовано ст. 114 Закону [22]. Право на пільгову пенсію мають: трактористи-машиністи, безпосередньо зайняті у виробництві сільгосппродукції в колгоспах, радгоспах, інших підприємствах сільського господарства; жінки, які працюють доярками (операторами машинного доїння), свинарками-операторами в колгоспах, радгоспах, інших підприємствах сільського господарства; жінки, які працюють у сільгоспвиробництві та виховали п'ятеро й більше дітей.

Чоловікам, які працюють трактористами-машиністами й безпосередньо зайняті у виробництві сільгосппродукції в колгоспах, радгоспах, інших підприємствах сільського господарства, пенсії за віком на пільгових умовах призначаються після досягнення 55 років і за наявності страхового стажу не менше 30 років, з них не менше 20 років – на зазначеній роботі. До трактористів-машиністів, безпосередньо зайнятих у виробництві сільгосппродукції, зараховуються працівники, оформлені на роботу трактористами-машиністами, мають відповідні посвідчення, постійно зайняті на тракторах та інших самохідних сільгоспмашинах упродовж повного сезону сільгоспробіт у рослинництві та тваринництві. Трактористам-машиністам, які відпрацювали повний польовий період на тракторах та інших самохідних сільгоспмашинах, весь рік роботи зараховується до стажу, який дає право на пільгове пенсійне забезпечення, якщо в міжпольовий або міжсезонний період вони виконували інші роботи на стаціонарних і причепних установках та агрегатах на тваринницьких фермах, ремонтували сільгосптехніку тощо.

Зарахування господарства до підприємств сільського господарства, трактористи-машиністи яких мають право на пільгову пенсію, провадиться відповідно до класифікатора галузей народного господарства. Так підприємствами сільського господарства є такі, що виробляють продукцію рослинництва і тваринництва. Відтак трактористи-машиністи, які працюють, наприклад, на цегельних, консервних заводах колгоспів чи радгоспів, права на цю пенсію не мають, оскільки безпосередньо не зайняті у виробництві сільгосппродукції. А трактористи-машиністи допоміжних сільських господарств, які не мають самостійного балансу і входять до складу промислових, будівельних, транспортних та інших підприємств і організацій, мають право на пільгову пенсію за умови їх постійної зайнятості на тракторах та інших самохідних сільськогосподарських машинах упродовж повного сезону сільгоспробіт у рослинництві та тваринництві.

У разі звернення тракториста-машиніста за призначенням пенсії на пільгових умовах адміністрація (правління) господарства подає до органу

Пенсійного фонду довідку про стаж роботи, який дає право на пільгове пенсійне забезпечення (про безпосередню зайнятість у виробництві сільгосппродукції). Довідка видається на підставі первинних документів, що зберігаються в господарстві та підтверджують виконання вищевказаних робіт. Єдину назву професії «тракторист-машиніст» запроваджено у 1961 році. Вона охоплює такі професії: бульдозерист, бульдозерист-скреперист, грейферист, комбайнер, машиніст дощувальної установки, змонтованої на базі трактора, машиніст скрепера, скреперист, машиніст чаєзбиральної машини, машиніст екскаватора, машиніст-водій льонозбиральної машини, самохідної широкозахвачувальні сінокосарки, механік-комбайнер, тракторист, тракторист-бульдозерист. Бригадири тракторних бригад можуть користуватися правом на цю пенсію, якщо вони незвільні й виконують роботу за перерахованими вище професіями.

Жінки, які працюють доярками (операторами машинного доїння), свинарками-операторами в колгоспах, радгоспах, інших підприємствах сільського господарства, право на пенсію за віком на пільгових умовах мають після досягнення 55 років і за наявності стажу на зазначених роботах не менше 20 років за умови виконання встановлених норм обслуговування. Під нормою обслуговування розуміється кількість голів корів або свиней, закріплених за робітницею, яких вона зобов'язана обслужити упродовж установленого робочого дня (зміни) у визначених організаційно-технічних умовах. Для призначення цим робітницям пенсій на пільгових умовах ураховується виконання норм обслуговування, установлених на рівні не нижче технічно обґрунтованих норм. До технічно обґрунтованих норм належать: типові міжгалузеві і галузеві (відомчі) норми обслуговування, затверджені в установленому порядку; норми обслуговування, установлені на підставі типових міжгалузевих і галузевих (відомчих) нормативів часу на окремі роботи (операції) з урахуванням організаційно-технічних умов обслуговування великої рогатої худоби і свиней у цьому господарстві. Так само враховуються норми обслуговування в разі колективного, орендного підряду та інших колективних форм організації та оплати праці, а також у допоміжних сільських

господарствах, які не мають самостійного балансу і входять до складу промислових, будівельних, транспортних та інших підприємств і організацій.

Жінкам, які працюють у сільгоспвиробництві та виховали п'ятьох і більше дітей, пенсія призначається незалежно від віку та трудового стажу в порядку, установленому Кабінетом Міністрів України. Відповідно до Порядку [153], затвердженого постановою КМУ від 16.05.92 р. № 244, жінкам, які працюють у сільгоспвиробництві та виховали п'ятеро або більше дітей до 14-річного віку, зокрема й усиновлених, пенсії на пільгових умовах призначаються незалежно від віку та наявного трудового стажу. Право на таку пенсію мають жінки, зайняті на постійній роботі в сільгоспвиробництві в колгоспах, державних господарствах, міжгосподарських підприємствах, кооперативах, орендних колективах, а також у селянських (фермерських) та інших господарствах незалежно від форм власності та господарювання. Працівниками сільгоспвиробництва вважаються працівники, зайняті на роботах у колективних сільгосппідприємствах або зайняті як робітники в радгоспах, на підсобних сільгосппідприємствах заводів, фабрик, відгодівельних пунктів, птахофабрик, кінних і племінних заводів, що виробляють сільгосппродукцію [154; 155].

Дослідження виявило невідкладну необхідність розвантаження солідарної системи шляхом впровадження накопичувальної та недержавної системи пенсійного забезпечення, що впливатиме на збільшення зайнятості, зростання доходів громадян і зміцнення фінансової бази пенсійної системи.

Вважаємо, що запровадження багаторівневої пенсійної системи сприятиме поступовому збільшенню співвідношення між середнім розміром пенсії і заробітної плати. Вона покликана усунути чинники соціальної несправедливості та перерозподілу коштів Пенсійного фонду на користь пільгових категорій. Крім того, з часом пенсійна система стане потужним джерелом довготривалих інвестицій в економіку країни.

2.2. Основні показники роботи органів Пенсійного фонду і соціального захисту сільського населення

Пенсійний фонд України – центральний орган виконавчої влади, основними завданнями якого є: реалізація державної політики з питань пенсійного забезпечення й ведення обліку осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню; внесення пропозицій Міністрові соціальної політики щодо забезпечення формування державної політики із зазначених питань; виконання інших завдань, визначених законом [156].

Порушення принципів економічної залежності видатків споживання від отриманих доходів та внутрішнього валового продукту (ВВП) за формування бюджету Пенсійного фонду зумовило значні обсяги його дефіциту та спричинило суттєву зміну структури доходів і видатків бюджету Пенсійного фонду [157]. Динаміка бюджету Пенсійного фонду України (ПФУ) за 2011- 2017 роки наведена в табл.2.10

Таблиця 2.10

Динаміка бюджету Пенсійного фонду України за 2011- 2017 роки

Показники, млн.грн.	Роки							Співвідношення 2017р. до 2011р.,%
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	
Доходи	193480,6	215639,5	232485,1	233917,6	237308,0	254906,6	296281,7	153,1
Видатки	209036,0	228763,7	252049,2	248945,1	253346,5	254066,0	295430,3	141,3
Різниця (Дефіцит) коштів	- 15555,4	-13124,2	-19564,1	-15027,5	-16038,5	+840,6	+851,4	-14704

*Джерело: розраховано автором на основі [158-164].

Згідно з даними, наведеними в табл. 2.10, бачимо темпи зростання з 2011 року до 2017 року доходів Пенсійного фонду України на 53,1%. Водночас зазначимо, що органи Пенсійного фонду у 2016 - 2017 роках спрацювали без показників дефіциту. Зростання обсягів залучених Пенсійним фондом бюджетних позичок, запровадження норми щодо їх списання є свідченням поглиблення проблем, пов'язаних з розбалансуванням бюджету фонду. За таких

умов Пенсійний фонд замість перетворення відповідно до норм Закону [22], в самоврядну, самоокупну організацію трансформується у державний фонд, який дотується з державного бюджету. Недоотримання Пенсійним фондом страхових внесків спричинено наявністю пільг та високими темпами скорочення як застрахованих осіб, так і страхувальників [165].

Одним із чинників зменшення власних надходжень Пенсійного фонду є збільшення недоїмки платників страхових внесків до Пенсійного фонду. На фоні позитивних макроекономічних тенденцій в Україні протягом останнього десятиріччя утворилися серйозні проблеми у сфері праці — неефективна зайнятість і структурне безробіття, що наростає, низька якість робочих місць, високий рівень нерівності доходів, обезцінювання людського капіталу, значна асиметрія соціально-трудова відносин, поглиблення диференціації на ринку праці [166].

Для подальшого дослідження використовуватимемо дані Кам'янець-Подільського об'єднаного управління Пенсійного фонду України Хмельницької області (надалі – управління).

Динаміка надходження коштів за основними видами у Кам'янець-Подільському об'єднаному управлінні Пенсійного фонду України Хмельницької області віддзеркалена в табл. 2.11. Так, власні надходження до бюджету управління у 2017 році становили 447139,5 тис. грн., що на 168974,8 тис.грн. більше порівняно з 2011 роком. Сума коштів, що надійшла з відшкодування пільгових пенсій, склала 7327,3 тис.грн. або більше ніж у 2011 році на 3823,5 тис.грн. Ця сума збільшилась із-за масового підняття розмірів пенсій, а не внаслідок позитивної динаміки.

Щодо надходження коштів від сплати збору на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування з окремих видів господарських операцій, які включаються до доходів спеціального фонду державного бюджету, маємо позитив, оскільки надходження збільшуються за рахунок збільшення ставок.

Таблиця 2.11

**Динаміка надходження коштів за основними видами у Кам'янець-Подільському об'єднаному управлінні Пенсійного фонду України
Хмельницької області**

Види надходжень, тис.грн.	Роки							Відхилення 2017р. до 2011р. (+,-)
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	
Власні надходження	278164,7	319812,5	326601,3	311612,8	355099,0	24109,4	447139,5	168974,8
Відшкодування пільгових пенсій	3503,8	3930,2	3516,9	5199,2	7578,8	6484,9	7327,3	3823,5
Сплата збору на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, із них:	4378,6	4271,4	3540,2	2890,7	2597,6	5091,8	8120,8	3742,2
ювелірні вироби із золота	20,9	10,9	60,8	152,2	4,0	-	-	-
відчуження автомобілів	3495,8	3127,8	2364,8	1573,0	1817,6	4241,6	7051,7	3555,9
нерухоме майно	861,9	1132,7	1094,6	1165,5	776,0	850,2	1069,1	207,20
Адмінштрафи, тис.грн.	67,3	70,3	41,4	5,4	7,5	5,4	2,9	-64,4

*Джерело: розраховано автором на основі [152].

Зокрема, надходжень збору від продажу ювелірних виробів уже упродовж двох років не було, а за відчуження легкових автомобілів сума склала 7051,7 тис. грн., що на 3555,9 тис.грн. більше порівняно з 2011 роком, з операцій купівлі - продажу нерухомого майна отримано 1069,1 тис. грн., що на 207,20 тис.грн. більше порівняно з 2011 роком.

Позитивними показниками для наповнення бюджету Пенсійного фонду є збільшення фонду оплати праці (ФОП) в установах, підприємствах, організаціях і збільшення чисельності працездатних громадян та фізичних осіб-підприємців.

Таблиця 2.12

**Динаміка нарахування фонду оплати праці (ФОП) у Кам'янець-Подільському об'єднаному управлінні Пенсійного фонду України
Хмельницької області**

Показники	Роки							Співвідношення 2017 р. до 2011 р., %
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	
Нарахований ФОП, тис.грн.	688,2	808,9	845,1	849,6	861,4	1145,	2034,9	295,7
Середньооблікова кількість штатних працівників, чол.	33868	36795	27587	28259	27103	27859	34441	101,7
Кількість фізичних осіб-підприємців, чол.із них:	12453	10996	8911	8317	8100	5759	7223	58,0
на загальній системі оподаткування	6608	5477	4251	3972	3598	2138	2737	41,4
на спрощеній системі оподаткування	5845	5519	4660	4345	4502	3621	4486	76,7

*Джерело: розраховано автором на основі [152].

Проаналізувавши показники (табл.2.12), зазначимо, що загальна сума нарахованого ФОП у 2017 році склала 2034,9 тис.грн., що на 295,7 % більша порівняно з 2011 роком, проте, на нашу думку, це відбулось за рахунок збільшення мінімальної заробітної плати, оскільки середньооблікова кількість штатних працівників у порівнянні 2017 і 2011 років склала 101,7 %. Значно зменшилась кількість фізичних осіб-підприємців і склала 58 % порівняно з 2011 роком, що негативно вплинуло на наповнення пенсійної казни.

Негативним показником у роботі органів Пенсійного фонду та наповненні бюджету є заборгованість платників внесків. Якщо проаналізуємо ситуацію із заборгованістю (табл.2.13), то зясуємо, що у 2017 році загальна сума заборгованості складала в управлінні 9180,0 тис.грн., порівняно з 2011 роком вона зменшилась на 3440,2 тис.грн. Позитивним фактором є зменшення заборгованості зі страхових та єдиного внесках, а негативним – збільшення заборгованості з пільгових пенсій [166].

Таблиця 2.13

Динаміка заборгованості у Кам'янець-Подільському об'єднаному управлінні Пенсійного фонду України Хмельницької області

Показники , тис.грн.	Роки							Відхилення 2017р. до 2011р., (+,-)
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	
Загальна заборгованість, зокрема:	12620,2	12762,8	14690,6	13146,0	10440,8	10525,6	9180,0	-3440,2
страхові внески	7600,7	5873,5	3999,4	3805,7	2301,4	2279,5	2175,4	-5425,3
єдиний внесок	2398,7	4441,4	7307,3	4612,6	4011,1	3747,3	2113,1	-285,6
пільгові пенсії, список №1, №2	2611,4	2447,8	3383,9	4716,7	4131,0	4498,8	4891,5	2280,1

*Джерело: розраховано автором на основі [152].

Темпи власних надходжень (табл.2.14) за 2017 рік порівняно з 2011 р. склали 30,2 % від загальної потреби коштів для виплати пенсій, що менше на 14,6%. Система формування та збору коштів для забезпечення безперебійних пенсійних виплат досить не проста. Досліджуючи кошти та доходи Пенсійного фонду ми виявили причини, які перешкоджають наповненню бюджету. Це скрутний фінансовий стан державних підприємств та відсутність коштів на відшкодування пільгових пенсій, що зумовлює пошук інших джерел додаткового

наповнення пенсійного бюджету, потрібних для забезпечення своєчасної виплати пенсій.

Таблиця 2.14

Динаміка потреби в коштах на виплату пенсій і грошової допомоги та забезпеченості власними коштами у Кам'янець-Подільському об'єднаному управлінні Пенсійного фонду України Хмельницької області

Показники	Роки							Відношення 2017 р. до 2011 р., %
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	
Потреба в коштах, тис. грн.	620780,9	716974,6	769369,5	808402,5	841048,5	898404,0	1478824,3	238,2
Забезпеченість власними коштами, тис. грн.	278164,7	319812,4	326601,8	311612,8	355699,1	241046,7	447139,5	124,4
Рівень забезпечення власними коштами, % від загальної потреби	44,8	44,6	42,5	38,6	42,3	26,8	30,2	14,6

*Джерело: розраховано автором на основі [152].

Щодо пенсійного забезпечення осіб сільського населення, зазначимо, що у пенсійному законодавстві не передбачено поділу на міське чи сільське населення. Проте пенсійне забезпечення працівників підприємств сільського господарства має низку особливостей, які стосуються, зокрема, визначення пільгових категорій працівників, стажу, документального підтвердження тощо.

Кажучи про соціальний захист сільського населення, зазначимо, що для успішного здійснення реформування пенсійної системи потрібен час і розв'язання вирішення таких важливих питань, як зростання виробництва, нарощування фінансових можливостей пенсійної системи, розширення

Таблиця 2.15

Кількість пенсіонерів у сільській місцевості за регіонами

Регіони	Роки						Співвідношення 2018р. до 2001р., %
	2001	2006	2011	2016	2017	2018	
Україна	5448465	4677529	4277985	3751374	3633784	3689843	67,7
Вінницька	364275	323283	282176	250418	243677	275348	75,6
Волинська	167477	149440	141028	130148	126253	124643	74,4
Дніпропетровська	261762	173989	152011	143604	141297	139789	53,4
Донецька	143067	145794	135530	123741	120658	118298	82,7
Житомирська	271114	197288	173128	156385	152105	147960	54,6
Закарпатська	135894	160155	177578	157363	154872	152647	112,3
Запорізька	183825	137345	125746	126667	121230	117397	63,9
Івано-Франківська	145967	225999	213776	202277	167430	201866	138,3
Київська	327664	255258	232523	220231	216988	214697	65,5
Кіровоградська	153264	136176	116414	96453	95325	92427	60,3
Луганська	116790	101362	90488	95177	92358	89022	76,2
Львівська	356107	295031	268227	249601	246676	244218	68,6
Миколаївська	158936	107767	104505	94497	92937	90960	57,2
Одеська	267277	229961	215947	203021	200661	196690	73,6
Полтавська	285508	215241	187279	173583	167936	163103	57,1
Рівненська	221857	181001	166320	154610	151889	149037	67,2
Сумська	174610	149910	108768	96099	94382	97195	55,7
Тернопільська	219122	190107	181966	158496	153304	143867	65,7
Харківська	232315	167160	176444	173354	168061	167587	72,1
Херсонська	118756	116980	109121	102870	100752	144920	122,0
Хмельницька	272339	234746	208806	188345	183777	179749	66,0
Черкаська	274449	222322	196040	179031	174505	169966	61,9
Чернівецька	171797	149583	140009	132135	129755	139936	81,5
Чернігівська	208454	199905	164979	143268	136956	128521	61,7
м.Київ	x	x	x	x	x	x	

*Джерело: розраховано автором [130].

зайнятості працездатного населення, зокрема сільського, зменшення безробіття, підвищення заробітної плати, розширення бази сплати пенсійних внесків. В Україні останніми роками на селі спостерігаються негативні тенденції у

використанні трудового потенціалу. Державна політика має бути максимально виваженою, щоб непередуманими, швидкими ухвалами не викликати розчарування суспільства в здійснюваних реформах. Все це дає поштовх надалі проводити дослідження для віднайдення оптимальних, результативних ухвал, які б суттєво покращили соціальний захист громадян нашої держави, а особливо сільських мешканців [167].

За даними табл.2.15, ми спостерігаємо динаміку постійного зменшення кількості пенсіонерів у сільській місцевості за регіонами, за винятком Закарпатської, Івано-Франківської та Херсонської областей, де кількість пенсіонерів у сільській місцевості порівняно з 2001 роком збільшилась.

Пенсійне забезпечення громадян України регулюється певними Законами України, але основним є Закон України [22], який діє з 2004 року. Відповідно до прикінцевих положень цього Закону пенсійне забезпечення застрахованих осіб, які працювали або працюють на підземних роботах, на роботах з особливо шкідливими і особливо важкими умовами праці за списком N 1 та на інших роботах із шкідливими і важкими умовами праці за списком N 2 виробництв, робіт, професій, посад і показників, затверджених Кабінетом Міністрів України, та за результатами атестації робочих місць, на посадах, що дають право на призначення пенсії за віком на пільгових умовах або за вислугу років, які відповідно до законодавства, що діяло раніше, мали право на пенсію на пільгових умовах або за вислугу років, здійснюється згідно з окремим законодавчим актом через професійні та корпоративні фонди. До запровадження пенсійного забезпечення через професійні та корпоративні фонди особам, зазначеним вище, пенсії призначаються за нормами цього Закону України [22]. Відтак розміри пенсій визначаються відповідно до статті 27 та з урахуванням норм статті 28 Закону України [22].

Як бачимо (табл.2.16), особам в межах 8-10 % призначаються пенсії на пільгових умовах та за вислугу років. В управлінні станом на 01.01.17 року загальна заборгованість по сплаті страхових внесків, в тому числі по

відшкодуванню пільгових пенсій складає 10525,6 тис.грн., її відшкодування дало б можливість виплатити за місяць у мінімальному розмірі (1452,00 грн.)

Таблиця 2.16

**Дані про призначення пенсій на пільгових умовах та за вислугу років у
Кам'янець-Подільському об'єднаному управлінні Пенсійного фонду
України Хмельницької області**

Види пенсій	Кількість призначених пенсій							Відхилен ня 2017р. від 2011р., +,-
	Роки							
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	
Список №1	16	12	7	17	11	12	6	-10
Список №2	76	75	80	73	58	41	40	-36
Вислуга років	67	32	32	50	71	24	33	-34
Трактористи	16	10	18	18	17	9	16	-
Доярки, свинарки	2	4	3	2	2	2	4	+2
Багатодітні матері та мате рі інвалідів з дитинства	28	66	44	39	36	47	51	23
Учасники бойових дій	-	2	1	3	6	7	14	+14
Чоловіки п.3 ст.13	-	7	7	11	9	5	3	+3
Дружина померлого в/с	-	-	-	-	-	-	-	-
Жінки п.є ст.13	3	1	-	-	-	-	-	-
Жінки п.ж ст.13	-	-	1	1	-	-	-	-
Працівники крайньої Півночі	-	3	3			1	1	+1
Всього	208	212	196	214	210	148	168	-40
Всього приз начено пенсій	2339	2024	2045	2285	1971	1843	2074	265
Відношення пільгових пен сій до загаль ної кількості призначених, %	8,9	10,5	9,6	9,4	10,7	8,0	8,1	-0,8

*Джерело: розраховано автором на основі [152].

пенсії майже 7 тисячам осіб. Основними причинами зростання заборгованості є скрутний фінансовий стан державних підприємств та відсутність коштів на відшкодування пільгових пенсій. Досліджуючи кошти та доходи Пенсійного

фонду ми бачимо низку причин, які перешкоджають наповненню бюджету. Проте органи Пенсійного фонду роблять все можливе, щоб забезпечити щомісячне фінансування пенсійних виплат у встановлені законодавством терміни, тобто з 4 по 25 число включно. Саме необхідність тісної співпраці всіх гілок влади в питаннях погашення заборгованості до Пенсійного фонду України та продовження пошуку інших джерел додаткового наповнення пенсійного бюджету потрібні для забезпечення своєчасної виплати пенсій.

Кошти (доходи) є основним і вагомим важелем забезпечення належного соціального захисту в частині пенсійного забезпечення майже 12 млн. громадян нашої країни. Система формування та збору коштів для забезпечення безперебійних пенсійних виплат досить не проста. Позитивно впливає на економне та раціональне використання коштів Пенсійного фонду зростання обсягу пенсійних виплат через поточні рахунки в банківських установах.

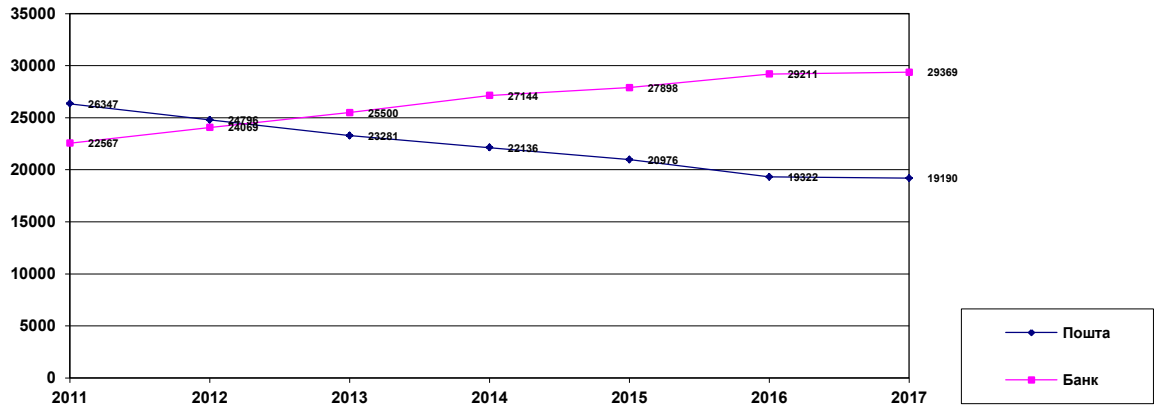
Таблиця 2.17

**Структура одержувачів пенсійних виплат за способом виплати по
Кам'янець-Подільському об'єднаному управлінню Пенсійного фонду
України Хмельницької області**

Показники	Роки							Відхиленн я 2017р. від 2011р.,+,-
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	
Всього одержувачів пенсій,чол., із них отримують:	48914	48865	48781	49280	48874	48533	48559	-355
через банківські установи, чол.	22567	24069	25500	27144	27898	29211	29369	+6802
%	46,1	49,3	52,3	55,1	57,1	60,2	60,5	+14,4
Через поштові відділення зв'язку, чол.	26347	24796	23281	22136	20976	19322	19190	-7157
%	53,9	50,7	47,7	44,9	42,9	39,8	39,5	-14,4

*Джерело: розраховано автором на основі [152].

За даними таблиці 2.17 та рис. 2.3., спостерігаємо постійне збільшення одержувачів пенсій через банківські установи, а відповідно й зменшення одержувачів пенсій через поштові відділення.

Рис.2.3. Виплата пенсій через банківські установи та поштові відділення по Кам'янець-Подільському об'єднаному управлінню Пенсійного фонду України Хмельницької області

*Джерело: розроблено автором на основі [152].

Сьогодні ми можемо з впевненістю говорити про позитивні тенденції стосовно залучення пенсіонерів до виплати пенсій через поточні рахунки в установах банків. Зростання обсягів виплат через банківські установи зменшують видатки на доставку пенсій через поштові відділення. За даними Кам'янець-Подільського об'єднаного управління Пенсійного фонду України [152], де на обліку перебуває майже 49 тис. пенсіонерів, за 2016 рік економія поштових витрат становила 3814,0 тис. грн., а в 2017 році економія поштових виплат склала 4077,9 тис. грн., що на 263,9 тис. грн. більше відповідного періоду минулого року. За рахунок цієї економії можливо спрямувати додаткові кошти на виплату пенсій, що можна зарахувати, на нашу думку, до пріоритетних напрямів роботи.

Враховуючи економічний стан в країні, лєвова частина населення країни отримує заробітні плати в конверті або ж в мінімальному розмірі. Розглянемо, який коефіцієнт заробітної плати при розрахунку пенсійної виплати отримає

особа у 2017 році, якщо вона офіційно отримує мінімальну заробітну плату (табл.2.18).

Як бачимо, упродовж 2017 року середня заробітна плата, яка застосовується для визначення коефіцієнта заробітної плати, збільшилась від 5378,61 в січні до 7601,89 грн. у грудні. Проте мінімальна заробітна плата упродовж 2017 року складала 3200 грн. У 2018 році мінімальна заробітна плата складає 3723 грн., а середня заробітна плата, яка застосовується для визначення коефіцієнта заробітної плати понад 7000 грн. Це означає, що коефіцієнт заробітної плати у осіб, що отримували чи отримують сьогодні мінімальну заробітну плату для розрахунку пенсійної виплати, складає менше 0,4-0,5. Слід зазначити, у разі призначення пенсійної виплати особі, у якої коефіцієнт заробітної плати складатиме 0,4-0,5, навіть 50 років стажу, розмір пенсійної виплати буде на рівні мінімальної, тобто 1452 грн.

Таблиця 2.18

Розрахунок коефіцієнта заробітної плати за 2017 рік для розрахунку пенсійної виплати, при отриманні заробітної плати в мініальному розмірі

Показники	місяці											
	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12
Середня заробітна плата для призначення пенсій, грн..	5378,61	5590,26	5887,70	5843,43	6173,33	7032,82	6174,07	6028,81	6454,14	6522,77	6598,71	7601,89
Мінімальна заробітна плата, грн..	3200	3200	3200	3200	3200	3200	3200	3200	3200	3200	3200	3200
Коефіцієнт заробітної плати 2017 р.	0,59	0,57	0,54	0,55	0,52	0,46	0,52	0,53	0,50	0,49	0,48	0,42

*Джерело: розраховано автором на основі [168; 169].

Факт низьких розмірів пенсій підтверджують дані щодо розподілу пенсіонерів, які одержують пенсії в органах Пенсійного фонду станом на 01.01.2018 року за розмірами місячних пенсій (Додаток В) та розміром пенсій щодо прожиткового мінімуму (Додаток Г).

Тому ми вважаємо, що необхідно внести зміни до законодавства щодо постійного збільшення розміру мінімальної заробітної плати. Це сприятиме легалізації, наповненню бюджету Пенсійного фонду, збільшенню кількості робочих місць, зміні співвідношення працездатних і непрацездатних громадян, що дозволить забезпечити бездефіцитність бюджету Пенсійного фонду та сприятиме запровадженню другого рівня пенсійної системи, а головне – належному соціальному захисту населення України.

Збереження життєво важливих соціальних складових життя людини, функціонування суспільства і держави, а також здійснення індикативного регулювання соціальних процесів, соціальної сфери та інфраструктури державного розвитку, на думку багатьох вітчизняних експертів та фахівців, повинно здебільшого охоплювати показники стану системи соціального захисту населення і безпеки в Україні. З цією метою нами використано індикатори та порогові значення індикаторів стану соціальної безпеки України (Додаток Г).

Забезпечення соціального захисту населення і підтримка безпеки у державі та суспільстві можлива лише за умови наявності та здійснення постійно дієвого моніторингу розвитку соціально-економічної ситуації в державі. Для цього насамперед визначається ступінь соціальної безпеки за окремими напрямками – виклик, загроза та граничне значення соціальної безпеки, які потребують відповідних заходів і залучення певних ресурсів. Оцінювати рівень соціального захисту населення і безпеки України доцільно за значенням інтегрального індикатора соціальної безпеки. Водночас, щоб з'ясувати вплив чинної системи пенсійного забезпечення та фактори зниження чи підвищення значення індикатора, проаналізуємо деякі складові соціального захисту населення та індикаторів безпеки (табл. 2.19).

Таблиця 2.19

**Складові соціального захисту населення та індикаторів
безпеки в Україні**

Показники:	Роки							Відхилення 2017р. до 2011р., +,-
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	
Середня тривалість життя населення, років, із них:	71,02	71,15	71,37	71,37	71,38	71,68	71,98	0,96
чоловіки	65,98	66,17	66,34	66,25	66,37	66,73	67,02	1,04
жінки	75,88	76,02	76,22	76,37	76,25	76,46	76,78	0,9
Всього населення, тис. осіб	45598,2	45453,3	45372,7	45245,9	42759,7	42590,9	42414,9	-3183,3
особи старші 60 років, тис. осіб	9532,4	9618,0	9702,1	9753,3	9330,4	9417,2	9545,9	13,5
Частка осіб старших 60 років до загальної чисельності населення	0,21	0,21	0,21	0,21	0,21	0,22	0,23	0,02
Середній розмір пенсійної виплати, грн.	1151,9	1253,3	1470,7	1526,1	1700,2	1699,5	1828,3	676,4
Мінімальна заробітна плата, грн.	1004	1134	1147	1218	1378	1600	3200	2196
Показник середньої заробітної плати в Україні: грн.	2370,53	2752,95	2979,46	3149,45	3661,41	4482,35	6273,45	3902,92
Співвідношення мінімальної і середньої заробітної плати	1:2,36	1:2,43	1:2,60	1:2,59	1:2,66	1:2,80	1:1,96	-0,4
Співвідношення пенсійної виплати до середньої заробітної плати	1:2,06	1:2,20	1:2,02	1:2,06	1:2,15	1:2,63	1:3,43	1,37
Співвідношення мінімальної заробітної плати до пенсійної виплати	1:1,15	1:1,11	1:1,28	1:1,25	1:1,23	1:1,06	1:0,57	-0,58

*Джерело: розраховано автором [169-176].

Тривалість життя українців зростає. Щодо статеві структури населення України (табл.2.19) відзначимо, що тривалість життя чоловіків значно нища від тривалості життя жінок. Якщо врахувати, що пенсійний вік жінок і чоловіків 60 років, то після виходу на пенсію чоловік отримуватиме її до 10 років, а жінка до 20 років. Розрив великий, але це природній фізіологічний процес, проте, на нашу думку, його можна вважати індикатором безпеки в Україні.

Вивчивши динаміку змін мінімальної і середньої заробітної плати (табл.2.20) та співставивши їх, бачимо, що середня заробітна плата у 2 - 2,5 рази більша від мінімальної. Співставивши мінімальну і середню заробітну плати, які лягають в основу розрахунків розмірів пенсії – показник майже досягає граничного критичного рівня (1:3) й знаходиться на порозі ймовірної декваліфікації і пауперизації робочої сили, що призводить до масового зубожіння населення, зокрема й пенсіонерів, тобто не забезпечується повною мірою соціальний захист населення.

Таблиця 2.20

Фактичні та граничні критерії і показники окремих складових соціальної безпеки

Назва показника	Гранично критичне значення	Ймовірнісні соціально-політичні наслідки	Фактичне значення в Україні за 2017р.
Співвідношення мінімальної і середньої заробітної плати	1:3	Декваліфікація і пауперизація робочої сили	1:2,85
Середня тривалість життя населення	75-79	Зниження життєздатності країни	71,98
Частка осіб старших 60 років до загальної чисельності населення	7%	Старіння населення	23 %

*Джерело: розроблено автором [127].

Індикатор співвідношення мінімального розміру пенсії та прожиткового мінімуму знаходиться у небезпечній зоні, оскільки його значення упродовж аналізованого періоду менший від 1,5. Розрив між мінімальним розміром пенсії та прожитковим мінімумом, із 2001 р. вказує на необхідність подальшого реформування пенсійної системи України і насамперед шляхом запровадження накопичувального пенсійного забезпечення.

Зауважимо, що Україна наразі належить до тридцяти країн світу з найстарішим населенням. За нашими дослідженнями, фактична частка осіб, старших 60 років, щодо загальної чисельності населення складає понад 20 відсотків (табл.2.21) і у три рази перевищує граничний критичний рівень, що свідчить про старіння населення [127].

Таблиця 2.21

**Розподіл постійного населення за окремими віковими групами
в Україні**

Роки	(На 1 січня, року)								
	Всього населення, тис. осіб	0-14 років	0-15 років	0-17 років	16-59 років	15-64 роки	18 років і старше	60 років і старше	65 років і старше
2011	45598,2	6496,0	6975,7	8003,3	29090,1	32137,0	37594,9	9532,4	6965,2
2012	45453,3	6531,5	6993,1	7971,6	28842,2	31993,3	37481,7	9618,0	6928,5
2013	45372,7	6620,6	7047,7	7990,4	28622,9	31846,8	37382,3	9702,1	6905,3
2014	45245,9	6710,7	7120,1	8009,9	28372,5	31606,4	37236,0	9753,3	6928,8
2015	42759,7	6449,2	6816,0	7614,7	26613,3	29634,7	35145,0	9330,4	6675,8
2016	42590,9	6494,3	6856,3	7614,0	26317,4	29327,7	34976,9	9417,2	6768,9
2017	42414,9	6535,5	6887,0	7615,6	25982,0	29011,9	34799,3	9545,9	6867,5
2018	42216,8	6530,5	6895,7	7609,3	25641,3	28719,0	34607,5	9679,8	6967,3
Відношення 2018 до 2011, %	92,6	100,5	98,9	95,1	88,1	89,4	92,1	101,5	100

*Джерело: розраховано автором на основі [172-178].

На тлі загального зниження чисельності населення у нашій країні в найближчі десятиріччя старіння прогресуватиме, адже невдовзі саме особливості

наявної вікової структури діятимуть у бік значного збільшення частки людей похилого віку. Потрібні неординарні зусилля для адаптації суспільства до цього глобального процесу трансформації демографічних структур, щоб ситуація не перетворилась на так звану «кризу старіння», яка загрожує країнам з низькою народжуваністю [127].

Порівняємо (табл.2.22) різницю середньої очікуваної тривалості життя при народженні міського та сільського населення. Як бачимо, загальна тривалість життя міського населення понад 2 роки більша від тривалості життя сільського населення.

Таблиця 2.22

Середня очікувана тривалість життя при народженні

Показники	Міське поселення, років			Сільська місцевість, років			Відхилен ня усього насе- лення міського до сільсь кого , (+,-)
Роки	Усе населення	зокрема		Усе населення	зокрема		
		жінки	чоловіки		жінки	Чоло- віки	
2009-2010	71,09	75,86	66,03	69,02	74,70	63,74	2,07
2011	71,60	76,20	66,65	69,76	75,18	64,61	1,84
2012	71,80	76,38	66,85	69,75	75,19	64,61	2,05
2013	72,05	76,63	67,11	69,88	75,29	64,79	2,17
2014	72,13	76,83	67,09	69,72	75,31	64,53	2,41
2015	72,15	76,66	67,28	69,87	75,38	64,74	2,28
2016	72,35	76,80	67,53	70,34	75,72	65,29	2,01
2017	72,69	77,13	67,85	70,59	76,00	65,50	2,10
Відхилення 2017/ 2009- 2010.(+,-)	1,6	1,27	1,82	1,57	1,30	1,76	0,03

*Джерело: розрахунок автора за даними [171-178].

До того ж різниця тривалості життя жінок і чоловіків в місті складає майже 10 років, а в сільській місцевості 10-11 років. З врахування того, що в законодавстві передбачено перехід до однакового пенсійного віку (60 років) чоловіків та жінок, впливає несправедливість (в розрізі за статтями) щодо сплачених внесків за період роботи та отримання їх на час отримання пенсій.

Проте, якщо брати до уваги загальний показник (усе населення), нерівність вирівнюється.

Велика небезпека та несправедливість солідарної системи в тому, що пенсіонер, який чесно заробив на пенсію, за недостатністю поточних платників, ймовірно, отримуватиме пенсію не співрозмірну з очікуваними виплатами. Страховий стаж та пенсійний вік за солідарної системи є лише регулятором співвідношення між тими, хто отримує пенсію та хто платить внески до Пенсійного фонду. Звідси виходить, що основний ризик сучасної молоді – майбутніх пенсіонерів – демографія.

Співставивши мінімальну заробітну плату та пенсійні виплати висновуємо, що розмір пенсійної виплати вищий мінімальної заробітної плати, за винятком 2017 року, що спричиняє дефіцит Пенсійного фонду та вимагає легалізації доходів, прийняття правових заходів для розв'язання цієї проблеми.

2.3. Аналіз ефективності функціонування механізмів державного управління розвитком пенсійної системи України

Пенсійна система і надалі залишається в ручному управлінні, що призводить до посилення залежності пенсійної системи від державного бюджету. Основний фактор диференціації пенсії сьогодні – закони, за якими вони призначаються, приведення до зрівнялівки в розмірах призначених пенсій анулює значущість трудового вкладу як основного показника реформ пенсійної системи, особливо для сільського населення.

Попри те, що пенсійне законодавство, а відповідно й пенсійна система України останнім часом зазнали суттєвих змін, пенсійне забезпечення населення в Україні характеризується значною кількістю проблем. Метою подальшого реформування є побудова ефективної фінансово стійкої пенсійної системи, що забезпечуватиме гідний рівень життя пенсіонерам. Відтак науковий аналіз ефективності функціонування механізмів державного управління розвитком пенсійної системи України (табл.2.23) залишається актуальним.

Таблиця 2.23

**Аналіз ефективності функціонування механізмів державного
управління розвитком пенсійної системи України**

Макроекономічні показники							
	Роки						Відношення 2017 до 2017, %
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	
Валовий внутрішній продукт (фактичні ціни; млн грн)	1459096	1522657	1586915	1988544	2385367	2982920	204,4
ВВП на одну особу, грн	32002	33473	36904	46413	55899	70210	219,4
ВВП на одну особу (у % до попереднього року)	100,4	100,3	93,7	90,6	102,9	103,0	2,6
Валовий наявний дохід домашніх господарств, млн грн	1177211	1245860	1180902	1398499	1624382	...	-
Реальний валовий наявний дохід домашніх господарств, млн грн	1170190	1249609	1053436	940484'	1426147'	...	-
Реальний валовий наявний дохід на одну особу, грн	25666	27470	24498	21951	33421	...	-
Фактичне кінцеве споживання домашніх господарств, млн грн	1194791	1304031	1316757	1568173 ²	1840262 ²	2337594	195,6
Фактичне кінцеве споживання домашніх господарств на одну особу, грн	26205	28667	30622	36601	43125	55021	210

*Джерело: розраховано на основі [173-178].

Макроекономічні показники, що наведені в табл.2.23, а саме ВВП, фактичне кінцеве споживання домашніх господарств, зокрема і на 1 особу показують про їх збільшення в 2017 році на понад 200 % порівнянно з 2012 роком, що є свідченням позитивних тенденцій у цьому напрямку та сприятимуть розвитку пенсійної системи.

У дев'ятому виданні Глобального індексу пенсійного забезпечення наведено дослідження пенсійних систем 30 країн. Для оцінювання використовувалось понад 40 показників. Країни розподілені за шкалою “А–D” (значення індексу від 35 балів до 100). Дослідження, проведене в 2017 р., підтвердило, що жодна країна не має пенсійної системи класу “А”, хоча в попередні роки її мала Данія і Нідерланди. Отримані бали від 38,8 Аргентиною до 78,9 Данією свідчать про велику різницю рівня пенсійного забезпечення. До класу “В+” із кількістю балів від 75 до 80 увійшли Данія, Нідерланди, Австралія. Кількість балів від 65 до 75 набрали Норвегія, Фінляндія, Швеція, Сінгапур, Швейцарія, Нова Зеландія, Чилі, Канада, Ірландія, увійшовши до класу “В” (табл. 2.24).

Україна не увійшла до загального позитивного рейтингу. За час проведення пенсійного реформування Україні не вдалося створити справедливої фінансово стійкої пенсійної системи [179].

Чинна сьогодні пенсійна система, навіть попри екстренні заходи, вжиті в 2014–2016 рр., не відповідає вимогам Міжнародної організації праці (МОП) та Європейської економічної хартії. Незадовільні підсумки пенсійних реформ є наслідком помилкової концепції проведення власне пенсійної реформи, несприятливих зовнішніх факторів, відсутності дієвих механізмів їхнього обліку.

На функціонування та розвиток пенсійної системи впливають макроекономічні умови, які здебільшого визначають рівень доходів та демографічні фактори, що визначають рівень витрат. Фахівці Світового банку з кінця ХХ ст. висловлюють упевненість у тому, що за солідарно-розподільчої

пенсійної моделі, яка фінансує нагромаджені пенсійні зобов'язання з поточних страхових надходжень, демографічна криза неминуче призведе або до високого збільшення навантаження на страхувальників чи державний бюджет, або до скорочення розміру пенсій [179].

Таблиця 2.24

Рейтинг країн світу за показником Глобального індексу пенсійного забезпечення у 2016–2017 рр., бали

	Загальний показник		Адекватність		Стійкість		Цілісність	
	2016 р.	2017 р.	2016 р.	2017 р.	2016 р.	2017 р.	2016 р.	2017 р.
<i>Країна</i>								
Аргентина	37,7	38,8	42,3	42,4	30,1	33,1	40,9	41,2
Австралія	77,9	77,1	76,0	75,3	74,1	73,0	86,1	85,7
Австрія	51,7	53,1	67,4	67,6	16,0	19,9	76,7	76,4
Бразилія	55,1	54,8	67,9	67,8	29,2	29,2	70,7	70,0
Канада	66,4	66,8	68,0	69,9	58,8	55,4	74,5	77,7
Чилі	66,4	67,3	56,5	58,0	68,4	69,1	79,6	79,7
Китай	45,2	46,5	58,2	54,2	29,7	38,2	46,0	46,0
Данія	80,5	78,9	75,8	76,5	85,3	79,8	81,4	81,3
Фінляндія	72,9	72,3	70,6	70,2	62,2	61,3	91,5	91,0
Франція	56,4	59,6	75,2	80,4	35,2	38,6	55,8	55,8
Німеччина	59,0	63,5	70,4	76,5	35,8	40,9	73,1	74,0
Індія	43,4	44,9	39,5	39,5	40,9	43,8	53,4	55,1
Індонезія	48,3	49,9	41,0	40,1	43,0	49,3	67,3	66,4
Ірландія	62,0	65,8	76,2	77,9	34,8	43,9	77,3	77,2
Італія	49,5	50,8	65,5	66,2	13,5	16,4	74,4	74,3
Японія	43,2	43,5	48,5	48,0	24,4	26,0	60,9	60,7
Корея	46,0	47,1	46,5	46,9	43,9	46,8	48,1	47,9
Малайзія	55,7	57,7	40,3	42,3	57,1	61,2	78,3	77,6
Мексика	44,3	45,1	38,5	38,5	53,6	55,9	40,7	40,5
Нідерланди	80,1	78,8	78,2	78,0	77,0	73,5	87,7	87,5
Польща	54,4	55,1	57,9	58,1	41,2	43,1	67,3	67,1
Сінгапур	67,0	69,4	61,4	65,2	66,8	66,2	76,1	80,7
Південна Африка	48,6	48,9	34,0	34,0	44,7	45,7	77,3	77,1
Швеція	71,4	72,0	67,6	67,7	69,5	71,0	80,3	80,3
Швейцарія	68,6	67,6	60,5	60,2	67,4	64,7	83,5	83,3
Великобританія	60,1	61,4	55,5	58,2	48,8	49,4	83,2	83,5
США	56,4	57,8	53,5	57,0	57,1	57,1	59,9	60,1
Середній показник	58,1	59,1	59,0	59,9	48,5	50,1	70,1	70,3

*Джерело: розраховано автором на основі [179; 180].

Результати проведеного аналізу свідчать про недостатню обґрунтованість прийнятих ухвал на всіх етапах реформування, відсутність необхідного економічного обґрунтування теоретичного моделювання, неправильного прогнозного оцінювання можливої прибутковості пенсійних накопичень, некоректної тарифної політики. Дисбаланс доходів і витрат пенсійної системи пов'язаний як із прискореним зростанням витрат під впливом збільшення пенсійних зобов'язань держави, так і з недостатніми темпами економічного зростання.

Сформувати ефективну пенсійну систему лише за рахунок реорганізації всередині неї самої неможливо, оскільки без відповідної трансформації макроекономічних чинників будь-які спроби врівноважити баланс пенсійної системи призведуть до зростання тарифу ЄСВ або до пошуку нових податкових важелів фінансування та до методів скорочення кількості пенсіонерів, а саме: підвищення пенсійного віку, зростання вимог до страхового стажу, припинення підвищення пенсії, скорочення пенсійних пільг працездатним особам.

Розширення бази нарахування єдиного соціального внеску можливе за рахунок збільшення частки легально зайнятого населення та зростання офіційних розмірів оплати праці. Необхідно розвивати мотивацію роботодавців та працівників до участі в державному пенсійному страхуванні. Здійснення зобов'язань щодо належного матеріального забезпечення пенсіонерів і подальша стабільність пенсійної системи залежать від демографічного і макроекономічного розвитку країни.

Пенсійна система акумулює, генерує і перерозподіляє грошові потоки, тим самим створюючи мультиплікативний ефект інвестування для економіки в цілому. Виконання цих функцій в часі спирається на принцип солідарності поколінь, що саме по собі має на увазі спадкоємність і стійкість у розвитку пенсійної системи. У свою чергу, стійкість розвитку солідарної пенсійної системи в часі та просторі залежить від диверсифікації форм пенсійного

страхування зайнятих і реалізації прав на пенсійне забезпечення громадян країни.

Сучасна пенсійна система покликана вирішити два рівновеликих завдання:

- 1) забезпечити виконання зобов'язань держави перед сьогоdnішніми пенсіонерами, включаючи інфляційні ризики;
- 2) гарантувати економічно активному населенню рівень доходів для формування майбутніх пенсійних накопичень.

Метою розвитку пенсійної системи України є досягнення оптимального співвідношення двох базових принципів – забезпечення соціальної справедливості і органічне включення в неї накопичувального елемента.

У ході дослідження виявлено низку питань, актуальних для подальшого опрацювання управлінських підходів до розвитку пенсійної системи, для розв'язання яких необхідно дослідити сучасні практики державного управління розвитком пенсійних систем в країнах – членах Європейського Союзу [179]. Реформування пенсійної системи має стати частиною реформування економіки загалом, а не причиною соціально-економічних процесів у суспільстві. Успішність проведення пенсійної реформи є показником успішності всіх ринкових реформ.

У нинішніх умовах збереження колосального навантаження на пенсійну систему через обмеження фінансових ресурсів та поглиблення демографічної кризи тільки комплексна система заходів здатна змінити соціально-трудова та соціально-демографічну ситуацію. Це: забезпечення соціально-економічної стабільності в суспільстві; формування достатніх обсягів фінансових ресурсів пенсійної системи та забезпечення достатнього рівня її фінансової стійкості; підвищення якості життя; виконання соціальних гарантій населення; підвищення рівня пенсійного забезпечення та подолання бідності серед пенсіонерів; збільшення тривалості життя і трудової активності; посилення страхових принципів надання трудових пенсій, формування відповідальності як роботодавців, так і працівників; диверсифікація джерел фінансування системи пенсійного страхування створення умов для формування пенсійних прав

застрахованих осіб; інформування працюючих про всі зміни пенсійної системи; зміцнення довіри населення адміністративних систем держави тощо. Проведення пенсійної реформи має забезпечити зростання і стабільність у виплатах пенсій, стати потужним чинником інвестування у вітчизняну економіку [179].

Одним із основних пріоритетів діяльності органів Пенсійного фонду є проведення системної інформаційно-роз'яснювальної роботи з різними групами населення та громадськими організаціями. Одночасно основними критеріями оцінки такої діяльності визначено забезпечення систематичності у проведенні інформаційно-роз'яснювальних заходів за основними пріоритетами й напрямками роботи органів Фонду, різноплановості їхніх форм і методів залежно від цільової аудиторії, залучення широкого кола осіб, актуальності питань, які потребують роз'яснення.

Сьогодні існує багато позитивних напрацювань в організації проведення інформаційних, консультативних і роз'яснювальних заходів для населення. На більшості зустрічей, які проводяться працівниками органів Пенсійного фонду, питання роз'яснення пенсійного законодавства, реформування пенсійної системи, зокрема, запровадження в майбутньому накопичувальної пенсійної системи та розвитку недержавного пенсійного страхування, наголошується на соціальних гарантіях громадян, передбаченим трудовим законодавством, ризиках виплати неофіційної заробітної плати та роботи в тіньовому секторі економіки, адже розмір майбутньої пенсії залежить від страхового стажу та величини заробітної плати. Важливі питання щодо державного соціального страхування, зокрема й пенсійного законодавства, розглядаються на зустрічах зі студентами, адже молодь – це майбутнє країни. І не має значення, в кого який відрізок життєвого шляху до пенсійного віку. Потрібно бути небайдужим до питань легального заробітку своїх родичів, друзів, колег.

Важливим інструментом інформаційної роботи з громадянами є особисті зустрічі, публікації в пресі, розміщення інформації у інтернет-виданнях, на радіо. Ефективними для надання інформації є «круглі столи» та навчальні семінари. Усі названі форми комунікативної роботи працюють на головний позитивний

результат - вміння правильно скористатись набутими знаннями та дати їм якісне прикладне застосування.

Оскільки основним пріоритетом Пенсійного фонду України залишається підвищення якості обслуговування громадян зокрема, зменшення необхідності їх відвідування та часу обслуговування, завчасного, доступного й зрозумілого інформування громадян про зміни у пенсійному законодавстві, права та обов'язки, інформуванню громадськості відводиться важлива роль.

Організація роботи щодо розгляду звернень та особистого прийому громадян в органах Пенсійного фонду України (далі – Пенсійного фонду) здійснюється відповідно до вимог Конституції України [18], законів України «Про звернення громадян» [181], «Про доступ до публічної інформації» [182], «Про інформацію» [183], Указу Президента України від 07.02.2008 року № 109/2008 «Про першочергові заходи щодо забезпечення реалізації та гарантування конституційного права на звернення до органів державної влади та органів місцевого самоврядування» [184], наказу Міністерства праці та соціальної політики України від 14.05.2005 року № 168 “Про створення комплексних умов для обслуговування громадян на підприємствах, в установах та організаціях сфери управління Міністерства праці та соціальної політики України» [185], постанови правління Пенсійного фонду України від 30 липня 2015 року № 13-1 «Про організацію прийому та обслуговування осіб, які звертаються до органів Пенсійного фонду України» [186].

Відповідно до Положення про організацію прийому та обслуговування осіб, які звертаються до органів Пенсійного фонду України [187], визначено організаційні засади (Додаток Д) прийому та обслуговування осіб, які звертаються до територіальних органів Пенсійного фонду, зокрема за допомогою засобів телекомунікації, відповідно до вимог Законів України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" [22], "Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування" [29].

Принципами здійснення прийому та обслуговування осіб, що звертаються до органів Пенсійного фонду є: додержання вимог чинного законодавства та

етичних норм поведінки; прозорість, відкритість та зрозумілість дій у сфері надання послуг; компетентність та ефективність; своєчасність та якість; нерозголошення інформації, повідомленої особою, яка звертається за отриманням послуги, крім випадків, встановлених чинним законодавством; орієнтація на одержувача – формування ефективної системи взаємодії з одержувачем послуги, надання послуги на базі централізованих інформаційних технологій незалежно від місця взяття його на облік (проживання, перебування на обліку); інформованість – функціонування постійно діючої системи інформаційного забезпечення одержувача послуги. На час здійснення прийому та обслуговування особи користуються правами, передбаченими Законами України "Про звернення громадян" [181], "Про захист персональних даних" [188], "Про доступ до публічної інформації"[182], законодавством про пенсійне забезпечення, законодавчими та іншими нормативно-правовими актами, що регулюють відповідні відносини.

Особи, що звертаються до органів Пенсійного фонду, мають право: звертатися до органів Пенсійного фонду особисто або через представника, повноваження якого оформлено у встановленому законом порядку; одержати відповідь про результати розгляду звернення в обраний ними спосіб (усно, в письмовій та/або електронній формі); ознайомлюватись з матеріалами пенсійної справи, отримувати витяг з розпорядження про призначення (перерахунок) пенсії, про періоди страхового стажу та заробітної плати, яка врахована при розрахунку пенсії, копії документів, які знаходяться в пенсійній справі; безоплатно отримувати інформацію про особу, зафіксовану у Пенсійному фонді; отримувати консультації та роз'яснення щодо застосування законодавства про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, пенсійне забезпечення, зокрема щодо прав та обов'язків платника єдиного внеску та застрахованої особи; інші права, визначені чинним законодавством. Прийом громадян здійснюється упродовж робочого часу органу Пенсійного фонду без поділу за територіальним (зональним, дільничним) принципом у межах території обслуговування відповідного органу Пенсійного фонду.

Виїзні прийоми громадян проводяться за необхідності з ініціативи органу Пенсійного фонду або громадян за місцем їх проживання, місцем роботи та визначаються розпорядчим документом відповідного територіального органу Пенсійного фонду. Місце та час проведення виїзного прийому узгоджуються із власниками (користувачами) приміщень, де планується проведення прийому.

Дистанційне обслуговування громадян може здійснюватись: через контакт-центр Пенсійного фонду України; за "гарячими" телефонними лініями органів Пенсійного фонду; шляхом консультування засобами електронної пошти, через сторінки органів Пенсійного фонду у соціальних мережах та іншими засобами комунікації через IP-мережі та засобами мобільного зв'язку. Контакт-центр Пенсійного фонду України забезпечує:

- приймання, реєстрацію (в електронній формі в обсязі повідомлених особою відомостей) та опрацювання звернень, що надходять телефонним зв'язком;

- інформування та консультування заявників щодо норм законодавства та актуальних питань державної політики з питань пенсійного забезпечення та ведення обліку осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню;

- моніторинг найважливіших соціально-економічних питань, що потребують невідкладного прийняття рішень (заходів реагування) Пенсійним фондом України;

- оперативне реагування на проблемні питання соціально-економічного життя, які порушуються у зверненнях; надання заявникам інформації про порядок вирішення порушених ними питань та/або оскарження дій (бездіяльності) органів Пенсійного фонду.

Органи Пенсійного фонду здійснюють регулярний моніторинг та оцінку якості обслуговування осіб, які звертаються до органів Пенсійного фонду, вживають заходів з усунення виявлених недоліків. Оцінка якості обслуговування здійснюється за такими показниками: умови, у яких здійснюється обслуговування: відповідність розташування, розмірів та стану приміщень

вимогам доступності, пожежної безпеки та санітарним правилам і нормам; умови для роботи працівників; наявність інформації, передбаченої пунктом 6 розділу II цього Положення; укомплектованість підрозділу з обслуговування громадян кваліфікованими кадрами, здійснення навчання працівників та визначення рівня готовності цього підрозділу до виконання покладених на нього завдань: рівень кваліфікації та професійної підготовки працівників; розподіл обов'язків спеціалістів.

Надання органами Пенсійного фонду послуг в електронній формі здійснюється з використанням технологій віддаленого доступу (веб-технологій) та автоматизованої передачі та опрацювання інформації і включає: реєстрацію користувачів електронних послуг на веб-порталі; доступ до розміщеної на веб-порталі інформації; доступ користувача електронної послуги до інформації про стан відомостей про застраховану особу, пенсійних виплат, стан відомостей реєстру застрахованих осіб Державного реєстру, стан взаєморозрахунків за зобов'язаннями платника (за умови підтвердження ідентифікації особи, що одержує доступ, шляхом реєстрації особи в базі даних веб-порталу); взаємодію користувача електронної послуги з органами Пенсійного фонду з питань: заповнення бланків заяви, скарги, пропозиції, запиту в електронній формі; стану розгляду заяв, скарг, пропозицій, запитів, поданих в електронній формі; подання запитів для підготовки в паперовій формі довідок, інших документів, які заявник одержує за час особистого звернення до органів Пенсійного фонду; попереднього запису на прийом в органі Пенсійного фонду; одержання іншої необхідної довідкової інформації (місцезнаходження, телефони органів Пенсійного фонду, новини тощо).

Оцінка якості враховує результати опитувань (анкетування, зокрема анонімного) одержувачів (користувачів) послуг, записи відвідувачів у журналі скарг та пропозицій, звернення громадян. Результати моніторингу та оцінка якості обслуговування осіб, які звертаються до органів Пенсійного фонду, враховуються впливають на імідж органів Пенсійного фонду та управління персоналом.

Ми виявили, що у законодавчо-нормативних документах повністю розписана вся організація роботи з розгляду звернень та особистого прийому громадян в органах Пенсійного фонду України.

Сьогодні одним із пріоритетних напрямків роботи органів Пенсійного фонду є прийом, обслуговування громадян та надання законодавчо-встановлених послуг одержувачам пенсійних виплат, страхувальникам і застрахованим особам, як в органах Пенсійного фонду так і на віддалених робочих місцях в об'єднаних територіальних громадах, центрах надання адміністративних послуг, агентських пунктах, тощо.

Для поліпшення умов та підвищення якості обслуговування громадян, завчасного, доступного та зрозумілого інформування громадян про зміни у пенсійному законодавстві, реалізації основних прав та обов'язків громадян у стосунках з Пенсійним фондом забезпечено постійну роботу відділів (секторів) з обслуговування громадян з урахуванням визначених вимог.

Таблиця 2.25

Інформація про результати наданих послуг у 2011-2017 роках для жителів міста Кам'янець-Подільського та сільського населення Кам'янець-Подільського району

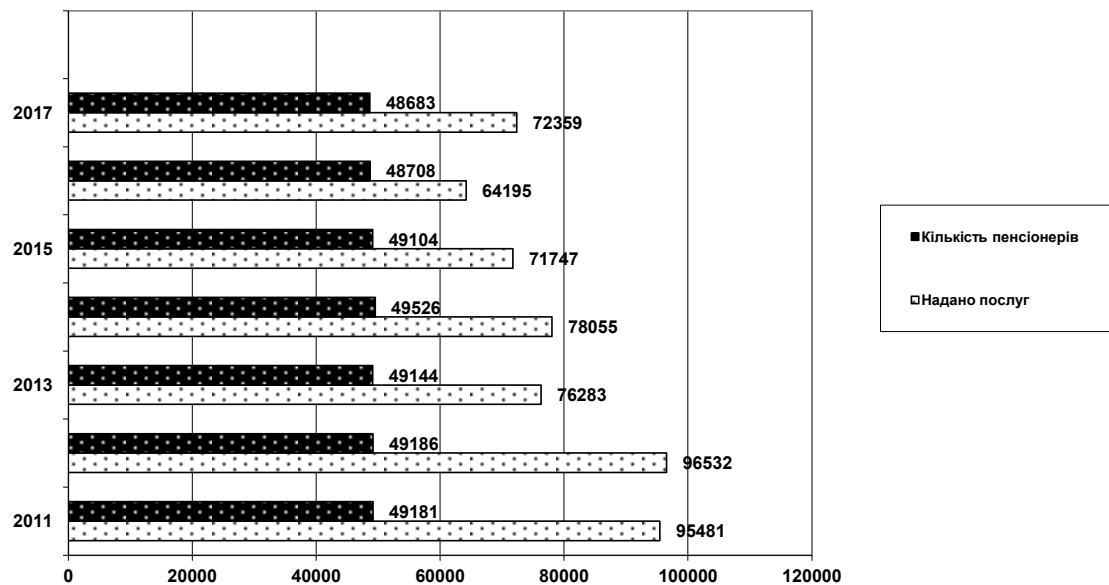
Роки	Кількість пенсіонерів	Надано послуг	Співвідношення послуга/на 1 чол.
2011	49181	95481	1,94:1
2012	49186	96532	1,96:1
2013	49144	76283	1,55:1
2014	49526	78055	1,58:1
2015	49104	71747	1,46:1
2016	48708	64195	1,32:1
2017	48683	72359	1,49:1

*Джерело: розраховано автором на основі [152].

Всі спеціалісти управління попереджені про недопустимість випадків вимагання від громадян документів, не передбачених нормативно-правовими актами, платних послуг, а також прохання про надання будь-яких послуг.

Завдяки відпрацьованій системі звернення громадян реєструються у день їх надходження, розглядаються своєчасно, заявники отримують відповіді у визначені строки.

Інформація про надані послуги для жителів міста Кам'янця-Подільського та сільського населення (Кам'янець-Подільського району) наведена в (Додатку Е). Результати надання послуг упродовж 2011-2017 років (табл.2.25; рис. 2.4)

Рис.2.4. Інформація про надані послуги в Кам'янець-Подільському об'єднаному управлінні ПФУ Хмельницької області упродовж 2011-2017 років

*Джерело: побудовано автором на основі [152].

свідчать, що кількість послуг, що надавались одержувачам пенсій та допомог збільшилась, а кількість послуг для страхувальників та застрахованих осіб, за винятком надання інформації з Державного реєстру, в рази зменшилась. Причиною цього насамперед є внесення змін у законодавство щодо адміністрування єдиного внеску не органами Пенсійного фонду, а органами фінансової служби. Порівняльний аналіз кількості одержувачів пенсій та

кількості наданих послуг у рік (табл.2.25) виявив, що на 1-го пенсіонера припадає 1,5 - 2 послуги.

З одного боку, це негативний показник, бо кожен пенсіонер отримував по декілька послуг або звертався двічі до управління. З іншого боку, позитивний показник у тому, що упродовж 2017 року спеціалісти управління надали 72359 послуг, порівняно з 2011 роком загальна кількість наданих послуг зменшилась на 23122. Загалом це добрий результат, адже зменшення послуг свідчить, що людям все зрозуміло й немає потреби звертатись до органів Пенсійного фонду. За показниками табл.2.26, спостерігаємо постійну потребу відвідувачів різних категорій у наданні консультацій. До того ж у 2017 році цей показник значно зріс.

Таблиця 2.26

**Основний контингент заявників щодо надання консультацій в
Кам'янець-Подільському об'єднаному управлінні ПФУ Хмельницької
області**

Категорії громадян	Роки							Відхилення 2017р. від 2011р., +/-
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	
Герої Соціалістичної праці, Радянського Союзу, України	-	1	2	9	5	4	4	-
інваліди Другої світової війни	15	50	99	58	57	63	54	+39
учасники бойових дій	11	10	77	56	52	44	77	+66
учасники війни	21	33	517	422	484	238	225	+204
інваліди інших категорій	157	571	3059	2899	2974	2828	4275	+4118
діти війни	-	-	1447	1959	1591	1238	1750	-
інваліди, учасники ліквідації ЧАЕС	-	12	129	104	95	99	147	-
багатодітні сім'ї	3	3	80	53	40	43	50	+47
науковці	-	2	72	64	131	40	143	-
держслужбовці	5	8	72	74	133	89	137	+132
пенсіонери силових структур	-	1646	881	175	280	139	200	-
інші	8196	23815	10095	8536	9208	8961	13037	+4841

*Джерело: розраховано автором на основі [152]

Як бачимо, за структурою звернень громадян (табл.2.27) їх кількість різниться й немає якоїсь певної динаміки росту чи спаду. Проте ми спостерігаємо тенденцію постійного збільшення кількості осіб, які звертаються за роз'ясненням чинного пенсійного законодавства й призначення та перерахунку пенсій, особливо в 2017 році із-за перерахунку пенсій з 1 жовтня 2017 року. В середньому третина одержувачів пенсійних виплат постійно звертаються за роз'ясненням з тих чи тих питань.

Таблиця 2.27

Структура звернень громадян до управління

Звернення громадян, чол., з питань:	Роки							Відхилення 2017р. від 2011р., +,-
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	
роз'яснення діючого пенсійного законодавства	3898	8137	3700	3413	3301	4171	6916	+3018
призначення пенсій та перерахунок	1098	7712	4559	3492	4947	3487	5301	+4203
виплати допомоги на поховання	793	1161	1128	962	1189	1604	1498	+705
внесення змін до пенсійного законодавства	17	28	71	35	16	211	20	+3
сплати внесків	769	450	355	132	43	48	90	-679
індексації грошових доходів	-	26	59	1015	486	166	38	-
інші	1835	9627	7752	5360	5068	4099	6236	-4401
Всього звернулось, чол..	8410	27141	17624	14409	15050	13786	20099	+11689
% від загальної кількості одержувачів пенсій	17,1	55,2	35,9	29,1	30,6	28,3	41,3	-

*Джерело: [152].

Для зменшення кількості звернень громадян та попередження випадків їх повторних звернень постійно функціонує «гаряча» телефонна лінія, практикується проведення «прямого» телефонного зв'язку для надання консультацій з питань пенсійного забезпечення громадян. На виконання розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 червня 2012 р. № 401 [189] запроваджено веб-портал електронних послуг Пенсійного фонду України.

Система обслуговування громадян та опрацювання пенсійної документації в органах Пенсійного фонду України потребує дієвих комплексних змін та впровадження нових модернізованих технологій. Особливо це питання постає в умовах збільшення загального обсягу прийому громадян та великої кількості документів, що опрацьовуються та зберігаються в органах Пенсійного фонду. У Пенсійному фонді України розпочато створення нової системи обслуговування громадян та опрацювання пенсійної документації на базі централізованих інформаційних технологій. Головна мета та найвищий результат впровадження технологій – це новий покращений рівень обслуговування громадян в органах Пенсійного фонду України, значне підвищення якості прийому громадян, скорочення термінів опрацювання заяв та документів, можливість дистанційного доступу пенсіонера до своєї пенсійної справи, неможливість впливу людського фактора на визначення розміру пенсії.

З 1 січня 2016 року запущено систему централізованого призначення пенсій в чотирьох областях. Першими скористалися перевагами нової системи жителі Київської, Донецької, Вінницької та Хмельницької областей. На першому етапі впровадження нової системи вже з січня 2016 року створено нові методи прийому громадян за принципами «бек-офіс» та «фронт-офіс». Це дасть змогу не тільки відмовитися від величезного паперового документообігу, а й спростити процедуру прийому та обслуговування громадян, істотно скоротити час їхнього спілкування з фахівцями Фонду. Вся інформація про особу відразу потрапляє в електронну пенсійну справу, яка формується у перше звернення громадянина у Фонд та опрацьовується через централізовану систему призначення та виплати пенсій. Ця система буде єдиною для всіх управлінь Пенсійного фонду, захищеною за сучасними стандартами, що унеможливило втрату персональних даних та витік інформації. Після того, як працівники фронт-офісу (сектори, відділи обслуговування громадян) прийняли необхідний пакет документів, у бек-офісі (відділі з питань призначення та перерахунку пенсій) автоматично, за допомогою програмного забезпечення, до справи вносяться дані із системи персоніфікованого обліку про страховий стаж та заробітну плату й здійснюється

розрахунок пенсії. Дані про стаж за періоди роботи до впровадження системи персоніфікованого обліку спеціаліст вносить вручну на підставі даних трудових книжок та інших документів, які підтверджують стаж роботи особи.

Нова система аналізує можливість призначення пенсії за всіма варіантами, на які має право конкретний пенсіонер. Клієнту не треба писати заяву на призначення конкретного виду пенсії, варто лише зазначити, що він претендує на призначення пенсії у найвигіднішому для нього розмірі. Завдяки новітнім технологіям з'явилася ще одна новація в системі пенсійного забезпечення. Досі оформлення пенсійних документів відбувалося лише в управлінні Пенсійного фонду за місцем реєстрації пенсіонера, але з впровадженням нових технологій з 01.01.2016 р. громадянин може звернутися щодо призначення пенсії в будь-яке управління в системі Пенсійного фонду України.

Значно розширюються можливості дистанційного обслуговування громадян із залученням їх до цього контакт-центру та веб-порталу Пенсійного фонду України. Одержавши електронний цифровий підпис, або одноразовий реєстраційний код доступу до веб-порталу електронних послуг у відділах обслуговування громадян, людина отримає доступ до своєї електронної пенсійної справи, зможе подати заяву на перерахунок пенсії, не виходячи з дому, контролювати вчасність виплат. Крім того, через веб-портал електронних послуг Пенсійного фонду громадянин має право подати заяву, звернення, скаргу, отримати необхідну консультацію фахівців.

Завдяки впровадженню нових технологій у систему обслуговування громадян та опрацювання пенсійної документації в органах Пенсійного фонду України будуть досягнуті максимальні автоматизація процесів від моменту звернення до призначення і виплати пенсії, перехід до електронних пенсійних справ, відмова від численних паперових архівів; економія коштів Фонду на утримання централізованих систем, упередження переплат та дублювання виплат, надійний захист персональних даних, мінімізація «людського фактору», помилок, зловживань, корупції.

Таблиця 2.28

**Характеристика запроваджених Пенсійним фондом України
в 2015–2016 рр. новітніх інформаційних технологій та сервісів**

Технології, сервіси	Функціональні характеристики	
Обслуговування громадян за принципом єдиного вікна у «фронт-офісах», обробка документації в «бек-офісах».	Обслуговування громадян на рівні територіальних громад та агентських пунктів.	Забезпечує автоматизацію процесів від звернення до призначення і виплати пенсії, відмову від паперових архівів, упередження переplat та дублювання виплат, обслуговування громадян незалежно від місця їх проживання та реєстрації.
Електронний обіг пенсійної документації	Створено єдине середовище взаємодії усіх інформаційних систем Пенсійного фонду.	Можливість в онлайн-режимі отримувати дані системи персоніфікованого обліку під час призначення/перерахунку пенсій, проводити аналітичну обробку даних про пенсіонерів та застрахованих осіб, прогнозування доходів та видатків Пенсійного фонду тощо.
Модернізований Реєстр застрахованих осіб	Впроваджено картку застрахованої особи, що значно розширює її інформаційно-функціональні можливості (випущено 40,8 млн. карток застрахованих осіб, у т.ч. 12,9 млн. пенсіонерів).	Формування в єдиній картці повної інформації про стан та статус застрахованої особи, спрощення системи надання послуг соціального страхування, координація соціальної інформації.
Централізована система призначення та виплати пенсій на базі електронної пенсійної справи	Впровадження єдиних стандартів обслуговування громадян незалежно від місця проживання, запровадження безпаперової пенсійної справи, засвідченої ЕЦП. Створено понад 164 тис. електронних пенсійних справ.	Забезпечення повної автоматизації функціональних процесів ПФУ, підвищення якості обслуговування громадян, скорочення часу обслуговування.
Електронне пенсійне посвідчення – ЕПП	Запровадження єдиної персоніфікованої картки для отримання пенсійних виплат та ідентифікації особи. Виготовлено 216,7 тис. та видано 127,2 тис. електронних пенсійних посвідчень.	Підвищення рівня контролю та захисту персональних даних, підвищення контролю над виплатою пенсій.
Модернізований ВЕБ-портал послуг ПФУ	Розширення функціональних можливостей веб-порталу електронних послуг Пенсійного фонду.	Забезпечення можливості пенсіонерам та застрахованим особам із використанням електронного цифрового підпису дистанційного перегляду через веб-портал інформації про сплату внесків до Пенсійного фонду, своєї електронної пенсійної справи.

Джерело: побудовано автором на основі [190].

Як відомо, заходи з практичної реалізації реформування та модернізації діяльності Пенсійного фонду України запроваджено з 2015 р. Одночасно з оптимізацією структури органів Пенсійного фонду України розпочато створення єдиної консолідованої бази даних про одержувачів пенсійних виплат і впровадження електронних пенсійних справ; запроваджено обслуговування громадян із питань пенсійного забезпечення незалежно від місця їх проживання та реєстрації; модернізовано Реєстр застрахованих осіб Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування (РЗО); розпочато дистанційне обслуговування громадян через веб-портал послуг Пенсійного фонду та видачу електронних пенсійних посвідчень, що одночасно є банківськими платіжними картками; здійснено комплекс заходів, спрямованих на розширення використання інформаційних технологій, захист інформації, впровадження елементів електронного урядування (табл. 2.28).

З червня 2018 року запрацював процес індивідуального інформування Пенсійним фондом громадян про страховий стаж та пенсійні виплати шляхом надання інформації через СМС, повідомлення за номером телефону або на електронну адресу, які особи вказали, подаючи зазначені заяви. Звідси, на нашу думку, у перспективі, необхідно розвивати систему впровадження новітніх технологій, для інформування громадян та зменшення відвідувачів, які звертаються тільки за консультацією.

Для впровадження нових інформаційних технологій парк комп'ютерної техніки Пенсійного фонду було оновлено на 10%, а поновлення програмного забезпечення надало можливість створювати електронні пенсійні справи, які містять в електронному вигляді документи пенсіонера, що є підставою для визначення права на пенсію та її розміру: трудову книжку, довідки про особливий характер роботи, про заробітну плату та інші документи.

Слід зазначити, що з врахуванням ратифікації Україною Конвенції Міжнародної організації праці № 102 «Про мінімальні норми соціального забезпечення» [226], де наша країна приєдналась до усіх розділів, які відповідають дев'яти видам соціального забезпечення, є крок уперед на шляху

до зміцнення системи соціального забезпечення та підвищення рівня гарантій у сфері соціального захисту, приведення українського законодавства у сфері соціального захисту у відповідність до міжнародних стандартів, зокрема стандартів Міжнародної організації праці. Крім того, набрання законної сили Конвенцією створює передумови для приєднання України до Європейського кодексу соціального забезпечення [227] в цілому. Вважаємо, що ратифікація Конвенції Міжнародної організації праці № 102 і підписання Європейського кодексу соціального забезпечення створить нові умови, коли кожен подальший крок, з одного боку, вимагатиме виконання відповідних зобов'язань від держави щодо дотримання мінімальних соціальних норм, а з іншого – створить нові можливості для захисту соціальних прав наших громадян і дасть змогу забезпечити мінімальний рівень соціальних гарантій, які відповідатимуть міжнародним стандартам.

Успішне вирішення цих завдань забезпечить зміцнення фінансової стабільності, підвищення прозорості діяльності, оптимізує адміністративні видатки Пенсійного фонду України; сприятиме запровадженню європейських стандартів надання пенсійних послуг.

Висновки до 2 розділу

1. Дослідивши сучасний стан державного регулювання пенсійного забезпечення і соціального захисту сільського населення, з урахуванням динаміки даних по Україні, Хмельницькій області, по місту та сільського населення Кам'янець-Подільського району, нами встановлено постійне зменшення кількості пенсіонерів на 2,8 млн. даної категорії громадян. Основними причинами є негативні демографічні фактори та внесення змін у пенсійне законодавство щодо підвищення пенсійного віку і збільшення величини мінімального страхового стажу необхідного для призначення пенсій. За результатами проведених реформ в країні станом на 01.01.2018 року середній

розмір пенсійної виплати в Україні складає 2479,20 грн., який за 17 років збільшився в 36 разів.

2. Встановлено, що забезпеченість рівня життя громадян не порушується, оскільки середні розміри пенсійних виплат є вищими від мінімального прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність. Пенсійні виплати в Україні можуть бути збільшені за двох умов, перша - масово перераховуються в разі внесення змін в законодавство та шляхом проведення індивідуальних перерахунків.

3. У всьому пенсійному законодавстві не передбачено поділу на міське чи сільське населення. Тобто, право на будь-який вид пенсії, страховий стаж, порядок призначення пенсій діють за єдиним принципом. І лише визначено декілька категорій жінок та чоловіків, які працювали в сільському господарстві і матимуть право на пенсію за віком на пільгових умовах, за певних умов.

4. Кошти (доходи) є основним і вагомим важелем забезпечення належного соціального захисту в частині пенсійного забезпечення зверх 11 млн. громадян нашої країни. В ході дослідження набули подальшого розвитку механізми фінансового забезпечення пенсійної системи на основі комплексного врахування особливості самовідтворення, саморозвитку та саморегулювання пенсійної системи.

5. Встановлено, що забезпеченню інноваційного розвитку пенсійної системи сприятиме взаємодія державних і приватних фінансів. Фінансовому забезпеченню пенсійних виплат сприяє зростання доходів Пенсійного фонду України, яке можливе за рахунок збільшення кількості працюючого населення, розміру мінімальної заробітної плати, легалізації заробітків та сплати внесків до пенсійної казни.

6. Встановлено, що оцінювати рівень соціального захисту населення і безпеки України доцільно за значеннями індикаторів соціальної безпеки. Дослідивши динаміку змін мінімальної і середньої заробітної плати, та співставивши відношення заробітних плат бачимо, що середня заробітна плата у 2 - 2,5 рази є більшою від мінімальної. Співставивши відношення мінімальної і

середньої заробітної плати бачимо, що показник майже досягає граничного критичного рівня (1:3) і знаходиться на порозі ймовірної декваліфікації і пауперизації робочої сили, що призводить до масового зубожіння населення, тобто не забезпечується в повній мірі соціальний захист населення. Індикатор відношення мінімального розміру пенсії до прожиткового мінімуму менше від 1,5 протягом аналізованого періоду знаходиться у небезпечній зоні.

7. Основними напрямками модернізації діяльності Пенсійного фонду України є підвищення продуктивності та якості обслуговування у сфері пенсійного забезпечення; впровадження новітніх технологій адміністрування, інформаційних ресурсів і технічної бази, підвищення ефективності системи управління, перехід на електронний документообіг, якості обслуговування громадян, зокрема, завчасного, доступного та зрозумілого інформування про права, обов'язки щодо змін у пенсійному законодавстві.

Основні результати досліджень опубліковані в наукових працях автора [155; 165; 167; 168].

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЛЯ УПРОВАДЖЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ДОБРОБУТУ

3.1. Обґрунтування стратегічних напрямків трансформації системи пенсійного забезпечення

Реформування пенсійного забезпечення є вимогою часу, адже більшість розвинених європейських країн вже здійснили відповідні зміни. В Україні з 1 січня 2004 року проводиться масштабна пенсійна реформа, яка базується на положеннях чинної Конституції України і передбачає формування пенсійної системи трьох рівнів.

Загальнообов'язкове державне пенсійне страхування (перший рівень обов'язкової солідарної пенсійної системи) побудований на принципах солідарності і субсидій. В цій системі призначається пенсія за віком, пенсія по інвалідності та пенсія у зв'язку з втратою годувальника. Всі виплати у межах цієї системи здійснюються за рахунок коштів Пенсійного фонду. Застраховані особи – це наймані працівники, самозайняті особи, особи, які працюють за цивільно-правовими угодами та інші. Для всіх них має виконуватися загальна умова – аби набути права на пенсійні виплати, майбутні пенсіонери із одержуваного доходу повинні обов'язково сплачувати пенсійні внески. Поряд з ними це робитимуть роботодавці. Отже чинна схема наповнення пенсійного бюджету зберігається.

Другий рівень – накопичувальна пенсійна система (індивідуальні пенсійні рахунки - обов'язкові та добровільні), що передбачає накопичення коштів застрахованих осіб у державному Накопичувальному фонді (або у відповідних недержавних пенсійних фондах). Учасники цієї системи зможуть отримати довічну пенсію або одноразову виплату. Фактично кошти зберігатиме банківська установа – зберігач, але право власності на них належатиме самим громадянам. Учасниками накопичувальної системи пенсійного страхування є особи, які підлягають загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню згідно

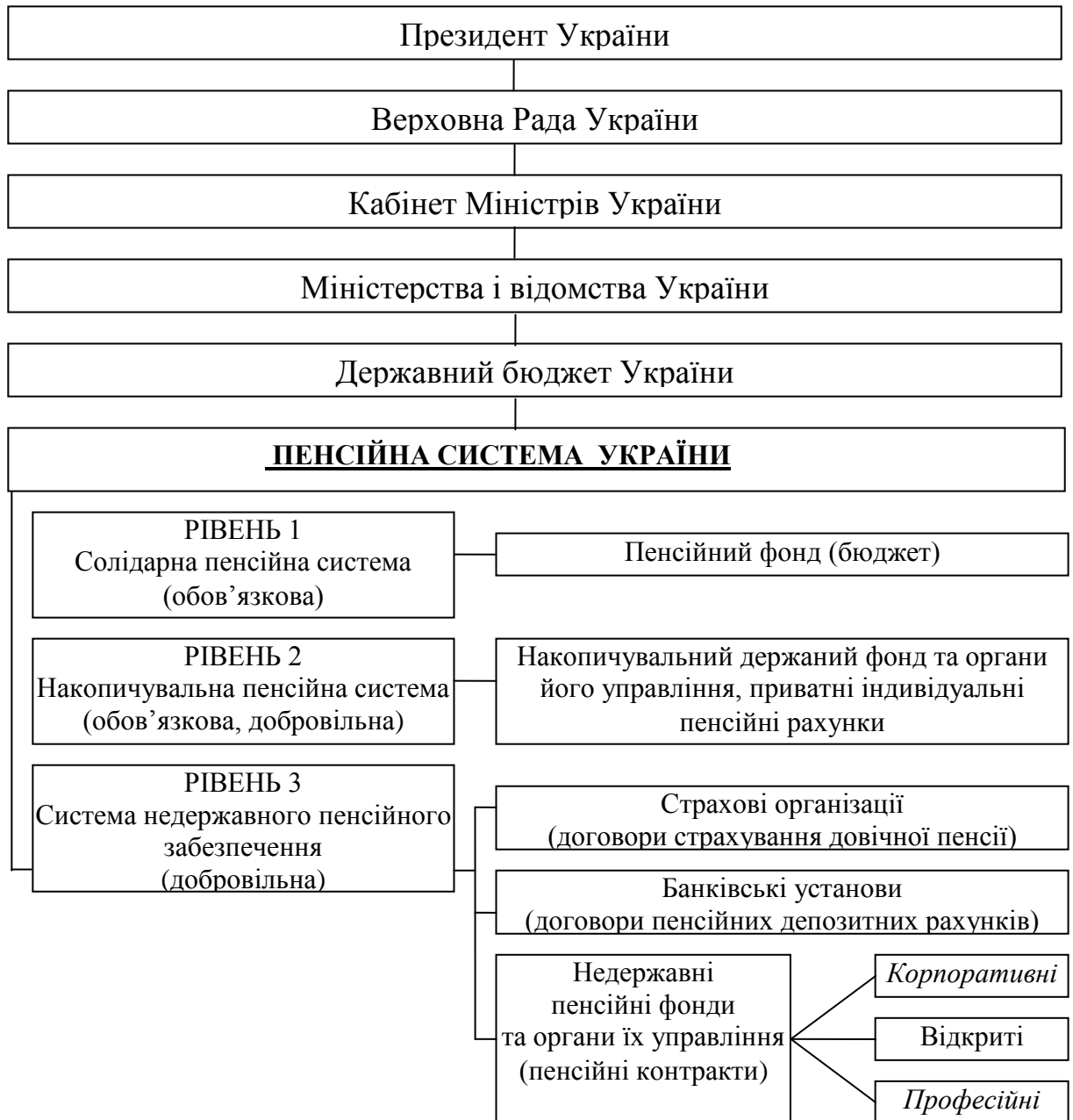
з Законом [22]. Застраховані особи, яким залишилося менше 10 років до досягнення пенсійного віку, мають право прийняти рішення не сплачувати страхові внески до накопичувальної системи пенсійного страхування [191]. З врахуванням зазначеного, за впровадження накопичувальної до пенсійної системи обов'язкової ми пропонуємо доповнити та добровільної. Накопичувальний держаний фонд і органи його управління доповнити словами та недержавні пенсійні фонди (приватні індивідуальні пенсійні рахунки).

Третій рівень (система недержавного пенсійного забезпечення – добровільна), базується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень для отримання громадянами пенсійних виплат. Скористатися недержавним пенсійним забезпеченням фізичні особи зможуть, якщо за власним бажанням вирішать сплачувати додаткові внески поряд із внесками до солідарної та накопичувальної систем, або такі додаткові внески за них сплачуватиме роботодавець. У результаті після виходу на пенсію пенсіонер одержуватиме не лише державні (з пенсійного та накопичувального фондів), а й недержавні кошти [60, с.168].

За наслідками вивчення пенсійної системи як об'єкта державного управління, з'ясувавши її поняття, структуру, функції, можна сьогодні побудувати її модель (рис. 3.1.).

У запропонованому алгоритмі ми крім Пенсійного фонду до пенсійної системи включили всі зацікавлені сторони, зокрема Президента, Верховну Раду України, Кабінет Міністрів, відповідні міністерства і відомства, недержавні пенсійні фонди, страхові організації, банківські установи, корпоративні, відкриті та професійні організації, органи їх управління, фізичних осіб (громадян України).

Приватними або державними можуть бути пенсійні фонди за формою власності. Для виплати пенсій та допомоги своїм робітникам і службовцям фірми й корпорації створюють приватні пенсійні фонди. Відрахування із зарплати працівників, прибутків підприємства, а також операційних прибутків самих фондів формують кошти приватних фондів.

Рис. 3.1. Алгоритм побудови моделі пенсійної системи України

*Джерело: розроблено автором на основі чинного законодавства [22].

Реформування пенсійної системи України та розвиток недержавного пенсійного забезпечення (НПЗ) є пріоритетними напрямками державної політики у сфері покращення соціального захисту населення. Світова практика свідчить про те, що основними суб'єктами, здатними акумулювати значні обсяги фінансових ресурсів, перетворювати їх на інвестиційний капітал та ефективно

примножувати, є недержавні пенсійні фонди (НПФ). Рівень розвитку недержавного пенсійного забезпечення є показником економічного та соціального становища населення країни.

Станом на 31.12.2017 р. у Державному реєстрі фінансових установ містилася інформація про 64 недержавні пенсійні фонди та 22 адміністратори НПФ, які зареєстровані у 8 регіонах України. Найбільше пенсійних фондів було зосереджено у м. Києві – 46 або 71,9% від загальної кількості. У Донецькій області діяло 6 НПФ (9,4%), у Дніпропетровській області – 4 (6,2%), у Львівській, Івано-Франківській та Харківській областях – по 2 (по 3,1%), в Одеській та Херсонській областях – по 1 (по 1,6%) [192].

Надійним, а в більшості випадків і пільговим засобом забезпечення вищого рівня життя, після виходу на пенсію спроможна забезпечити недержавна пенсійна система. Недержавна пенсійна система є джерелом довготермінових інвестицій, необхідних для економічного розвитку країни. Пенсійні фонди здійснюють довгострокове фінансування економіки зосереджуючи заощадження населення в рамках пенсійних програм та інвестуючи їх у різні фінансові інструменти [193].

Організаторами корпоративного пенсійного фонду можуть бути юридичні особи-роботодавці, представники-розпорядники по внесках співробітників, платники-працевдавці. Фізичні особи можуть бути учасниками фонду та співпрацювати з платниками й засновниками-роботодавцями[194]. Міжнародний досвід, створення корпоративних пенсійних фондів потребує суттєвих витрат та вигідний підприємствам у яких чисельність понад 1000 працівників. Професійні пенсійні фонди засновані профспілковими організаціями і об'єднаннями роботодавців можуть бути альтернативами [191].

Сьогодні питання забезпечення достатнього рівня життя осіб, які досягли пенсійного віку, стоїть досить гостро практично в кожній країні. За останні роки пенсійне забезпечення в більшості країнах світу зазнало багато змін. У міжнародній практиці створені та застосовуються нові пенсійні системи, які формуються на небюджетній основі. За даними Організації економічного

розвитку і співробітництва, на недержавні пенсії в країнах-членах ОЕРС припадає 21,6 % пенсійних виплат, відзначається поступове збільшення частки недержавного пенсійного забезпечення в загальній структурі.

Більш широке застосування новітніх підходів до пенсійного забезпечення в Україні дозволило б знизити рівень соціальної напруги в суспільстві та підвищити рівень життя осіб пенсійного віку, сприяло б підвищенню мотивації робітників до праці та більш дбайливому ставленню працедавців до людського капіталу.

В зв'язку зі зміною курсів пенсійних систем багатьох країн світу в бік накопичувальних принципів науковці все більше приділяють увагу підвищенню розвитку недержавних пенсійних фондів. У кінці ХХ століття мета розпочатого пенсійного реформування в багатьох країнах будується на оновленні системи пенсійного забезпечення відповідно загальносвітових вимог з врахуванням економічної, політичної, демографічної ситуацій, які в останній час вагомо змінюються. Конкретні цілі встановлені для переходу до накопичувальної системи охоплюють період з 1998 по 2020 рік, як зазначено в офіційних документах ЄС. Передбачено скорочення до 64 % з 84 %, пенсійних виплат державної розподільної системи, а роль накопичувальної системи виросте до 29 % з 12 %, незначна частка добровільного пенсійного забезпечення з 1,5 % сьогодні виросте втриє до 4,5 %. До того ж сума приватних пенсійних активів зросте з 2 до 11,8 млрд. євро в 2020 році [195; 196].

Розподільча пенсійна система останнім часом потерпає від негативу старіння населення світу, тобто демографічних чинників, що підсилює актуальність накопичувальної системи пенсійного страхування. В умовах сповільнення росту працездатного населення, або його скорочення, формується тенденція до збільшення чисельності й питомої ваги недієздатних членів суспільства та інвалідів, тобто пенсіонерів у великій кількості розвинених та країн перехідної економіки. Однією з головних проблем «старіючих держав» може бути відсутність можливості виплачувати літнім громадянам пенсії та забезпечувати медичну й соціальну допомогу [197; 198].

Цілі	Перерозподіл коштів у суспільстві та страхування	Перерозподіл коштів у суспільстві, заощадження та страхування	Заощадження та страхування
Вид виплати	Гарантовані мінімальні пенсії	Гарантовані мінімальні пенсії та індивідуальні пенсійні програми	Індивідуальні пенсійні програми
Фінансування	Податки і внески	Інвестування індивідуальні та за участю держави	Гарантовані мінімальні пенсії
	Обов'язкові внески	Обов'язкові внески та індивідуальні рахунки	Добровільні внески
	Державне управління	Державно-приватне управління	Приватне управління

Рис. 3.2. Модель трирівневої пенсійної системи: цілі, форми та джерела фінансування.

* Джерело: удосконалено автором на основі [200].

Економічний спад та песимістичні прогнози пенсійного забезпечення на найближчі роки посилює усвідомлення потреби та гостроту необхідності удосконалення загальнообов'язкового пенсійного забезпечення в Україні. Поєднання проблем посилення впливу демографічного навантаження старших вікових груп на працездатну чисельність населення та відтермінування пенсійної реформи може привести до посилення макроекономічних і соціальних проблем. Моделювання пенсійної реформи повинно бути прийнятним для різних вікових груп населення та можливим для впровадження органами державного

управління, що підкреслює особливу актуальність вирішення даної науково-практичної проблеми.

Як результати концептуального бачення перспектив ефективного пенсійного захисту в Україні шляхом побудови стійкої системи пенсійного страхування із тісним зв'язком «внески-виплати», на нашу думку, доцільно скористатися рекомендаціями Світового банку, який свого часу запропонував для країн-реформаторів перехідну структурну модель пенсійної системи [199]. Їх складовими визначалися три типові рівні для кожного на певний термін встановлені цілі, форми та фінансові джерела (рис. 3.2).

Мета запропонованої моделі направлена на зменшення впливу демографічних факторів на фінансову стійкість страхових солідарних пенсійних систем на основі залучення на фінансові ринки додаткових пенсійних активів та підготовки суспільства до проведення наступних реформ. Поглиблення персоналізованих пенсійних відносин між громадянами та державою, поступове скорочення гарантованих державних пенсій [200].

Запропонована модель побудована на основі гіпотези «семіотичної безперервності», відповідно до якої система є образом її середовища, тобто, якщо змінюється середовище, то змінюється і сама система, і навпаки, якщо відбуваються зміни в системі, то змінюються й умови, що сприяють ефективному функціонуванню даної системи. Призначення Пенсійного фонду у запропонованій моделі пенсійної системи України незмінне – фінансувати виплату державних пенсій застрахованим особам паралельно з використанням у приватних індивідуальних рахунків та розвитком системи недержавного пенсійного забезпечення.

На даний час найбільш сучасні існуючі концепції побудовані на використанні додаткових пенсійних рівнів та проведенні індексування у рамках умовно-накопичувальних механізмів (NDC), забезпечуючи при цьому зниження можливих інвестиційних ринкових і соціальних ризиків та зберігаючи загальне спрямування на персоналізацію накопичувальної пенсійної системи як незмінної політекономічної основи національної пенсійної реформи.

Успіхи проведених реформ системи пенсійного страхування у країнах досягнуті на основі: нових моделей системи пенсійного забезпечення та сприяння; гарантії збереження прав пенсіонерів та мало захищених верств; населення; відтермінування перетворень в часі; зацікавлення впливових соціальних груп; проведення компенсацій групам ризику втрати влади або матеріальних благ; використання поступок та пропозицій механізму компромісів для добробуту суспільного життя, створення коаліції більшості. Необхідно мобілізувати зацікавлені інституційні групи: пенсіонерів і молодих працівників, профспілки, системи соцзабезпечення та недержавні фінансові організації для підтримки реформаторів за допомогою запропонованих мотиваційних заходів. Досягнення необхідного компромісу у діалозі з суспільством можливе за умови, якщо фахівці державного рівня вважатимуть першочерговим завданням пенсійну реформу, володітимуть відповідними знаннями і уміннями, практичними компетенціями реалізації реформи. Подібні проблеми виникають у різних країнах і використовуються типовими ухвалами для їх вирішення. Успіх української влади та вирішення складних питань фінансування пенсійного захисту населення вагома умова прагматичного підходу використання світового досвіду пенсійних реформ [200].

Вважаємо, що чинна сьогодні солідарна система з врахуванням економічного становища України, не зможе так довго існувати та забезпечувати громадянам передбачений законом належний соціальний захист. Для виходу з кризового стану надзвичайно важливого значення набуває активізація процесів сприяння зайнятості та подолання безробіття, міграції, які впливають на легалізацію заробітних плат [201].

Важливо при проведенні реформ врахувати особливості вікових груп працівників для обґрунтування концепції переходу до майбутньої трирівневої системи пенсійного забезпечення. Зменшення ролі сплачених внесків на пенсійне забезпечення та диференціації вихідних умов працівників з набутими трудовими стажми, а також осіб у яких співпав початок трудової діяльності з

реформами, можуть неминуче призвести до невдоволення соціально-економічними змінами.

Для України, як і для інших країн Європи, сьогодні актуальною є проблема скорочення чисельності населення. Різке зменшення народжуваності, зростання смертності, зокрема смертності людей працездатного віку, спричинило випереджальне скорочення чисельності працездатного населення, небезпечне зменшення трудового і демографічного потенціалу, що загрожує сповзанню України в деградаційну спіраль, за якою робоча сила вибуває і не відтворюється [125].

Згідно з прогнозами (Додаток Є) до 2050 р. чисельність населення Європейського Союзу скоротиться до 450 млн. осіб. Зокрема, в найближчі 45 років населення Латвії зменшиться на п'яту частину; Естонії, Литви, Чехії, Угорщини, Словаччини та Польщі – на 12-17%. Кількість громадян Німеччини скоротиться на 8 млн. осіб; Італії – на 5,2 млн. осіб; Польщі – на 4,5 млн. осіб. За даними ЄС, до 2050 р. чисельність людей працездатного віку (з 15 до 64 років) скоротиться на 52 млн. (або на 17%) і становитиме 255 млн. осіб. При цьому чисельність людей від 65 років і старше збільшиться майже вдвічі – до 134,5 млн. осіб [125; 202].

За світовими стандартами, теперішнє навантаження на працездатних, що створюється пенсіонерами (0,78, тобто на 10 працездатних припадає 8 пенсіонерів), становить собою кризовий показник (наприклад, у Франції на 10 працездатних припадає 4 пенсіонери, і подібна ситуація там викликає занепокоєння) [125].

За показниками табл.3.1 впливає що в Україні співвідношення між працездатним і непрацездатним з 2017 року склало 1,35:1, а це за світовими стандартами підтверджує збільшений в рази кризовий показник. Зазначимо, що відрахування єдиного соціального внеску при отриманні мінімальної заробітної плати (3723 грн.) від 1,35 працездатної особи складатиме 1105,73грн. при мінімальній пенсії 1452 грн. Звідси, щоб 1 пенсіонер отримав пенсію у розмірі 1452 грн., необхідні відрахування від 1,78 працездатних осіб.

Таблиця 3.1

Навантаження на працездатне населення в Україні

Рік	Кількість зайнятого населення, тис.	Кількість пенсіонерів	Співвідношення зайнятих осіб до пенсіонерів
2000	20175,0	14529,8	1,38:1
2001	19971,5	14446,6	1,38:1
2002	20091,2	14423,1	1,39:1
2003	20163,3	14375,9	1,40:1
2004	20295,7	14347,6	1,42:1
2005	20680,0	14065,1	1,47:1
2006	20730,4	14050,0	1,48:1
2007	20904,7	13936,8	1,50:1
2008	20972,3	13819,0	1,52:1
2009	20191,5	13749,8	1,47:1
2010	20266,0	13721,1	1,48:1
2011	20324,2	13738,0	1,48:1
2012	20354,3	13820,5	1,47:1
2013	20404,1	13639,7	1,50:1
2014	18073,3	13533,3	1,34:1
2015	16443,2	12312,5	1,34:1
2016	16276,9	12296,5	1,32:1
2017	16156,4	11956,2	1,35:1

*Джерело: розраховано автором на основі [131; 203].

За словами А. Реви, кількість зайнятих сьогодні становить 52,6% від кількості працездатного населення в Україні. Він зазначив, що із 26 мільйонів осіб працездатного віку сьогодні мають офіційну роботу лише близько 16 мільйонів осіб. Крім того, низький рівень заробітної плати українців і брак робочих місць для кваліфікованих працівників провокує масштабну міграцію частини населення країни [204].

Оскільки державне регулювання охоплює різні сфери економічного життя, науково-технічний прогрес, державне управління економікою, фінансово - банківську діяльність, ціноутворення тощо, то одним із шляхів розв'язання цієї важливої проблеми є створення сприятливого інвестиційного клімату для

забезпечення, залучення та раціонального використання коштів у так звані точки зростання, найбільш ефективні високотехнологічні виробництва [205].

За останні десятиліття в Європі виробилася тенденція до підвищення тривалості життя поряд із зниженням народжуваності. Це породжує значні проблеми пенсійних систем. В Україні теж спостерігається низька народжуваність, проте, на жаль, тривалість життя і надалі значно нижча за рівень, який встановлений у європейських країнах.

Таблиця 3.2

**Демографічне навантаження на населення працездатного віку
(все населення, на 1000 осіб працездатного віку, прогноз)**

Роки	Діти	Населення пенсійного віку	Все населення молодше і старше працездатного віку
1997	378	409	787
1998	370	411	781
2001	333	391	725
2006	281	367	648
2011	279	390	669
2016	301	446	747
2021	317	509	826

*Джерело: розраховано автором на основі [125; 206].

Прогноз характеру відтворення населення, здійснений Інститутом демографії і соціальних досліджень НАН України спільно з Держкомстатом України показує, що чисельність населення України найближчими роками і надалі скорочуватиметься і може досягнути показника в 2050 р. 35 млн осіб [125]. Демографічний прогноз та проведені економічне обґрунтування вказують на дуже високу ймовірність появи ризиків щодо сплати пенсійних внесків, оскільки їх недостатньо для забезпечення виплат пенсій та необхідність проведення реформи чинної пенсійної системи. Встановлено тенденцію швидкого старіння населення, зниження фінансової спроможності працівників та негативний вплив даних факторів на економіку, пенсійне забезпечення та систему охорони здоров'я (табл.3.2).

В Україні перетворення системи пенсійного забезпечення назріло вже давно під впливом наявної демоекономічної ситуації, що призвело до розбалансованості бюджету Пенсійного фонду та низького рівня життя пенсіонерів. Обґрунтовано напрямки удосконалення загальної обов'язкової системи пенсійного забезпечення та організації переходу на накопичувальну систему, а також необхідність врахування фактично внесених на пенсійне забезпечення коштів індивідуальних пенсійних внесків застрахованих осіб для зниження соціально-економічної напруги у період проведення реформи діючої та запровадження нової пенсійної системи.

Проведено прогнозування чисельності пенсіонерів на перспективний період трансформації пенсійної моделі для визначення витрат Пенсійного фонду. Графічно зображено результат проведеного прогнозування кількості пенсіонерів, які пенсії отримують лише з солідарної системи у Додатку Ж. Як видно з Додатку Ж, спостерігаємо збільшення кількості осіб пенсійного віку тільки до 2029 року, оскільки на пенсію підуть особи, які не беруть участі в накопичувальній пенсійній системі. Рівномірне скорочення осіб, які не беруть участі в накопичувальній пенсійній системі, а отже й солідарних зобов'язань з виплати пенсій до повного їх виконання повністю завершиться у 2075 році [207].

Нинішня демографічна ситуація в Україні ускладнюється ще й тим, що молоді люди віком 15-24 років становлять значну частку безробітних, а люди віком 25-40 років мігрують за кордон у пошуках роботи та вищого заробітку. Старіння населення на фоні підвищеної іміграції призводить до збільшення фінансового навантаження на систему пенсійного забезпечення. Сьогодні в Україні практично кожна третя особа - пенсіонер, основним показником якості та рівня життя якого є розмір пенсії. Збільшення частки пенсіонерів у загальній чисельності населення неодмінно призводить до зростання економічної вартості надання підтримки цій категорії.

Старіння населення є однією з найбільших серйозних проблем, яку переживають пенсійні системи в усьому світі. В результаті подовження тривалості життя разом зі зменшенням народжуваності частка людей у віці 65

років і старше збільшується. Очікується, що кількість працездатного населення, яке сплачує внески, буде з кожним роком різко зменшуватись. Якщо не вживатимуться відповідні заходи щодо надання можливості працівникам старшого віку продовжити працювати, це може призвести до колапсу пенсійної системи.

Таблиця 3.3

SWOT-аналіз пенсійної системи України

Сильні сторони	Слабкі сторони
1	2
1. Довічна виплата пенсії.	1. Дія принципу солідарності поколінь і солідарності пенсіонерів за категоріями.
2. Державно встановлений високий рівень надійності, який гарантує мінімальний рівень пенсійного забезпечення.	2. Величина трудових пенсій майже не залежить від трудового стажу і сплачених пенсійних внесків.
3. Забезпечення захисту осіб похилого віку, чий дохід упродовж трудової діяльності був не дуже високий.	3. Наявність значних пільг для отримання спеціальних пенсій, відсутність рівноправних умов щодо пенсійного забезпечення громадян
4. Законодавче встановлення диференціації пенсій.	4. Залежність пенсійної системи від демографічних факторів.
5. Державне регулювання пенсійного забезпечення	5. Відсутність гарантій до недержавного пенсійного страхування.
Можливості	Загрози
1. Вдосконалення пенсійної системи шляхом забезпечення соціальної справедливості при призначенні пенсій.	1. Наявність нелегально зайнятого населення та бізнесу
2. Обмеження рівня максимальних пенсій, введення економічних стимулів для пізнього виходу на пенсію.	2. Постійне зростання дефіциту Пенсійного фонду України, зростання дотацій з бюджету України.
3. Досягнення надійності та ефективності шляхом розширеного відтворення населення та підвищення заробітних плат.	3. Низький рівень соціальної справедливості при визначенні умов призначення та виплати пенсій.
4. Запровадження другого, третього рівня пенсійного забезпечення, що сприятиме виходу українських підприємств з тіньової економіки та збільшить інвестиційний капіталу в країні.	4. Низький рівень мотивації працівників до накопичення пенсійних заощаджень через другий і третій рівні пенсійної системи.
5. Створення професійних, відкритих, корпоративних пенсійних фондів для пільгових категорій пенсіонерів.	5. Недовіра населення до інститутів державного й недержавного пенсійного страхування.

Джерело: удосконалено автором на основі [209].

Сьогодні, коли наслідки світової фінансової кризи серйозно відчуються в усьому світі, і в результаті поглиблення економічного спаду виникає загроза

зменшення сплати пенсійних внесків, питання підвищення пенсійного віку стоїть на порядку денному пенсійної реформи багатьох країн, зокрема й України [208]. Згідно з нашими дослідженнями показник старіння в Україні становить поверх 20 відсотків, що свідчить про демографічну старість населення.

Для виявлення сильних і слабких сторін, а також можливостей і загроз пенсійної системи України ми провели її SWOT-аналіз (табл.3.3), з якого випливає, що в сучасних умовах трансформації економіки України найкращим шляхом для досягнення високого результату в пенсійному забезпеченні громадян має стати трирівнева система, яка охоплює традиційну солідарну систему, обов'язкову накопичувальну пенсійну систему та добровільну систему пенсійного страхування.

Як відомо, у багатьох європейських країнах досить поширеною є діяльність професійних пенсійних фондів, які функціонують як недержавні, об'єднані за професійною ознакою. Так, наприклад, у Швейцарії професійні пенсійні системи існують практично в кожній організації. У Швеції колективні угоди між спілками роботодавців і профспілками забезпечують професійними пенсіями понад 90% тих, хто працює, у Нідерландах – 80%, у США – 70%. Пенсійні накопичення в рамках системи професійних пенсій акумулюються в обраному роботодавцем або працівником фінансовому інституті й далі вкладаються в інвестиційні проекти.

Такий механізм дає змогу уникнути знецінення накопичених коштів до моменту настання права на отримання професійної пенсії [209]. З огляду на це ми вважаємо, що діяльність професійних пенсійних фондів має бути впроваджена в Україні.

Сучасна пенсійна система відіграє велику роль як у суспільно-громадському житті, так і в фінансово-бюджетній системі країни. Здійснювані реформи пенсійної системи України не дозволили подолати кризу пенсійного забезпечення та сформувати ефективний механізм її функціонування. Це зумовлює необхідність продовження пенсійної реформи та подолання об'єктивних труднощів перехідного періоду. У зв'язку з цим держава повинна

приділяти особливу увагу регулюванню зовнішніх чинників розвитку пенсійної системи, що передбачає:

- у сфері макроекономіки: ліквідацію тіньової економіки, збільшення продуктивності праці, зниження інфляції, підвищення заробітної плати;
- на ринку праці: створення нових робочих місць, перепон приховуванню заробітної плати, скорочення рівня безробіття;
- щодо демографії: збільшення народжуваності, зниження смертності в дитячому та працездатному віці, контроль зовнішньої трудової міграції, підвищення якості охорони здоров'я і профілактики захворюваності [179].

Пенсійний фонд володіє чималим організаційно-кадровим потенціалом та розгалуженою інфраструктурою. Водночас, технологічний, організаційний, інфраструктурний та кадровий розвиток системи Пенсійного фонду тривалий час відбувався екстенсивним шляхом, тому потребує на майбутнє нових підходів, врахування інноваційних ідей та широкого втілення сучасних інформаційних технологій.

Для цього розроблено та схвалено «Стратегію модернізації та розвитку Пенсійного фонду України на період до 2020 року» [190]. Метою Стратегії є забезпечення у Пенсійному фонді європейських стандартів функціонування та надання послуг, зміцнення фінансової стабільності, підвищення прозорості діяльності, оптимізації рівня адміністративних видатків. Стратегія спрямована на визначення шляхів модернізації Пенсійного фонду, зокрема з урахуванням новітніх інформаційних та управлінських технологій, єдиних сучасних стандартів якості обслуговування громадян, ефективних організаційних та структурних вирішень, впровадження і розвиток ринкових елементів обслуговувальної інфраструктури та механізмів громадського контролю.

Сучасний стан пенсійної системи вимагає удосконалення за такими напрямками: підвищення продуктивності та якості обслуговування в сфері пенсійного забезпечення; вдосконалення системи управління фінансовими ресурсами Пенсійного фонду; впровадження сучасних технологій адміністрування пенсійної системи, зміцнення та модернізації її інформаційних

ресурсів та технічної бази, підвищення ефективності системи управління, перехід на електронний документообіг; підвищення рівня довіри населення до Пенсійного фонду та його службових осіб.

Основними завданнями Стратегії є: поліпшення якості обслуговування громадян; зміцнення фінансової стабільності пенсійної системи; впровадження електронних технологій; автоматизація управління та контролю; розвиток інформаційних ресурсів із заохоченням до запровадження інноваційних технологій; кадровий розвиток пенсійної системи; забезпечення прозорості та відкритості діяльності Пенсійного фонду, більш активне залучення громадськості до розв'язання питань формування та реалізації державної політики з питань пенсійного забезпечення та ведення обліку осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню.

На нашу думку, схвалена Стратегія модернізації включила в себе всі аспекти діяльності і в разі їх повного виконання це принесе досить вагомі результати для пенсійної системи.

Стан пенсійного забезпечення як однієї з найбільших ланок соціального захисту населення відіграє важливу роль у формуванні добробуту, розвитку та безпеки людей похилого віку, що становлять значний прошарок населення, умови життя яких безпосередньо впливають на визначення загального життєвого стандарту в країні [210].

Пенсійне забезпечення необхідно розглядати не просто як напрям соціального захисту, а як важливу складову фінансової системи, що забезпечує відтворення й розвиток населення, економічне зростання та конкурентоспроможність країни. Одночасно надзвичайно важливо організувати пенсійну систему так, щоб у суспільстві (як у самих пенсіонерів, так і в інших груп населення) не виникало думки про те, що пенсіонери є утриманцями, тягарем або навантаженням для працездатних чи держави. Саме підхід до пенсійного забезпечення як до форми соціальних і, зокрема, демографічних інвестицій, здатний розв'язати цю проблему, адже довге й здорове життя є основоположним правом і вищим благом для кожної людини [208].

Ми провели прогнозування за допомогою методу регресійного аналізу, зокрема екстраполяції тренду на основі точкових та інтервальних статистичних оцінок. Як зазначалось раніше, основними індикаторами пенсійного забезпечення сільського населення є розмір пенсії у рамках сільських територій, а також її співвідношення із пенсійними виплатами міському населенню. За результатами аналізу, проведеного у Розділі 2, виявлено тенденцію до зростання розміру пенсій. Однак однією із причин цього є інфляційний чинник. Очевидно, що збільшення пенсій, яке менше за рівень інфляції у країні, є свідченням негативних, а не сприятливих тенденцій. Враховуючи це, перед проведенням безпосередньо процедури прогнозування важливо виявити факт наявності тенденції зміни пенсії, у якій немає інфляційного чинника. Для вилучення інфляційної складової із розміру пенсії дані динамічних рядів необхідно привести до базисного року (тобто 2000 р.). Для цього використано формулу:

$$x_{\bar{o}k} = \frac{x_k}{I_k} = \frac{x_k}{\left(\prod_{i=2}^k \frac{I_i}{100} \right)}, \quad (3.1)$$

де $x_{\bar{o}k}$ – вартісний показник в рік k , приведений до базисного року;

x_k – фактичний рівень вартісного показника в рік k ;

I_k – індекс інфляції в рік k ($\prod_{i=2}^k \frac{I_i}{100}$ – кумулятивний коефіцієнт інфляції у рік k).

Результати вилучення інфляційного фактора розміру пенсій віддзеркалено у табл. 3.4. Для розрахунків застосовано фактичні індекси інфляції в Україні протягом періоду 2001–2017 рр. Спочатку проведено регресійний аналіз пенсій міського населення.

У табл. 3.4 віддзеркалено основні різні типи рівнянь регресії скоригованого розміру пенсії у містах та відповідні їм значення коефіцієнтів детермінації

Таблиця 3.4

**Результати вилучення інфляційної складової розміру
пенсій для сільського та міського населення**

Період	Розмір пенсій міського населення		Розмір пенсій сільського населення		Відносне відхилення між пенсією сільського та міського населення, %
	Фактичний	Розрахунковий	Фактичний	Розрахунковий	
2008	735,4	735,41	604,89	604,89	-17,75
2009	735,4	654,86	734,36	653,93	-0,14
2010	973,4	794,50	813,06	663,62	-16,47
2011	1058,2	825,69	907,00	707,74	-14,29
2012	1152,9	901,42	988,57	772,93	-14,25
2013	1347,4	1048,28	1175,41	914,44	-12,77
2014	1456,4	907,16	1250,18	778,71	-14,16
2015	1588,2	690,34	1295,20	562,98	-18,45
2016	1666,5	644,44	1398,69	540,90	-16,07
2017	1828,3	621,29	1505,59	511,63	-17,65

*Джерело: розраховано за даними [131; 132].

Отже, найкраще тенденцію зміни показника передає квадратична функція, візуалізована на рис. 3.3.

Таблиця 3.5

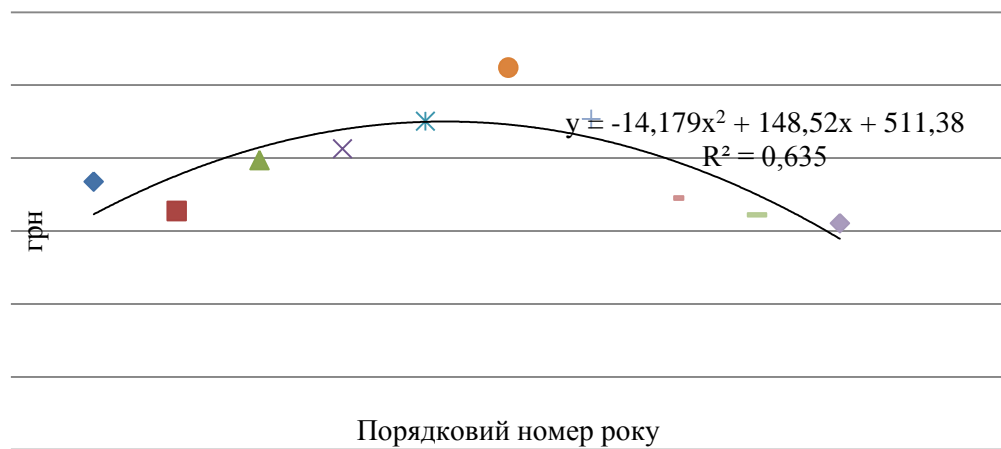
Рівняння регресії розміру пенсії міського населення

Вид рівняння тренду	Рівняння регресії	Коефіцієнт детермінації
Лінійний	$y = 823,3 - 7,45t$	0,03
Логарифмічний	$y = 772,65 + 6,41\ln(t)$	0,001
Квадратичний	$y = 511,38 + 148,52t + 14,18t^2$	0,64
Степеневий	$y = 771,74t^{0,000}$	0,00
Експоненціальний	$y = 822,084e^{-0,012t}$	0,04

*Джерело: власні дослідження.

Отримані результати дають підстави стверджувати, що фактичне збільшення розміру пенсій для міського населення за період 2013–2017 рр. абсолютно не перекриває дію інфляційного чинника. Насправді, якби у 2017 р.

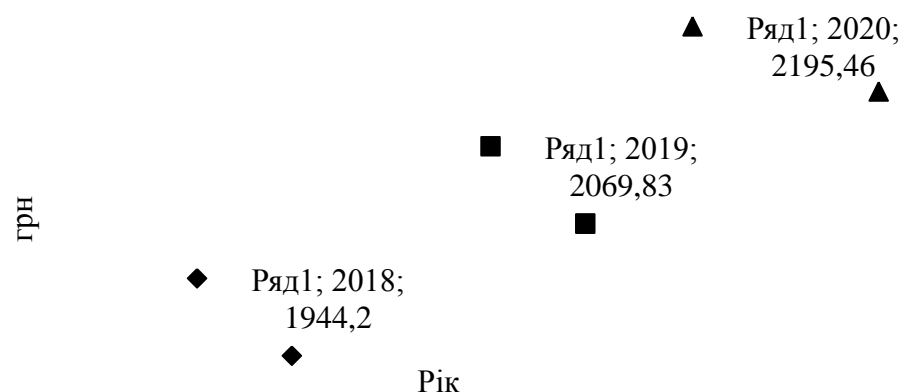
пенсія складала 1944 грн (тобто на 114 грн більше, ніж її фактичне значення), то це означало б, що купівельна спроможність пенсіонера була на рівні 2016 р.

Рис. 3.3. Динаміка скорегованого розміру пенсії міського населення

*Джерело: власні дослідження.

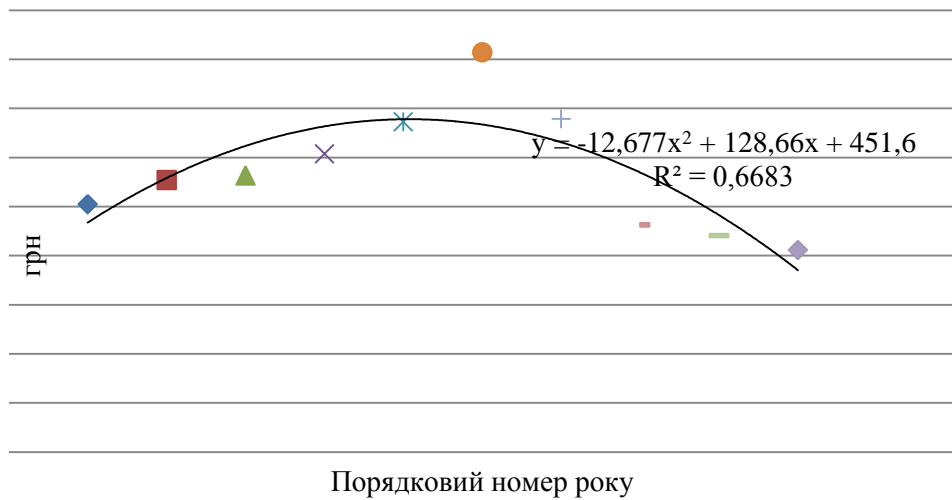
Проте для прогнозування квадратичну функцію не можна використовувати, оскільки тоді прогнозні рівні розміру у містах через 3–4 роки досягнуть нульової позначки. Тому прогнозування здійснено на базі результатів регресійного аналізу динамічного ряду фактичного, а не скорегованого розміру пенсій. Для цього використано лінійну функцію регресії: $y = 562,27 + 125,63t$ (коефіцієнт детермінації складає 0,99). Результати прогнозування віддзеркалено на рис. 3.4.

Рис. 3.4. Прогнозні значення розміру пенсії міського населення

*Джерело: власні дослідження.

За аналогічною схемою проведено прогнозування розміру пенсії на сільських територіях. Виявлено, що з 2013 р. фактична тенденція до

Рис. 3.5. Динаміка скорегованого розміру пенсії сільського населення

*Джерело: власні дослідження.

зниження розміру пенсії (з урахуванням інфляційного чинника) у сільській місцевості була дещо повільніша, ніж у міського населення, про що свідчить менший коефіцієнт регресії біля доданка x^2 (для міського населення він склав - 14,18, а для сільського – -12,68) (рис. 3.5).

Для прогнозування середньої пенсії сільського населення використано лінійну функцію регресії: $y = 521,17 + 99,30t$, для якої коефіцієнт регресії складає 0,99.

Таблиця 3.6

Прогнозування пенсій сільського та міського населення, їх порівняльна характеристика

Показник	Роки		
	2018	2019	2020
Розмір пенсій у містах	1944,2	2069,83	2195,46
Розмір пенсій на сільських територіях	1613,42	1712,71	1812,01
Відхилення пенсій для сільського і міського населення, %	-17,01	-17,25	-17,47

*Джерело: власні дослідження.

З табл. 3.6 видно, що у майбутньому розмір пенсії сільського населення буде менший, ніж у містах і розрив між ними збільшуватиметься.

Таблиця 3.7

Регресійний аналіз та прогнозування середнього розміру призначеної місячної пенсії пенсіонерам, грн

Середній розмір призначеної місячної пенсії	Роки			Рівняння регресії	Коефіцієнт детермінації
	2018	2019	2020		
Середній розмір призначеної місячної пенсії пенсіонерам	1956,83	2074,11	2191,39	$y = -271,5 + 117,3t$	0,9738
За віком	1949,18	2065,34	2181,50	$y = -257,8 + 116,2t$	0,9755
За інвалідністю	1769,71	1875,52	1981,33	$y = -240,7 + 105,8t$	0,9709
У разі втрати годувальника	1748,88	1857,91	1966,93	$y = -322,6 + 109t$	0,9561

*Джерело: побудовано за даними [131;132].

Також проведено прогнозування розміру пенсій за її видами в Україні. Виявлено, що для побудови прогнозів доцільно використати лінійні функції регресії віддзеркалені у табл. 3.7.

З результатів регресійного аналізу можна зробити висновок про те, що щороку середній розмір призначеної місячної пенсії збільшується приблизно на 117,3 грн.. пенсії за віком – на 116,2 грн.. пенсії за інвалідністю – на 105,8 грн. та пенсії у разі втрати годувальника – на 109 грн. Взагалі за незмінності теперішніх тенденцій передбачається, що порівняно з 2017 р. розмір відповідних пенсійних виплати зросте відповідно на 19,9 %, 20,6 %, 16,1 % та 9,1 %. Зауважимо, що за період 2014–2017 рр. середній рівень інфляції склав 23,6 %. Це означає, що жодний із прогнозів не є свідчення покращення рівня пенсійного забезпечення населення України.

Розраховані прогнозні значення хоч і є найбільш ймовірними, але їх не можна вважати точним передбаченням майбутнього розміру пенсії. Тому побудовані точкові прогнози доцільно доповнити інтервальними, які

віддзеркалюватимуть оптимістичні та песимістичні рівні середнього розміру призначеної місячної пенсії пенсіонерам (табл. 3.8).

Таблиця 3.8

Інтервальний прогноз середнього розміру призначеної місячної пенсії пенсіонерам, грн..

Середній розмір призначеної місячної пенсії пенсіонерам	2018 р.		2019 р.		2020 р.		Відхилення між оптимістичним та песимістичним прогнозами у 2020 р., %
	песимістичний	оптимістичний	песимістичний	оптимістичний	песимістичний	оптимістичний	
Середній розмір призначеної місячної пенсії пенсіонерам	1652,54	2261,13	1759,61	2388,62	1866,69	2516,10	34,79
За віком	1658,34	2240,03	1764,74	2365,93	1871,15	2491,84	33,17
За інвалідністю	1480,39	2059,03	1576,50	2174,54	1672,61	2290,06	36,92
У разі втрати годувальника	1379,79	2117,97	1476,44	2239,37	1573,09	2360,78	50,07

*Джерело: побудовано за даними [131;132].

Отже, найбільший розрив між оптимістичним і песимістичним прогнозами характерний для розміру пенсії у разі втрати годувальника (майже 788 грн. або 50 %).

За результатами регресійного аналізу можемо константувати, що найкраще динаміку зменшення кількості зайнятих у традиційних для сільської місцевості галузях (сільське господарство, мисливство, лісове господарство) змальовує логарифмічна функція тренду, яка має вигляд $y = 4455,2 - 484 \ln(t)$ (табл. 3.9), згідно з якою у 2018 р. можна очікувати на значення цього показника на рівні 3029 тис. осіб, у 2019 р. – 3004,97, у 2020 р. – 2981,35 тис. осіб.

Враховуючи прогнози, отримані за всіма побудованими трендами, очікується, що у 2018 р. кількість зайнятих у досліджуваних галузях економіки зменшуватиметься і може скласти від 2806,69 до 4153,04 тис. осіб, у 2019 р. – від 2748,36 до 4152,30 тис. осіб, у 2020 р. – від 2691,25 до 51,56 тис. осіб.

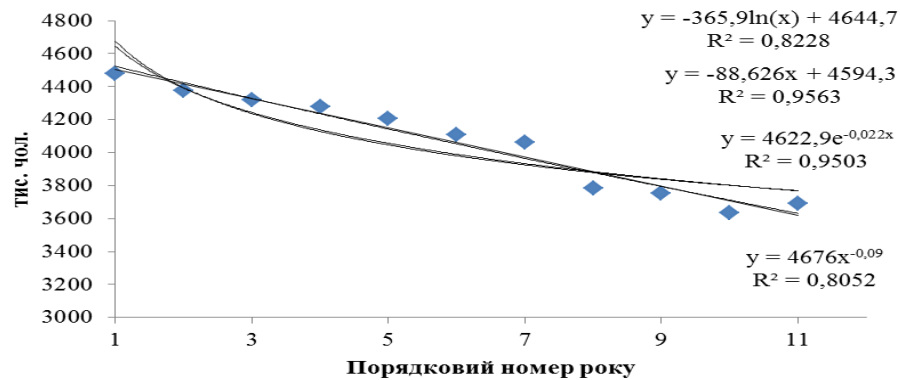
Таблиця 3.9

**Прогноз кількості зайнятого населення у сільському господарстві,
мисливстві, лісовому господарстві**

Вид рівняння тренду	Рівняння регресії	Коефіцієнт детермінації	Прогнозне значення, тис. ос.		
			2018 р.	2019 р.	2020 р.
Лінійний	$y = 4167,1 - 74t$	0,61	4153,04	4152,30	4151,56
Логарифмічний	$y = 4455,2 - 484 \ln(t)$	0,65	3029,80	3004,97	2981,35
Степеневий	$y = 4515,4t^{-0,13}$	0,62	3052,26	3031,51	3011,90
Експоненціальний	$y = 4182,9e^{-0,021t}$	0,60	2806,69	2748,36	2691,25
У середньому	—	—	3260,45	3234,28	3209,01

*Джерело: побудовано за даними [178].

Додатковим фактором пенсійного забезпечення сільського населення є кількість пенсіонерів у сільській місцевості та тенденції розвитку цього показника.

**Рис. 3.6. Динаміка скорегованого розміру чисельності пенсіонерів у
сільській місцевості**

Примітка: використано дані за 11 років: з 2008 р. (перший порядковий номер року) по 2018 р. (порядковий номер року становить 12).

*Джерело: власні дослідження.

За рис. 3.6 видно, що найкраще тренд чисельності пенсіонерів змальовує лінійна функція $y = 4594,3 - 88,63t$ із коефіцієнтом детермінації 0,96. Зауважимо, що траєкторій трендів, побудовані за логарифмічною та степеневою функціями,

також є адекватними (про що свідчать високі значення коефіцієнтів детермінації 0,82 та 0,81 відповідно). Це особливо засвідчила динаміка показника в 2015–2017 рр. Саме тому для прогнозування використано логарифмічну функцію $y = 4644,7 - 365,9(t)$. За незмінності теперішньої тенденції у 2019 р. можна очікувати, що кількість пенсіонерів у сільській місцевості складе 3737,71 тис. осіб, у 2020 р. – 3708,49 тис. осіб і у 2021 р. – 3681,44 тис. осіб, тобто тенденція до зменшення кількості пенсіонерів сільського населення поступово зменшиться.

3.2 Удосконалення механізмів державного регулювання пенсійного забезпечення в контексті євроінтеграційних перетворень

Основними шляхами удосконалення механізмів державного регулювання пенсійної системи варто вважати : визначення цілей; розробку стратегічних планів і прогнозування, розроблення різних варіантів пенсійної політики; прийняття політичного рішення; проведення кампанії на підтримку ефективної пенсійної політики; реалізацію такої політики у визначені терміни; моніторинг та контроль виконання прийнятих управлінських ухвал; оптимізацію кількості державних цільових пенсійних програм; обґрунтованість бюджетних запитів, ефективне використання бюджетних коштів та коштів пенсійного фонду, деконцентрацію та децентралізацію повноважень органів пенсійної системи, прозорість управлінських ухвал; оцінку впливу пенсійної політики.

Важливим для вдосконалення механізмів державного регулювання пенсійної системи є застосовування гнучких підходів до формування пенсійної стратегії, поєднання традиційних заходів пенсійної політики зі специфічними для певної пенсійної системи, визначення часу, упродовж якого названі механізми зберігатимуть ефективність, зміна інструментарію пенсійної політики відповідно до змін її об'єкта [90].

Короткий аналіз стану пенсійної системи вказує на докорінні проблеми у її функціонуванні, а саме зростання навантаження на перший рівень системи пенсійного забезпечення, нерозвиненість третього рівня системи недержавного пенсійного забезпечення. Задля ефективного функціонування ПС необхідний комплексний набір методів та важелів як економічного, так і правового, соціального впливу для створення підґрунтя дієвого менеджменту [211; 212].

Щодо основних стовпів впровадження механізму діяльності ПС зауважимо, що у зв'язку із багатовимірністю побудови механізму діяльності системи він багатогранний. Спочатку необхідно визначити сектори регулювання та формування складових механізму:

- сектор державного регулювання;
- сектор державного-приватного регулювання;
- сектор внутрішнього управління та ведення діяльності інститутів.

Кожному із секторів складових механізму ПС притаманний поділ на сегменти формування та управління механізмом діяльності. Тобто для більш кращого розуміння сектор державного регулювання безпосередньо визначає принципи та характер діяльності системи за допомогою набору важелів та інструментів управління й побудови, натомість у секторі внутрішнього управління здійснюється вже більш опосередковане трактування та впровадження механізму діяльності інститутів СНПЗ як частковий результат для всієї ПС.

Переходячи безпосередньо до інструментів, важелів, прийомів побудови та підтримки діяльності, побудови механізму ПС у кожному вищезазначеному секторі, відзначимо, що їх характеристика доволі різноманітна, оскільки інструменти впровадження механізму діяльності для сектору внутрішнього управління за масштабом впливу більш персоніфікований для окремих інститутів ПС. Інструменти побудови і підтримки механізму ПС, слід розглядати залежно від сектору, отже, інструменти побудови і підтримки механізму діяльності залежно від сектору державного регулювання системи поділяються на такі:

- 1) за характером побудови: правового, соціального, організаційно-економічного характеру;
- 2) за призначенням: регулювальні, роз'яснювальні, рекомендативні;
- 3) за величиною (потужністю впливу) на суб'єктів: інструменти незначного і значного впливу.

Для сектору внутрішнього управління інструменти побудови системи будуть мати дещо інші ознаки, оскільки мають більш внутрішній характер впливу. Отже, існує потреба детально визначити їх характеристики:

- 1) за характером побудови: фінансово-економічного, стратегічно-управлінського, соціального характеру;
- 2) за призначенням аналогічні тим із сектором державного регулювання і визначають лише вплив на систему недержавного характеру, оскільки призначення кожних інструментаріїв деякою мірою універсальний;
- 3) за величиною, алогічні із сектором державного регулювання, але знову ж таки мають більш опосередкований характер;
- 4) за часовою характеристикою: на відміну від сектору державного регулювання інструменти побудови у секторі внутрішнього управління можуть мати часові рамки, тобто апріорі на час їх імплементації може закладатись корисний строк впливу, тому вони можуть бути постійними, умовно-постійними, тимчасовими [212].

Впровадження та функціонування механізму у секторі державного регулювання здійснюється у розрізі напрямів з огляду на характер їх впливу (рис.3.7).

Для впровадження відповідного напрямку варто використати такі методи та напрями:

- 1) вибір напрямку діяльності. На початку функціонування та / або на час поточного функціонування певного недержавного інституту визначаються стратегічні засади діяльності, доцільність входження у систему тощо;

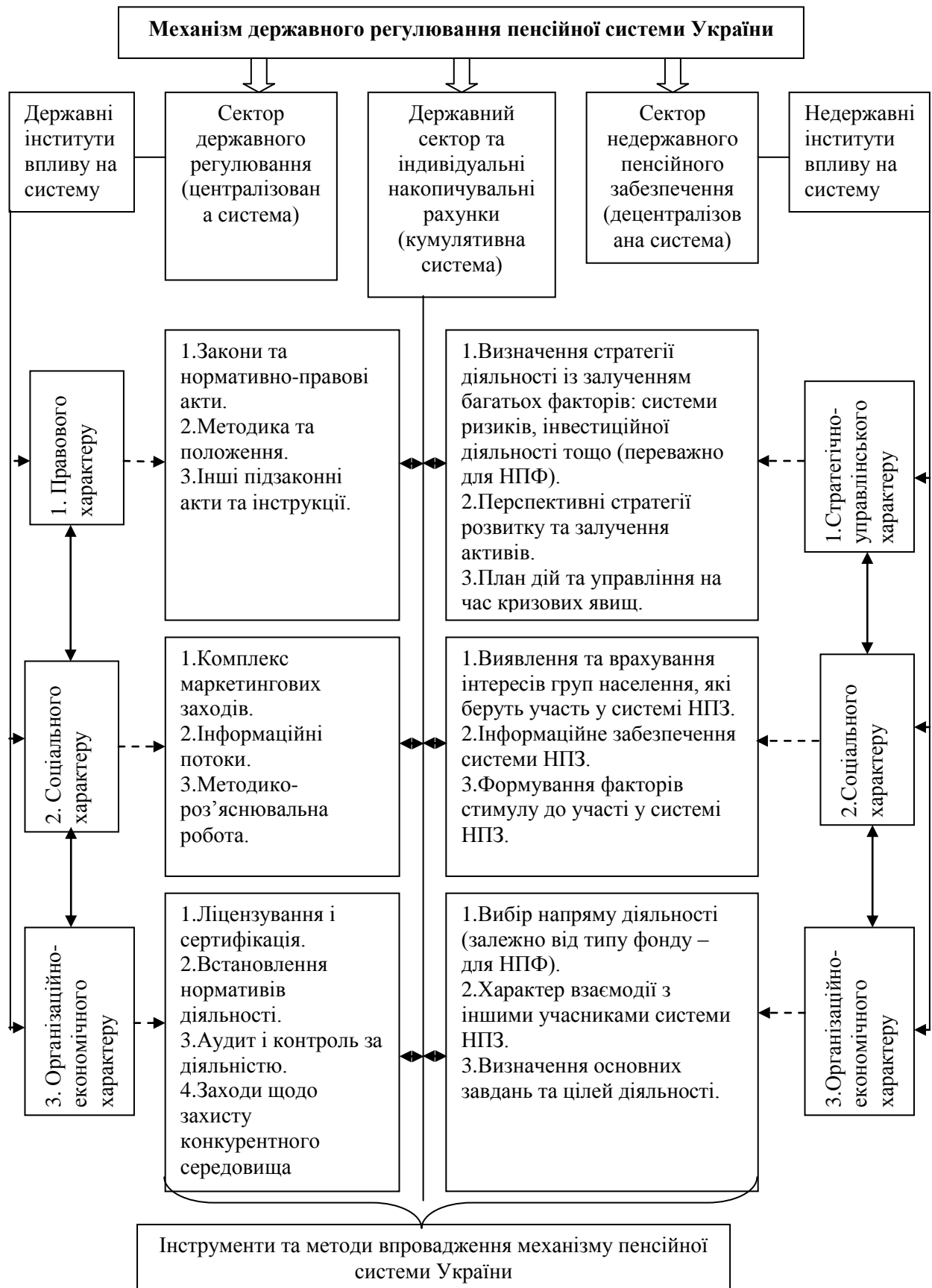
2) характер взаємодій із іншими учасниками. Кожен інститут визначає певною мірою рівень та характер взаємодії з іншими учасниками системи, а також окреслює певний вибір співпраці між учасниками.

Аналіз напрямів соціального характеру сектору внутрішнього регулювання інститутів виявив той факт, що саме недержавні інститути мають найвагомий вплив на розвиток соціального напрямку функціонування механізму. Результативним фактором проведення ефективної роботи з боку інститутів є постійне зростання учасників системи та обізнаність громадян про діяльність і вигоди системи. Інструменти, підходи та методи ефективного впровадження відповідного напрямку мають різний характер, їх перелік невичерпний.

Одним із важливих напрямів забезпечення механізму функціонування сектору є провадження діяльності стратегічно-управлінського характеру у секторі внутрішнього регулювання інститутів. Така діяльність передбачає створення стратегічних складових функціонування інститутів та організацію діяльності відповідно до запроваджених стратегій та завдань [212].

Механізми удосконалення моделі державного регулювання пенсійної системи сприяють удосконаленню її законодавчих засад. Зокрема, доцільно продовжити роботу з удосконалення та приведення національних соціальних стандартів у відповідність із міжнародними нормами і стандартами, згідно з ратифікованою ВРУ “Європейською соціальною Хартією”, а саме тих, які стосуються питань оплати праці, підвищення пенсійного забезпечення, загальнообов’язкового державного пенсійного страхування; визначити одним законодавчим актом єдиний порядок надання соціальних пільг, їх обліку та кола осіб, які мають право на їх отримання. Важливим завданням механізмів оптимізації моделі державного регулювання пенсійної системи є адаптація до постійних змін, які відбуваються в життєдіяльності українського суспільства.

Організаційно-функціональний механізм оптимізації державного регулювання пенсійної системи передбачає автономність усіх складових такого механізму, їх свободу у прийнятті ухвал, оскільки вона передбачає можливість

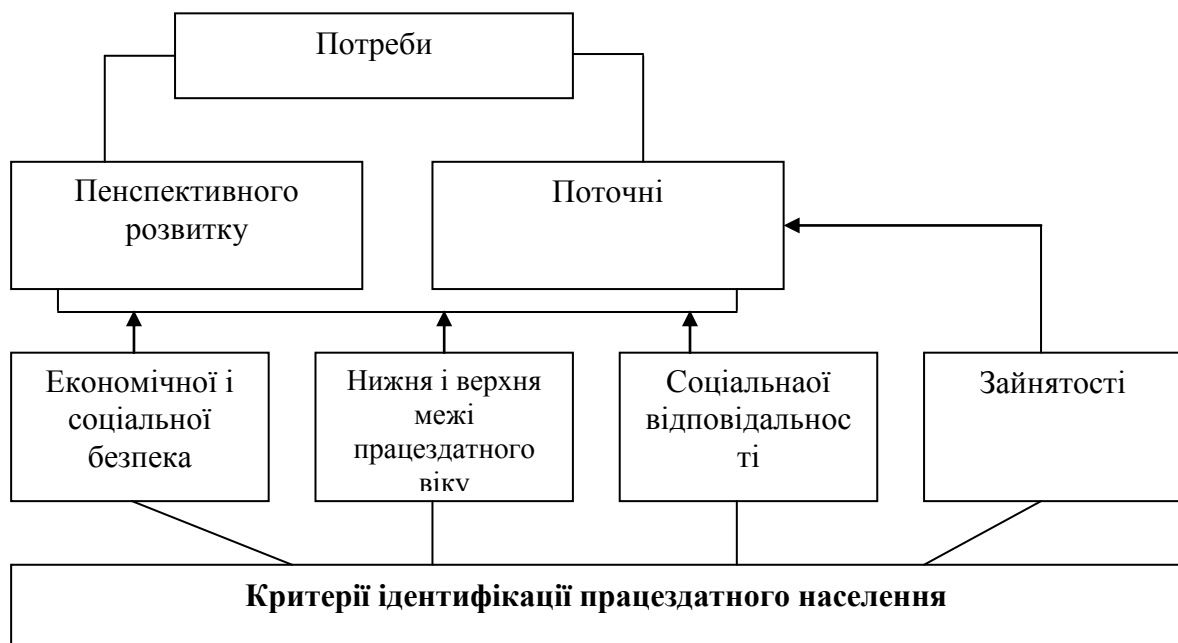
Рис. 3.7. Механізм державного регулювання пенсійної системи України

*Джерело: побудовано автором на основі [212].

самореалізації суб'єктів, вільного вибору альтернатив організації та самоорганізації їх життєздійснення [90].

На протязі останнього часу в умовах реформування пенсійного забезпечення однією з актуальних проблем суспільства виступає обґрунтування змін пенсійного віку. Задекларовані Євроінтеграційні наміри України виникають потреби поступового перегляду пенсійного віку на фоні зростання міграційних процесів та уніфікації принципів дії міжнародних договорів на основі врахування специфіки пенсійного забезпечення загалом та зокрема сільського населення.

Обґрунтування типових для середньостатистичної особи вікових меж працездатного віку є невирішеною науковою проблемою : сьогодні не розроблені теоретичні основи ідентифікації працездатного населення, не існує загальноприйнятих концепцій чи хоча б пропонованих для обговорення критеріїв визначення частки працездатного населення у загальній його чисельності. Відповідно до суспільних потреб ми удосконалили і згрупували критерії ідентифікації працездатного населення (рис. 3.8).

Рис 3.8. Критерії ідентифікації працездатного населення

*Джерело : удосконалено автором на основі [213].

На основі системного підходу до ідентифікації працездатного населення можна виділити такі обмежувальні чинники залучення населення до суспільної праці : фізіологічну та психологічну зрілість; правову відповідальність за договірними зобов'язаннями, зокрема заподіяну на час трудової діяльності шкоду; економічну доцільність використання праці певних вікових груп населення. Особливо важливою з точки зору медико- соціальної доцільності залучення людей до суспільної праці, зокрема можливих негативних наслідків для себе та інших, є формалізація *нижньої вікової межі* працездатного віку.

Щодо *верхньої вікової межі працездатності* і недопущення до суспільної праці осіб віком понад рекомендований фізіологами рівень 65 років, то в цьому аспекті жорстких медичних чи правових застережень немає [213]. Виходячи з наведених обмежень, зрозуміло, що використання всіх названих критеріїв повинно бути комплексним. Практичне застосування вимагає дослідження наслідків їх впливу на ефективність суспільної праці. Тому важливим напрямком в соціальній сфері є запровадження механізмів призначення та перерахунку пенсій, результатом якого є збільшені розміри пенсій. Далі проводимо розрахунки (табл.3.10).

Таблиця 3.10

**Умовний розрахунок пенсійної виплати з 01.10.2017 року особам, яким
призначається пенсія відповідно до Закону [22]**

Показники, вихідні дані	Жінка	Чоловік	Різниця розмірів пенсій
Коефіцієнт заробітної плати	1,2785	1,2785	-
Стаж, років	37	42	-
Коефіцієнт стажу	0,37	0,42	-
Середня заробітна плата в Україні для розрахунку пенсії в 2017 році, грн	3764,40	3764,40	-
Розмір пенсії, грн.	1780,73	2021,37	240,64
Доплата за понаднормовий стаж, грн	101,64	101,64	-
Разом, грн	1882,37	2123,01	240,64

*Джерело: розрахунок автора з використанням джерел [22].

На нашу думку необхідно поступово осучаснювати заробітки громадян, як це відбулося в травні 2012 року та жовтні 2017 року. Для того, щоб чітко визначити, як працює система сьогодні, розглянемо приклад: за призначенням пенсії одночасно звернулися жінка та чоловік, страховий стаж жінки складає 37 років, чоловіка 42 роки, а заробітні плати обох взяті за період з 01.01.1992 р. по 31.12.1996 р. та за весь період роботи, з 01.07. 2000 року до часу звернення. Згідно з даними із зарплати за 60 місяців та даними персоніфікованого обліку (з оптимізацією) коефіцієнт заробітної плати умовно склав 1,2785.

Провівши умовний розрахунок пенсійної виплати для чоловіка та жінки за однакової заробітної плати, стажу роботи у жінки 37 років, у чоловіка – 42 роки, з однаковим понаднормативним стажем у 7 років, виявлено, що розмір їх пенсійних виплат різняться. Це дає підстави стверджувати, що існує нерівність між жінками та чоловіками, хоча на законодавчому рівні закріплена рівність чоловіків та жінок в усіх сферах життя.

Першим кроком до зменшення розриву в розмірах пенсій, призначених у різні роки, стало прийняття Урядом постанови „Про підвищення рівня соціального захисту населення” № 327 [214], відповідно до якої з 01.05.2012 року проведено осучаснення заробітної плати для обчислення пенсій тим, хто вийшов на пенсію до 2008 року, виходячи із середньомісячного заробітку у галузях економіки за 2007 рік, тобто 1197,91грн. Другий крок, а саме осучаснення пенсій, проведено з 1 жовтня 2017 року і перераховано пенсійні виплати із застосуванням середньої зарплати за останні три роки (2014–2016) у розмірі 3764,40 грн. [215].

Враховуючи, що за осучаснення пенсійних виплат з 1 жовтня 2017 року вартість одного року стажу, який застосовують для обчислення пенсії, знижено з 1,35% до 1%, розглянемо на прикладі умовний розрахунок розміру пенсійних виплат з урахуванням вартості одного року стажу 1% та 1,35%.

Провівши умовний розрахунок пенсійної виплати (табл.3.11) для чоловіка та жінки, за однакової заробітної плати, з однаковим понаднормативним стажем

у 7 років, бачимо, що розмір їх пенсійних виплат за зменшення кратності стажу з 1,35 до 1 зменшено на 313,24 грн. А якщо понаднормовий стаж складає 15-20 років, то такі пенсіонери не доотримали в рази більше. До того ж визначення єдиного порогу пенсійного віку та необхідного страхового стажу для жінок та чоловіків потрібне не тільки і не стільки для поліпшення фінансової ситуації в Пенсійному фонді, скільки для забезпечення реальної гендерної рівності у трудових і пенсійних правах, розширення можливостей для розвитку та реалізації людського (зокрема й трудового) потенціалу населення України [216].

Таблиця 3.11

**Умовний розрахунок розміру пенсійних виплат з врахуванням вартості
одного року стажу 1% та 1,35%**

Показники, вихідні дані	Жінка	Чоловік	Різниця Розмірів пенсій
Коефіцієнт заробітної плати	1,2785	1,2785	-
Стаж, років	37	42	-
Коефіцієнт стажу, при 1	0,37	0,42	-
Коефіцієнт стажу, при 1,35	0,42	0,47	
Середня заробітна плата по Україні для розрахунку пенсії в 2017 році, грн.	3764,40	3764,40	-
Розмір пенсії, грн. (при 1)	1780,73	2021,37	240,64
Доплата за понаднормовий стаж, грн.	101,64	101,64	-
Разом, грн.	1882,37	2123,01	240,64
Розмір пенсії, грн..(при 1,35)	2021,37	2262,01	240,64
Доплата за понаднормовий стаж, грн	174,24	174,24	-
Разом, грн	2195,61	2436,25	240,64
Різниця у розмірі пенсії з врахуванням 1,35 та 1	313,24	313,24	-

*Джерело: розрахунок автора з використанням джерел [22].

Сьогодні понад 30 % пенсіонерів міста та району отримують пенсійні виплати у розмірі до 1500 грн. Мінімальний розмір пенсійної виплати до кінця 2018 року складатиме 1497 грн. Це означає, що пенсіонери, у яких згідно зі стажем і заробітком розмір пенсії складає 1497 грн., будуть отримувати на рівні з пенсіонерами (оскільки передбачено занадочо), у яких за стажем і заробітком розмір пенсії розрахунково складає від 100 до 1500 грн. В цьому ми вбачаємо несправедливість щодо осіб, які мали заробітки і особливо великі стажі роботи.

Адже особи без стажу, із стажем 5 чи 15 років та із стажем 45-50 років отримують пенсійну виплату в однаковому розмірі. Саме тому ми пропонуємо перераховувати пенсійні виплати шляхом осучаснення заробітків (табл.3.12).

Сьогодні Пенсійний фонд доплати до мінімального розміру пенсійної виплати й так виплачує за рахунок власних коштів. Поступове осучаснення заробітків за середньою заробітною платою, на нашу думку, призведе до того, що особи без стажу, або ж з мінімальним стажем залишаться на рівні мінімальних розмірів пенсій, а особи з великим стажем отримають дещо збільшені розміри пенсійних виплат.

На нашу думку, поступове осучаснення заробітку, вирівнювання пенсій, нарахованих раніше й останнім часом, відбудеться правильна пропорція між пенсіонерами з врахуванням їх трудової діяльності та сплати внесків до Пенсійного фонду. Крім того, цей механізм перерахунку пенсій сприятиме більшій зайнятості та легалізації заробітної плати, відповідно надходженням до пенсійної казни.

Таблиця 3.12

Умовний розрахунок пенсійних виплат при проведенні осучаснення

Стаж, років	Розміри пенсійних виплат, грн			
	2017р	2018р	Прогноз (пропозиція)	
	3764,40	5377,90	6000	7000
15	451,73	645,35	720	840
20	602,30	860,46	960	1120
25	752,88	1075,58	1200	1400
30	903,46	1290,70	1440	1680
35	1054,03	1505,81	1680	1960
40	1204,61	1720,93	1920	2240
45	1355,18	1936,04	2160	2520
50	1505,76	2151,16	2400	2800

*Джерело: розраховано автором на основі [22].

Провівши умовний розрахунок пенсійних виплат, взявши за основу коефіцієнт заробітної плати 0,8%, відпрацьований стаж від 15 до 50 років (без кратності 1,35), але застосувавши середню заробітну плату 3764,40грн. (як у 2017 році), 5377,90 грн.(як у 2018 році) та прогнозовані показники (пропозиція автора щодо поступового проведення осучаснення пенсій) умовно 6000 та 7000

грн., ми бачимо, що особи, у яких стаж складає 15-30 років, навіть на перспективу розмір пенсійної виплати складає менше мінімального розміру 1452 грн. І лише особи, які мають від 30 до 50 років стажу, до поступового осучаснення заробітків, зможуть відчувати збільшення пенсійних виплат. Це ще раз доводить, що саме такі перерахунки пенсій необхідно проводити, щоб стимулювати до зайнятості та отримання пенсій залежно від напрацьованого стажу, а не шляхом підняття мінімальних розмірів.

Щодо удосконалення механізмів призначення (перерахунку) пенсійних виплат, зазначимо, що сьогодні в Україні досить складний механізм. Якщо вперше розрахована за стажем та заробітною платою пенсійна виплата, тоді це ще зрозуміло. Але як тільки пенсійні виплати почнуть перераховуватись протягом декількох років, згідно зі змінами в законодавстві, тоді постає проблема у тому, що пенсіонери ніяк не можуть порахувати чи зрозуміти порядок кожного наступного перерахунку. Це досить складно для фахівців, не завжди програмне забезпечення підтримує всі нюанси. Так, за кожного перерахунку пенсійної виплати (в масовому чи індивідуальному режимі) формується розпорядження, в якому розписано всі складові пенсійної виплати. До того ж за кожного наступного перерахунку всі ці складові змінюються шляхом зменшення, поглинання, додавання тощо.

Враховуючи зазначене та норми закону, за якими пенсійна виплата не може бути зменшена, якщо вірно розрахована з урахуванням достовірних даних про стаж та заробіток, ми пропонуємо в подальшому, перераховуючи пенсійні виплати шляхом осучаснення, ліквідувати (перепрописати) усі коди надбавок, залишивши:

основний розмір пенсійної виплати, що розраховується від стажу та заробітку;

доплату за понаднормативний стаж;

доплату до мінімального розміру, за наявності стажу у жінок 30 (20 до 01.11.2011 року) та у чоловіків відповідно 35 (25);

надбавки за всіма іншими законами (на догляд, на утриманця, за статусом).

Однією з ключових складових майбутнього України є сільськогосподарське виробництво. Недооцінка потенціалу, місця і ролі сільського господарства призведе до виникнення загрози продовольчій безпеці країни, занепаду сільських територій, погіршення рівня життя сільських жителів. Сільське господарство передбачає виробництво трудомісткої продукції, що дуже виснажує працівників галузі сільського господарства. До того ж в Україні відбувається зниження рівня споживання основних продуктів харчування населенням України. Громадяни України нині споживають лише 55 % молока та 65 % м'яса від раціональної норми. Ці ключові харчові продукти виробляються переважно індивідуальними селянськими господарствами. Якщо не змінити цю тенденцію, то можливе виникнення загроз продовольчій безпеці держави. Треба також зважати на соціальну спрямованість сільського господарства, зокрема як на джерело зайнятості великої кількості громадян. В умовах кризових явищ в економіці та безробіття вирощування сільськогосподарської продукції є чи не єдиним реальним джерелом доходів на селі.

Проте велика проблема виникає із людьми, які вже досягли пенсійного віку і не можуть працювати. Вони все життя важко працювали і мають право на гідну пенсію. Тому необхідно визнати, що пенсія для пенсіонерів, які багато років пропрацювали у сільському господарстві, підлягає підвищенню. Це не тільки гарантуватиме соціальну захищеність непрацездатних пенсіонерів у сільській місцевості, а і сприятиме залученню трудових ресурсів до агропромислового комплексу України [217].

На нашу думку, було б справедливо ввести коефіцієнт підвищення пенсійної виплати особам, які свій страховий стаж набули, працюючи в сільській місцевості та сільському господарстві, що знову ж таки спонукало би більшій зайнятості, розвитку села, відповідно і наповненню усіх бюджетів.

Як відомо, група народних депутатів зареєструвала законопроект № 4864 від 14.05.2014 року [218], спрямований на підвищення розміру пенсій тим, хто працював у сільському господарстві. Законопроект спрямований на підвищення соціальної захищеності працівників сільськогосподарських підприємства

шляхом збільшення розміру їхніх пенсій порівняно з іншими пенсіями. В законопроекті пропонується при виході на пенсію здійснювати доплату до пенсії за віком працівникам сільськогосподарських підприємств, які пропрацювали на території України не менше 5 років, в розмірі: 15 % – за стажу роботи від 5 до 10 років; 20 % – за стажу роботи від 10 до 15 років; 25% – за стажу роботи від 15 років або на посаді керівника від 10 років.

Громадянам, що отримали інвалідність в період роботи на сільськогосподарських підприємствах, пропонується збільшити розмір пенсії на 10%, незалежно від стажу роботи в сільському господарстві. Якщо особа, що стала інвалідом, працюючи на сільськогосподарському виробництві, має право на більше підвищення пенсії на підставі стажу, то вона його отримає [218].

Ми погоджуємось з запропонованим законопроектом і вважаємо, що він стане початком покращення добробуту мешканців (працівників) села, відповідно підвищенням соціального захисту. Одночасно пропонуємо додати: 30 % – за стажу роботи від 20 років у жінок та 25 років у чоловіків. Крім того, така доплата залежатиме від розміру пенсійної виплати, розрахованої щодо стажу та заробітної плати, з урахуванням 27, 28 та 42 статей Закону [22].

Таблиця 3.13

Умовний розрахунок пенсійних виплат з урахуванням стажу роботи в сільському господарстві

Загальний стаж роботи	Коефіцієнт стажу	Основний розмір пенсії,грн	Доплата до мінімально го розміру 1452 грн	Розмір пенсії , який застосовується для розрахунку підвищення, грн	Сума підвищення, грн. (від стажу роботи),грн	Загальний розмір пенсії,грн
10	0,10	376,44	1075,56	1452,00	145,20	1597,20
15	0,15	564,66	887,34	1452,00	217,80	1669,80
20	0,20	752,88	699,12	1452,00	290,40	1742,40
25	0,25	941,10	510,90	1452,00	363,00	1815,00
30	0,30	1129,32	322,68	1452,00	435,00	1887,00
35	0,35	1317,54	134,46	1452,00	508,20	1960,20
40	0,40	1505,76	-	1505,76	580,80	2086,56
45	0,45	1693,98	-	1693,98	762,00	2455,98
50	0,50	1882,20	-	1882,20	941,10	2823,20

*Джерело: розраховано автором на основі [22].

Враховуючи сказане вище, проведемо умовний розрахунок розміру пенсійних виплат із застосуванням середньої заробітної плати для розрахунку пенсійної виплати за 3 попередні роки, тобто 3764,40 грн., коефіцієнта заробітної плати – 1 та залежно від стажу роботи (10 - 50 років).

З табл.3.13, випливає, що із стажем роботи 10-35 років (при коефіцієнті заробітної плати –1) основний розмір пенсій розрахунково має менший розмір, ніж прожитковий мінімуму, тому розмір пенсії відповідає розміру прожиткового мінімуму – 1452 грн. У осіб, які постійно працювали за мінімальні заробітні плати, їх індивідуальний коефіцієнт заробітної плати для розрахунку пенсії складає 0,4-0,8, тому навіть зі стажем 50 років основний розмір пенсійної виплати у них буде на рівні прожиткового мінімуму (1452 грн.).

Сьогодні на законодавчому рівні передбачено, якщо жінки мають стаж роботи менше 30 років (до 2011р.-20 років), а чоловіки відповідно менше 35(25) років, то їх розмір пенсійної виплати має бути не меншим 1373 грн., а з 1 липня 2018 року – 1435 грн. Для осіб з інвалідністю (незалежно від групи інвалідності та втрати працездатності) розмір пенсійної виплати має бути не нижчим 1452 грн.

Для стимулювання легальних заробітків та визначення справедливих розмірів пенсійних виплат залежно від напрацьованого стажу пропонуємо змінити чинний порядок розрахунку пенсійних виплат, а саме:

- 1.Провести розрахунок пенсійної виплати відповідно до стажу і заробітку, визначивши основний розмір пенсії згідно з чинним законодавством.

- 2.Нарахувати доплату до прожиткового мінімуму для непрацездатних осіб незалежно від виду пенсії за віком, з інвалідності чи в разі втрати годувальника.

- 3.Нарахувати доплату за стаж у відсотках, від напрацьованого стажу (10 років–10%, 20р. –20% тощо) і від суми нарахованої пенсії, але не менше, ніж від прожиткового мінімуму. Хоча в чинному законодавстві передбачено 1% від основного розміру, але не більше 1% від прожиткового мінімуму (1452грн.).

Надалі проведемо умовний розрахунок пенсійної виплати з урахуванням стажу роботи для осіб, які набули свій страховий стаж, працюючи в сільському

господарстві, згідно з законопроектом та запропонованими нами змінами (табл.3.14).

Таблиця 3.14

Умовний розрахунок підвищення пенсійної виплати з урахуванням стажу роботи для осіб, які набули свій страховий стаж, працюючи в сільському господарстві

Загальний стаж роботи в сільському господарстві, років	Розмір пенсії , який застосовується для розрахунку підвищення,грн	Розмір підвищення пенсії (запропонований),%	Сума підвищення,грн	Загальний розмір пенсії,грн
5-9	1452	15	217	1669
10-15	1452	20	290	1742
15-20	1452	25	363	1815
20 і більше	1452	30	435	1887

*Джерело: розраховано автором на основі [22].

За умовним розрахунком бачимо, що особи, які мають стаж роботи в сільському господарстві (з урахуванням запропонованих нами змін) змогли б отримувати дещо більші розміри пенсій. Сьогодні з урахуванням прожиткового мінімуму 1452 грн. суми склали б від 217 до 435 грн. Це, на нашу думку, було б досить справедливо, і суспільство б зрозуміло, що працюючи, сплачуючи внески, зрештою отримаєш винагороду – щомісячну пенсійну виплату, яка замінить колишні заробітки на рівні 50-70% (наближені до світового досвіду).

Виконання державою багатогранних функцій та різноманітність суспільних відносин визначають різну спрямованість та характер роботи органів державної влади та їх підрозділів на всіх рівнях, ступінь та способи участі при формуванні та реалізації державного управлінського впливу на пенсійну політику. Звідси і складність організаційної структури органів пенсійної системи і методів державного управління ними. Максимальне використання резервів організаційно-функціонального процесу в здійсненні пенсійної політики передбачає реалізацію різних засобів, форм організаційної діяльності.

Добір інституцій, визначення їх статусу, особливо наділення їх необхідними повноваженнями, повинні ґрунтуватися на добре продуманій концепції, чіткому

розумінні цілей і конкретних завдань системи управління. Інституційна система громіздка, унаслідок чого процес ухвалення рішень, а особливо їх реалізації, суттєво ускладнюється.

Інформаційне забезпечення є організаційною формою механізмів оптимізації державного регулювання пенсійної системи. Без повної, об'єктивної інформації про рівень і якість життя людей, теперішні соціальні проблеми, очікування, форми і види пенсійних виплат, наявні матеріальні, організаційні та фінансові ресурси неможлива ефективна організація пенсійної системи. Механізм взаємодії органів влади з бізнесом і недержавними громадськими організаціями має ґрунтуватися на положеннях прозорості й чіткої системи правових регуляторів, які забезпечують процедуру партнерства, відкритих і контрольованих процедур розробки й реалізації проектів та моделей партнерства.

Механізми державного регулювання пенсійної системи ефективні, якщо вони комплексно враховують особливості самовідтворення, саморозвитку та саморегулювання пенсійної системи. Удосконалення їх ефективності передбачає розвиток процесів саморегуляції, забезпечення органічного поєднання централізованого керівництва та самостійності підсистем.

Тільки прагнення до інновацій, накопичення нових знань та застосування їх у діяльності органів пенсійної системи дасть змогу покращити окремі елементи моделі пенсійної системи та результат управлінської діяльності.

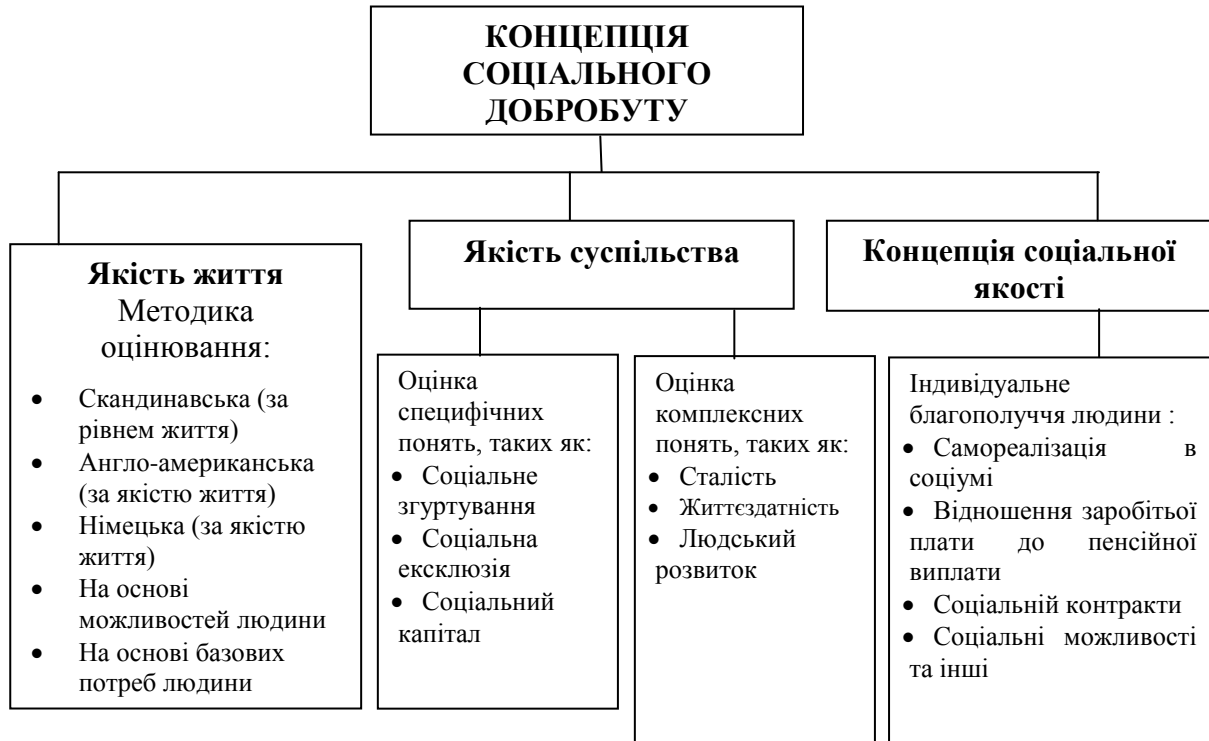
3.3. Можливості та завдання упровадження концепції соціального добробуту в Україні

Слід відмітити, що населення сіл виступає основною ланкою та є висхідною формою формування, становлення і розвитку організаційно-правових форм господарюючих суб'єктів сільських територіальних громад. Це складна проблема, оскільки підвищення «якості» та розвиток людини пов'язані з охороною здоров'я кожного, його сімейним і суспільним вихованням, освітою та

фаховою підготовкою, історичною спадщиною, національними звичаями і традиціями, іншими проблемами людського розвитку, а також з формуванням менталітету і свідомості народу відповідно до вимог часу [219; 220].

Виконуючи положення Угоди про асоціацію з ЄС і прагнучи отримати повноправне членство у цій структурі, Україна повинна забезпечити поступову інтеграцію у спільний соціальний простір об'єднаної Європи з його цінностями, взаємозв'язками, стандартами, нормами та ухваленими інституціями ЄС "порядками денними" соціального розвитку [221].

Фактичний соціальний вимір євроінтеграції України насамперед стосується інституційного упровадження ключових елементів Європейської соціальної моделі зокрема таких як [221; 222; 223, с. 15–19]: гарантування фундаментальних соціальних прав; дотримання спільних соціальних цінностей : соціальної рівності, солідарності, субсидіарності; універсальні високі соціальні стандарти; активна політика зайнятості; соціальний діалог і соціальна активність; інклюзивність суспільного життя; вагома роль державної соціальної політики.

Рис. 3.9. Схема підпорядкованості та структурної будови концепції соціального добробуту

*Дерело: удосконалено автором на основі [221].

Ми вважаємо, що концепція "соціальної якості" як складова концепції соціального добробуту суспільства повинна включати у себе індивідуальний добробут людини, а саме: самореалізацію в соціумі; співвідношення заробітної плати і пенсійної виплати; соціальні контракти; соціальні та інші можливості (рис.3.9).

Ефективна соціально-економічна політика держави, повинна сприяти створенню необхідних умов для забезпечення гідного життя та вільного розвитку людини і має стати найважливішим фактором соціально орієнтованих перспектив розвитку людського потенціалу. Основною метою економічного і соціального розвитку на довгострокову перспективу виступає формування передумов для розвитку потенціалу людей та забезпечення стійкого росту їх життєвого рівня і добробуту населення.

Держава повинна створити для кожної працездатної людини умови, що дають змогу їй власною працею та підприємництвом забезпечити свій добробут і добробут своєї родини та повністю виконати соціальні зобов'язання перед інвалідами, багатодітними сім'ями, непрацездатними й малозабезпеченими верствами населення тощо [222].

Основними завданнями в галузі соціального захисту населення має стати забезпечення державної підтримки бідного населення, підвищення рівня державних мінімальних соціальних гарантій, оптимізація програм надання допомоги. Сформована сьогодні система соціального захисту населення представлена різноманітними соціальними програмами, які недостатньо скоординовані. У прогнозованому періоді подальший розвиток має отримати адресна допомога як невід'ємна частина державної системи соціального захисту.

Найважливішими заходами та механізмами, які забезпечують перехід до соціально орієнтованого розвитку, мають бути: поглиблення ринкових та інших інституційних перетворень в економіці; розширення підприємницької діяльності; вдосконалення інвестиційно-структурної політики; активізація

Рис.3.10. Концепція соціально-орієнтованого державного регулювання пенсійної системи національної економіки

*Джерело: удосконалено автором на основі [224].

зовнішньоекономічної політики та міжнародної співпраці; розвиток нових організаційних форм співпраці.

Стратегічною метою інституційних перетворень має стати створення системи інститутів, необхідних для становлення та розвитку ринкової економіки, що дає змогу виконати завдання з підвищення рівня життя населення, модернізації виробництва, збереження як відтворювального потенціалу природного комплексу країни, так і його цілісності й безпеки.

Важливим фактором соціально орієнтованого розвитку має бути підприємництво, оскільки воно активізує творчість і заповзятливість, створює нові робочі місця, дає змогу самореалізуватися людині, формує середній клас – основу соціальної стабільності. На рис.3.10 представлені основні складники концепції соціально орієнтованого регулювання національної економіки – цілі, завдання, етапи, напрями й механізми [224].

Відповідно до запропонованої концепції соціально орієнтованого регулювання національної економіки пропозиції про необхідні зміни в соціально-економічній політиці стосуються інвестиційно-структурної, бюджетно-податкової, грошово-кредитної політики, антимонопольного регулювання та інших сфер, від яких залежить стан людського потенціалу, розвиток науково-виробничої діяльності, рівень соціальної диференціації. Звичайно, щоб реалізувати такі комплексні набори або окремі пропозиції, необхідно вжити заходів, спрямованих на підвищення якості державного управління, посилення відповідальності влади, підвищення рівня довіри населення до державних інститутів, формування в громадян почуття причетності до визначення й реалізації цілей соціально-економічної політики [224].

Дослідження системи пенсійного забезпечення і розробка механізму показників та індикаторів повинні сприяти виявленню та оцінці ступеня і міри соціальних загроз у системі соціального захисту населення та національної безпеки України. Завдяки такій системі з оцінкою різнопланових загроз потрібно своєчасно вживати заходи для усунення найбільш небезпечних процесів і деформаційних тенденцій, притаманних певному стану соціального захисту

населення і безпеки на різних етапах розвитку суспільного життя. Відсутність механізму належного соціального захисту населення, спроможного підтримувати прийнятний рівень соціальної безпеки та гарантій, сприятиме лише намаганням розв'язувати складні економічні проблеми за рахунок широких верств населення, а це гальмуватиме здійснення необхідних соціально-економічних перетворень у державі.

У кінцевому підсумку успішна політика соціальної якості здатна забезпечити стабільну генерацію високоякісного людського та соціального капіталу, що своєю чергою стимулює зростання нематеріального національного багатства та конкурентоспроможності держави. Для України відновлення та подальша акумуляція людського і соціального капіталу є особливо актуальними завданнями, оскільки упродовж останнього періоду у нашій країні формується макрорівнева тенденція до значного виснаження його обсягу. Ця тенденція має значний соціальнонегативний потенціал, зумовлений впливом воєнного конфлікту на Донбасі, а також глибокою соціально-економічною кризою, в якій Україна перебуває з кінця 2013 р. Крім того, як уже зазначалося, саме політика соціальної якості може стати дієвим інструментом для упередження загроз і мінімізації соціальних ризиків, пов'язаних як із кризою, так і з суспільними трансформаціями, що стануть наслідком виконання соціально орієнтованих завдань Угоди про асоціацію між Україною та Євросоюзом.

Враховуючи відповідну європейську практику та відповідно до цілей цієї Угоди, наша держава потребує нового формату та сучасних підходів до соціальної політики, а саме поетапного переходу в державному управлінні до політики соціальної якості. Для цього насамперед необхідне відповідне макроекономічне підґрунтя, що характеризується високим рівнем продуктивності праці та структурними пропорціями економіки, притаманними розвиненим країнам. Треба визнати, що сьогодні Україна має досить мале макроекономічне "вікно можливостей" для формування суспільства, яке функціонує на основі принципу "соціальної якості". Враховуючи це, перехід до

політики соціальної якості у її державному управлінні потребує розв'язання відразу двох ключових проблем:

- 1) розширення макроекономічного "вікна можливостей", пов'язаного зі структурною оптимізацією та підвищенням рівня продуктивності національної економіки;
- 2) створення інституційного середовища, необхідного для реалізації концепції соціальної якості [221].

Сьогодні одним із головних важелів, який впливає на розмір пенсійної виплати, є коефіцієнт заробітної плати. Середня заробітна плата за червень 2018 року в Україні склала 9141 грн., у Києві – 13553 грн., а в Хмельницькій області – 7741 грн. [167]. До того ж, середня заробітна плата для розрахунку коефіцієнта заробітної плати за червень склала 8727,05 грн.[167]. Із цього випливає, що коефіцієнт заробітної плати складатиме (умовно) для особи із Києва – 1,55299, а для особи із Хмельницької області – 0,88701. Відповідно розмір пенсії в Києві (за однакового стажу) складатиме 2500 грн., а в Хмельницькій області на рівні мінімального розміру (до 1500 грн.). Цей факт підтверджує, що існує соціальна небезпека регіонів. Для забезпечення рівних стандартів життя громадян, а особливо сільського населення, ми пропонуємо впровадити регіональний коефіцієнт для осіб, яким нараховано заробітну плату, меншу середньої в Україні.

Ефективна пенсійна система повинна будуватися на компромісі інтересів усіх учасників пенсійного процесу. Оцінюючи її ефективність, варто розглянути індикатори, що дозволяють отримати всебічне уявлення про стан та розвиток системи пенсійного забезпечення. Індикатором ефективності пенсійної системи для застрахованої особи виступає поняття “гідний рівень пенсійного забезпечення після виходу на пенсію”. У нашій країні гідний рівень пенсійного забезпечення розглядається тільки щодо розміру пенсії і прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність [124].

Для поглибленого вивчення взаємозв'язків між пенсійним забезпеченням та чинниками, які на нього впливають, ми використали метод кластерного аналізу,

на базі якого провели багатофакторне групування адміністративних областей України.

Відповідний аналіз включав такі етапи: 1) побудова дендрограми подібності регіонів за основними факторами із застосуванням конгломеративного методу, що дало змогу визначити орієнтовну кількість кластерів (4–6 груп) та перевірити вибірку на наявність монокластерів; 2) уточнення результатів аналізу дендрограми, за методом Уорда (вважаємо, що оптимальним є розподіл областей України на 4 групи); 3) безпосередньо багатофакторне групування, яке ґрунтується на використанні методу *k*-середніх; 4) проведення дисперсійного аналізу для перевірки гіпотези про доцільність урахування всіх виділених групувальних ознак у процесі класифікації; 5) інтерпретація результатів кластеризації.

Таблиця 3.15

Результати кластерного аналізу

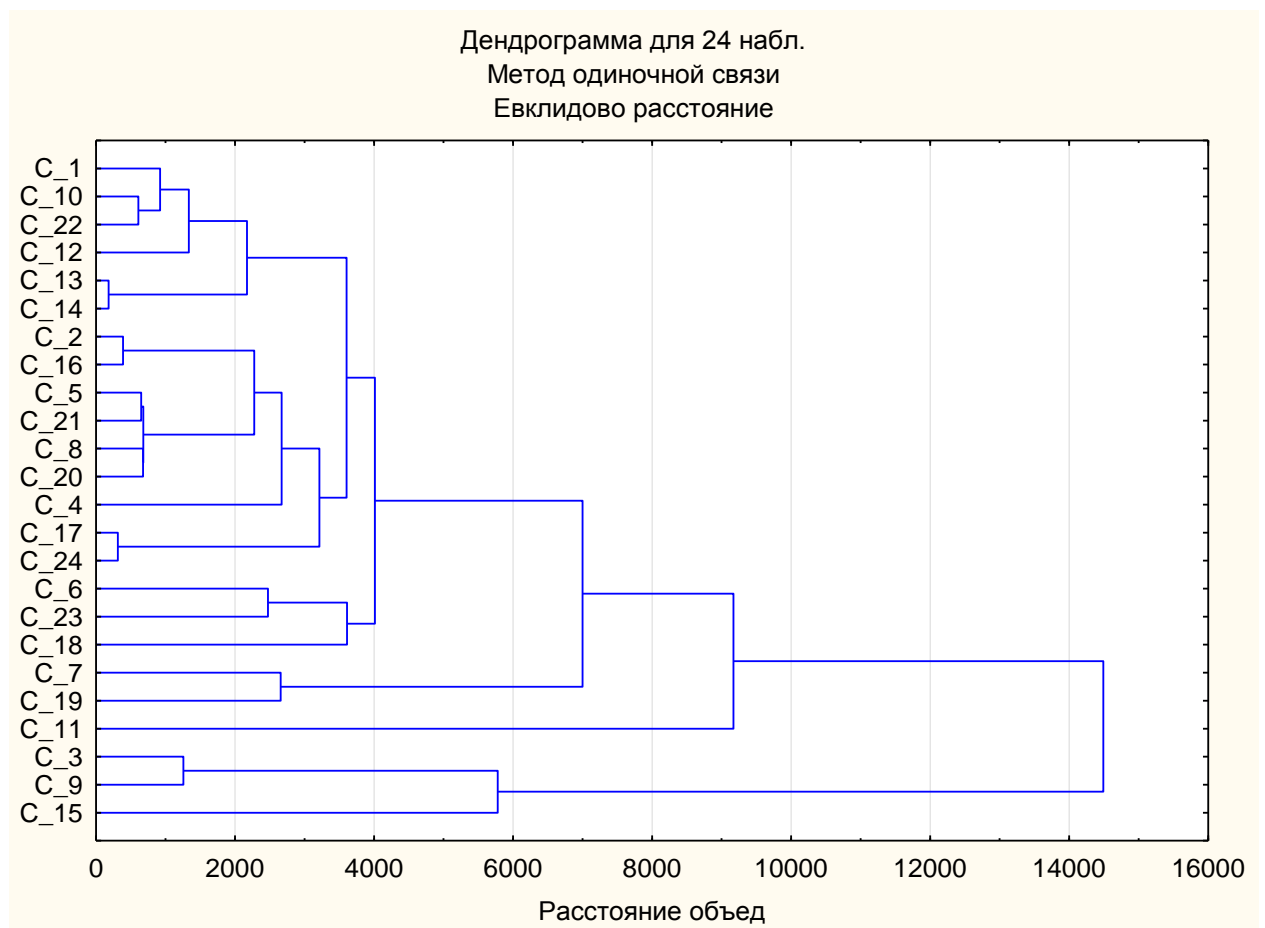
Показник	Кластер 1	Кластер 2	Кластер 3	Кластер 4	Відхилення між крайніми кластерами, %
ВВП у розрахунку на 1 особу, грн	76919,00	50569,63	37139,89	23147,50	-69,91
Питома вага пенсіонерів у сільській місцевості у їх загальній кількості, %	29,69	33,28	40,19	47,72	60,73
Середній розмір призначеної місячної пенсії, грн	2585,15	2324,03	2262,51	2228,11	-13,81
Середньомісячна номінальна заробітна плата, грн	6892,67	6338,00	6099,78	5848,00	-15,16
Питома вага зайнятого населення в економічно активному, %	9,01	9,38	10,90	11,86	31,63

*Джерело: власні дослідження.

Згідно з результатами групування до першого кластера, який характеризується найвищим розміром пенсій, увійшли Дніпропетровська, Київська та Полтавська області, до другого – Вінницька, Запорізька, Кіровоградська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Харківська та до третього – Волинська, Донецька, Житомирська, Івано-Франківська, Рівненська, Сумська,

Херсонська, Хмельницька, Черкаська і Чернігівська, до четвертого (що характеризується найнижчими значеннями ВВП у розрахунку на 1 особу, розміром заробітної плати та пенсії) – Закарпатська, Луганська, Тернопільська і Чернівецька області.

Дані табл. 3.15 дають підстави стверджувати, що збільшення розміру пенсії відповідно покращення пенсійного забезпечення супроводжується підвищенням ВВП у розрахунку на 1 особу і середньомісячної заробітної плати, натомість частка пенсіонерів сільської місцевості та економічно активного населення зменшується.

Рис. 3.11. Дендрограми подібності регіонів України за основними факторами впливу та розміром пенсій

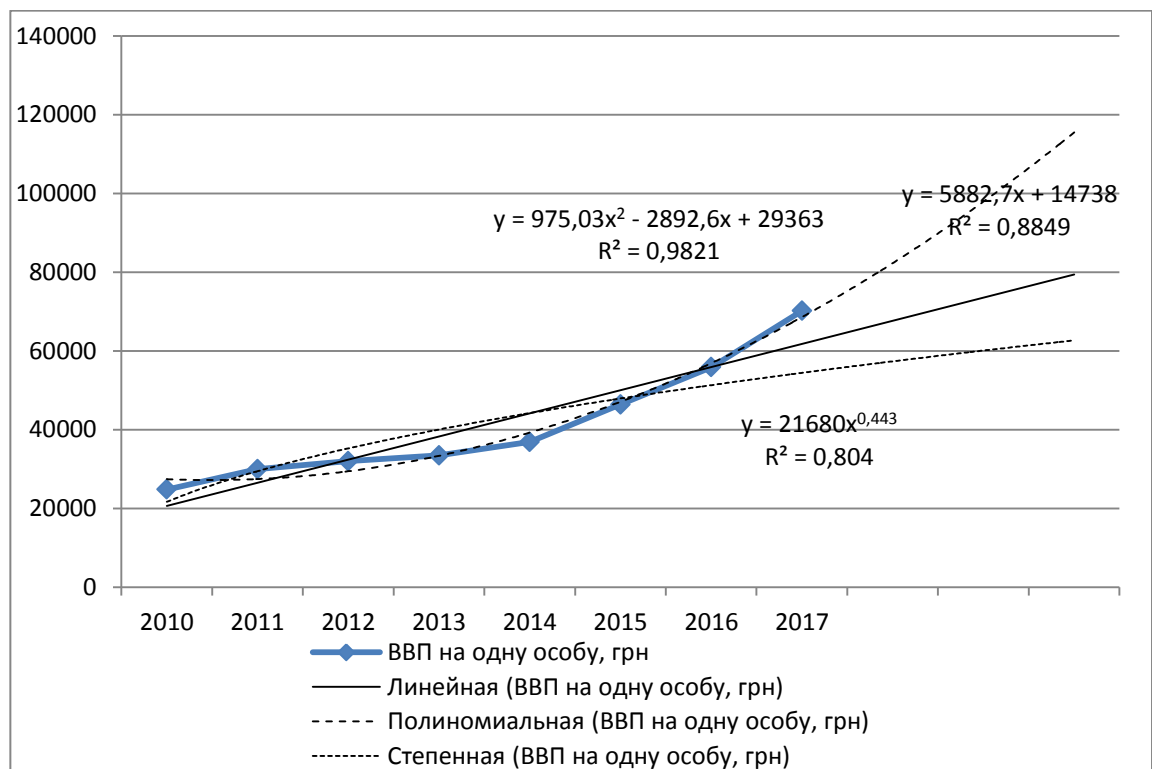
*Джерело: власні дослідження.

Динаміка співвідношень середнього розміру пенсійної виплати та прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність в Україні, дає всі

підстави вважати, що рівень життя пенсіонерів украї низький, а отримувані ними пенсії не дозволяють оцінити пенсійну систему як таку, що гарантує “гідний рівень матеріального забезпечення”, тобто система не є ефективною з точки зору застрахованої особи.

У розвинених країнах прожитковий мінімум пенсіонера, зазвичай, використовується як цільовий орієнтир, що відбиває адекватність розміру пенсійних виплат для нестрахових пенсійних схем, де виплати мають універсальний характер. Щодо пенсійної політики, то у світі нині спостерігається тенденція підтримання високого рівня гуманного ставлення до громадян пенсійного віку : в Австрії пенсія становить 77% заробітної плати, в Італії – 75 %, у Туреччині – 64,5 %. Найбагатших пенсіонерів має Греція, де рівень пенсії становить 96 % попередніх заробітних плат [225].

Вочевидь, на ці рубежі Україні нереально вийти миттєво, але взяти за орієнтир у соціально-економічній політиці країни сучасну тенденцію і визначити щорічно кроки поступу у цьому напрямку цілком можливо.

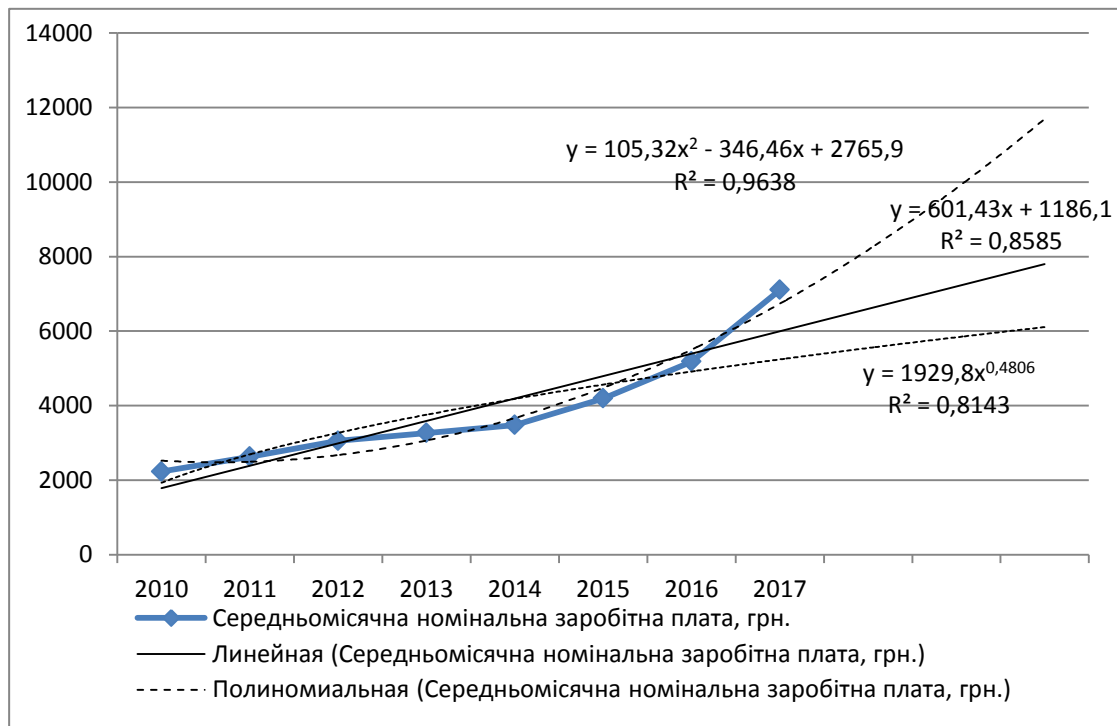

Рис. 3.12. Прогноз динаміки ВВП в розрахунку на одну особу

*Джерело: власні дослідження.

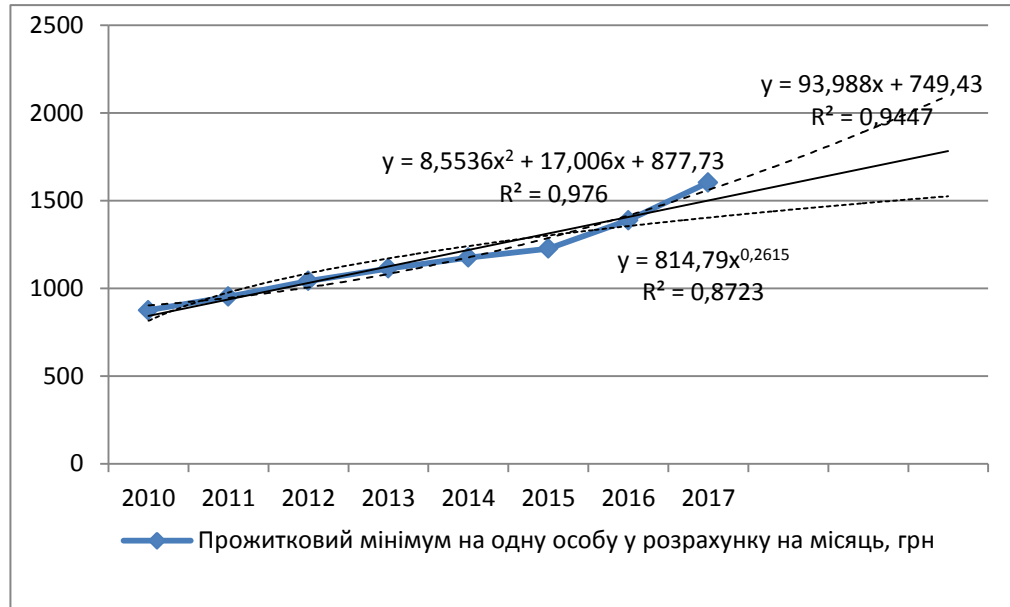
Сучасний споживчий кошик для пенсіонера та відповідно прожитковий мінімум для осіб, які втратили працездатність, повинні бути адаптовані до ринкових умов. Зважаючи на загальноекономічні закони, зауважимо, що пенсійна реформа – це інвестиція в людський капітал, тому необхідно без зволікань, виважено та послідовно здійснювати перетворення, правильно визначивши цінності, мету, цілі та найбільш прийнятні шляхи їхнього досягнення.

Рис. 3.13. Прогноз динаміки середньомісячної номінальної заробітної плати

*Джерело: власні дослідження.

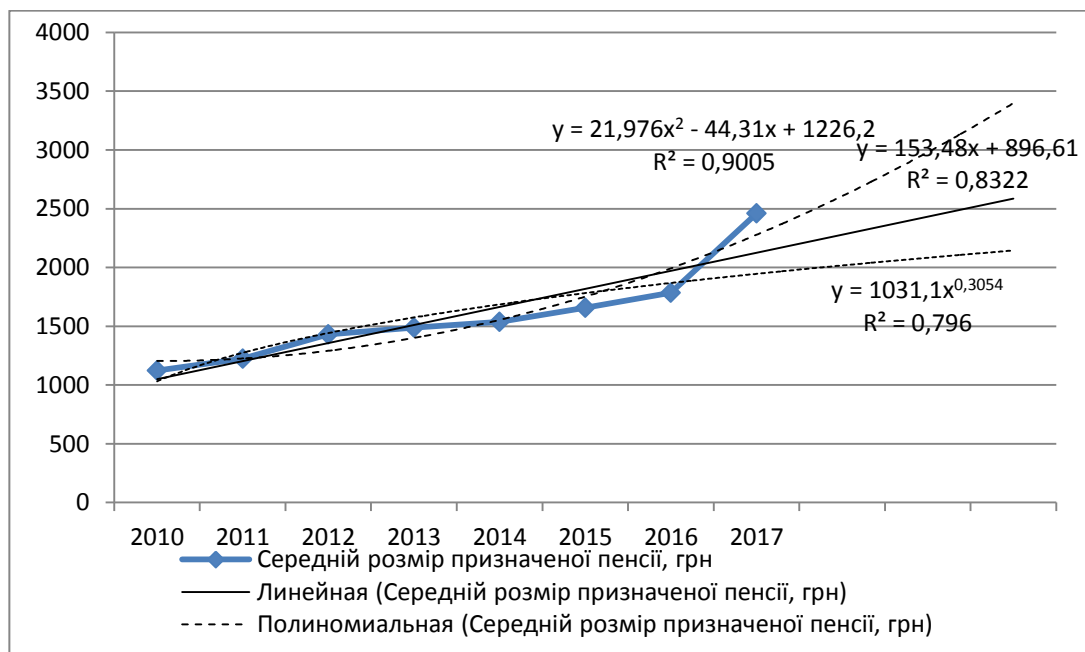
Формування рівня мінімальної пенсії має базуватись на величині прожиткового мінімуму, але, за рис. 3.13, прожитковий мінімум упродовж 1996–2016 рр. був вищий за мінімальну пенсію.

Рис. 3.14. Прогноз динаміки прожиткового мінімуму на одну особу у розрахунку на місяць, грн

*Джерело: власні дослідження.

Це свідчить про зубожіння населення України пенсійного віку, яке для задоволення найнижчого соціального стандарту змушене підпрацьовувати, аби виживати.

Рис. 3.15.Прогноз динаміки середнього розміру призначеної пенсії

*Джерело: власні дослідження.

Довгострокова фінансова та правова стабільність пенсійної системи України недосяжна без регулювання зовнішніх чинників розвитку, таких як демографія (стимулювання народжуваності, зниження смертності, збільшення тривалості життя на пенсії), макроекономіка (ліквідація “тіньової” економіки, зниження рівня інфляції, збільшення заробітної плати), ринок праці (скорочення робочих місць зі шкідливими і небезпечними умовами праці, зниження безробіття, активне залучення населення до процесу формування власних пенсійних прав у рамках заходів із легалізації заробітної плати [22].

Для прогнозування розвитку пенсійної системи коефіцієнт заміщення пенсією втраченого доходу є загальноприйнятим і цілком коректним показником ефективності функціонування пенсійної системи. Індикатор “коефіцієнт заміщення пенсією втраченого доходу” нині може розглядатися як найбільш комплексна характеристика ефективності пенсійної системи з позиції головного її учасника – застрахованої особи.

Після набрання чинності Закону України “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування” [22] відбувалися значні коливання індексу “коефіцієнт заміщення”, найнижчим цей показник був у 2004 р. – 30,9 %, найвищим – у 2009 р. – 49 %, після чого почалося з незначними коливаннями поступове зниження, в 2016 р. він уже становив 32,8 %, а у 2017-2018 роках - 28,2%, тобто не досягає рівня мінімальних норм соціального забезпечення згідно з Конвенцією МОП № 102 [226]. Підписання Україною Європейського кодексу соціального забезпечення, який є орієнтиром європейської моделі соціального забезпечення, заснованої на соціальній справедливості, відбулося 10 листопада 2016 р. [227; 228].

Наприклад, у країнах ЄС в середньому на одного пенсіонера припадає 1,6–1,7 платнику страхових внесків. Також важливим індикатором для ПФУ є співвідношення чисельності застрахованих осіб, що припадають на одного одержувача пенсії. Прийнято вважати, що для ефективного функціонування пенсійної системи потрібно не менше двох платників страхових внесків, які

Таблиця 3.16

**Прогнозні видатки Пенсійного фонду України, чисельності пенсіонерів,
середнього розміру пенсійної виплати та заробітної плати**

Рік (на 01.01 року)	Кількість пенсіонерів, тис осіб	Середній розмір пенсій, грн	Середня заробітна плата	Заміщення - 50% , тис.грн	Видатки, тис.грн
Факт					
2008	13819,0	776,0	1675	838	128682,5
2009	13749,8	934,3	2001	1000	154157,3
2010	13721,1	1032,6	2233	1117	170020,9
2011	13738,0	1151,9	2629	1315	189897,6
2012	13820,5	1253,3	3054	1517	207854,8
2013	13639,7	1470,7	3377	1689	200599,1
2014	13533,3	1526,1	3619	1810	206531,7
2015	12312,5	1700,2	4012	2006	251204,6
2016	12296,5	1699,5	5230	2615	250774,8
2017	11956,2	1828,3	6475	3238	262320,8
2018	11725,4	2479,2	8777	4389	348835,3
Прогноз					
2019	11373,6	2603,2	9655	4828	355293,1
2020	11032,4	2733,3	10620	5310	361858,3
2021	10701,5	2870,0	11682	5841	368560,0
2022	10380,4	3013,5	12851	6426	375376,0
2023	10069,0	3164,2	14136	7068	382324,0
2024	9766,9	3322,4	15550	7775	389394,6
2025	9473,9	3488,5	17105	8553	396596,4
2026	9189,7	3663,0	18815	9408	403942,5
2027	8914,0	3846,1	20697	10349	411410,0
2028	8646,6	4038,4	22767	11384	419021,2
Співвідно шення 2028р. до 2008р, %	62,6	520,4	1359,2	1358,5	325,6

*Джерело: розраховано автором за даними [130; 172-178].

фінансують виплату пенсії одного пенсіонера. Однак для переважної більшості розвинених країн таке співвідношення давно стало недосяжним.

За прогностичними розрахунками у табл.3.16 упродовж 10 років «коефіцієнт заміщення» буде постійно знижуватись і в 2028 році складе 16 %.

Зважаючи на те, що цей індикатор дозволяє не тільки оцінити адекватність пенсійного забезпечення, але й відбиває еквівалентність пенсійних прав і

державних зобов'язань, можна дійти висновку про падіння добробуту пенсіонерів в останні кризові роки, про доволі низький рівень пенсій.

Таблиця 3.17

**Варіанти бездефіцитності Пенсійного фонду через визначення
відповідного рівня мінімальної заробітної плати, мінімальної пенсійної
виплати, ставки ЄСВ та страхового стажу**

Дати, з яких внесено зміни	Мінімальна на заробітна плата, грн..	Мінімальна пенсія	Ставка ЄСВ,%	Стаж робот, років	Сплачено внесків, грн.(S1)	Сума виплаченої пенсії за 17 років, грн.(S2)
01.01.2011	941	750	34,7	35	137143	153000
01.04.2011	960	764	34,7	35	139910	155856
01.10.2011	985	784	34,7	35	143554	159936
01.12.2011	1004	800	34,7	35	146323	163200
01.01.2012	1073	822	34,7	35	156379	167688
01.04.2012	1094	838	34,7	35	159440	170952
01.07.2012	1102	844	34,7	35	160606	172176
01.10.2012	1118	856	34,7	35	162937	174624
01.12.2012	1134	884	34,7	35	165269	180336
01.01.2013	1147	894	34,7	35	167164	182376
01.12.2013	1218	949	34,7	35	177511	193596
01.09.2015	1378	1074	34,7	35	200830	219096
01.05.2016	1450	1130	22,0	35	133980	230520
01.12.2016	1600	1247	22,0	35	147840	254388
01.05.2017	3200	1312	22,0	35	295680	267648
01.10.2017	3200	1373	22,0	35	295680	280092
01.01.2018	3723	1373	22,0	35	344005	280092
01.01.2018	3723	1435	22,0	35	344005	292740
01.01.2019	4173	1497	22,0	35	385585	305388
01.07.2019	4600	1564	22,0	35	425040	319056
01.12.2019	4600	1638	22,0	35	425040	334152

*Джерело: розраховано автором згідно даних [134-139].

Зниження коефіцієнта заміщення свідчить про створення демографічних диспропорцій у структурі населення, що вилиться в зростання чисельності населення непрацездатного віку та зниження чисельності населення працездатного віку. За результатами дослідження константуємо, що сьогодні в

Україні цей індикатор, а саме співвідношення 1,35:1, підтверджує неефективне функціонування пенсійної системи.

Упродовж 10 років ми спостерігаємо тенденцію зменшення кількості пенсіонерів та збільшення середньої заробітної плати, тому для розрахунку прогнозних показників взято зменшення кількості пенсіонерів у розмірі 3 % щорічно та збільшення середньої заробітної плати на 10% щорічно, збільшення розміру пенсій на 5% щорічно. Відтак, визначено прогнозні видатки Пенсійного фонду України, чисельність пенсіонерів, розмір середньої пенсійної виплати та заробітної плати (див. табл.3.17).

S1 – сума, яку сплачує в середньому людина для виходу на пенсію. S1 розраховується: $MЗП \cdot \text{ставка ЄСВ} \cdot 12 \text{ міс.} \cdot 35 \text{ р.}$

S2 – сума, яку отримує людина виходячи на пенсію. S2 розраховується так : мінімальна пенсія 12 міс. 17 р.(тривалість життя).

Отримані результати дають можливість стверджувати, що упродовж 10 років із сьогоднішніх 11,7 млн. пенсіонерів у 2028 році їх кількість складатиме 8646,6 тис.осіб. Середній розмір пенсійної виплати з 776 в 2000 році збільшиться до розміру 4038,4 грн. у 2028 році. Проте через зменшення кількості одержувачів пенсій, натомість збільшення середнього розміру пенсій – видатки Пенсійного фонду зростатимуть.

Головним індикатором ефективності пенсійної системи для ПФУ буде величина профіциту або дефіциту бюджету Фонду, тобто збалансованість доходів і витрат ПФУ, до того ж як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі.

Висновки до 3 розділу

1. Вважаємо, що необхідно невідкладно розвантажувати солідарну систему шляхом впровадження накопичувальної та недержавної системи пенсійного забезпечення, що впливатиме на збільшення зайнятості, зростання доходів громадян і зміцнення фінансової бази пенсійної системи, стане

потужним джерелом довготривалих інвестицій в економіку країни, що позитивно вплине на стійкість системи пенсійного страхування України і зробить її більш гнучкою та надійною. За результатами проведеного дослідження та вивчення пенсійної системи, як об'єкта державного управління, з'ясувавши її поняття, структуру, функції, нами побудовано її модель на сучасному етапі.

2. Досягнення цілей соціального розвитку, визначених Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, а також уникнення потенційних соціальних ризиків її виконання обумовлює необхідність упровадження нових сучасних підходів до вітчизняного державного регулювання у соціальній сфері. Проведено ряд умовних розрахунків розмірів пенсійних виплат, визначено їх складові та причини, які зумовлюють низькі розмір пенсій.

3. Виявлено, з врахуванням європейського досвіду, що необхідно акцентувати увагу щодо переходу від традиційної соціальної політики до політики соціальної якості, яка реалізується Євросоюзом починаючи з 2000-х років і спрямована на досягнення суспільного стану, за якого громадяни мають можливість брати участь в соціальному та економічному житті суспільства в умовах підвищення власного добробуту та особистого потенціалу.

Основні результати досліджень опубліковані в наукових працях автора [201; 205; 215].

ВИСНОВКИ

1. За наслідками проведеного вивчення системи пенсійного забезпечення, як об'єкта державного управління, з'ясувавши її поняття, структуру, функції, запропоновано алгоритм побудови трирівневої моделі пенсійної системи України. Визначено, що система пенсійного забезпечення України повинна бути побудована на підставі балансу інтересів застрахованих осіб, страхувальників з одного боку, та одержувачів пенсій, з другого, а також забезпечувати гарантію відповідного рівня заміщення заробітної плати при настанні страхової події. Узагальнено міжнародні практики створення та застосування нових пенсійних систем, які формуються на не бюджетній основі. Застосування подібних підходів до пенсійного забезпечення в Україні дозволило б знизити рівень соціальної напруги в суспільстві та підвищити рівень життя осіб пенсійного віку, сприяло б підвищенню мотивації робітників до праці та більш дбайливому ставленню працедавців до людського капіталу.

2. Виявлена проблема скорочення чисельності населення, тенденція щодо підвищення тривалості життя поряд із зниженням народжуваності в Україні, Європі. За світовими стандартами, існуюче навантаження на працюючих, що створюється пенсіонерами (0,78, тобто на 10 працюючих припадає 8 пенсіонерів), являє собою кризовий показник. Визначено, що в Україні практично кожна третя особа - пенсіонер, основним показником якості та рівня життя якого є розмір пенсії. Слід зазначити, що відрахування єдиного соціального внеску при отриманні мінімальної заробітної плати в Україні означає, щоб один пенсіонер отримав пенсію у мінімальному розмірі необхідні відрахування від 1,78 працюючих осіб.

3. Узагальнено теоретичні основи ідентифікації працездатного населення, та встановлено, що не існує загальноприйнятих концепцій чи хоча б пропонованих для обговорення критеріїв визначення частки працездатного населення у загальній його чисельності, невирішеною науковою проблемою є типові для середньостатистичної особи вікові межі працездатного віку.

Демографічний прогноз та економічні розрахунки свідчать про те, що якщо систему не змінити, то в майбутньому з'являться дуже високі ризики того, що пенсійних внесків працюючих людей не буде достатньо для того, щоб забезпечувати виплату пенсій пенсіонерам. Стрімке старіння населення буде знижувати фінансову спроможність працездатних громадян, негативно впливаючи на економіку, систему пенсійного забезпечення та охорону здоров'я.

4. Визначено у цілому, що при незмінності існуючих тенденцій розмір пенсійних виплати зросте, але жодний із прогнозів не свідчить про покращення рівня пенсійного забезпечення населення України, проте тенденція до зменшення кількості пенсіонерів серед сільського населення поступово уповільнюється. Згідно проведеного нами прогнозу розмір пенсії у сільського населення буде меншим, ніж у містах і розрив між ними збільшуватиметься.

5. Державне регулювання пенсійних систем є ефективним інструментом впливу держави на процеси в пенсійній сфері й застосовуються нею для реалізації заходів пенсійної політики. Сукупність економічних, правових, соціальних, адміністративних і організаційних методів державного регулювання пенсійної системи здійснюється через регулювання макроекономічного, демографічного, соціально-психологічного впливу на розвиток пенсійної системи; діяльність системи інститутів, які забезпечують узгодженість інтересів суб'єктів пенсійної системи.

6. З метою стимулювання до легальних заробітків та встановлення справедливих розмірів пенсійних виплат, в залежності від напрацьованого стажу, пропонуємо змінити діючий порядок розрахунку пенсійних виплат. Слід зазначити, на нашу думку, було б справедливо ввести коефіцієнт підвищення пенсійної виплати особам, які свій страховий стаж набули, працюючи в сільській місцевості та сільському господарстві. Що, знову ж таки спонукало би більшій зайнятості, розвитку села, відповідно і наповненню усіх бюджетів.

7. Побудова дендрограми подібності регіонів за основними факторами із застосуванням конгломеративного методу, дають підстави стверджувати, що на протязі 10 років відбувається збільшення розміру пенсії та, відповідно

покращення пенсійного забезпечення, яке супроводжується підвищенням ВВП у розрахунку на 1 особу і середньомісячної заробітної плати, тоді як частки пенсіонерів у сільській місцевості та економічного активного населення зменшуються. Динаміка співвідношень середнього розміру пенсійної виплати та прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність в Україні, дає всі підстави вважати, що рівень життя пенсіонерів украї низький, видатки Пенсійного фонду і надалі зростатимуть, тобто система не є ефективною.

8. Покращання пенсійного забезпечення в Україні можливе за умови зростання рівня оплати праці за одночасної її детінізації. Очікувати суттєвого звуження тіньового сегмента ринку праці можливо лише за умови економічного зростання, створення ефективних робочих місць на підприємствах приватного сектора та запровадження високих штрафних санкцій за використання нелегальної робочої сили, оскільки саме тіньова зайнятість спричиняє високий рівень оподаткування легального бізнесу.

9. Обґрунтовано, що метою Стратегії модернізації та розвитку Пенсійного фонду України на період до 2020 року є забезпечення європейських стандартів функціонування та надання послуг, зміцнення фінансової стабільності, підвищення прозорості діяльності, оптимізації рівня адміністративних видатків. Механізмами удосконалення моделі державного регулювання пенсійної системи України є визначальним для максимального досягнення цілей пенсійної політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Якимова Л. П. Еволюційна динаміка пенсійних систем в контексті економічних циклів: Праці Одеського політехнічного університету. Одеса. 2011. Вип. 3 (37). С. 27-33.
2. Якимова Л. П. Еволюція пенсійних систем індустріально розвинених країн: тенденції, закономірності, проблеми. Проблеми розвитку та трансформаційні механізми становлення ринкової економіки в Україні, її регіонах та на підприємствах зб. наук. пр. Донецьк : ДонДУУ, 2009. Т. X. (серія: Економіка; вип. 138). С. 46 — 60.
3. Акаев А. А., Садовничий В. А. Исследование сценариев развития России в условиях мирового кризиса. URL: [http://www. askarakaev.com/netcat_files](http://www.askarakaev.com/netcat_files) (дата звернення : 25.03.2013).
4. Коротаев А. В. Кондратьевские волны в мировой динамике. / Системный мониторинг. Глобальное и региональное развитие. Москва : Либроком, 2010. С. 189 — 229.
5. Green K. B. de. The Kondratiev Phenomenon: A Systems Perspective. K.B. de Green : Systems Research. 1988. Vol. 5. № 4. P. 281 — 298.
6. Плотинский Ю. М. Модели социальных процессов: Уч. Пособ. для ВУЗов. Изд. 2-е, перераб. и доп. Москва : Логос, 2001. 296 с.
7. Стеченко Д. М. Державне регулювання економіки: навч. посіб. 3-тє вид. Київ : Знання, 2006. 262 с.
8. Золотарьов В. Ф. Державне регулювання економіки: навч. пос. Харків: РІ НАДУ "Магістр", 2008. 292 с.
9. Дідківська Л. І. Державне регулювання економіки. URL: <http://www.library.if.ua/book/72/5235/html> (дата звернення : 25.03.2013).
10. Толуб'як В. С. Державне регулювання в сфері пенсійного забезпечення: суть та необхідність здійснення. Економіка та держава. 2010. № 5. 76-79 с.
11. Толуб'як В. С. Трансформація фінансових механізмів державного управління пенсійною системою в Україні : автореф. дис. д-ра держ. упр.: 25.00.02. Київ. 2012. 36 с.

12. Мартиненко Н. В. Механізми державного управління розвитком пенсійної системи України. № 4, 2017. 115-123 с.

13. Андрійко О. Ф. Державний контроль : нові погляди на його сутність і призначення. Державний контроль у сфері виконавчої влади: Наукова доповідь : за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ. 2000. 10-21 с.

14. Надієнко О. І. Форми та методи державного регулювання у сфері пенсійного забезпечення в Україні: сучасний правовий аналіз. Право і суспільство. №2. 2012. 140-146 с.

15. Коваль Л. В. Адміністративне право: Курс лекцій. Київ. 1996. С. 111.

16. Кусакін М., Гуревич В, Технічне нормування і стандартизація як інструмент нетарифного регулювання ринку. Стандартизація. Сертифікація. Якість. 2007, № 1 (44).

17. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності : Закон України від 11.09.2003 р. № 1160-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1160-15> (дата звернення : 28.06.2013).

18. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення : 13.07.2013).

19. Концепція соціального забезпечення населення України : Постанова Верховної Ради України від 21.12.1993 р. N 3758-XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3758-12> (дата звернення : 21.07.2013).

20. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Постанова Верховної Ради України від 14.01.1998р. № 16/98-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/16/98-%D0%B2%D1%80> (дата звернення : 13.08.2013).

21. Стратегія розвитку пенсійної системи : розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.12.2005 р. № 525-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/25951687> (дата звернення : 24.08.2013).

22. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 09.07.2003 р. № 1058-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1058-15> (дата звернення : 05.09.2013).

23. Про недержавне пенсійне забезпечення : Закон України від 09.07.2003р. № 1057-IV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1057-15> (дата звернення : 12.09.2013).

24. Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам : Закон України від 18.05.2004 р. № 1727-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1727-15> (дата звернення : 27.09.2013).

25. Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям : Закон України від 01.06.2000 р. № 1768-III. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1768-14> (дата звернення : 30.09.2013).

26. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності : Закон України від 23.09.1999 р. N 1105-XIV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14/ed20111002> (дата звернення : 03.10.2013).

27. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та втратами, зумовленими народженням та похованням : Закон України від 18.01.2001 р. N 2240-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2240-14> (дата звернення : 05.10.2013).

28. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття : Закон України від 02.03.2000 р. N 1533-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1533-14> (дата звернення : 13.10.2013).

29. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 08.07.2010 р. №2464-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2464-17> (дата звернення : 25.10.2013).

30. Соціологічна енциклопедія, уклад.: В. Г. Городяненко. Київ: Академвидав, 2008. 456 с.

31. Социологическая энциклопедия: В 2 т. Т. 2 / Национальный общественно – научный фонд В. Н. Иванов. М: Мысль, 2003. 863 с.

32. Прилипко С. М. Право на пенсійне забезпечення та його реалізація в умовах ринкової економіки. Право України, 2003. №2. (19). С.45-48.

33. Роик В. Д. Превратитъ старость в радость: основы жизнедеятельности населения в пожилом возрасте.М. : МИК, 2008. 432 с.

34. Розвиток державного пенсійного страхування в умовах пенсійної реформи: монограф. [О.П. Кириленко, Б.С. Малиняк, О.В.Петрушка та ін.] ; за ред. О.П. Кириленко, Б.С. Малиняка. Тернопіль: ТНЕУ, 2013. 350 с. 22.
35. Соловьев А. К. Пенсионная мифология: пенсионная реформа и макроэкономика. SPERO No19. Весна—Лето 2014. URL: http://spero.socpol.ru/docs/N19_2014_02.pdf (дата звернення : 08.07.2013).
36. Ріппа М. Б. Державне пенсійне забезпечення в Україні та шляхи його розвитку: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. Київ, 2007. 21с.
37. Коваль О. П. Перспективи впровадження загальнообов'язкової накопичувальної пенсійної системи в Україні: вплив на економічну безпеку: монографія. Київ : НІСД, 2012. 240 с.
38. Жмурко І. В. Сутність пенсійної системи та її місце в системі соціального захисту населення. Бізнес Інформ, 2014. № 12. С. 303-306.
39. Линдюк О. А. Сутність пенсійної системи та її місце в забезпеченні соціальної безпеки суспільства. Вісн. НАДУ, 2009. № 4.С. 290–298.
40. Мартиненко Н. В. Пенсійна система як об'єкт державного управління. Державне управління : Міжнародний науковий журнал «Інтернаука» . № 4 (26), 2 т., 2017. С.15.
41. Пенсійна система України. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Пенсійна_система_України (дата звернення : 12.01.2014).
42. Загорulyко І. Б. Поняття пенсійного забезпечення: поняття, принципи та функції. Науковий вісник Укр. ДЛТУ, 2006. Вип. 15.3. С. 248 – 256.
43. Прожитковий мінімум. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення : 18.01.2014).
44. Бойко М. Д. Право пенсійного забезпечення в Україні: навч.посіб. Курс лекцій. Київ: Олан, 2005. 368с.
45. Ожегов С. И. Словарь русского языка : под ред. проф.Н. Ю. Шведовой. 17-е изд., Москва: Русский язык., 1978. с. 455.
46. Трудовое право: Энциклопедический словарь : гл. ред. Иванов С.А. Москва : Сов. Энциклопедия, 1979. С. 74.

47. Советское трудовое право : Под ред. Н.Г. Александрова и Д.М. Генкина. Москва. 1946. С. 364.
48. Советское трудовое право : Под ред. Н.Г. Александрова. М.: Юриздат, 1949. С. 339.
49. Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи. Упоряд. Ю. К. Качуренко : 2-ге вид. Київ. 1992. С. 28.
50. Соціальне забезпечення : матеріал з Вікіпедії - вільної енциклопедії. URL: http://uk.wikipedia.org/wiki/Соціальне_забезпечення (дата звернення : 16.03.2014).
51. Бойко М. Д. Право соціального забезпечення України : посіб.: Київ. «Олан», 2004. 312 с.
52. Мохова Ю. Л., Писаренко Н. О. Стан та перспективи розвитку системи пенсійного забезпечення в Україні : Молодий вчений. Донецьк. 2018. № 1 (53). с.468-471.
53. Про пенсійне забезпечення : Закон України від 05.11.1991р. № 1788-ХІІ. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1788-12> (дата звернення: 04.04.2014).
54. Шевченко Ю. Ефективність пенсійного реформування напряму залежатиме від цілісної державної стратегії її впровадження. Вісник Пенсійного фонду України. 2003. № 11. С.10-12.
55. Зайчук Б. О. Організаційно-правові та соціально-економічні засади функціонування : Монографія. Київ : АВТ, 2006 11-30, 41-43 с., 141-150 с., 685-687 с.
56. Про Основні напрями пенсійного забезпечення в Україні: Указ Президента України від 13.04.98 р. № 291/98. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/291/98> (дата звернення : 11.06.2014).
57. Про Основні напрями реформування системи пенсійного забезпечення населення України: Послання Президента України до Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України від 10.10.2001р. № 1-14/1349. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n1_14100-01 (дата звернення : 21.06.2014).
58. Про заходи щодо впровадження персоніфікованого обліку відомостей у системі обов'язкового державного пенсійного страхування : Указ Президента України від 04.05.1998р. №401. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/401/98> (дата звернення : 27.06.2014).

59. Зарудний О. Б. Загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: підручник. Київ, 2005. 25-48с.
60. Зайчук Б. О., Никитенко В. С., Семендяєва В. І. Система пенсійного забезпечення сьогодні і завтра: коментар застосування Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». Київ. «Формат» ВПД, 2004. 352 с.
61. Пенсійне забезпечення: навч. посіб. І. А. Ветухова, Г. О. Яковлєва, О. М. Ярошенко, за заг. ред. В. В. Жернакова. Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». Харків. 2013. 230 с.
62. Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава: програма економічних реформ. URL : https://www.president.gov.ua/docs/Programa_reform_FINAL_1.pdf (дата звернення : 15.07.2014).
63. Про схвалення Концепції подальшого проведення пенсійної реформи : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.10.2009 р. N 1224-р. (дата звернення : 19.07.2014).
64. Лібанова Е. М. Сучасна пенсійна система України потребує кардинального реформування. URL : https://www.ukrinform.ua/rubric-society/1122694-ella_lbanova_suchasna_pensyna_sistema_ukrani_potrebu_kardinalnogo_reformuvannya_978203.html (дата звернення : 29.07.2014).
65. Берталанфи Л. фон. Общая теория систем – обзор проблем и результатов. Системные исследования. Ежегодник. Москва. Наука. 1969. С.30–54.
66. Берталанфи Л. фон. Общая теория систем – критический обзор. Источник : Исследования по общей теории систем : Сборник переводов. Общ. ред. и вст. ст. В. Н. Садовского и Э. Г. Юдина. Москва. Прогресс, 1969. С.23–82.
67. Богданов А. А. Тектология : Всеобщая организационная наука. В. В. Попков (отв. ред.) Москва. Финансы, 2003. ISBN 5- 94513-004-4.
68. Седов Е. А. Информационно-энтропийные свойства социальных систем. Общественные науки и современность, № 5. 1993. С. 92 – 100.
69. Эшби Р. У. Введение в кибернетику. под. ред. В. А. Успенского. Предисл. А. Н. Колмогорова, пер. с англ. Изд. 2-е, стереотип. Москва. КомКнига. 2005. 432с.

70. Гуцалова Ю . Є. Фінансово-економічна сутність пенсійного забезпечення в Україні. Економічний вісник Національного гірничого університету. 2015, № 2. С.86-93.

71. Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи : Закон України від 08.07.2011р. № 3668-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3668-17> (дата звернення : 12.08.2014).

72. Драбик О. М. Особливості реформування пенсійного забезпечення. Наукові орієнтири розвитку України в умовах євроінтеграції. Зб. матер. Всеукр.наук.-практ. інтернет – конф. Хмельницький-Тернопіль Крок, 2013. С. 55-58.

73. Драбик О. М. Основи пенсійної системи і соціальної безпеки. Економічна безпека держави та суб'єктів підприємницької діяльності в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення. Зб. матер. II Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. м. Львів, 15–16 травн. 2015 р. Львів: Укр. акад. друкарства, 2015. С. 44-48.

74. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з проведенням адміністративної реформи : Закон України від 04.2013 № 406-VII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/406-18> (дата звернення : 01.09.2014).

75. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення : Закон України від 02.03.2015р № 213-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/213-19> (дата звернення : 21.10.2015).

76. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій : Закон України від 03.10.2017р. № 2148-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2148-19> (дата звернення : 15.12.2017).

77. Ризики, загрози, пріоритети та наслідки реформування пенсійної системи України : за даними круглого столу в Національному інституті стратегічних досліджень. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/834/> (дата звернення : 11.11.2014).

78. Ольга Марчук. Пенсійна реформа : продовжити не можна скасувати. URL: http://n-auditor.com.ua/uk/component/na_archive/256?view=material (дата звернення : 06.12.2014).

79. Стан проведення пенсійної реформи та шляхи її вдосконалення : за даними парламентських слухань. URL: <http://ukrsocium.com/dovdnik/49-2009-12-09-15-20-43/3372-2011-01-31-14-24-10> (дата звернення : 26.12.2014).

80. Драбик О. Н. Этапы реформирования пенсионной системы. Международная научная конференция, «Перспективы и проблемы исследований и научных образования в процессе Евро Интеграции» Кагульский государственный Университет им. Б. П. Хашдеу Республики Молдова.

81. Пенсійне забезпечення - проблема сьогодення : за даними навчального семінару керівників та фахівців галузевих профспілок та територіальних профоб'єднань на тему «Стан та проблеми пенсійної системи в Україні». URL : <http://ukrsocium.com/novini/susplstvo/492-2010-03-01-11-10-46> (дата звернення : 16.01.2015).

82. Як працює пенсійна система США. URL : <http://news.finance.ua/ua/news/-/338229/yak-pratsyuye-pensijna-systema-ssha> (дата звернення : 26.01.2015).

83. Криклій В. А. Модель пенсійного забезпечення Великобританії та можливості використання в Україні. Електронне наукове фахове видання. Ефективна економіка, № 4. 2009. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=84> (дата звернення : 31.01.2015).

84. Пенсійна система Нідерландів : за матеріалами Баз даних Міжнародної організації праці та Парламентської Асамблеї Ради Європи. URL : http://www.pfu.gov.ua/pfu/control/uk/publish/article?art_id=212211&cat_id=201451. (дата звернення : 02.02.2015).

85. Сальнікова Т. Пенсійне забезпечення : світовий досвід. Вісник Пенсійного фонду України. 2008. №7 (73). С. 24-27.

86. Соціальна політика Франції. URL : (http://uk.wikipedia.org/wiki/Соціальна_політика_Франції) (дата звернення : 06.03.2015).

87. Пенсійне забезпечення в Іспанії. URL: <http://zarobitchany.org/content/pens-ine-zabezpecsennya-v-span>. (дата звернення : 12.03.2015).

88. Пенсійна система Болгарії : за матеріалами Парламентської Асамблеї Ради Європи. URL: http://www.pfu.gov.ua/pfu/control/uk/publish/article?art_id=209768&cat_id=201451 (дата звернення : 22.03.2015).

89. Нововведення у пенсійній системі Польщі. : за матеріалами Баз даних Міжнародної організації праці. URL : http://www.pfu.gov.ua/pfu/control/uk/publish/article?art_id=216338&cat_id=201451 (дата звернення : 26.03.2015).

90. Линдюк О. А. Шляхи удосконалення механізмів державного регулювання фінансового забезпечення пенсійної системи України. URL : <http://academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Lyndiuk.pdf> (дата звернення : 19.11.2016).

91. Драбик О. М. Розвиток пенсійного забезпечення і соціального захисту населення України на основі використання світового досвіду. Науковий вісник Херсонського державного університету. Херсон, 2015. Вип.14. С.109-112.

92. Коваль О. Пенсійне забезпечення за кордоном – запозичуємо досвід? : Центр громадської адвокатури. URL : http://www.cga.in.ua/print.php?itemid=1073&portal_pic=pens.jpg (дата звернення : 31.05.2015).

93. А. Симоненко. Е. Лібанова : Потрібно стимулювати економію : газета Дзеркало тижня, № 10 (206), 21-27 березня 2015 року.

94. Максимова Т. С., Біншовська Т. Г. Вплив пенсійної реформи на скорочення дефіциту бюджету Пенсійного фонду України. Вісник Східноукраїнського національного університету ім.Володимира Даля. Сєверодонецьк. 2013.№16.

95. Сторощук М. І., Лютік О. М., наук. кер. – Петрук О.Ф. Зарубіжний досвід розвитку пенсійного забезпечення та можливості його використання для вдосконалення пенсійної системи в Україні. URL : http://www.rusnauka.com/5_SWMN_2012/Economics/3_100747.doc.htm (дата звернення : 11.07.2015).

96. Краулі Дж. Круглий стіл. Про реформування національної системи пенсійного забезпечення в контексті економічної кризи та запровадження другого рівня пенсійної системи. USAID Розвиток ринків капіталу. URL : www.capitalmarkets.kiev.ua/structure/news_ua.php (дата звернення : 24.05.2015).

97. Базилевич В. Д., Баластрик К.С., Баластрик Л.О. Макроекономіка : Підручник. За ред. В.Д. Базилевича.Київ.Знання, 2008. 703с.

98. Семко Т. В., Ілющечкіна А. І. Вплив тонізації національної економіки на добробут населення України. URL : http://www.rusnauka.com/14_NPRT_2011/Economics/16_86060.doc.htm (дата звернення : 07.08.2015).

99. Валовий внутрішній продукт. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Валовий_внутрішній_продукт (дата звернення : 27.08.2015).

100. А. А. Чухно, П. С. Єщенко, Г. Н. Климко та ін. Основи економічної теорії: Підручник. А. А. Чухно, П. С. Єщенко, Г. Н. Климко та ін.; За ред. А. А. Чухна. Київ. Вища шк., 2001. 606 с.

101. Кузьменко В. В. Зарубіжний досвід визначення частки оплати праці у ВВП та собівартості праці. Вісник Хмельницького національного університету. Хмельницький. 2009. № 5, Т.2. С.72-76.

102. Характеристика моделей соціальної політики держави. URL : <http://www.info-library.com.ua/books-text-5986.html> (дата звернення : 10.09.2015).

103. Вигдорчик Н. А. Теория и практика социального страхования. Вып.1. Теоретические основы социального страхования. 3-е изд. Москва. Книга, Петроград, 1923. 151с.

104. Якушев Л. П. К новой теории пенсионных правоотношений. Пенсия. 1997. №9 (12). С.19-27.

105. Чернявська О. В. Горбунова О. А. Класифікація національних моделей пенсійного забезпечення : зарубіжний досвід та вітчизняна практика. Економіка та держава. 2013, № 2. С.38-44.

106. Синчук С. Про поняття та особливості соціального страхування. URL : <http://radnuk.info/home/24760-----o.html> (дата звернення : 30.10.2015).

107. Глущенко В. В., Левченко І. А. Формування та використання недержавних пенсійних фондів: монографія. Х.: Изд-во Вировець, 2012. 220 с.

108. Козюбра М. Природа соціальних прав людини та особливості механізмів їх реалізації : Юридичний вісник України. 2002. №17. С. 27

109. Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи. Упоряд. Ю. К. Качуренко. 2-ге вид. Київ. 1992. С. 28

110. Болотіна Н. Право людини на соціальне забезпечення в Україні : проблема термінів і понять . Право України. 2000. № 4. С. 36.

111. Скуратівський В., Палій О., Лібанова Е. Соціальна політика. Київ. Вид-во УАДУ, 2003. 265 с.

112. Жмурко І. В. Сутність пенсійної системи та її місце в системі соціального захисту населення. URL: http://business-inform.net/export_pdf/business-inform-2014-12_0-pages-303_306.pdf (дата звернення : 07.12.2015).

113. Базилевич В., Баластрик. Л. Державні фінанси. Київ. Атіка, 2002. С. 122 – 149.

114. Кичко І. Страхування як елемент фінансового механізму соціального захисту. Фінанси України. 2005. № 4. С.148 – 153.

115. Соціальне забезпечення: матеріал з Вікіпедії, вільної енциклопедії. URL : http://uk.wikipedia.org/wiki/Соціальне_забезпечення (дата звернення : 13.12.2015).

116. Цілі та напрямки реалізації політики зайнятості населення в Україні, Ринок праці. Волкова О. В. Бібліотека українських підручників. URL : <http://westudents.com.ua/knigi/184-rinok-prats-volkova-ov.html> (дата звернення : 23.12.2015).

117. Зінчук Т. О. Соціальний захист сільського населення в країнах Центральної та Східної Європи — членах Європейського Союзу. Економіка АПК. 2006. № 3. URL: http://ir.znau.edu.ua/bitstream/123456789/4046/1/E_apk_2006_3_102_109.pdf. (дата звернення : 12.01.2016).

118. Татаревська М. С. Регулювання рівня життя сільського населення в контексті використання провідного міжнародного досвіду. Вісник Хмельницького національного університету, Хмельницький. 2009. № 4, Т. 1. С. 206-210.

119. Action sociale. Guide des prestations 2003. Landerneau, 2003. 20 p.

120. Lettre aux partenaires / Lettre informative de la MSA Finistère. 2003. № 10, Septembre, 2003.

121. Драбик О. М. Механізми соціального захисту та пенсійного забезпечення сільського населення. Аграрна наука, освіта, виробництво: європейський досвід для

України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 17-18 листоп. 2015 р. Житомир: ЖНАЕУ, 2015. С. 518-521.

122. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб : Закон України від 09.04.1992р. № 2262-ХІІ. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2262-12> (дата звернення : 19.01.2016).

123. Лібанова Е. М. Демографічні передумови реформування системи пенсійного забезпечення. Соціальний захист. URL : <https://forinsurer.com/public/03/05/26/487> (дата звернення : 08.02.2016).

124. Толуб'як В. С. Демографічні процеси та їх вплив на систему пенсійного забезпечення населення в Україні. Вісник Національної академії державного управління. URL : <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2009-4-34.pdf> (дата звернення : 10.03.2016).

125. Мартиненко Н. В. Соціально-економічні індикатори розвитку пенсійної системи України : державно-управлінські виміри. Теорія та практика державного управління. 2017. № 3 (58). URL : <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2017-3/doc/2/09.pdf> (дата звернення : 11.12.2017).

126. Ільчук Л. І. Критерії і показники соціальної безпеки. Л.І. Ільчук, О.О. Давидюк. URL : http://www.cpsr.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=230:2013-02-12-08-52-22&catid=16:2010-06-10-20-23-45&Itemid=23 (дата звернення : 15.12.2017).

127. Драбик О. М. Пенсійне забезпечення в контексті соціального захисту населення. Вісник Хмельницького національного університету. Хмельницький, 2015. № 4. Т. 1. С. 99-104.

128. Д. Амаглобелі, Вей Ши. Реформування пенсійної системи України. URL : [file:///C:/Users/User/Downloads/042517-reforming-ukraine-pension-system%20\(5\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/042517-reforming-ukraine-pension-system%20(5).pdf) (дата звернення : 12.12.2015).

129. Швайка Л. А. Державне регулювання економіки: навч. посіб. Київ: Знання, 2006. С.243-247.

130. Середні розміри призначених пенсій та кількості пенсіонерів в Україні. Офіційний сайт державної служби статистики України : за даними ПФУ. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/sz/sz_u/srp_07rik_u.html (дата

звернення : 18.02.2018).

131. Про розподіл одержувачів пенсій за розмірами призначених пенсій : звіт форми 5- ПФ. м. Кам'янець-Подільський.

132. Про розподіл одержувачів пенсій за розмірами призначених пенсій : звіт форми 5- ПФ. Кам'янець-Подільський район.

133. Про розподіл одержувачів пенсій за розмірами призначених пенсій : звіт форми 5- ПФ. Головне управління ПФУ в Хмельницькій області.

134. Про Державний бюджет України на 2011 рік : Закон України від 23.12.2010 р. № 2857-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2857-17> (дата звернення : 23.12.2015).

135. Про Державний бюджет України на 2012 рік: Закон України від 22.12.2011 р. № 4282-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4282-17> (дата звернення : 23.07.2016).

136. Про Державний бюджет України на 2013 рік : Закон України від 06.12.2012 р. № 5515-VI. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5515-17> (дата звернення : 29.07.2016).

137. Про Державний бюджет України на 2015 рік: Закон України від 28.12.2014 р. № 80-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80-19> (дата звернення : 29.07.2016).

138. Про Державний бюджет України на 2016 рік : Закон України від 25.12.2015 р. № 928-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/928-19> (дата звернення : 29.07.2016).

139. Про Державний бюджет України на 2017 рік: Закон України від 21.12.2016 р. № 1801-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1801-19> (дата звернення : 23.03.2018).

140. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015р. № 889-VIII. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19> (дата звернення : 05.08.2016)

141.. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014р. № 1697-VII. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18> (дата звернення : 13.08.2016)

142. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2453-17> (дата звернення : 17.09.2016)

143. Про статус народного депутата України : Закон України від 17.11.1992р. № 2790-XII. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2790-12> (дата звернення : 18.09.2016)

144. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27.02.2014 р. № 794-VII. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18> (дата звернення : 19.06.2016).

145. Про судову експертизу : Закон України від 25.02..1994 р. N 4038-XII. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення : 23.06.2016).

146. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999р. № 679-XIV. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14> (дата звернення : 25.06.2016).

147. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 07.06.2001 р. N 2493-III. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-14> (дата звернення : 29.06.2016).

148. Про дипломатичну службу : Закон України від 07.06.2018 р. № 2449-VIII. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2449-19> (дата звернення : 23.07.2018).

149. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010р. № 2755-VI. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення : 12.09.2016).

150. Митний кодекс України : Закон України від 13.03.2012р. № 4495-VI. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення : 14.09.2016).

151. Положення про помічника-консультанта народного депутата України : Постанова Верховної Ради України від 13.10.1995р. № 379/95-ВР. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/379/95-%D0%B2%D1%80/ed20120517> (дата звернення : 16.09.2016).

152. Основні результати роботи Кам'янець-Подільського об'єднаного управління Пенсійного фонду України Хмельницької області : Аналітичні дані.

153. Про порядок призначення пенсій на пільгових умовах жінкам, які працюють в сільськогосподарському виробництві та виховали п'ятеро і більше дітей

: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.05.1992 № 244. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/244-92-%D0%BF> (дата звернення : 24.10.2016).

154. Мاستюгіна Г. Пільгове пенсійне забезпечення працівників сільгосппідприємств. URL : <https://uteka.ua/ua/publication/Lgotnoe-pensionnoe-obespechenie-rabotnikov-selхозpredpriyatij> (дата звернення : 24.12.2016).

155. Драбик О. М. Особливості пенсійного забезпечення сільського населення: 3б. Наук. пр. Подільського державного аграрно-технічного університету. 2014. Вип. 22. С. 343-347.

156. Положення про Пенсійний фонд України : Указ Президента України від 06.04.2011 р. № 384/2011. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/384/2011> (дата звернення : 09.01.2017).

157. Про результати аналізу формування та виконання бюджету Пенсійного фонду України. Рахункова палата України, офіційний сайт URL : (дата звернення : 12.01.2017).

158. Про затвердження бюджету Пенсійного фонду України на 2011 рік : Постанова Кабінету Міністрів України від 09.06.2011р. № 643. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/643-2011-%EF> (дата звернення : 15.01.2017).

159. Про затвердження бюджету Пенсійного фонду України на 2012 рік : Постанова Кабінету Міністрів України від 08.02.2012р. № 69. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/69-2012-%D0%BF> (дата звернення : 15.01.2017).

160. Про затвердження бюджету Пенсійного фонду України на 2013 рік : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.02.2013р. № 101. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/101-2013-%D0%BF> (дата звернення : 16.01.2017).

161. Про затвердження бюджету Пенсійного фонду України на 2014 рік : Постанова Кабінету Міністрів України від 25.06.2014р. № 202. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/202-2014-%D0%BF> (дата звернення : 17.01.2017).

162. Про затвердження бюджету Пенсійного фонду України на 2015 рік : Постанова Кабінету Міністрів України від 25.02.2015р. № 67. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2015-%D0%BF> (дата звернення : 17.01.2017).

163. Про затвердження бюджету Пенсійного фонду України на 2016 рік: Постанова Кабінету Міністрів України від 25.02.2016р. № 67. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/190-2016-%D0%BF> (дата звернення : 21.01.2017).

164. Про затвердження бюджету Пенсійного фонду України на 2017 рік: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.01.2017р. № 17. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/17-2017-%D0%BF> (дата звернення : 10.04.2017).

165. Драбик О. М. Формування багаторівневої пенсійної системи ефективного соціального захисту населення. Всеукраїнська наукова Інтернет-конференція «Інформаційне суспільство: технологічні, економічні та технічні аспекти становлення (випуск 14)». Збірник тез доповідей: випуск 14 (м. Тернопіль, 26-27 жовтня 2015 р.). Тернопіль : Тайп, 2015. С. 29-33.

166. Герасименко О. О. Трансформація зайнятості як вектор гідної праці: глобальні тенденції та вітчизняні реалії URL : <http://ir.kneu.edu.ua:8080/bitstream/2010/4901/1/68%20-%2076.pdf> (дата звернення : 17.05.2017).

167. Драбик О. М. Забезпечення та результати реформування пенсійної системи: Зб..наук. пр. Подільського державного аграрно-технічного університету. 2013. № 21. С. 338-343.

168. Драбик О. М. Механізми соціального захисту та пенсійного забезпечення сільського населення. Аграрна наука, освіта, виробництво: європейський досвід для України: матер.Міжнар. наук.-практич. конф., 17-18 лист. 2015 р. Житомир: ЖНАЕУ, 2015. С. 518-521.

169. Показники середньої заробітної плати для призначення пенсій. URL : <https://pensia.ua/ua/baza-znan/pensiyna-enciklopedia/item/485-pokaznyky-serednikh-zarobitnykh-plat-po-ukraini> (дата звернення : 25.06.2017).

170. Мінімальна заробітна плата. Сайт Міністерства фінансів України.URL : <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/min/> (дата звернення : 27.04.2018).

171. Статистичний щорічник за 2010 рік. Київ : Державна служба статистики України. URL: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv_u/01/Arch_Ukr_.htm (дата звернення : 29.06.2017).

172. Статистичний щорічник за 2011 рік. Київ : Державна служба статистики України. URL: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv_u/01/Arch_Ukr_.htm (дата звернення : 29.06.2017).

173. Статистичний щорічник за 2012 рік. Київ : Державна служба статистики України. URL: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv_u/01/Arch_Ukr_.htm (дата звернення : 29.06.2017).

174. Статистичний щорічник за 2013 рік.. Київ : Державна служба статистики України. URL: http://library.oseu.edu.ua/files/StatSchorichnyk_Ukrainy_2013.pdf (дата звернення : 30.06.2017).

175. Статистичний щорічник за 2014 рік. Київ : Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/01/Arch_zor_zb.htm (дата звернення : 30.06.2017).

176. Статистичний щорічник за 2015 рік. Київ : Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/01/Arch_zor_zb.htm (дата звернення : 30.06.2017).

177. Статистичний щорічник за 2016 рік. Київ : Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/01/Arch_zor_zb.htm (дата звернення : 30.06.2017).

178. Статистичний щорічник за 2017 рік. Київ : Державна служба статистики України. URL : [file:///C:/Users/User/Desktop/z_b_szn_2017%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/User/Desktop/z_b_szn_2017%20(1).pdf) (дата звернення : 02.04.2018).

179. Мартиненко Н. В. Аналіз ефективності функціонування механізмів державного управління розвитком пенсійної системи України. URL : <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2017-4/doc/2/12.pdf> (дата звернення : 02.07.2017).

180. Melbourne Mercer Global Pension Index. URL: https://australiancentre.com.au/wpcontent/uploads/2017/10/2017_MM GPI_Report.pdf.

181. Про звернення громадян : Закон України від 02.10.1996р. № 394/96-ВР URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/394/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення : 14.09.2018).

182. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 р. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17> (дата звернення : 04.08.2017).

183. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992р. № 2657-XII. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення : 16.08.2017).

184. Про першочергові заходи щодо забезпечення реалізації та гарантування конституційного права на звернення до органів державної влади та органів місцевого самоврядування : Указ Президента України від 07.02.2008 року № 109/2008. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/109/2008> (дата звернення : 09.09.2017).

185. Про створення комплексних умов для обслуговування громадян на підприємствах, в установах та організаціях сфери управління Міністерства праці та соціальної політики України : наказ Міністерства праці та соціальної політики України від 14.05.2005р.№ 168. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/ru/v0168203-05/sp:max100> (дата звернення : 11.09.2017).

186. Про організацію прийому та обслуговування осіб, які звертаються до органів Пенсійного фонду України: постанова правління Пенсійного фонду України від 30.07.2015 р.№ 13-1. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0991-15> (дата звернення : 14.09.2017).

187. Положення про організацію прийому та обслуговування осіб, які звертаються до органів Пенсійного фонду України : постанова правління Пенсійного фонду України від 30.07.2015р. № 13-1 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0991-15> (дата звернення : 23.09.2017).

188. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17> (дата звернення : 02.10.2017).

189. Про доступ до послуг у сфері загальнообов'язкового державного пенсійного страхування : розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.06.2012 р. № 401. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/401-2012-%D1%80> (дата звернення : 10.10.2017).

190. Стратегія модернізації та розвитку Пенсійного фонду України на період до 2020 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.09.2016 р. № 672-

p. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/672-2016-%D1%80> (дата звернення : 19.10.2017).

191. Як працює накопичувальна пенсійна система. URL: https://biz.nv.ua/ukr/experts/marchuk_m/jak-pratsjuje-nakopichuvalna-pensijna-sistema-2439179.html (дата звернення : 15.08.2018).

192. За 2017 рік активи недержавних пенсійних фондів зросли на 15,3% .URL: <https://finpost.com.ua/news/8050> (дата звернення : 15.05.2018).

193. Партин Г., Тивончук О. Роль небанківських фінансових посередників у фінансуванні інноваційного розвитку. Вісник Національного банку України. 2005, № 5. С.46–51.

194. Все про недержавні пенсійні фонди. URL: <http://money.donetsk.ua/vse-pro-nederzhavni-pensijni-fondy.html> (дата звернення: 20.11.2017).

195. Коваль О. П. Мотивація участі роботодавців та робітників у системі недержавного пенсійного забезпечення. Стратегічні пріоритети. 2011, № 3. С. 96–101.

196. Pension system in Ukraine. Essential facts and numbers. Ministry of labour and social policy of Ukraine, Pension fund of Ukraine. К: Ministry of labour and social policy of Ukraine, 2008. Р.3.

197. Креховецька Л. Г. Використання досвіду зарубіжних країн у створенні трирівневої пенсійної системи України. Демографія та соціальна економіка: наук.-економ. та сусп.-політ. журн. 2010, № 2 (14). С. 123-130.

198. Леваєва Л. Ю., Кучеренко М. А. Аналіз сучасного стану системи пенсійного забезпечення в Україні. Економічний вісник університету. 2018. Вип.36 (1). С.215-229. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2018_36\(1\)__27](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2018_36(1)__27) (дата звернення : 15.05.2018).

199. Averting the Old Age Crisis: Policies to Protect the Old and Promote Growth. World Bank. NY, 1994. URL: www.worldbank.org (дата звернення : 20.11.2017).

200. Пікус Р. В., Хемій А. С. Реформування систем пенсійного страхування країн Західної Європи. Економічний аналіз. 2009, № 1, Т. 27. С.131-138.

201. Драбик О. М. Формування багаторівневої пенсійної системи ефективного соціального захисту населення. Інформаційне суспільство: технологічні, економічні та технічні аспекти становлення. Зб. тез доп. Веукр. Наук. інтернет-конф. м. Тернопіль, 26-27 жовтня 2015 р. Тернопіль : Тайп, 2015. С. 29-33.
202. Демографічна криза в Україні. Її причини та наслідки. Збірник матеріалів. Київ. Парлам. вид-во, 2003. 449 с.
203. Рівень безробіття в Україні з 2000 по 2017 рр. Офіційний сайт державної служби статистики України. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/sz/sz_u/srp_07rik_u.html (дата звернення : 25.01.2018).
204. Зайнятість працездатного населення України на сьогодні становить майже 53 %. УНІАН. URL : <https://economics.unian.ua/other/1718692-v-ukrajini-ofitsiyno-pratsyue-trohi-bilshe-polovini-pratsezdatnogo-naselennya.html> (дата звернення : 15.05.2018).
205. Драбик О. М. Державне регулювання пенсійного забезпечення в контексті соціального розвитку. Науково-виробничий журнал «Інноваційна економіка». 2018. Вип. 3-4 (74). С. 95-102.
206. Птащенко Л. О., Щербак Р. М. Проблеми формування ефективної фінансово збалансованої пенсійної системи в Україні. Формування ринкових відносин в Україні. 2008, №8(87). С.65-71.
207. Шишкіна О. О. Механізм трансформації загальнообов'язкового пенсійного страхування. URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/32606959.pdf> (дата звернення : 15.05.2018).
208. Андрощук І. В. Демографічні процеси та їх вплив на систему пенсійного забезпечення в Україні. URL : http://www.rusnauka.com/36_PWMN_2010/Economics/77172.doc.htm (дата звернення : 15.03.2018).
209. Реформування пенсійного забезпечення України: можливості та перспективи. URL : <https://www.knteu.kiev.ua/file/NjY4NQ==/9e3afbfbdddb05d9d1f5cfe41aa34b0c2.pdf> (дата звернення : 22.04.2018).

210. Міщук Г. Ю., Шишкіна О. О. Пенсійне забезпечення в Україні : оцінка стану та моделювання трансформації : моногр. Рівне : НУВТІП. 2016. 184 С.

211. Оліярник В. В. Оцінка стану недержавного пенсійного забезпечення в Україні та перспективи його розвитку. Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України : зб. наук.-техн. пр. Вип. 18.9. Львів. 2008. С. 174–180.

212. Павлів В. В., Федун І.Л. Побудова механізму функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення. URL : <http://global-national.in.ua/archive/13-2016/32.pdf> (дата звернення : 15.05.2018).

213. Міщук Г. Ю. Методологічні засади визначення вікового цензу працездатності населення. URL : <http://ir.kneu.edu.ua/bitstream/2010/3669/1/192%20-%20200.pdf> (дата звернення : 15.05.2018).

214. Про підвищення рівня соціального захисту населення : постанова КМУ від 23.04.2012 р., № 327. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/327-2012-%D0%BF> (дата звернення : 15.05.2018).

215. Драбик О. М. Методологічні основи здійснення та удосконалення пенсійного забезпечення. Аграрна наука та освіта Поділля: збірник наукових праць міжнар. наук.-практ. конф. Ч.2. (14-16 березня 2017 р., м. Кам'янець-Подільський). Тернопіль : Крок, 2017. С.154-156.

216. Линдюк О. А. Гендерні підходи у сфері пенсійного забезпечення державних службовців. URL : <http://academy.gov.ua/ej/ej19/PDF/16.pdf> (дата звернення : 15.05.2018).

217. Пояснювальна записка до проекту Закону України "Про внесення змін до деяких законів України (щодо встановлення підвищення пенсії працівникам сільськогосподарських підприємств). URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GG3R400A.html (дата звернення : 25.01.2018).

218. Про внесення змін до деяких законів України (щодо підвищення пенсій працівникам сільськогосподарських підприємств) : проект Закону № 4864 від 14 трав. 2014 р. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=50893 (дата звернення : 27.01.2018).

219. Юрій С. І. Соціальне страхування. К.: Кондор, 2004. 462 с.
220. Литвин Ю. О. Особливості соціального захисту сільського населення в ринковій економіці. URL : http://www.investplan.com.ua/pdf/23_2012/31.pdf (дата звернення : 05.02.2018).
221. Бурлай Т. В. Політика соціальної якості в контексті угоди про Асоціацію між Україною та ЄС. Економіка і прогнозування. 2015, № 4. С.81-95.
222. The European Social Model .URL : European Trade Union Confederation. July 2006. : <http://www.etuc.org/european-social-model> 4. Diversity and Commonality in European Social Policies: The Forging of a European Social Model. ed. by S. Golinowska; P. Hengstenberg; M. Zukowski. Warsaw : Wydawnictwo Naukowe Scholar, Friedrich-Ebert-Stiftung, 2009. 427 p.
223. Diversity and Commonality in European Social Policies: The Forging of a European Social Model , ed. by S. Golinowska; P. Hengstenberg; M. Zukowski. Warsaw : Wydawnictwo Naukowe Scholar, Friedrich-Ebert-Stiftung, 2009. 427 p.
224. Макара О. В. Концепція соціально орієнтованого регулювання національної економіки. URL : <http://journal.puet.edu.ua/index.php/nven/article/viewFile/236/252> (дата звернення : 25.01.2018).
225. Кармелюк Г., Пласконь С., Сенів Г. Економетричне оцінювання пенсійного забезпечення в Україні. Вісник Тернопільського національного економічного університету. Тернопіль. 2017, № 2. С.48-59.
226. Про ратифікацію Конвенції Міжнародної організації праці про мінімальні норми соціального забезпечення № 102 : Закон України від 16.03.2016р. № 1024 – VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1024-19> (дата звернення : 02.02.2018).
227. Європейський кодекс соціального забезпечення : Рада Європи; Кодекс, Міжнародний документ..Класифікація від 16.04.1964 № ETS N 48. Редакція від 06.11.1990 URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_329 (дата звернення : 02.02.2018).
228. Деякі питання визначення середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності загальнодержавного рівня на 2017-2021 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.2016 р. № 1056 URL:

<http://www.kmu.gov.ua/control/ru/cardnpd?docid=249657691> (дата звернення : 02.02.2018).

229. Прогноз економічного і соціального розвитку України на 2019-2021 роки. URL : <http://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA> (дата звернення : 06.02.2018).

230. Цілі Сталого Розвитку: Україна. Національна доповідь 2017. «Цілі сталого розвитку 2015-2030» . URL : <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku> (дата звернення : 10.02.2018).

ДОДАТКИ

ДОВІДКИ ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

*Додаток А***Характеристика національних моделей пенсійного забезпечення країн з розвинутою економікою**

Модель	Характеристика	Країна	Середній заробіток	Державні пенсійні витрати у % до ВВП	Очікувана тривалість життя при народженні	У віці 65	Населення понад 65 років 9у відсотках до працездатного населення)	Особливості
Класична «модель Бісмарка»	Перерозподіл коштів від працюючих до пенсіонерів у залежності від вкладу кожного учасника системи пенсійного забезпечення	Німеччина	60500 USD	10,7	79,8	83,4	32,8	Пенсійна система має розподільний характер і залежить від рівня зарплати та стажу. Існує соціальне забезпечення для малозабезпечених.
		Франція	47800 USD	12,5	81,1	84,9	28,2	У приватному секторі пенсійна система має два рівні: 1) надходження, пов'язані з державною пенсією 2) обов'язкові професійні схеми, основані на бальній системі. Державні схеми не потребують мінімальних пенсійних внесків. Крім того, існує цільовий мінімальний дохід для людей похилого віку.
		Іспанія	33900 USD	8,0	80,8	84,3	26,8	Національна пенсійна система-однорівнева, базується на сплаті пенсійних внесків із заробітної плати (мінімальна пенсія). Існує також спеціальна соціальна допомога, яка не потребує сплати пенсійних внесків.
Ліберально-демократична «модель Бевериджа»	Перерозподіл коштів від більш заможних верств суспільства до менш заможних (система «залишкового добробуту)»	США	40300 USD	6,0	79,1	83,9	21,1	Надаються державні пенсії, відомі як соціальне забезпечення за прогресивною формулою корисності (коефіцієнт заміщення зменшується зі зростанням доходів громадян, його порогові значення-21-128%). Існує також поновлення платежів для малозабезпечених пенсіонерів. Виплата пенсій коригується відповідно до зростання цін.
		Великобританія	61500 USD	5,4, 2012р.- 6,7	79,4	83,2	27,3	Державна схема має два рівні: фіксовані базова пенсія і додаткове пенсійне забезпечення, які доповнює добровільний приватний пенсійний

								сектор. Більшість працівників «контракту» використовують другий рівень для отримання різних приватних пенсій. Застосовується пенсійний кредит для задоволення потреб бідних пенсіонерів.
		Японія	48400 USD	9,8	82,6	85,7	35,5	Державна пенсійна система має два рівні: базова фіксована схема і пенсії, пов'язані з планом (пенсійні схеми працюючих).
Соціаль-но-орієнтована	Посвідчення солідарної та накопичувальної систем, гідне соціальне забезпечення громадян зведено в ранг національної ідеї та відповідальність за не покладено на державу	Швеція	53400 USD	7,2	80,9	84,4	30,2	Пенсійна система має три рівні: розподільчий, накопичувальний та добровільний. Єдина система соціального страхування з обов'язковими індивідуальними умовно-накопичувальними рахунками та накопичувальними рахунками з визначеними внесками.
		Данія	70500 USD	5,6	78,3	82,6	26,8	Існує державна базова схема. Додаткові пенсії виплачуються найбільш знедоленим пенсіонерам. Є також схема, заснована на внесках фізичних осіб. Крім того, обов'язкові професійні схеми як частина колективної угоди охоплюють близько 90% штатних працівників.
		Норвегія	77900 USD	4,7	80,6	83,8	24,6	Починаючи з 2011 року, діє нова пенсійна система, яка включає дохід від пенсії та пенсійні гарантії для людей, у яких немає пенсії взагалі або вона є дуже малою. Пенсійна гарантія є додатковим доходом до пенсії. У 2006 році була введена обов'язкова професійна пенсія в приватному секторі.

Джерело:

Моделі соціального захисту в країнах ЄС

Модель соціального захисту та країнипредставники	Основна характеристика	Забезпечення соціального страхування	Основні принципи, на яких базується модель
1	2	3	3
Континентальна модель (модель Бісмарка) – Німеччина	Встановлює жорсткий зв'язок між рівнем соціального захисту і тривалістю професійної діяльності	Фінансується в основному за рахунок внесків роботодавців та застрахованих (не включається до державного бюджету ¹)	1) принцип професійної солідарності: існування страхових фондів, які управляються на паритетних початках найнятими робітниками і підприємцями. Вони акумулюють соціальні відрахування із заробітної плати, з яких і здійснюються страхові виплати ² ; 2) принцип актуарної справедливості, коли величина страхових виплат визначається, передусім, величиною страхових внесків: існують граничні рівні заробітної плати, вище за які соціальне страхування не є обов'язковим (можливе лише добровільне страхування), або обмеження відрахувань (в межах граничної заробітної плати)
Англосакська модель (модель Беверіджа [6]) – Великобританія та Ірландія	Відповідно до ідей Кейнса ґрунтується на тому, що динаміка суспільного виробництва і зайнятості визначаються чинниками платоспроможного попиту, а отже, перерозподіл доходів на користь соціальних груп, які одержують нижчі доходи, здатний підвищити платоспроможний попит масових покупців	Фінансування проводиться як за рахунок оподаткування (фінансування сімейної допомоги і охорони здоров'я), так і за рахунок страхових внесків (фінансування іншої соціальної допомоги). Соціальне страхування з достатньо низькими соціальними виплатами, домінуюча роль соціальної допомоги	1) принцип загальності (універсальності) системи соціального захисту: розповсюдження цієї системи на всіх громадян, що потребують матеріальної допомоги; 2) принцип одноманітності та уніфікації соціальних послуг і виплат, що виражається в однаковому розмірі пенсій, допомоги і медичного обслуговування, а також умов їх надання; 3) принцип розподільної справедливості – основоположний в даній моделі, оскільки в даному випадку мова йде не про професійну, а про національну солідарність
Скандинавська модель – Данія, Швеція і Фінляндія	Соціальний захист розуміється як законне право громадянина. Відмінною рисою є широке охоплення різних соціальних верств і життєвих ситуацій, які вимагають підтримки суспільства. Певний рівень соціальних послуг та виплат, як правило, гарантується всім жителям країни і не зумовлюється зайнятістю та сплатою страхових внесків. Рівень соціальної захищеності досить високий, що досягається за рахунок активної перерозподільної політики, спрямованої на вирівнювання рівня доходів	Фінансування систем соціального захисту здійснюється переважно за рахунок оподаткування, хоча певну роль грають страхові внески підприємців і найнятих робітників. Виняток – страхування на випадок безробіття (добровільне, під контролем профспілок)	Необхідною передумовою функціонування даної моделі є високо організоване суспільство, що будується на основі принципів інституційного суспільства
Південноєвропейська модель – Італія, Іспанія, Греція і Португалія	Перехідна модель, що розвивається, не має чіткої організації. Рівень соціальної захищеності, характерний для даної моделі, відносно низький, а завдання соціального захисту розглядається часто як турбота родичів та сім'ї	Основну роль відіграє сім'я та інші інститути громадянського суспільства, а соціальна політика носить переважно пасивний характер і орієнтована на компенсацію втрат в доходах окремих категорій громадян	Принцип асиметричності, що проявляється в асиметричності структури соціальних витрат (зокрема, в Італії це проявляється в тому, що найбільшу частину соціальних витрат складає пенсійне забезпечення (14,7 % ВВП при середньоєвропейському рівні – 12,5 %), тоді як на підтримку сім'ї, материнства і політику зайнятості витрачаються порівняно незначні кошти (близько 1%). Середній розмір пенсії в Італії в кінці 90-х рр. XX ст. був найвищий в Європі після Франції та Нідерландів) [9, с. 2]

*Джерело: [105].

Додаток В

**Середній розмір призначеної місячної пенсії усіх категорій пенсіонерів
за регіонами станом на 01.01.2018 року**

Області	Середній розмір призначеної місячної пенсії, (грн)						
	Усього	У тому числі					
		за віком	по інвалідності	у разі втрати годувальника	за вислугу років	соціальні	довічне грошове утримання суддів у відставці
Україна	2479,15	2556,68	2000,92	2368,04	2595,16	1450,56	24722,27
Вінницька	2083,00	2101,70	1816,06	2208,48	2347,80	1452,01	24885,12
Волинська	2089,92	2137,62	1805,25	2011,27	2426,72	1452,11	24320,31
Дніпропетровська	2853,34	2983,23	1986,29	2633,64	2475,09	1450,77	24117,11
Донецька	3268,03	3453,81	2146,12	3263,67	2405,07	1447,29	23431,58
Житомирська	2133,45	2173,94	1941,19	1951,21	2354,31	1451,86	24253,54
Закарпатська	1997,29	2036,10	1740,30	1760,48	2435,34	1439,00	24075,93
Запорізька	2681,15	2785,45	1992,67	2556,56	2501,79	1450,82	23728,09
Івано-Франківська	2148,60	2224,15	1796,17	1943,38	2460,41	1449,18	25374,68
Київська	2501,14	2526,57	2473,53	2219,17	2528,65	1452,33	23923,96
Кіровоградська	2197,16	2220,73	1874,07	2122,60	2559,82	1449,93	24724,39
Луганська	2985,89	3087,46	2282,21	3101,17	2331,29	1450,03	23001,09
Львівська	2255,36	2348,99	1795,73	2111,20	2576,64	1450,80	24733,66
Миколаївська	2303,87	2377,74	1786,77	2131,44	2429,38	1452,25	23908,42
Одеська	2330,90	2372,70	2011,41	2174,64	2639,67	1450,13	24478,29
Полтавська	2400,98	2458,93	2065,43	2255,77	2484,82	1451,67	23857,26
Рівненська	2097,26	2151,13	1833,49	1728,23	2440,66	1451,58	23736,54
Сумська	2233,98	2262,51	1952,55	2172,52	2320,10	1448,60	24163,89
Тернопільська	1930,55	1962,07	1692,50	1733,55	2265,81	1453,59	24112,96
Харківська	2530,21	2595,16	2071,29	2476,31	2575,12	1452,29	24085,47
Херсонська	2140,75	2175,00	1745,98	1986,53	2420,69	1452,69	24534,15
Хмельницька	2063,47	2100,77	1853,19	2035,04	2333,95	1452,48	24261,63
Черкаська	2210,61	2239,71	2073,81	2126,42	2345,53	1452,74	24116,67
Чернівецька	1998,71	2013,71	1752,44	2068,89	2359,66	1458,11	24524,07
Чернігівська	2187,15	2178,79	2112,51	2248,52	2349,85	1451,69	24242,73
м.Київ	3332,38	3375,26	2737,46	2828,47	3865,42	1449,99	28249,54

*Джерело: [178].

Додаток Г

Розподіл пенсіонерів за розміром по відношенню до прожиткового мінімуму, на 01.01.2018 року

Регіони	Нижче прожиткового мінімуму		У розмірі прожиткового мінімуму		Вище прожиткового мінімуму		Регіони	Питома вага осіб, які отримують пенсію, %		
	кількість пенсіонерів, осіб	середній розмір пенсії, грн	кількість пенсіонерів, осіб	середній розмір пенсії, грн	кількість пенсіонерів, осіб	середній розмір пенсії, грн		нижче прожиткового мінімуму	у розмірі прожиткового мінімуму	вище прожиткового мінімуму
Україна	87210	867,70	768040	1373,00	10870120	2570,24	Україна	0,74	6,55	92,71
Вінницька	1692	939,07	31282	1373,00	444200	2137,36	Вінницька	0,35	6,56	93,09
Волинська	4403	835,91	20066	1373,00	247280	2170,43	Волинська	1,62	7,38	91,00
Дніпропетровська	6303	860,05	53372	1373,00	925101	2952,33	Дніпропетровська	0,64	5,42	93,94
Донецька	5068	974,25	40779	1373,00	808015	3378,05	Донецька	0,59	4,78	94,63
Житомирська	4695	824,62	24823	1373,00	357887	2203,36	Житомирська	1,21	6,41	92,38
Закарпатська	3379	825,51	36068	1373,00	240623	2107,33	Закарпатська	1,21	12,88	85,91
Запорізька	3414	892,15	33458	1373,00	531622	2774,97	Запорізька	0,60	5,89	93,51
Івано-Франківська	3239	835,47	30214	1373,00	326687	2233,35	Івано-Франківська	0,90	8,39	90,71
Київська	4125	873,70	39425	1373,00	518921	2599,79	Київська	0,73	7,01	92,26
Кіровоградська	2627	856,91	19064	1373,00	265655	2269,55	Кіровоградська	0,91	6,64	92,45
Луганська	1706	899,12	18022	1373,00	327116	3085,63	Луганська	0,49	5,20	94,31
Львівська	7030	864,07	43972	1373,00	644245	2330,77	Львівська	1,01	6,33	92,66
Миколаївська	3013	832,23	24232	1373,00	297609	2394,57	Миколаївська	0,93	7,46	91,61
Одеська	5252	836,46	52097	1373,00	564241	2433,26	Одеська	0,85	8,38	90,77
Полтавська	3585	944,41	23064	1373,00	417794	2470,22	Полтавська	0,81	5,19	94,00
Рівненська	4748	794,55	25783	1373,00	270560	2189,14	Рівненська	1,58	8,56	89,86
Сумська	1503	942,05	19558	1373,00	324369	2291,88	Сумська	0,44	5,66	93,90
Тернопільська	2813	856,27	27152	1373,00	262628	1999,69	Тернопільська	0,96	9,28	89,76
Харківська	4689	908,34	52253	1373,00	794278	2615,91	Харківська	0,55	6,14	93,31
Херсонська	2844	814,77	28335	1373,00	266216	2236,63	Херсонська	0,96	9,53	89,52
Хмельницька	3660	840,96	24563	1373,00	379424	2119,96	Хмельницька	0,90	6,03	93,08
Черкаська	2677	845,27	23869	1373,00	385291	2271,99	Черкаська	0,65	5,80	93,55
Чернівецька	772	869,43	25547	1373,00	201105	2082,54	Чернівецька	0,34	11,23	88,43
Чернігівська	1087	882,43	20153	1373,00	323158	2242,31	Чернігівська	0,32	5,85	93,83
м.Київ	2886	948,27	30889	1373,00	746095	3422,72	м.Київ	0,37	3,96	95,67

*Джерело : [178] .

Додаток Г**Індикатори та порогові значення індикаторів стану соціальної безпеки
України**

№ з/п	Індикатор, одиниця виміру	Порогове значення (х) опт
1	Частка населення із сукупними витратами, які нижче 75% медіанного рівня сукупних витрат (рівень бідності), %	не більше 25
2	Частка населення із середніми сукупними витратами на одну особу на місяць, які нижче прожиткового мінімуму, %	не більше 40
3	Відношення середньої зарплати до прожиткового мінімуму, разів	не менше 3
4	Відношення мінімального розміру пенсії до прожиткового мінімуму, разів	1,5 - 2
5	Відношення індексу номінальних сукупних ресурсів домогосподарств до індексу споживчих цін, разів	не менше 1
6	Відношення сукупних витрат 10% найбільш забезпеченого населення до 10% найменш забезпеченого, разів	не більше 8
7	Частка витрат на харчування (продовольчі товари та харчування поза домом) у загальному обсязі споживчих грошових витрат домогосподарств, %	не більше 50
8	Рівень безробіття (за методологією МОП), %	не більше 10
9	Рівень тривалого безробіття у працездатному віці (відношення чисельності безробітних понад шість місяців до загальної чисельності безробітних), %	не більше 25 - 30

*Джерело: [125].

Додаток Д**СХЕМА дій спеціаліста підрозділу з обслуговування громадян**

Найменування процедури	Операції, які виконує спеціаліст
1. З'ясування причини звернення до органу Пенсійного фонду	З'ясування причин звернення одержувача послуги до органу Пенсійного фонду та внесення інформації про нього (прізвище, ім'я та по батькові, дата народження, місце проживання) до системи обліку звернень громадян
2. Інформування про порядок вирішення питань одержувача послуги	1. Проведення співбесіди. 2. Направлення у разі потреби одержувача послуги до інформаційних матеріалів, пояснення механізму роботи з ними, надання бланків та зразків документів
3. Приймання документів	1. Приймання від одержувача послуги заяв та/або документів, перевірка наявності додатків, зазначених у зверненні. 2. Інформування про порядок та строки їх розгляду, одержання інформації про результат. 3. З'ясування бажаного способу одержання відповіді (інформації про результат), якщо подані документи передбачають надання відповіді органом Пенсійного фонду. 4. Оформлення необхідних документів у разі, якщо обраний спосіб інформування про їх результат передбачає внесення інформації про засоби зв'язку, адресу електронної пошти, оформлення згоди одержувача послуги на збирання та обробку персональних даних тощо. 5. Реєстрація звернення. 6. У разі приймання заяв, передбачених <u>Порядком подання та оформлення документів для призначення (перерахунку) пенсій відповідно до Закону України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування"</u> , затвердженим постановою правління Пенсійного фонду України від 25 листопада 2005 року № 22-1, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 27 грудня 2005 року за № 1566/11846 (у редакції постанови правління Пенсійного фонду України від 07 липня 2014 року № 13-1), <u>Порядком подання документів для призначення і виплати щомісячного довічного грошового утримання суддям у відставці органами Пенсійного фонду України</u> , затвердженим постановою правління Пенсійного фонду України від 25 січня 2008 року № 3-1, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 12 березня 2008 року за № 200/14891, Переліком та порядком подання документів, необхідних для призначення (перерахунку) пенсій відповідно до Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність", затвердженим постановою правління Пенсійного фонду України від 06 квітня 2011 року № 10-3, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 06 липня 2011 року за № 816/19554, здійснюються: перевірка правильності оформлення заяви, відповідності викладених у ній відомостей про особу даним паспорта та документам про стаж; здійснення попередньої правової експертизи змісту і належного оформлення наданих документів; перевірка правильності копій відповідних документів, фіксування й засвідчення виявлених розходжень; видача пам'ятки пенсіонеру, виготовлення та додавання до поданих одержувачем послуги документів копії пам'ятки для збереження у пенсійній справі. Після запровадження ведення електронних пенсійних справ - сканування наданих документів, засвідчення спеціально призначеним для таких цілей електронним цифровим підписом (електронною печаткою); формування заяви про призначення (перерахунок тощо) пенсії в електронному вигляді, друк та надання її для підпису заявникові; формування розписки-повідомлення про прийняті документи, а у разі якщо подано не всі необхідні документи, - про документи, які необхідно надати додатково.

	7. Передача документів за належністю до структурного підрозділу, до повноважень якого належить вирішення питання
4. Консультування	<p>1. Надання одержувачу послуги загальної інформації про умови, порядок призначення, перерахунку, виплати пенсій, сплату обов'язкових платежів, адміністрування яких здійснюється органом Пенсійного фонду, ведення обліку (коригування відомостей) осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню.</p> <p>2. Направлення у разі потреби одержувача послуги до інформаційних матеріалів, пояснення механізму роботи з ними, надання бланків та зразків документів.</p> <p>3. Надання у разі потреби консультацій і допомоги у заповненні документів.</p> <p>4. Роз'яснення порядку і процедури оскарження рішень (дій, бездіяльності) органів Пенсійного фонду</p>
5. Надання інформації та результатів розгляду заяв, звернень	<p>1. Перевірка документів, що посвідчують особу та її повноваження.</p> <p>2. Перевірка наявності звернення та строків його розгляду.</p> <p>3. З'ясування наявності відповіді (результатів розгляду) або причин їх відсутності.</p> <p>4. Видача під підпис одержувачу послуги документів, або надання запитуваної особою, що звернулась до органів Пенсійного фонду, інформації, або надання відомостей про порядок та строки одержання такої інформації</p>
6. Видача повідомлень, довідок, виписок, інших документів з питань пенсійного забезпечення, сплати обов'язкових платежів, адміністрування яких здійснюється органами Пенсійного фонду, ведення обліку осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню	<p>1. Перевірка наявності звернення щодо видачі повідомлень, довідок, виписок, інших документів з питань пенсійного забезпечення, сплати обов'язкових платежів, адміністрування яких здійснюється органами Пенсійного фонду, ведення обліку осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню, факту їх виготовлення.</p> <p>2. Одержання документів від структурних підрозділів, відповідальних за їх виготовлення, перевірка оформлення, реквізитів.</p> <p>3. Видача документів під підпис одержувачу послуги</p>
7. Запис на прийом	<p>1. З'ясування зручного часу для призначення прийому.</p> <p>2. З'ясування переліку питань, з яких звертається одержувач послуги, для визначення професійного (функціонального) спрямування спеціаліста, що здійснюватиме прийом.</p> <p>3. Призначення часу прийому.</p> <p>4. Надання одержувачу послуги інформації про час прийому.</p> <p>5. З'ясування способів зв'язку для надання інформації у разі можливих змін часу прийому</p>
8. Надання одержувачу послуги можливості перегляду персональних даних, що містяться в реєстрі застрахованих осіб Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування, автоматизованій системі обробки пенсійної документації	<p>1. Надання інформації одержувачу послуги щодо необхідності пред'явлення паспорта, довідки про реєстраційний номер облікової картки платника податків фізичної особи згідно з Державним реєстром фізичних осіб-платників податків або свідоцтва про загальнообов'язкове соціальне страхування чи реєстрі застрахованих осіб пенсійного посвідчення.</p> <p>2. Після пред'явлення цих документів підготовка запитів програмними засобами для одержання інформації, щодо якої звертається одержувач послуги.</p> <p>3. Одержання програмними засобами інформації.</p> <p>4. Надання інформації для перегляду одержувачу послуги.</p> <p>5. У разі потреби - роз'яснення одержувачу послуги порядку та обсягу надання інформації у паперовій формі та прийом заяви про виготовлення повідомлень, довідок про відомості з реєстру застрахованих осіб Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування, автоматизованій системи обробки пенсійної документації</p>

Додаток Е

Інформація про надані послуги для жителів міста Кам'янця-Подільського та сільського населення (Кам'янець-Подільського району)

Показники	Роки							Відхилення 2017р. від 2011р., + -
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	
Послуги для одержувачів пенсій та допомог								
Прийом документів для призначення (перерахунку) пенсії	4557	11187	10517	11174	11739	10369	11170	+6613
Видача довідок	12866	6249	5171	5746	10978	9101	7081	-5785
Заповнення анкет та видача пенсійних посвідчень	3231	8435	6673	8355	7366	6522	6982	+3751
Прийом документів з питань виплати пенсій	9567	6232	8633	10133	11312	9106	8294	-1273
Видача документів	-	1677	1485	1929	1878	1557	1699	+1699
Звірка реквізитів пенсійної справи (ПІБ, паспорт, код)	-			19087	3332	3880	4496	+4496
Послуги для страховальників та застрахованих осіб								
Надання інформації з Державного реєстру	1512	4383	5239	6312	9166	9036	11132	+9620
Прийом анкет та видача свідоцтв про ЗДСС	2126	135	207	97	37	17	5	-2121
Прийом звітності	30018	31767	22077	569	722	426	361	-29657
Прийом заяв, документів для взяття на облік страховальників та застрахованих осіб	286	853	285	23	20	35	22	-264
Видача виконавчих документів, повідомлень, вимог та розрахунків до сплати	3485	549	356	-	-	9	7	-3478
Надано консультацій в управлінні на особистому прийомі	21468	24843	15354	13221	13804	13050	18947	-2521
Через ГТЛ	941	911	708	753	840	498	773	-168
Під час проведення ПТЛ	75	16	29	42	57	27	28	-47
Надійшло письмових звернень	723	148	130	210	129	200	118	-605
Реєстрація користувачів WEB portalу	-	-	5	1	9	135	879	+879

*Джерело : [151].

Додаток Є

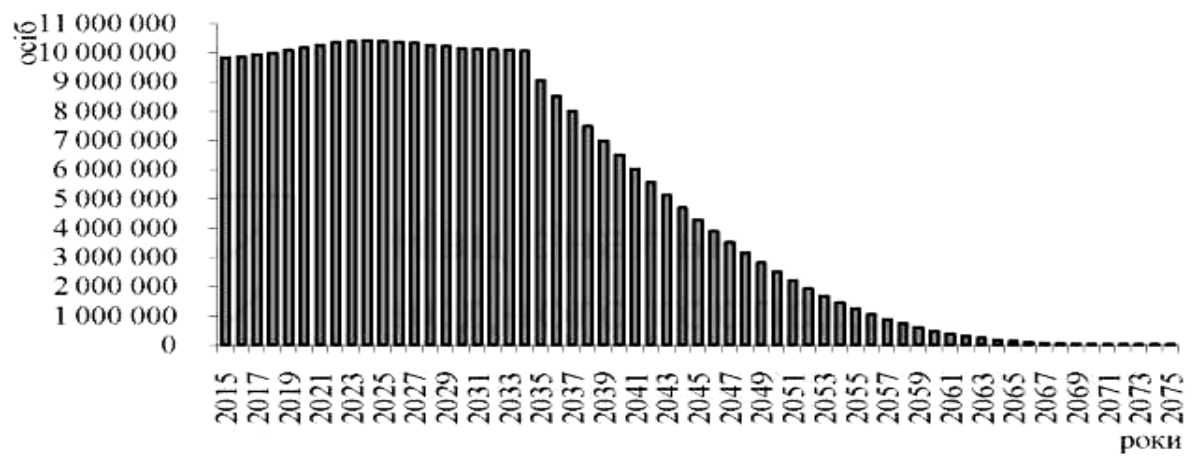
Світові демографічні тенденції

Прогноз.

(Чисельність населення в 1995 р. = 100)

	1995	2000	2010	2020	2030	2050
США населення	100,0	104,8	113,0	119,8	124,7	172,2
демографічне навантаження	19,2	19,0	20,4	27,6	36,8	38,4
Японія населення	100,0	101,3	102,2	100,6	97,6	91,6
демографічне навантаження	20,3	24,3	33,0	43,0	44,5	54,0
Німеччина населення	100,0	100,0	97,2	94,2	90,6	81,2
демографічне навантаження	22,3	23,8	30,3	35,4	49,2	51,9
Франція населення	100,0	102,2	104,9	106,9	107,8	107,8
демографічне навантаження	22,1	23,6	24,6	32,3	39,1	43,5
Італія населення	100,0	100,1	98,2	95,3	91,9	82,6
демографічне навантаження	23,8	26,5	31,2	37,5	48,3	60,0
Великобританія населення	100,0	101,0	102,2	103,5	103,9	102,0
демографічне навантаження	24,3	24,4	25,8	31,2	38,7	41,2
Канада населення	100,0	105,0	113,2	119,7	123,1	122,7
демографічне навантаження	17,5	18,2	20,4	28,4	39,1	41,8
Швеція населення	100,0	101,8	103,8	105,7	107,0	107,0
демографічне навантаження	17,4	26,9	29,1	35,6	39,4	38,6
Україна населення	100,0	95,7	89,1	85,2	81,0	72,7
демографічне навантаження, %: (65 і старше)/(15—64)	20,6	20,3	22,3	24,8	30,0	38,7
населення пенсійного віку (55+/60+)/ населення працездатного віку (16— 54/59)	40,4	41,6	40,5	49,1	53,1	72,1

*Джерело: [124; 202].

Рис. 3.2. Прогнозна чисельність пенсіонерів, що отримують пенсії за віком лише з солідарної системи

*Джерело: [207]

Додаток 3

ПЕНСІЙНИЙ ФОНД УКРАЇНИ

вул. Бастіонна, 9, м. Київ-14, 01601 тел. 284-89-33, факс 284-73-37, E-mail: info@pfu.gov.ua Код ЄДРПОУ 00035323

25.05.2018 № 31558/2

На № _____

від _____

**У спеціалізовану вчену раду по
захисту дисертаційних робіт
на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

ДОВІДКА

про впровадження результатів наукових досліджень
Драбик Оксани Миколаївни

Надана Драбик Оксані Миколаївні в тому, що вона постійно працює над дослідженням та вивченням пенсійного законодавства України, забезпечує реалізацію державної політики у сфері пенсійного забезпечення шляхом виконання у щоденному режимі роботи з прийому та обслуговування громадян, надання послуг одержувачам пенсій, допомог, страхувальникам і застрахованим особам міста Кам'янця-Подільського та Кам'янець-Подільського району.

Результати проведеного дослідження мають практичну значимість та дозволяють формувати критерії і показники, що характеризують виконання функціональних процесів, використовуються у підготовці заходів та практичній реалізації Стратегії модернізації та розвитку Пенсійного фонду України на період до 2020 року з метою забезпечення європейських стандартів функціонування та надання послуг.

Запропоновані критерії та показники результативності, ефективності і якості надання послуг заслуговують на увагу, зокрема, в частині удосконалення методики визначення шляхів підвищення пенсійної виплати особам, які свій страховий стаж набули, працюючи в сільській місцевості та/або в сільському господарстві, що сприятиме покращенню ситуації з зайнятістю населення, розвитку села, і, відповідно, наповненню бюджетів усіх рівнів.

Визначені шляхи модернізації та варіанти формування бездефіцитного бюджету Пенсійного фонду, запропоновані механізми державного регулювання з урахуванням новітніх інформаційних та управлінських технологій використовуються керівниками і фахівцями для прийняття ефективних організаційних та структурних рішень, направлених на зміцнення фінансової стабільності пенсійної системи.

Заступник Голови правління

І. Ковпашко

Додаток И

**ПЕНСІЙНИЙ ФОНД УКРАЇНИ
ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ
В ХМЕЛЬНИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ**

вул. Герцена, 10, м. Хмельницький, 29013 тел. (0382) 79-47-74, факс 79-57-28, E-mail: post@km.pfu.gov.ua, Код ЄДРПОУ 21318350

29.12.2017 № 15554/08

На № _____

від _____

У спеціалізовану вчену раду
по захисту дисертаційних робіт
на здобуття вченого ступеня
кандидата економічних наук

ДОВІДКА
про впровадження результатів наукових досліджень
Драбик Оксани Миколаївни

Надана Драбик Оксані Миколаївні в тому, що вона постійно працює над дослідженням та вивченням пенсійного законодавства України, забезпечує реалізацію державної політики у сфері пенсійного забезпечення, шляхом виконання у щоденному режимі роботи з прийому, обслуговування й надання законодавчо-передбачених послуг одержувачам пенсій, допомог, страхувальникам і застрахованим особам на території міста Кам'янця-Подільського та Кам'янець-Подільського району.

Результати наукового дослідження демографічного стану населення міста і району та впливу заробітної плати, сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування на розмір пенсій для населення використовуються спеціалістами управління під час призначення, перерахунків, виплаті пенсій та допомог.

В цілому результати дослідження мають наукову і практичну значимість, сприяють підвищенню ефективності праці в головному управлінні Пенсійного фонду України в Хмельницькій області

Начальник головного управління

О.С.Заярнюк

Додаток I

**ПЕНСІЙНИЙ ФОНД УКРАЇНИ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКЕ ОБ'ЄДНАНЕ
УПРАВЛІННЯ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ
ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ**

вул. Огієнка, 10, м. Кам'янець-Подільський, 32300 тел./факс. 3-14-60, E-mail: r25@km.pfu.gov.ua, Код ЄДРПОУ 37863929

04.12.2014 № 21321/01

На № _____ від _____

У спеціалізовану вчену раду
по захисту дисертаційних робіт
на здобуття вченого ступеня
кандидата економічних наук

ДОВІДКА
про впровадження результатів наукових досліджень
Драбик Оксани Миколаївни

Надана Драбик Оксані Миколаївні в тому, що вона активно займається вивченням пенсійного законодавства України та відповідно до норм чинного законодавства спрямовує, організовує і координує роботу Кам'янець-Подільського об'єднаного управління Пенсійного фонду України Хмельницької області з питань організації призначення, перерахунків, виплати пенсій та допомог пенсіонерам міста та району.

Проводить велику аналітичну та інформаційно - роз'яснювальну роботу, займається дослідженням демографічного стану населення міста й району та впливу заробітної плати, сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування на розмір пенсій для населення.

Пропозиції Драбик О. М. щодо оптимізації структури органів Пенсійного фонду, обґрунтування ефективності пенсійної системи України для застрахованої особи через використання коефіцієнту заміщення пенсією втраченого доходу й відповідно гідного рівня пенсійного забезпечення мають наукову і практичну значимість, використовуються спеціалістами управління при призначенні, перерахунках, виплаті пенсій та допомог, сприяють підвищенню ефективності праці в управлінні.

Начальник управління
Тетерук З 13 90

З.В.Кацап

Додаток І

**Міністерство соціальної політики України
Державна служба зайнятості
(Центральний апарат)
Хмельницький обласний центр зайнятості
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ МІСЬКИЙ ЦЕНТР ЗАЙНЯТОСТІ**

вул.Гунська,9, м.Кам'янець-Подільський, Хмельницька обл.,32300, тел.(03849) 3-25-72, факс 3-25-72
E-mail: kampfodgd@kmo.gov.ua Web: www.dcz.gov.ua/khm Код ЄДРПОУ 22986823

14.03.2018 № 14-01/304а

У спеціалізовану вчену раду
по захисту дисертаційних робіт
на здобуття вченого ступеня
кандидата економічних наук

Довідка
про впровадження результатів наукових досліджень
Драбик Оксани Миколаївни

Надана Драбик Оксані Миколаївні в тому, що вона постійно працює над дослідженням та вивченням стану ринку праці, зокрема у місті Кам'янець-Подільському.

Під час проведення зустрічей, семінарів та інших заходів для осіб перед пенсійного віку, молоді, працівників, вивільнюваних з підприємств, установ та організацій, осіб які відчувають складності у працевлаштуванні, а також інших категорій незайнятого населення Оксана Миколаївна завжди приймає участь, з метою проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи з питань пенсійного забезпечення, соціального страхування, легалізації заробітної плати.

Її пропозиція з прогнозування чисельності пенсіонерів на основі врахування змін нижньої і верхньої межі вікового цензу, що впливає на збільшення зайнятості, взята до уваги Кам'янець-Подільським міським центром зайнятості населення та сприяє соціальному захисту незайнятих громадян міста.

Директор

Н.І.Постова

Додаток Й

**КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКА МІСЬКА РАДА
ДЕПАРТАМЕНТ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ**

вул. Шевченка, 26, м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька обл., Україна, 32300.
тел.факс (03849) 9-11-95, 9-13-31 E-mail: soczahist@kam-pod.gov.ua Код ЄДРПОУ 03198570

23.02.2018 № 5/20/01-04 На № _____ від _____

У спеціалізовану вчену раду
по захисту дисертаційних робіт
на здобуття вченого ступеня
кандидата економічних наук

ДОВІДКА

про впровадження результатів наукових досліджень

Драбик Оксани Миколаївни

Надана Драбик Оксані Миколаївні в тому, що вона постійно працює над дослідженнями та вивченням стану соціального захисту громадян, зокрема у місті Кам'янці-Подільському.

Під час проведення різнопланових форм і методів інформаційно-роз'яснювальної роботи Оксана Миколаївна постійно зустрічається з незахищеними верствами населення міста, завжди приймає участь у заходах, що стосуються соціальної сфери.

Пропозиції Драбик О.М. щодо досягнення цілей соціального розвитку, які визначені Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом і впровадження нових сучасних підходів до вітчизняного державного регулювання в соціальній сфері, а також уникнення потенційних соціальних ризиків, мають наукову й практичну значимість, взяті до уваги й використовуються Департаментом соціального захисту населення Кам'янець-Подільської міської ради при розробці Комплексної програми соціального захисту населення міста.

Директор ДСЗН

Л. Позинюк

Додаток К

УКРАЇНА

КАМ'ЯНЕЦЬ – ПОДІЛЬСЬКА РАЙОННА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ
вул. Троїцька, 2 м. Кам'янець-Подільський 32300
тел./факс (03849) 9-13-94, E-mail: upszn6808@ukr.net Код ЄДРПОУ 03198439

08.05.18 № 432/9
На № _____ від _____

У спеціалізовану вчену раду
по захисту дисертаційних робіт
на здобуття вченого ступеня
кандидата економічних наук

ДОВІДКА

про впровадження результатів наукових досліджень
Драбик Оксани Миколаївни

Надана Драбик Оксані Миколаївні в тому, що вона постійно працює над дослідженням та вивченням стану соціальної захищеності, зокрема сільського населення Кам'янець-Подільського району.

З метою проведення інформаційно – роз'яснювальної роботи, яка проводиться органами Пенсійного фонду, Оксана Миколаївна завжди зустрічається з незахищеними верствами населення району, приймає участь у заходах, що стосуються соціальної сфери.

Побудована нею дендрограма подібності за основними чинниками методом кластерного аналізу підтверджує тенденцію збільшення розміру пенсії, відповідно покращення пенсійного забезпечення, яке супроводжується підвищенням ВВП у розрахунку на 1 особу і середньомісячної заробітної плати, тоді як частка пенсіонерів у сільській місцевості та економічного активного населення зменшуються мають наукову і практичну значущість. Її пропозиції щодо покращення соціального захисту жителів району взяті до уваги й використовуються при розробці програми соціально-економічного розвитку сільського населення району.

Начальник управління

П.Середа

Додаток Л

**ПОДІЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
АГРАРНО-ТЕХНІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**вул. Шевченка, 13, м. Кам'янець-Подільський
Хмельницька обл., Україна, 32300.

Тел. (03849) 2-52-92, тел./факс (03849) 2-52-18

E-mail: main@pdatu.edu.ua www.pdatu.edu.ua

**STATE AGRARIAN
AND ENGINEERING
UNIVERSITY IN PODILYA**13 Shevchenko Str., Kamianets-Podilskyi
Khmelnitskyi region, Ukraine, 32300.

Tel. (03849) 2-52-92, tel./fax (03849) 2-52-18

E-mail: main@pdatu.edu.ua www.pdatu.edu.ua

18 квітня 2018 р.

№ 71-01-444/1

ДОВІДКА

про впровадження результатів наукових досліджень

Драбик Оксани Миколаївни

Наукові результати дисертаційного дослідження Драбик Оксани Миколаївни на тему «Державне регулювання пенсійного забезпечення в контексті соціального захисту сільського населення» використовуються в навчальному процесі Подільського державного аграрно-технічного університету в навчальній роботі при викладанні дисциплін «Державне регулювання економіки», «Економіка праці і соціально-трудових відносини», «Соціальна економіка», «Управління витратами», «Інституційна економіка» та у науково-дослідній роботі викладачів, аспірантів, студентів університету в системі підготовки бакалаврів і магістрів економічного факультету. Окремі практичні рекомендації беруться до уваги при наданні консультацій студентам, які готуються приймати участь у наукових конференціях і засіданнях наукових гуртків.

Довідка видана для подання у спеціалізовану вчену раду по захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук.

Проректор з навчальної,
науково-інноваційної
та міжнародної діяльності

Т. Білик

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз даних:

1. Драбик О.М. Пенсійне забезпечення в контексті соціального захисту населення. *Вісник Хмельницького національного університету*. Хмельницький, 2015. № 4. Т. 1. С. 99-104. (*Index Copernicus, Google Scholar, РИНЦ*) (0,60 друк. арк.). (Автором визначено проблеми та необхідність упровадження в життя нової системи пенсійного забезпечення, соціально-економічні показники та індикатори, які визначатимуть адаптацію суспільства до глобального процесу трансформації демографічних структур і впливатимуть на соціальний захист населення і стабілізацію безпеки в Україні).

2. Драбик О.М. Державне регулювання пенсійного забезпечення в контексті соціального розвитку. Науково-виробничий журнал «Інноваційна економіка». 2018. Вип. 3-4 (74). С. 95-102. (*Index Copernicus, РИНЦ*) (0,75 друк. арк.). (Автором розглянуто основні важелі державного регулювання пенсійного забезпечення в контексті соціального розвитку в Україні та встановлено, що негативно впливає на пенсійну систему країни стан зайнятості населення, безробіття, міграційні процеси).

Статті у інших міжнародних наукових виданнях :

3. Драбик О.Н. Этапы реформирования пенсионной системы. Международная научная конференция, «Перспективы и проблемы исследований и научных образования в процессе Евро Интеграции» Кагульский государственный Университет им. Б. П. Хашдеу. Кагул. Республики Молдова. 2015. С. 12-14 (0,20 друк. арк.). (Автором проведено аналіз етапів реформування пенсійної системи, на основі використання досвіду європейських країн з урахуванням демографічного стану й можливостей національної економіки).

Публікації у наукових фахових виданнях:

4. Драбик О.М. Забезпечення та результати реформування пенсійної системи: *Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету*. 2013. № 21. С. 338-343 (0,25 друк.арк.). (Автором проведено

аналіз результатів реформування пенсійної системи й визначено основні принципи їх поліпшення).

5. Драбик О.М. Особливості пенсійного забезпечення сільського населення: *Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету*. 2014. Вип. 22. С. 343-347(0,35 друк. арк.). (Автором досліджено особливості пенсійного забезпечення, зокрема сільського населення й встановлено, що складність і розмаїття пенсійного законодавства зумовлюють непрозорість і незрозумілість системи, що спричиняє природне невдоволення людей).

6. Драбик О.М. Розвиток пенсійного забезпечення і соціального захисту населення України на основі використання світового досвіду. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Вип. 14. 2015. С.109-112 (0,5 друк.арк.). (*Index Copernicus, Google Scholar*) (0,57 друк. арк.). (Автором розкрито тенденції розвитку пенсійного й соціального захисту населення України на основі використання світового досвіду для підвищення якості життя населення, яке значною мірою залежить від пенсійного забезпечення людей похилого віку та осіб, які працюють).

7. Драбик О.М. Формування бездефіцитного бюджету Пенсійного фонду для забезпечення належного соціального захисту населення. *Науковий журнал «Причорноморські економічні студії»*. Одеса, 2016. Вип. 12. Ч. 1. С. 58-62 (0,5 друк.арк.). (*Index Copernicus*) (0,55 друк. арк.).(Автором досліджено питання формування бюджету, розглянуто динаміку, основні важелі негативного впливу й можливі варіанти покриття дефіциту бюджету Пенсійного фонду).

Опубліковані праці апробаційного характеру:

8. Драбик О.М. Особливості реформування пенсійного забезпечення. Наукові орієнтири розвитку України в умовах євроінтеграції. *Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції. Хмельницький-Тернопіль Крок*, 2013. С. 55-58 (0,22 друк. арк.).

9. Драбик О.М. Основи пенсійної системи і соціальної безпеки. Економічна безпека держави та суб'єктів підприємницької діяльності в Україні: проблеми та

шляхи їх вирішення. Збірник Матеріалів II Всеукраїн. наук.-практ. інтернет-конф. (15–16 травн. 2015 р., м. Львів). упоряд. А. М. Штангрет; редкол. : К. Б. Волощук, З. Б. Живко, В. І. Ляшенко та ін. Львів: Укр. акад. друкарства, 2015. С. 44-48 (0,21 друк. арк.).

10. Драбик О.М. Формування багаторівневої пенсійної системи ефективного соціального захисту населення. Всеукраїнська наукова Інтернет-конференція «Інформаційне суспільство: технологічні, економічні та технічні аспекти становлення (випуск 14)». Збірник тез доповідей: випуск 14 (м. Тернопіль, 26-27 жовтня 2015 р.). Тернопіль : Тайп, 2015. С. 29-33 (0,25 друк. арк.).

11. Драбик О.М. Механізми соціального захисту та пенсійного забезпечення сільського населення. Аграрна наука, освіта, виробництво: європейський досвід для України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 17-18 листоп. 2015 р. Житомир: ЖНАЕУ, 2015. С. 518-521 (0,19 друк. арк.).

12. Драбик О.М. Методологічні основи здійснення та удосконалення пенсійного забезпечення. Аграрна наука та освіта Поділля: збірник наукових праць міжнар. наук.-практ. конф. Ч.2. (14-16 березня 2017 р., м. Кам'янець-Подільський). Тернопіль : Крок, 2017. С.154-156 (0,21 друк. арк.).